

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ
науково-виробничий журнал

№ 1 (13), 2014

Луганськ 2014

**ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ
РЕФОРМ**
№ 1 (13) 2014
НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ
ЗАСНОВАНО У 2010 РОЦІ

Засновник Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

Журнал зареєстровано в Міністерстві
юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19842-642 ПР
від 19.03.2013 р.

ISSN 2221-8440

**TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC
REFORMS**
№ 1 (13) 2014
THE SCIENTIFIC AND PRODUCTION
JOURNAL
WAS FOUNDED IN 2010

Founder Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

Registered by
the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate
КВ № 19842-642 ПР
dated 19.03.2013

ISSN 2221-8440

**Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора та кандидата наук (економічні науки).**

**Постанова президії ВАК України від 31 травня 2011 р. № 1-05/5
Бюлетень ВАК № 7, 2011 р.**

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :
Ulrich's Periodicals Directory (Нью-Йорк, США), *Research Bible* (Токіо, Японія),
Index Copernicus International (Варшава, Польща),
Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), (Москва, Росія)
Ліцензійна угода № 210-04/2013 від 25 квітня 2013 р.

Головний редактор: Калінеску Т. В., докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний редактор: Ліхоносова Г. С., канд. екон. наук (Україна).

Редакційна колегія: Бобильова А.З., докт. екон. наук, проф. (Російська Федерація);
Даніч В.М., докт. екон. наук, проф. (Україна); Житна І.П., докт. екон. наук, проф. (Україна);
Житний П.Є., докт. екон. наук, проф. (Україна); Заблодська І.В., докт. екон. наук, проф.
(Україна); Закжевський Ю., канд. екон. наук (Польща); Йонова І., канд. екон. наук, доц. (Бол-
гарія); Костирко Л.А., докт. екон. наук, проф. (заступник головного редактора) (Україна);
Левашова Л., канд. екон. наук (Польща); Рамазанов С.К., докт. екон. наук, докт. техн. наук,
проф. (голова редакційної колегії) (Україна); Третяк В.В., докт. екон. наук, проф. (Україна);
Чиж В.І. докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний за випуск: Рамазанов С. К., докт. екон. наук, докт. техн. наук, проф. (Україна).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet
Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 6 від 28 лютого 2014 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств,
організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть
не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

ISSN 2221-8440

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2014

© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2014

*Номер пропонує***БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА****Калінеску Т. В.**

Українські реалії та компроміси _____ 5

ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ• **Теорія та методологія економічного розвитку****Альошкін В. С.**

Системно-синергетичний підхід до моделювання соціальної політики України в умовах євроінтеграції _____ 6

Дубовиков М. М.

Застосування моделі інноваційної економіки для аналізу економічної діяльності найбільших корпорацій світу в 2013 році _____ 11

Ліхоносова Г. С.

Національні інтереси: альтруїзм соціально-економічних інтервенцій _____ 19

Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Чакалова Н. С.

Інформаційна база заповнення спрощеної звітності – інструмент управління та фінансової безпеки _____ 26

Шведчиков О. А.

Світовий досвід забезпечення соціально-економічного розвитку _____ 33

• **Фінанси та банківська справа****Миськів Г. В.**

Функції кредитного ринку та їх еволюція _____ 43

• **Управління сучасним підприємством****Костирко Р. О.**

Інтегрована звітність – інструмент соціально відповідального бізнесу _____ 49

Стрельцов О. С., Черкасов В. А.

Вартість підприємства: сутність та концепція управління _____ 55

• **Соціальна економіка****Баляба К. В.**

Соціально відповідальна діяльність як засіб створення соціальної держави _____ 61

Ємельянова К. С.

Концепція соціального розвитку населення України на засадах соціальних пріоритетів та суспільних цінностей _____ 68

Ершова М. В.

Системная модель управління соціокультурними процесами підвищення якості життя населення _____ 74

Зеленко О. О.

Роль соціального діалогу у контексті соціально-економічного розвитку суспільства _____ 82

Фаузер В. В., Фаузер Г. Н.

Экономическая активность и занятость населения в северных регионах России _____ 88

Хмеленко І. В.

Регулювання доходів населення у сфері соціальної політики України _____ 95

• **Міжнародні економічні відносини**

Жариков Р. В., Жариков В. В.

Инновационный путь развития российского предпринимательства _____ 100

Мустафаев А. А.

Производственный потенциал – базовый элемент хозяйственной системы

АПК Северного региона _____ 105

Садыгов Э. М.

Основные направления развития банковской системы Азербайджана _____ 118

• **Економіка регіону**

Negoda Anna

Process control of deshadowing of relations in tourist busines _____ 123

Павлов К. В., Растворцева С. Н., Череповская Н. А.

Методические основы идентификации потенциальных кластеров

в региональной экономике _____ 129

Третьяк В. В., Мітелласва К. О.

Визначення механізму реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи __ 140

Третьяк В. В., Татарченко О. М., Завойських Ю. А.

Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва _____ 147

НОВИНИ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Курским филиалом Финансового университета при Правительстве Российской Федерации проведена XI Международная научно-методическая конференция

«Инновационные методы преподавания в системе высшего образования» _____ 153

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ

Нові видання економічної літератури _____ 154

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію «Національний податковий простір: пріоритети та суспільні цінності»,

[Колектив авторів], кер. авт. кол. і наук. ред. професор Т.В. Калінеску _____ 156

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

_____ 157

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу

«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА КОМПРОМІСИ

Загострення політичних процесів в Україні, недооцінка рівня готовності суспільства щодо сприйняття та усвідомлення кроків влади на шляху до Європейського простору, привели до необхідності пошуку компромісу між усіма прошарками суспільства, і не тільки опозиційно налаштованими, правими, радикальними чи іншими громадянами, що знаходяться сьогодні на «Євромайдані» у Києві або тими, хто виказує свої настрої низкою легальних чи протиправних дій. У такій ситуації кожен намагається висловити своє відношення до цих подій, починаючи від засобів масової інформації, і, закінчуючи визнаними українськими та іноземними політиками, науковцями, громадськими діячами, артистами, спортсменами та іншими. Безумовно, і наше видання не може стояти осторонь. І не зважаючи на те, що наш журнал вже визнано як науковометричний та той, що відповідає усім світовим вимогам щодо надання й представлення інформації на сторінках подібних науково-виробничих видань, але, на жаль, треба погодитись, що загальна свідомість і моральність українського суспільства загалом показує неготовність рухатись до Європейських норм, основ демократії та світових стандартів життя. Бо все це вимірюються не тільки нашими бажаннями жити у добробуті й соціально достатньому суспільстві, мати можливість задовольняти свої потреби згідно досягнутого рівня життя, але ще й чути своїх опонентів, йти на компроміси заради урегулювання, виникаючих соціально-економічних конфліктів, вміти налагоджувати соціальний діалог між усіма верствами населення та запроваджувати інструменти соціальних комунікацій, що дозволять зрозуміти усі потреби й вибрати правильні пріоритети, конче необхідних сьогодні українському суспільству.

Наш журнал готовий надати свої сторінки для проведення різних дискусій та обговорення проблемних питань, що стосуються урегулювання політичної, соціально-економічної ситуації у країні, пошуку компромісів, шляхів побудови соціального діалогу та інших заходів, що будуть запропоновані авторами. Запрошуємо до плідної праці усіх небайдужих, хто переймається подальшим демократичним розвитком усіх реформ в українському суспільстві.

Головний редактор науково-виробничого
журналу «Часопис економічних реформ»

Т. В. Калінеску

УДК 336.1

АЛЬОШКІН В. С.

СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто ступень відповідності соціальної моделі України європейським соціальним стандартам. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки та соціально орієнтованого ринку праці пов'язується в статті з кардинальними змінами на ринку праці і зайнятості в напрямі розширення сегменту інтелектуальної, інноваційної високомотивованої праці як необхідної умови підвищення рівня життя населення і економіки в цілому. Обґрунтовано, що принциповим для соціально орієнтованого ринку праці є те, що працююча людина має розглядатися як мета економічного розвитку, тобто досягнення ефективності господарювання слугує підвищенню якості життя населення до рівня прогресивних соціальних стандартів розвинутих країн.

Ключові слова: синергетика, моделювання, соціальна політика, самоорганізація, інтеграційний процес, моніторинг, системне бачення.

Постановка проблеми. В умовах наближення України до євроінтеграції проблеми ефективності та дієвості соціальної політики набувають особливого сенсу. Перш за все це зумовлене обмеженістю бюджетних ресурсів, низьким рівнем розвитку економіки, відставанням у багатьох галузях в порівнянні з країнами Європи.

Вже багато років процеси, що відбуваються в Україні можна характеризувати як прагнення до реформації суспільства і економіки, переходу на новий рівень, трансформації і навіть революції. Теорія і практика сталого розвитку як на глобальному, так і на регіональному чи місцевому рівні, є відображенням об'єктивної потреби переорієнтації політики держави до самоаналізу, виявлення внутрішніх резервів країни, використання людського потенціалу для вирішення нагальних проблем.

На сьогоднішній день ми маємо нерациональну структуру природокористування, яка є наслідком нагромадження за багато десятиріч структурних деформацій господарства, домінування природомістких галузей промисловості, ресурсо- та енергомістких технологій, переважне використання не відновлювальних

природних ресурсів, сировинної орієнтації експорту, надмірної концентрації виробництва в окремих регіонах держави. Нинішня структура економіки в цілому залишається неефективною та екологічно небезпечною. Тому майбутнє України - у її відкритості, застосуванні новітніх наукових методів і підходів, досвіту інших цивілізованих, розвинених країн.

Процес державного управління має постійно реагувати на зміни в ньому (або ініціювати їх в разі необхідності) і відповідним чином будувати свої дії із застосування новітніх досягнень наукової управлінської думки. При цьому, дуже важливим є використання як синергетичного, так і системного підходу.

Синергетика як новітнє наукове бачення світових процесів стала об'єктом дослідження зовсім нещодавно. Засновниками синергетичного підходу прийнято вважати І. Пригожина та Г. Хакена, які завдяки своїм дослідженням систем різноманітної природи вперше детально розробили основні закони, категорії та принципи синергетики як наукового мислення.

Свій розвиток синергетика розпочала в фундаментальних науках, зокрема біології, фізиці та хімії, де синергетичні

процеси були доведені науковим методом і отримала широке поширення. Потім, в результаті кропіткої роботи науковців різних напрямків було виявлено, що ці процеси притаманні не лише біологічним або хімічним структурам, а й соціальним системам.

Синергетика – це теорія самоорганізації в системах різноманітної природи. Вона має справу з явищами та процесами, в результаті яких в системі в цілому можуть з'явитися властивості, якими не володіє жодна з частин. Оскільки йдеться про виявлення та використання загальних закономірностей в різних галузях, тому такий підхід передбачає міждисциплінарність.

Виходячи з наукових розробок останнього часу основний закон синергетики можна сформулювати як відповідність потреб та інтересів суб'єктів соціального середовища (системи) їх здібностям і можливостям, правильне розуміння ними інтересів інших суб'єктів та суспільства в цілому і взаємодія та взаємодопомога в реалізації всіх цих інтересів [1, с. 231].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цей підхід є дуже цікавим в умовах ринкової економіки, адже її суттєвою рисою є те, що продукти виготовляються для продажу (обміну) і набувають форми товару. Відомий англійський економіст XVIII століття А. Сміт у своїй класичній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 р.) писав про це так: «Людина постійно потребує допомоги своїх ближніх, і марно буде вона чекати її лише від їхньої доброзичливості. Вона швидше сягне своєї мети, якщо звернеться до їхнього егоїзму і зможе показати їм, що у їхніх власних інтересах зробити для неї те, що вона вимагає від них... Дай мені те, що мені потрібно, і ти отримаєш, що потрібно тобі,— такий сенс усякої подібної пропозиції. Не від доброзичливості м'ясника, пивовара або пекаря очікуємо ми отримати свій обід, а від задоволення ними своїх власних інтересів. Ми зверта-

ємося не до їхньої гуманності, а до їхнього егоїзму, і ніколи не говоримо їм про наші нужди, а про їхні вигоди». До основоположних засад ринкової економіки відноситься і використання ціпового механізму узгодження, регулювання поведінки окремих учасників виробництва, а також обмеження координуючої ролі держави.

Мета статті. Виходячи з цього метою дослідження є розгляд можливостей системно-синергетичного підходу моделювання соціальної політики України в умовах її інтеграційних прагнень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституцією Україна репрезентується як соціально орієнтована, правова, з ринковою економікою держава, що, серед іншого, означає і соціально орієнтований ринок праці.

Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки та соціально орієнтованого ринку праці пов'язується з кардинальними змінами на ринку праці і зайнятості в напрямі розширення сегменту інтелектуальної, інноваційної високомотивованої праці як необхідної умови підвищення рівня життя населення і економіки в цілому.

Поряд з синергетичним, політика держави повинна мати і системний підхід. На сьогоднішній день Україна розглядає можливість вступу до Європейського союзу. При цьому важливе значення має відповідність соціальної моделі України європейським соціальним стандартам.

Існує широке і вузьке визначення поняття соціальної моделі. У вузькому значенні зміст соціальної моделі фактично зводиться до системи соціального забезпечення, особливостям регулювання ринку праці і заробітної плати. На Європейській раді в Барселоні в 2002 році дане таке визначення цього поняття «заснована на успішній економіці, високому рівні соціального захисту, освіти і соціального діалогу, європейська соціальна модель представляє собою рівновагу між

економічним процвітанням і соціальною справедливістю» [8].

В документах Європейської конфедерації профспілок (CES) зазначене: «Європейська соціальна модель полягає в такому баченні суспільства, яке об'єднує стійкий економічний зріст і безперервне покращення умов життя і праці. Воно передбачає повну зайнятість, якість робочих місць, рівність шансів, соціальний захист для всіх, участь громадян у рішеннях, які зачіпають їх інтереси. Саме цей аспект відрізняє Європу, де соціальний прогрес в післявоєнні роки слідував нерозривно за економічним зростом від американської моделі, де невелика група індивідуумів отримала перевагу за рахунок більшої кількості людей» [9].

Рівень забезпеченості населення українців є значно нижчим за європейські стандарти. І підвищити його можливо лише шляхом справедливого перерозподілу доходу, отриманого від ведення бізнесу між власниками і працюючими, подолання схем мінімізації в оподаткуванні, тіньової економіки, розробки нових проєктів у сфері науки, ІТ-технологій, подальшої модернізації на всіх рівнях суспільного життя і виробництва.

Аналіз фінансової звітності публічних акціонерних товариств Луганської області, віднесених до категорії великих, показав, що при декларуванні збитків від ведення господарської діяльності і не сплати податків, підприємства декларують бюджетне відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету України. При цьому, фактичні власники багатьох з них розробляють схеми реалізації продукцію через фінансово-промислові групи або офшорні компанії. Внаслідок такої діяльності основна частина прибутків України зосереджується в руках олігархів.

Подолати цю ситуацію можливо лише за допомогою розробки чітких, деталізованих нормативно-правових актів, їх додержання всіма учасниками господарських відносин.

Наступна глобальна проблема економіки України - у світовому просторі її розглядають лише як ресурсний придаток. І це стосується не лише природних ресурсів. Кращі вчені нашої країни працюють переважно в іноземних компаніях, а великі ІТ-компанії України займаються не власними розробками, а пишуть коди по технічних завданнях США і ЄС. За даними асоціації «ІТ України», наша країна знаходиться на 5-му місці в світі по ІТ-аутсорсингу.

Однією з найважливіших технологій майбутнього вважається квантовий комп'ютер. В 2011 році канадська компанія D-Wave показала перший його примірник і продала його за 10 мільйонів доларів, в травні 2013 року Google і NASA придбали другий екземпляр за 15 мільйонів доларів. Одним із чотирьох засновників компанії D-Wave Systems є вчений з Харкова Олександр Загоскин, який і розробив ідею створення.

В 2012 році компанія Google придбала за 34 мільйона доларів США українську компанію Viewdle, яка спеціалізується на розробці систем комп'ютерного бачення. І таких прикладів ще багато.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, одним з провідних напрямків економічної політики України має бути підтримка ІТ-компаній, адже трудовий, інтелектуальний потенціал українців в даному напрямку дуже високий. Методи вирішення цього питання: зниження податкового тиску, пільги, інвестиції, замовлення з боку держави.

Ще один з перевірених методів покращення економічного становища України - розвиток ефективного сільського господарства. При реалізації даного заходу необхідно, як і в інших галузях, застосовувати високі технології, наукові досягнення. Це стосується і механізації, і мінеральних добрив, і процесів поливу, і накопичення сонячної енергії для забезпечення отримання урожаю протягом всього року у теплицях.

Принциповим для соціально орієнтованого ринку праці є те, що працююча людина має розглядатися як мета економічного розвитку, тобто досягнення ефективності господарювання слугує підвищенню якості життя населення до рівня прогресивних соціальних стандартів розвинутих країн. І тільки після досягнення такого рівня кожної окремої людини в Україні можливо говорити про євроінтеграційні процеси.

Література

1. Білоус В. С. Синергетика та самоорганізація в економічній діяльності : навч. посіб. / В. С. Білоус. – К. : КНЕУ, 2007. – 376 с.

2. Измерение эффективности и оценивание в государственном управлении: международный опыт / [Беляев А. Н., Кузнецова Е. С., Смирнова М. В., Цыганков Д. Б.]. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 54 с.

3. Лібанова Е. М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу [моногр.] / Лібанова Е. М. ; Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. : КНЕУ, 2008. – 328 с.

4. Маршаков В. Оценивание политик и измерение результативности: мировой опыт и российские перспективы оценивания эффективности государственного управления [Электронный ресурс] / В. Маршаков. – Режим доступа : http://www.politanaliz.ru/articles_505.html

5. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

6. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2010 році: [стат. бюл.] / [відп. за вип. О. М. Прокопенко]; Державний комітет статистики України. – К.: ДП «Інформ. аналіт. агентство», 2011. – 70 с.

7. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середя, Т. Тимочко. – 2 вид. – К.: Знання, 2011. – 392 с.

8. Conseil europeen de Barcelone du 15 et 16 mars 2002, Conclusions de la Presidence. - <http://ue.eu.int/ueDocs/>

9. Fondation Shuman. Questions d'Europe, № 5, 10 oct. 2005

References

1. Bílous V. S. Sinergetika ta samoorganizatsiya v yekonomichnyy díyal'ností : navch. posíb. / V. S. Bílous. – K. : KNEU, 2007. – 376 s.

2. Izmereniye effektivnosti i otsenivaniye v gosudarstvennom upravlenii: mezhdunarodnyy opyt / [Belyayev A. N., Kuz-netsova Ye. S., Smirnova M. V., Tsygankov D. B.]. – M. : Izd. dom GU VSHE, 2005. – 54 s.

3. Líbanova Ye. M. Bídniśt' naseleńnya Ukraїni: metodologiya, metodika ta praktika analizu [monogr.] / Líbanova Ye. M. ; Ín-t demografii ta sotsial'nikh doslí-dzhen' NAN Ukraїni. – K. : KNEU, 2008. – 328 s.

4. Marshakov V. Otsenivaniye politik i izmereniye rezul'tativnosti: miro-voy opyt i rossiyskiye perspektivy otsenivaniya effektivnosti gosudarstvennogo upravleniya [Elektronnyy resurs] / V. Ma-rshakov. – Rezhim dostupa : http://www.politanaliz.ru/articles_505.html

5. Noviy kurs: reformi v Ukraїni. 2010–2015. Natsional'na dopovid' /za zag. red. V. M. Geytsya [ta ín.]. – K.: NVTs NBUV, 2010. – 232 s.

6. Osnovní síl'skogospodars'kí kharakteristiki domogospodarstv u síl'skíy místsevostí v 2010 rotsí : [stat. byul.] / [vídp. za vip. O. M. Prokopenko] ; Derzhavniy komitet statistiki Ukraїni. – K. : DP «Ínform. analít. agentstvo», 2011. – 70 s.

7. Staliy rozvitok suspil'stva: navchal'niy posibnik / A. Sadovenko, L. Maslovs'ka, V. Sereda, T. Timochko. – 2 vid. – K.: Znannya, 2011. – 392 s.

8. Conseil europeen de Barcelone du 15 et 16 mars 2002, Conclusions de la Presidence. - <http://ue.eu.int/ueDocs/>

9. Fondation Shuman. Questions d'Europe, № 5, 10 oct. 2005

Алешкин В. С.

Системно-синергетический подход к моделированию социальной политики Украины в условиях евроинтеграции

Рассмотрена степень соответствия социальной модели Украины европейским социальным стандартам. Переход к инновационной модели развития экономики и социально ориентированного рынка труда связывается в статье с кардинальными изменениями на рынке труда и занятости в направлении расширения сегмента интеллектуальной, инновационной высокомотивированного труда как необходимого условия повышения уровня жизни населения и экономики в целом. Обосновано, что принципиальным для социально ориентированного рынка труда является то, что работающий человек должен рассматриваться как цель экономического развития, достижение эффективности хозяйствования служит повышению качества жизни населения до уровня прогрессивных социальных стандартов развитых стран.

Ключевые слова: синергетика, моделирование, социальная политика, самоорганизация, интеграционный процесс, мониторинг, системное видение.

Aleshkin V.

System-modeling synergistic campaign social policy in terms of European integration

Consider the extent to Ukraine to European social model social standards. The transition to an innovative model of economic development and social and labor market oriented articles linked to dramatic changes in the labor market and employment towards expanding segment of the intellectual, innovative, highly motivated work as a prerequisite for improving living standards and the economy as a whole. Proved that the principle for socially-oriented labor market is that the working man should be seen as the goal of economic development, ie achieving economic efficiency serves the improvement of living standards to the level of social standards of advanced countries.

Keywords: synergetics, modeling, social policy, self-organization, integration process monitoring system vision.

Рецензент: Калінеску Т. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Calinescu T. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: t.calinescu@mail.ru

*Стаття подана
05.02.2014 р.*

ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЙБІЛЬШИХ КОРПОРАЦІЙ СВІТУ В 2013 РОЦІ

У роботі застосована на практиці інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку для аналізу результатів економічної діяльності найбільших компаній світу в 2013 році за даними журналу «Forbes» з метою перевірки її адекватності на фактичному статистичному матеріалі. Інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку підтверджується статистичним матеріалом світової економіки. Інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку дозволяє прогнозувати і впливати на об'єктивні чинники, що впливають на прибутковість і перспективи зростання ефективності компанії, і підвищення її капіталізації.

Ключові слова: показник науково – технічного прогресу, коефіцієнт адаптації інформації, коефіцієнт застосування інформації, закон накопичення інформації, інноваційна економіка.

Постановка проблеми. У роботах [1, 2, 3] розроблена математична модель вільного ринку для нерозширеного відтворення та розширеного відтворення з урахуванням впровадження інновацій. Має сенс проаналізувати ефективність застосування даної моделі для аналізу результатів економічної діяльності 500 найбільших корпорацій світу із списку журналу «Forbes» [4]. Вивчення корпорацій як глобального суб'єкта світового ринку і пов'язаних з цим процесів є актуальним в сучасних умовах, оскільки корпорації виступають як рушійні чинники розвитку світових продуктивних сил і науково-технічного прогресу [5], а дослідження параметрів, які впливають на ефективність функціонування цих економічних агентів дозволяє нарощувати їх капіталізацію максимально швидко, а також розуміти і застосовувати закони що діють на вільному ринку для підвищення ефективності цих компаній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільш відомий метод оцінки ефективності функціонування компаній за певний період, наприклад рік, є складання рейтингу журналом «Forbes», де найбільші світові компанії оцінюються за чотирма показниками — виручці (Sales), чистому прибутку (Profits), активам (Assets), по звітності за останні 12 місяців, і ринкової капіталізації компаній (Market Value). Середнє арифметичне зайнятих в чотирьох списках місць вибирається як інтегральний показник, згідно якому компанії і розташовані в підсумковому рейтингу. У список

потрапляють тільки ті компанії, чий об'єм продажу складає як мінімум 1 млрд. дол., а акції доступні для інвесторів в США і коштують не менше 5 доларів. Дані за основними показниками приведені з консолідованої фінансової звітності у відповідності, як правило, зі Світовими стандартами фінансової звітності, а також стандартами GAAP [4]. Подібний рейтинг, не дивлячись на об'ємність даних лише фіксує фактичний стан справ в компанії на момент складання рейтингу і не дозволяє бачити динаміку процесу і чинники, що впливають на економічні показники компанії, і прогнозування її перспектив в майбутньому.

Аналогічним чином проводиться рейтинг компаній журналу «Fortune», де 500 найбільших світових компаній, розставлені в порядку кількості одержаної виручки (Revenues) за певний період [6], що ще менше надає інформації для аналізу.

Ефективна оцінка діяльності економічних агентів шляхом побудови кривої Парето [7] для з'ясування розподілу компаній по величині активів. Крива Парето – крива, що відображає спостережувану закономірність розподілу економічних агентів залежно від величини капіталів, власності або активів [8]. Це дає можливість об'єктивно оцінити місце компанії в світовій економіці і її найближчі економічні перспективи.

Розподіл найбільших 500 компаній із списку «Forbes» [4] за 2013 рік показано на рис.1.

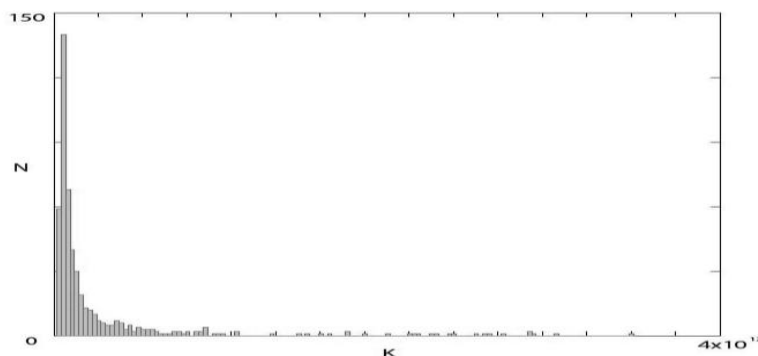

Рис. 1. Розподіл за величиною активів K найбільших 500 компаній із списку «Forbes», N – кількість компаній

Джерело: розроблено автором

Як видно з даного рисунку крива, побудована на основі закону Парето [8], може апроксимувати тільки низхідну ділянку гістограми, тобто активи економічних агентів, які зав більші математичного очікування всієї сукупності активів, але абсолютно не призначена для аналізу висхідної ділянки, вказаної, гістограми. Крім того даний закон не передбачає наявності дискретизації активів у інтервалі їх великих величин, тобто коли компанії з високими активами розташовуються на гістограмі з проміжками, оскільки крива Парето це тільки апроксимуюча крива.

Принципову дискретизацію активів компаній передбачає, так звана, торгова – інвестиційна модель вільного ринку (ТІМ) розроблена в роботах [7,9]. Це відбувається через те, що має місце бімодальне розшарування економічних активів економічних агентів, що беруть участь в простому товарообміні, що також підтверджується і математично в роботах [1, 2]. Ця ж модель передбачає і форму розподілу активів економічних агентів, яку, можна грубо апроксимувати Gamma розподілом [10].

Недоліком моделі ТІМ є створення якихось абстрактних свідомо штучних сприятливих обставин на користь економічних агентів (товаровиробників), які мають малі активи, що повинно сприяти передачі їм частини багатства і відтворити безпечно з соціальної точки зору гамма-подібний або логнормальний розподіл. Це моделюється параметром $f > 0$, так званим, індексом соціальної рівності і що оцінює «сприятливість умов торгового обміну» на

користь біднішого економічного агента [7, 9]. Тобто опис реального розподілу активів не можливий без підгонки довільно вибраного індексу соціальної рівності f .

Вказаний параметр носить абстрактний характер і не пов'язаний з конкретними об'єктивними чинниками, що впливають на реальний економічний процес, а, отже, вся модель ТІМ не дозволяє об'єктивно і надійно оцінювати ці чинники і передбачати реальну динаміку функціонування економічних агентів в світовій економіці.

Математична модель функціонування вільного ринку в умовах, як нерозширеного відтворення, так і в умовах розширеного відтворення, інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку, розроблена в роботах [1, 2, 3, 11]. Застосуємо вказану модель для аналізу результатів економічної діяльності найбільших компаній миру в 2013 році за даними журналу «Forbes».

Мета роботи. Застосування інноваційна – ринкової моделі (ІРМ) вільного ринку для аналізу результатів економічної діяльності найбільших компаній миру в 2013 році за даними журналу «Forbes» з метою перевірки її адекватності на фактичному статистичному матеріалі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У роботах [1,2] розроблена математична модель товарообміну вільних товаровиробників на основі апарату випадкових функцій і теорії ігор, що адекватно описує реальний вільний ринок і що дозволяє прогнозувати динаміку його змін, виходячи з його первинних характеристик. У роботі [3] ця модель розвинена в мате-

матичну модель товарообміну вільних товаровиробників в умовах розширеного відтворення на базі математичної моделі вільного ринку [1,2], моделі економічного зростання Солоу [12] з урахуванням впливу науково – технічного прогресу по Тімбергену [13] і функціональній залежності показника науково – технічного прогресу відповідно до моделі накопичення інформації [11]. В цьому випадку поточний капітал товаровиробника в конкретний момент описується формулою [1,2,11, 14]:

$$K_i^j = K_i^{j-1} + \Delta K_{il}^j (K_i^{j-1}, K_l^{j-1}) + \Delta K_i^j (\beta) \quad (1)$$

де K_i^j - поточний капітал i товаровиробника у момент часу t_j відповідно j акту товарообміну;

K_i^{j-1} - початковий капітал i товаровиробника в попередній момент часу t_{j-1} ;

$\Delta K_{il}^j (K_i^{j-1}, K_l^{j-1})$ - випадкова функція приросту капіталу i товаровиробника у момент часу t_j залежна від капіталу i товаровиробника у момент часу t_{j-1} і капіталу l товаровиробника у момент часу t_{j-1} ,

яка обумовлена товарообмінною операцією з l товаровиробником [1, 2];

$\Delta K_i^j (\beta)$ - випадкова функція приросту капіталу i товаровиробника у момент часу t_j за рахунок впровадження інновацій унаслідок адаптації і впровадження інформації, коефіцієнт застосування інформації β , при цьому він є рівномірно розподіленою випадковою величиною, серед всіх товаровиробників, незалежно від величини їх капіталу [11].

Як передбачає модель ІРМ і модель ТІМ із-за ефекту повного перетікання капіталу при повній монополізації окремого ринку однією або декількома компаніями знижується прибутковість цих компаній, що можна бачити, промодельював систему з 500 товаровиробників з низьким відсотком розширеного відтворення близьким до 0 % і з початковим капіталом 200 одиниць, за 200 актів товарообміну. Ми одержимо графік реалізації випадкової функції, прибутку товаровиробника з максимальним капіталом в даний момент, у часі товарообміну, рис. 2.

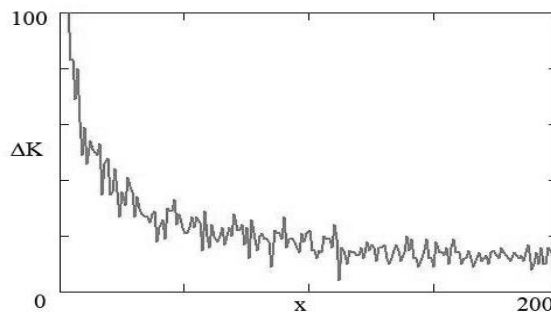

Рис. 2. Графік реалізації випадкової функції ΔK - поточний приріст, прибуток, капіталу у товаровиробника з максимальним капіталом в даний момент, у часі товарообміну,

X – число актів товарообміну

Джерело: розроблено автором

Як видно з графіка на рис. 2 такий прибуток швидко убуває і прагне до нуля, до осі X, з – за обмеження в розмірах ринку, тобто весь капітал концентрується у небагатьох товаровиробників.

Цей теоретичний факт підтверджується розподілом прибутковості активів реальних компаній із списку «Forbes» [4], див. рис.3.

З графіка на рис. 3 видно, що прибутковість активів компаній різко знижується із зростанням величини їх активів, у області великих активів практично не залежить від їх величини, про що свідчить низьке значення коефіцієнта кореляції між прибутковістю активів і величиною активів компанії для даної групи економічних агентів, менше 0,1.

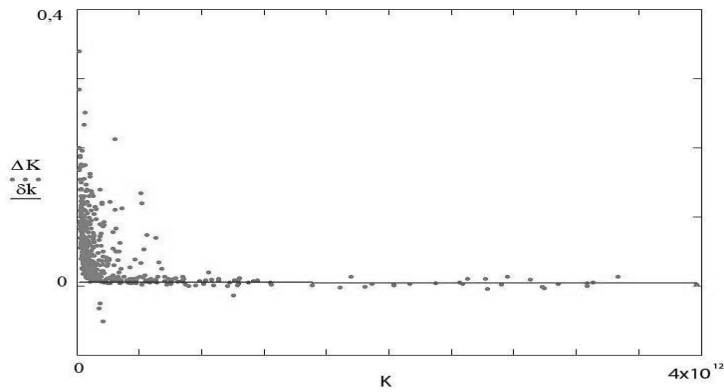

Рис. 3. Розподіл прибутковості активів ΔK реальних компаній із списку «Forbes»; $\frac{\Delta K}{sk}$ - апроксимуюча хмара точок випадкової функції ΔK прибутковості компаній з інтервалу великих активів, K – величина активів компаній
Джерело: розроблено автором

Таким чином, в даному випадку підтверджуються висновки моделі ІРМ, а також і ТІМ, наявним статистичним матеріалом. Це вказує, що досягши насичення ринку єдиним ефективним шляхом є його фізичне розширення, у тому числі і за рахунок збільшення потреб споживачів.

Слід мати на увазі, що вірогідність перетікання капіталу від одного товаровиробника до іншого згідно ІРМ [1,2] пропорційна

$$1 - \frac{K_i}{K_{\max}} \quad (2)$$

де K_i - капітал поточного товаровиробника і K_{\max} - капітал товаровиробника з максимальним капіталом, тобто при товарообміні з близькими капіталами перетікання

капіталу між товаровиробниками прагне до нуля, і, навпаки – при великій різниці капіталів перетікання капіталу прагне до одиниці, що і відповідає закону Парето.

Саме тому крива Парето і є такою, що апроксимує розподіл який описує модель ІРМ у області великих активів на проміжному етапі диференціації товаровиробників, а інтервал великих активів представлено одиничними фірмами (дискретизовано).

Промодельюємо тепер товарообмін між 50 товаровиробниками з початковим капіталом 50 одиниць за 80 актів товарообміну при темпах розширеного відтворення капіталу 0,075% за цикл товарообігу відповідно до роботи [3], результат показано на рис. 4.

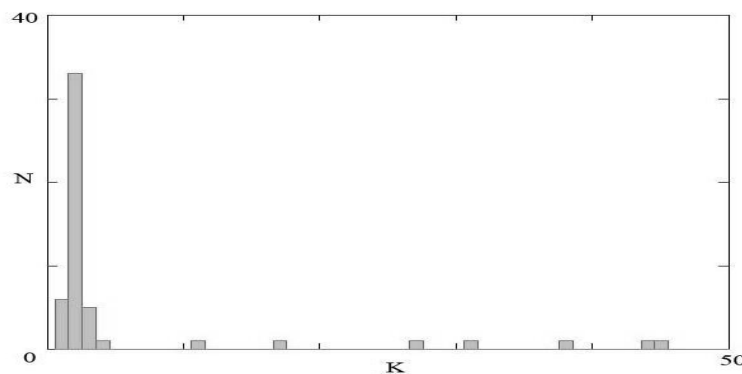

Рис.4. Гістограма результату товарообміну між 50 товаровиробниками з початковим капіталом 50 одиниць за 80 актів товарообміну при темпах розширеного відтворення капіталу 0,075% за цикл товарообігу, K – величина капіталу товаровиробників, N – кількість товаровиробників з конкретною величиною капіталу.
Джерело: розроблено автором

Як видно з гістограми одержаний розподіл товаровиробників (економічних

агентів) має всі ознаки реального розподілу компаній представленого на рис.1. Є

висхідні і низхідні гілки розподілу, є дискретизація активів у інтервалі їх великих величин для товаровиробників. Крім того відомо, що при низьких темпах зростання розширеного відтворення, результати, мало відрізняються від результатів моделі нерозширеного відтворення і ведуть до бімодального розподілу товаровиробників [1,2,3], що і є чинником який веде до вказаної дискретизації активів у області їх великих величин. Ще швидше до бімодального розподілу товаровиробників веде наявність неекономічних преференцій у окремих з них [15].

Модель ІРМ указує і використовує, на відміну від моделі ТІМ, конкретні реальні економічні чинники, які впливають на динаміку розвитку і розподілу усередині системи економічних агентів: за рахунок інноваційного зростання капіталів товаровиробників, обумовленого процесом нако-

пичення інформації в економічній системі і її опосередкованому агенті людині, і накопичення якої (інформації) украй опосередковано залежить від величини капіталу і величини витрат [11]. Це можна бачити на прикладі взаємозв'язку величини активів і витрат ІТ - компаній з того ж списку Forbes Global 2000 [4, 16].

Оскільки ІТ - компанії, практично, увесь свій прибуток одержують за рахунок впровадження інновацій у виробництво і реалізацію продукції, тому відносний до активів і витрат прибуток, згідно моделі ІРМ, не повинен залежати від величини активів і витрат цих компаній.

Нижче приводяться графіки випадкових функцій залежності прибутковості активів – величина активів, рис. 5, і норма прибутку – витрати для ІТ компаній, рис. 6.

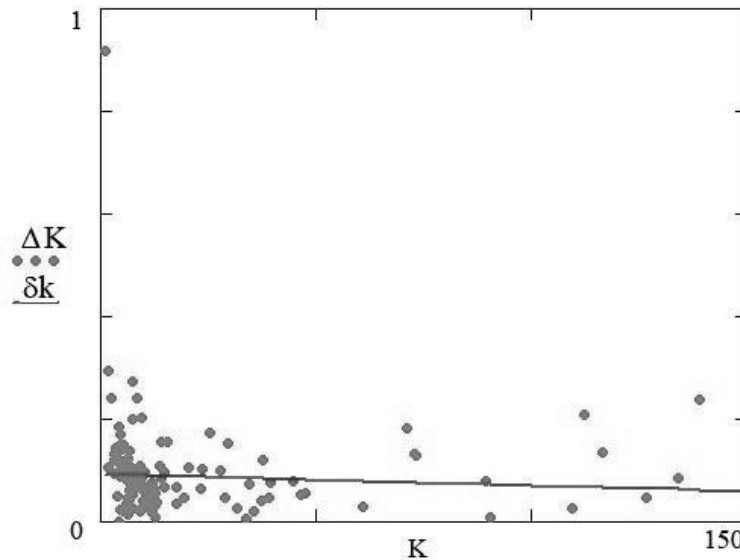

Рис. 5. Графік випадкової функції залежності прибутковості активів ΔK – величина активів, K в млрд. доларів; δk - апроксимуюча хмари точок випадкової функції ΔK прибутковості активів ІТ - компаній із списку «Forbes»
Джерело: розроблено автором

Легко бачити, що відповідні апроксимуючи прями хмар крапок, практично паралельні осі X, що є підтвердженням незалежності накопичення інформації від величини капіталу і величини витрат в процесі виробництва, тобто приріст капіталу і економічне зростання, обумовлене науково – технічним прогресом не залежить від ве-

личини капіталу і величини витрат компанії, а залежить тільки від якості впроваджуваних інновацій, що і показують ці графіки і відповідні коефіцієнти кореляції [17] між прибутковістю активів – величиною активів 0.065 і нормою прибутку – витратами 0.094, що не перевищують 0,1.

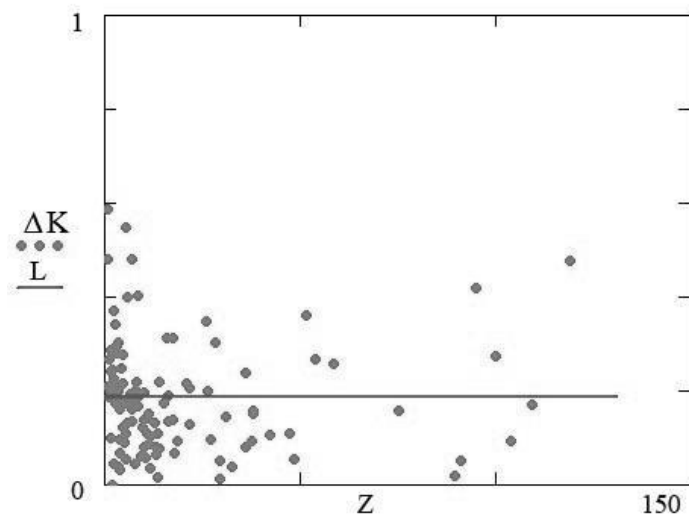

Рис.6. Графік випадкової функції залежності норми прибутку ΔK – величина витрат Z ; L - апроксимуюча хмара точок випадкової функції ΔK норми прибутку залежно від витрат Z в млрд. доларів для ІТ - компаній із списку «Forbes»

Джерело: розроблено автором

А процес впровадження інновацій описується випадковою функцією з рівномірно розподіленою випадковою величиною приросту капіталу серед товаровиробників за рахунок науково – технічного прогресу, як це було одержано теоретично в роботі [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку підтверджується статистичним матеріалом світової економіки. Інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку дозволяє прогнозувати ефективність активів компанії, і впливати на об'єктивні чинники, що впливають на її прибутковість і перспективи зростання її капіталізації. Інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку дозволяє підвищити ефективність банківського фінансування суб'єктів економічного процесу за рахунок адекватного моделювання об'єктивних законів функціонування вільного ринку. Інноваційна – ринкова модель (ІРМ) вільного ринку узгоджується з торгова – інвестиційною моделлю (ТІМ) вільного ринку для випадку симетрично – випадкової моделі (Symmetric-chance trade-alone model). Крива Парето служить апроксимуючою кривою для розподілу, який описує модель ІРМ у інтервалі великих активів на проміжному етапі диференціації товаровиробників. Інноваційна – ринкова

модель (ІРМ) вільного ринку описується апаратом стохастичних функцій із змінною вірогідністю і змінною дисперсією і тому стабільного розподілу не має, в зв'язку, з чим апроксимуючи криві Парето для розподілу активів економічних агентів мають змінний показник у часі. Перспективою досліджень є вдосконалення інноваційна – ринкової моделі (ІРМ) для екстраполяційного моделювання реальних економічних агентів в часі.

Література

1. Дубовиков Н.М. Математическая модель дифференцирования капиталов товаропроизводителей на свободном рынке. //Моделирование и информатизация социально-экономического развития Украины. Сб. науч. раб. 2009 - №10.- с. 196 – 202.
2. Dubovikov N. M. Mathematical Model of the Open Market //Економічний вісник Донбасу, 2011, № 4 – с. 33 - 37
3. Дубовиков М. М. Математична модель інноваційної економіки.//Часопис економічних реформ науково-виробничий журнал, 2013, № 2(10), с. 21 -28.
4. Forbes Global 2000. The World's Biggest Public Companies, May 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.forbes.com/global2000/list/>

5. Самуэльсон П.Э. Экономика/ Самуэльсон П.Э., Нордхауз В.Д. – М.: Вильямс, 2000. – 688 с.

6. Fortune. Fortune 500, 2013. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/?iid=F_Sub

7. Мельничук М.В. Методология формирования стратегии регионального социально-экономического развития (инвестиционный, инновационный, институциональный аспекты): 08.00.05 / Мельничук Марина Владимировна, Москва, 2011. – автореферат 54с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.pandia.ru/text/77/204/79315.php>

8. Современный экономический словарь / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. 5-е изд., перераб. и доп.- М.:ИНФРА-М, 2006. 494 с.

9. N. Scafetta. A Trade-Investment Model for Distribution of Wealth/ N. Scafetta, B.J. West, S. Picozzi//Physica.-2008.- Physica D, т.193 (2004) 338–352

10. Корн Г. Справочник по математике/ Корн Г., Корн Т. – М.: Наука, 1984.– 480 с.

11. Дубовиков М. М. Визначення об'єктивного виду функції багатofакторної продуктивності праці//Часопис економічних реформ науково-виробничий журнал, 2012, № 4(8), С. 6-10.

12. Солоу Р. Перспективы теории роста // Мировая экономика и международные отношения. 1996. № 8 – С. 25-32.

13. Тинберген Я. Математические модели экономического роста/ Тинберген Я., Бос Х.; пер. с англ. – М.: Изд – во «Прогресс», 1967 – 176 с.

14. Дубовиков Н.М. Математическая модель международного валютного рынка// Математическая модель социально – инновационной экономики: статьи/ Дубовиков Н.М.- LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013.- С.40-46

15. Дубовиков Н.М. Дифференциация товаропроизводителей в условиях неэкономических предпочтений// Математическая модель социально – инновационной экономики: статьи/ Дубовиков Н.М.- LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013.- С.30-39

16. Рейтинг Форбс 2000 крупнейших компаний мира. Лидеры ИТ-рынка [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://baguzin.ru/wp/?p=4455>

17. Макаров Е.Г. Инженерные расчеты в MathCAD. Учебный курс. СПб. – Питер, 2005 – 448 с.

References

1. Dubovikov N.M. Matematicheskaja model' differencirovanija kapitalov tovaropr - izvoditelej na svobodnom rynke. //Modelirovanie i informatizacija social'no-jekonomicheskogo razvitija Ukrainy. Sb. nauch. rab. 2009 - №10.- s. 196 – 202.

2. Dubovikov N. M. Mathematical Model of the Open Market //Ekonomichnij visnik Donbasu, 2011, № 4 – с. 33 - 37

3. Dubovikov M. M. Matematichna model' innovacijnoї ekonomiki.//Chasopis ekonomichnih reform naukovo-virobnichij zhurnal, 2013, № 2(10), s. 21 -28.

4. Forbes Global 2000. The World`s Biggest Public Companies, May 2013. [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.forbes.com/global2000/list/>

5. Samujel'son P.Je. Jekonomika/ Samujel'son P.Je., Nordhauz V.D. – М.: Vil'jams, 2000. – 688 s.

6. Fortune. Fortune 500, 2013. [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/iid=F_Sub

7. Mel'nichuk M.V. Metodologija formirovanija strategii regional'nogo social'no-jekonomicheskogo razvitija (investicionnyj, innovacionnyj, institucional'nyj aspekty): 08.00.05 / Mel'nichuk Marina Vladimirovna, Moskva, 2011. – avtoreferat 54s. [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.pandia.ru/text/77/204/79315.php>

8. Sovremennyj jekonomicheskij slovar' / Rajzberg B. A., Lozovskij L. Sh., Starodub - eva E. B. 5-e izd., pererab. i dop.- М.:INFRA-М, 2006. 494 s.

9. N. Scafetta. A Trade-Investment Model for Distribution of Wealth/ N. Scafetta, B.J. West, S. Picozzi//Physica.-2008.- Physica D, т.193 (2004) 338–352

10. Korn G. Spravochnik po matematike/ Korn G., Korn T. – М.: Nauka, 1984.– 480 s.

11. Dubovikov M. M. Viznachennja ob'ektivnogo vidu funkції bagatofaktornoї produktivnosti праці//Часопис економічних реформ науково-виробничий журнал, 2012, № 4(8), С. 6-10.

12. Solou R. Perspektivy teorii rosta // Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. 1996. № 8 – S. 25-32.

13. Tinbergen Ja. Matematicheskie modeli jekonomicheskogo rosta/ Tinbergen Ja., Bos H.; per. s angl. – M.: Izd – vo «Progress», 1967 – 176 s.

14. Dubovikov N.M. Matematicheskaja model' mezhdunarodnogo valjutnogo rynka// Matematicheskaja model' social'no – innovacionnoj jekonomiki: stat'i/ Dubovikov N.M.- LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013.- S.40-46

15. Dubovikov N.M. Differenciacija tovaroproizvoditelej v uslovijah nejek-?nomiceskikh preferencij// Matematicheskaja model' social'no – innovacionnoj jekonomiki: stat'i/ Dubovikov N.M.- LAP LAMBERT Academic Publishing, 2013.- S.30-39

16. Rejting Forbs 2000 krupnejshih kompanij mira. Lidery IT-rynka [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://baguzin.ru/wp/?p=4455>

17. Makarov E.G. Inzhenernye raschety v MathCAD.Uchebnyj kurs. SPb. –Piter, 2005 – 448 s.

Дубовикова Н. М.

Применение модели инновационной экономики для анализа экономической деятельности крупнейших корпораций мира в 2013 году

В работе применена на практике инновационно – рыночная модель (ИРМ) свободного рынка для анализа результатов экономической деятельности крупнейших компаний мира в 2013 году по данным журнала «Forbes» с целью проверки ее адекватности на фактическом статистическом материале. Инновационно – рыночная модель (ИРМ) свободного рынка подтверждается статистическим материалом мировой экономики. Инновационно – рыночная модель (ИРМ) свободного рынка позволяет прогнозировать и воздействовать на объективные факторы, влияющие на прибыльность и перспективы роста эффективности компании, и повышение ее капитализации.

Ключевые слова: показатель научно – технического прогресса, коэффициент адаптации информации, коэффициент применения информации, закон накопления информации, инновационная экономика

Dubovykov N.M.

The analysis is conducted to activity of the largest corporations of world in 2013 by model of innovative market

The analysis is conducted of statistical results of economic activity of the largest companies of world in 2013 from data of magazine of «Forbes». Innovative market model (IMM) of open market is applied for his analysis. This IMM is developed before. Innovative market model (IMM) of open market is confirmed by statistical material of world economy. Innovative market model (IMM) of open market allows forecasting and affecting objective factors, influencing on profitability and prospects of growth of efficiency of company, and is applied for increase of its capitalization.

Keywords: index technological progress, coefficient of adaptation of information, coefficient of application of information, law of accumulation of information, innovative economy.

Рецензент: Колосов А. М. – доктор економічних наук, професор кафедри «Менеджмент» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Kolosov A. – Professor, Ph.D. of Economics, professor of Management department Taras Shevchenko Luhansk National Univesity, Luhansk, Ukraine.

e-mail: an-kolosov@mail.ru

*Стаття подана
11.02.2014 р.*

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ: АЛЬТРУЇЗМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ

Досліджено підґрунтя формування фундаментальних національних інтересів України. Проаналізовано сучасні заклики до соціально-економічної інтервенції та можливість прояву її альтруїстичного характеру. Охарактеризовано процес формування національних інтересів з точки зору державних інтеграційних прагнень, поширення зовнішніх інтервенцій та визначення характеру їхнього спрямування. Доведено, що національні інтереси не мають бути віддзеркаленням інтересів та пріоритетів певних політичних діячів, олігархічних прошарків суспільства. Зміст національних інтересів може коливатися в широких діапазонах визначення нації. Натомість міцність держави залежить від її здатності до додержання міжнародної правових норм, засад законності та суспільних цінностей.

Ключові слова: національні інтереси, пріоритетний розвиток, інтеграційні прагнення, інтервенція, соціально-економічне обґрунтування, цілісність, недоторканність.

Постановка проблеми. В сучасній Україні поряд із процесами державотворення відбуваються докорінні суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації, які спричиняють зміни характеру відносин між суспільством та державою. Для українських громадян, які представляють різні соціальні групи (етнічні, мовні, релігійно-конфесійні) державний статус України актуалізував проблему знаходження спільних засад для комунікації та взаємодії.

До сучасних фундаментальних національних інтересів України слід віднести: збереження цілісності держави та її зміцнення, подолання загроз сепаратизму, залучення до державотворчого процесу представників етнічних, регіональних, мовних та інших груп, зміцнення внутрішньої консолідації суспільства та міжетнічного поважного ставлення, розвиток громадянських зв'язків, затвердження місця країни у системі геополітичних і культурних координат.

Їхня повноцінна реалізація, протистояння наявним та потенційним викликам національній безпеці України передбачають не лише політику державних інституцій, але й активну участь громадян у проведенні соціально-економічної політики країни. Слабкість національних та громадянських зв'язків підважує державну єдність та цілісність, загрожує фундаментальним національним інтересам. Фрагментація українського суспільства за мовними, геополітичними, регіональними ознаками

ставить Україну перед необхідністю громадянської та національної консолідації, за умов забезпечення можливостей для вільного розвитку самодостатності, самоорганізації та самобутності кожної спільноти.

Реформаторські заходи спрямовують Україну до подолання нових випробувань. Окрім того, об'єктивне поширення процесу глобалізації поступово маргіналізує Україну, перетворюючи її на ресурсний інструмент, яким користуватимуться впливовіші держави для забезпечення власних національних інтересів. Іншими словами, наочно вбачається проведення політики прихованої інтервенції.

Інтервенцію соціально-економічного спрямування можна ототожнювати з зовнішнім втручанням у соціально-економічну політику країни, спрямовану на забезпечення полегшення стану населення, що знаходиться в складних соціально-економічних обставинах, небезпеці подальшого розвитку. Тобто, таке зовнішнє втручання у справи країни носить гуманітарне, благодійне та навіть філантропічне спрямування. Виходячи з цього, запровадження соціально-економічної інтервенції має прояви альтруїстичного характеру. Але чи можуть взагалі інтервенції бути безкорисливим прагненням до діяльності на благо інших?

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Виходячи з словникового тлумачення, під інтервенцією розуміють [1, с. 501] втручання однієї або кількох держав у внутрішні справи іншої держави.

Досить детально питання інтервенцій з соціально-економічної точки зору досліджує школа реалістичного уявлення світу, заснована Х. Моргентау, який застосовує дане визначення в теорії міжнародних відносин. Х. Моргентау [2, с. 15] стверджує, що у разі додержання державою власних національних інтересів, при цьому не визнаючи їх занадто грандіозно та масштабно, такі держави будуть сперечатися з іншими державами мінімально. Звідси, логічним стає балансування міжнародних інтересів, тобто доти, поки держави слідувати своїм власним вузьким інтересам світ може залишатися у безпеці.

На противагу альтруїстичного розуміння позиціонування держави є твердження Н. Макіавеллі [3], який зазначає, що державна політика має ґрунтуватися на хитрості, лукавстві в управлінні, припиненні гідності та честі її населення. Даній підхід істотно відрізняється від багатьох середньовічних вірувань, які дали пріоритет до універсального визначення інтересів держави, заснованих на християнському значенні й поважній моральній поведінці громадянина.

У контексті егоїстичного ставлення з боку держави до пересічних громадян висловлювався і Т. Гоббс [4, с. 157]. За його твердженням, держави мають право застосовувати будь-які засоби, щоб захистити власний інтерес та забезпечити його поширення в світі. Як Моргентау визначає національні інтереси в з точки зору влади, суверенним як слуга свого суспільства довіряють з роллю в зберегти або навіть поліпшити могутності держави по відношенню інших держав.

Проблеми реформування національних інтересів, формування національної ідентичності та національної спільноти актуалізована й активно досліджується сучасними українськими вченими [5, с. 5]. Але питання виокремлення національних інтересів в умовах зовнішніх інтервенцій з точки зору їхньої соціально-економічної доцільності до цього часу майже не розглянуто.

Мета статті. Проаналізувати процес формування національних інтересів з точки зору державних інтеграційних прагнень,

поширення зовнішніх інтервенцій та визначення характеру їхнього спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українські соціально-економічні та політичні реалії стають підґрунтям для поширення національної свідомості та гідності населення. Наочним стає те, що за умов жорсткої політичної, економічної та культурної конкуренції Україна має чітко визначити власні національні пріоритети та інтереси й навчитися їх відстоювати. Пріоритетною має стати ідея єдності нації та гармонійного поєднання інтересів держави і громадянина.

Національні інтереси не мають бути віддзеркаленням інтересів та пріоритетів певних політичних діячів, олігархічних прошарків суспільства. Зміст національних інтересів може коливатися в широких діапазонах визначення нації. Натомість міцність держави залежить від її здатності до додержання міжнародної правових норм, засад законності та суспільних цінностей.

У зв'язку з тим, що світова концепція гуманітарної інтервенції наразі перетворюється з етичної дискусії про надання допомоги тим, хто опинився в скрутній ситуації, національні інтереси держави вже не можуть виступати мотиваційним аспектом надання такої допомоги. Зокрема, досить низьку оцінку національних інтересів мають країни, що знаходяться у кризовому моральному стану, тобто корегуванні державних ініціатив в джерела власної поживи. Провладні діячі таких країн національні інтереси ототожнюють з власними, що дорівнює користі та проявам свідомого егоїзму.

Негативний відтінок, який виникає з визначення власних інтересів в економіці сприймається як мотиваційний фактор, заснований на збагаченні, плеканні багатства, жадібності, матеріалізму та максимізації прибутку. Однак, помилково, вважати, що національний егоцентризм та особистий інтерес варто трактувати лише як зневагу до інтересів всіх інших членів суспільства та населення загалом.

Поняття егоїстичних інтересів в економічній філософії Адама Сміта [6], трактується як просування громадських інтересів, при цьому ініціюючи свою власну

вигоду і користь. Ця ідея, безумовно, спрямовує на визначення егоїстичних настроїв та їхнє суспільне засудження. Але, з іншого боку, задоволення власних інтересів не повинно бути від'ємним значенням для національних інтересів, а навпаки, їхнє формування має відбуватися на ґрунті національних інтересів та пріоритетів розвитку держави. На противагу – виконання національних інтересів не має суперечити власним, особистим інтересам громадян, які не можуть бути проігноровані. Адже, поки окремі громади вдало визначають державні пріоритети та напрями їхнього задоволення, які не суперечать розвитку кожної окремої особистості, доти суспільство здатне раціонально задовольняти власні потреби, тобто ефективно функціонувати та перерозподіляти ресурси.

Однак, не всі національні інтереси можуть бути класифіковані як однаково важливі. Х. Моргентуа відрізняє життєво важливі національні інтереси та національні інтереси мінімальної пріоритетності [2]. Щоб зберегти життєво важливі національні інтереси, які безпосередньо впливають на існування державного устрою, Х. Моргентуа пропонує не визнавати будь-якого компромісу, за винятком застосування фізичного насильства. Тобто, життєво важливими національними інтересами є позиція держави щодо існування вільної, незалежної нації, а також захист установ, громадян та їхніх законних прав та свобод. Вторинними національними інтересами Х. Моргентуа визначає такі, не виконання яких, не загрожує безпеці та цілісності нації.

Вочевидь, у внутрішні справи певної держави інша держава не буде втручатися до тих пір, поки її життєво важливим національним інтересам нічого не загрожує. Однак, відомий міжнародний оглядач М. Уільямс [7] повністю заперечує існування альтруїзму в міжнародних відносинах. Він стверджує, що реальність соціально-економічної політики така, що у чистому ніяких гуманітарних причин втручання не існує, завжди є завуальований прояв національного егоїзму.

Наприклад, інтервенція у Косово у 1999 р. [8] спрямована на позбавлення від

влади тиранії, усунення пригнічення суспільства, навпаки призвела до нових страждань та цивільних втрат. І такі випадки не поодинокі у світі. Для того, щоб соціально-економічні інтервенції були ефективними і реально досягали покладених на них сподівань та поступів населення, національні інтереси держави, що зазнає зовнішню інтервенцію, мають превалювати над особистими. Чим вище очікуваний результат від інтервенції, її інтерес для нації, тим вищими є ризики національної цілісності. Якщо інтереси в умовах гуманітарної кризи тільки периферійні, втручання має відбуватися лише в межах даної проблеми, мати обмежений характер. Отже, національні інтереси не можуть бути відірвані від гуманізму та альтруїзму, з урахуванням першочерговості позицій раціональності національного егоїзму.

Загально відомо, що не отримуючи задоволення людство існувати не може. Суто егоїстичний сценарій розвитку завжди має свої межі, історичні приклади таких подій можна перелічувати нескінченно. Вихід з такої ситуації може бути у побудові нового, багатовимірного суспільства, де конкретний індивідуум отримав би нові можливості задовольняти свої постійно зростаючі потреби не за рахунок нехтування уподобанням інших, а завдяки власним зростаючим можливостям, у тому числі морально-етичним.

Наразі дуже швидко й паралельно відбувається принаймні взаємозалежні два процеси – розпад соціуму та споруда нескінченної віртуальної реальності. Будь-який з них не можна назвати позитивним. Натомість, побудова альтруїстичного суспільства може стати перспективним з точки зору соціальної економіки, а не є тупиковим, на відміну від перших двох. Альтруїстичне суспільство – відкрита система, тобто підсистема більш глобальної системи. Егоїстичне суспільство – річ сама у собі, взаємоіснування якої досить проблематично.

Але, для формування альтруїстично спрямованого суспільства, треба створити необхідну для цього соціально-економічну платформу. Для цього в національні інте-

реси та пріоритети розвитку країни мають бути покладені альтруїстичні підходи.

Такі цінності орієнтири не можуть бути сформовані вказівками будь-якої влади, це під силу лише незалежним групам і окремим яскравим особистостям, які породжують нові ціннісні шкали, адже повноцінна модернізація не заперечує ні архаїку, ні консерватизм, вона просто всім відводить своє місце. Соціально-економічна трансформація має гармонізувати інтереси різних шарів населення. При цьому держава і влада повинні підтримувати такі цінності формування через засоби масової інформації та поширення громадської думки.

Таким чином, незважаючи на суспільні стереотипи та ганебне трактування егоїстичних настроїв, формування національних інтересів на такому підґрунті, стане запорукою по-перше, поширенню національної свідомості, по-друге – забезпеченню гідного авторитету та міжнародного іміджу країни. Оскільки раціональне використання таких морально-етичних норм, як демократичне суспільство, дотримання прав людини чи соціально спрямована ринкова економіка надасть можливість заснувати країну, яка стане прибутковим торговим партнером та перспективно спроможним гравцем на світовій арені.

Альтруїзм, як система цінностей, що характеризує безкорисливу та подібних чином орієнтовану поведінку, в діяльності держави, в її соціально-економічному позиціонуванні та міжнародних відносинах являє собою складну систему взаємозалежностей дій, вчинків та їхніх моральних наслідків.

Виходячи з заявленої мети дослідження, під альтруїзмом соціально-економічних інтервенцій в масштабах країни будемо розуміти повну протилежність власних, особистісних інтересів діяльності національної громади, а саме як мотивацію окремого типу раціональних та реалістичних уявлень щодо сучасного функціонування країни. Пропоновані ідеї альтруїзму соціально-економічних інтервенцій щодо державної політики, спрямованої на інвестування у власні підприємства, установи та організації, які не будуть приносити користь особисто державним службовцям

або особам, що приймають рішення щодо вкладення коштів, а будуть мати позитивний вплив на розвиток нації в цілому мощі здаються, на перший погляд, для України ідеалістичною. Проте, світова концепція альтруїзму, що виявляється зокрема у міжнародному співробітництві України, принаймні стосовно гуманітарної інтервенції наразі є одним з основних джерел соціально-економічної, політичної співпраці .

Оксфордський словник визначає альтруїзм як безкорисливу турботу про інтереси інших [9], що підкреслює мотивацію спільно існування без посягання на волевиявлення інших. Отже, до альтруїстичним діями є дії, які не лише приносять користь її ініціатору, але при цьому можуть наносити шкоду чи збитки його особистим інтересам.

Бар Таль [10, с. 34] описуючи внутрішню цінність альтруїзму, підкреслює його перспективну дію, що виявляється в суспільно корисній мотивації.

Протягом довгого часу соціальні науки, економічна думка та навіть вчені-біологи розглядали альтруїзм як недосяжну категорію, яка в чистому вигляді майже не існує. Загально прийнято, що будь-які дії, що вчиняє конкретна особа або держава завжди зорієнтовані на корисливу мотивацію. Тільки в останні роки вчені почали погоджуватися, що альтруїзм є невід'ємною частиною людської природи і самозбереження, тому що люди несвідомо здатні робити внесок у суспільні блага, від яких особисто вони не отримують корисливу дію, а певні блага можуть буди виявлені лише для їхнього потомства.

Одним з найвідоміших прихильників корисливих дій й поширеності раціональності виступає Адам Сміт [6]. Проте й він наголошує про існування суспільної схильності допомагати іншим, навіть якщо особисто сам діяч страждає від високих власних витрат, при цьому не отримуючи ніякої вигоди. Але така поведінка притаманна лише окремим – високо соціалізованим прошаркам населення та соціально орієнтованим країнам світу.

Носії суспільних відносин виявляють власну соціально орієнтовану поведінку завдяки процесам соціалізації та розвитку

суспільних норм, що сприяють соціальній підтримки одне одного. Тому, природним для людини виявляється брати участь у спільних соціальних починаннях, які приносять користь не конкретно їй особисто, а іншим або суспільству в цілому, при цьому навіть нехтуючи особистісними пріоритетами.

Незважаючи на те, що людські істоти природно схильність допомагати іншим і брати участь в альтруїстичних заходах, фактична готовність і схильність зробити саме так залежить від індивідуальних особливостей кожної окремої особистості та ситуаційного контексту, в якому здійснюється подібна дія.

Взагалі можна сказати, що фізичні особи, які мають високу самооцінку, високий вміст морального розвитку, при цьому не потребують постійного схвалення їхніх дій, швидше за все, здатні виказувати приклади альтруїстичної поведінки. Проте, поведінка, спрямована на привнесення суспільної користі найчастіше є наслідком існуючих соціальних норм або соціально обумовлених особистих норм, що здійснюють певний тиск на форми поведінки особистості. Натомість почуття морального зобов'язання можуть застерігати або утримувати від здійснення певних дій.

Така сама закономірність справедлива і для держав та їхніх соціально-економічних та політичних рішень. Допомога іншим у межах гуманітарних норм та конкретної ситуації є для сучасного світу морально обов'язковим. Іншим фактором, що впливає на схильність допомагати іншим у міждержавній політиці є порівняння матеріальних витрат, що при цьому виникають, та отримуваних моральних інвестицій, у вигляді покращення іміджу країни та її міжнародної репутації.

Нещодавній досвід українського суспільства доводить, що окремі особи чи соціальні групи, які прагнуть допомогти іншим, бути більш корисними у певній ситуації, здатні виявляти альтруїстичні напрями поведінки. Особливо особи, які є менш орієнтовані на власну безпеку, ніж на власну гідність, що виявляється у прагненні високої власної самоефективності та користі для ідей суспільства.

Оскільки сучасні вимоги та норми існування суспільства створюють певні обмеження для дійсно альтруїстичних особистостей, варто говорити про урахування ефекту селективності щодо природно альтруїстичних дій особистості. У зв'язку з тим, що альтруїзм не приносить будь-які вигоди, а навпаки – більш схильних до ризикованих наслідків його поширення, використання його засад не є популярним у світі.

У світі, де схильність допомагати іншим нерівномірно розподілена між соціальними групами та приватними особами, альтруїстичні особи стикаються з реальністю, де егоїстично налаштовані суб'єкти наочно не виказують свої дій, проте явну перевагу. Хоча це стосується сьогодення та отриманні вигоди у найближчому часі, без урахування подальших соціально-економічних наслідків. Проте альтруїстичні намагання мають протилежну тенденцію – великий ризик неотримання бажаного результату у теперішньому часу з перспективою подальшого позитивного розв'язання ситуації. Звідси, можна зробити висновок, що диверсифікація державної діяльності та розшарування суспільства є необхідною частиною зберігається альтруїзму.

У світі, де альтруїзм не є абсолютної істиною, альтруїстичні вчинки приречені поступатися егоїстичним, які наближають суспільне життя до його раціонального сенсу. З урахуванням витрат на альтруїстичні дії з відсутністю матеріального відшкодування, альтруїсти в порівнянні з особами, утримуватися від чисто альтруїстичних дій, безумовно, втрачають з точки зору матеріалізму. Тому держави мають будувати свої програми розвитку на засадах соціального виховання та суспільної обізнаності для власних громадян.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, потреба забезпечення національних інтересів, зокрема досягнення єдності українського суспільства, дотримання цілісності держави реалізується через становлення спільної ідентичності громадян України. Наявність спільної ідентичності громадян є передумовою життєздатності держави, дієвості її політики та

повноцінності реалізації національних інтересів. Особистим інтересом кожної держави є збереження глобальної світової стабільності та турбота за людство.

На міжнародній арені інтереси країни не мають ґрунтуватися суто на самовизнанні, а бачити більш широке коло національних інтересів суспільства та нації. Альтруїзм соціально-економічних інтервенцій держав чи політичних діячів не мотивований особистими інтересами, але мотивований прагненням до норм мораль з єдиною метою надання допомоги особам, які її потребують, хоча при цьому не є частиною власного народу чи нації.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку будуть спрямовані на виявлення джерел суперечностей щодо формування соціально-економічних пріоритетів та суспільних цінностей країни, яка відчуває глобалізаційний тиск та має інтеграційне прагнення.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпін': ВТФ „Перун”, 2009. – 1405 с.
2. Morgenthau H. Politics within nations The Struggle for Power and Peace, 6th edn. Knopf, New York, 1985. – 200 p.
3. Макиавеллі в Росії: Восприятіє на рубежі веков /Сост. Э. Г. Азгальдов, И. А. Быстрова; Под ред. В. Т. Данченко, В. А. Скороденко, Ю. Г. Фридштейна; Науч. консультант П. Д. Баренбойм. — М.: Рудомино, 1996. — 144 с.
4. Гоббс Т. Сочинения в 2 т. Т. 1 / Пер. с лат. и англ.; Сост, ред., изд., авт., вступ ст., и примеч. В. В. Соколов. – М.: Мысль, 1989. – 622 с.
5. Палій Г. О. Становлення єдиної національної ідентичності в контексті реалізації національних інтересів України: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук за спеціальністю 23.00.05 / Ганна Олександрівна Палій.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2005. – 19 с.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов (книги I-III)

/ Пер. с англ, вводная статья и комментарии Е. М. Майбурда - М.: Наука, 1993. – 572 с.

7. William M. C. What is the national interest? The neoconservative challenge in IR theory. Eur J Int Relat. – London: Sage Publications, 2005. – 102 p.

8. Конфликт в сербском крае Косово и вторая интервенция НАТО на Балканах // История международных отношений (1918-2003 гг.); Под ред. доктора политических наук, профессора А. Д. Богатурова. – М.: «Московский рабочий», 2000. – 655 с.

9. Concise Oxford English Dictionary. Eleventh edition, revised. Edited by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford University press, New York, 2009. – P. 18.

10. Krauthammer C. When to intervene: what's worth fighting for? The new republic vol 192. – Winnipeg: CanWest Global Communications, 1985 – P. 10–13.

References

1. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy / Ukl. i holov. red. V.T. Busel. – K.; Irpin': VTF „Perun”, 2009. – 1405 s.
2. Morgenthau H. Politics within nations The Struggle for Power and Peace, 6th edn. Knopf, New York, 1985. – 200 r.
3. Makyavelly v Rossyy: Vospryyatyе na rubezhe vekov /Sost. É. H. Az-hal'dov, Y. A. Bystrova; Pod red. V. T. Danchenko, V. A. Skorodenko, YU. H. Frydshyteyna; Nauch. konsul'tant P. D. Barenboym. — M.: Rudomyno, 1996. — 144 s.
4. Hobbs T. Sochynenyaya v 2 t. T. 1 / Per. s lat. y anhl.; Sost, red., yzd., avt., vstup st., y pryemch. V. V. Sokolov. – M.: Mysl', 1989. – 622 s.
5. Paliy H. O. Stanovlennya yedynoyi natsional'noyi identychnosti v konteksti realizatsiyi natsional'nykh interesiv Ukrayiny: Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. polit. nauk za spetsial'nisty 23.00.05 / Hanna Oleksandrivna Paliy.; Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho. – K., 2005. – 19 s.
6. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychynakh bohat-stva narodov (knyhy I-III) /

Per. s anhl, vvodnaya stat'ya y kommentaryy E. M. Mayburda - M.: Nauka, 1993. – 572 s.

7. William M. C. What is the national interest? The neoconservative challenge in IR theory. Eur J Int Relat. – London: Sage Publications, 2005. – 102 r.

8. Konflikt v serbskom krae Koso-vo y vtoraya ynterventsyya NATO na Balka-nakh // Ystoryya mezhdunarodnykh otnoshenyy (1918-2003 hh.); Pod red. doktora polytycheskykh nauk, professora A. D. Bohaturova.

– M.: «Moskovskyy rabochyy», 2000. – 655 s.

9. Concise Oxford English Dictionary. Eleventh edition, revised. Edited by Catherine Soanes, Angus Stevenson. Oxford University press, New York, 2009. – R. 18.

10. Krauthammer C. When to intervene: what's worth fighting for? The new republic vol 192. – Winnipeg: CanWest Global Communications, 1985 – R. 10–13.

Лихоносова А. С.

Национальные интересы: альтруизм социально - экономических интервенций

Исследованы основы формирования фундаментальных национальных интересов Украины. Проанализированы современные призывы к социально-экономической интервенции и возможность проявления ее альтруистического характера. Охарактеризован процесс формирования национальных интересов с точки зрения государственных интеграционных стремлений, распространение внешних интервенций и определения характера их направления. Доказано, что национальные интересы не должны быть отражением интересов и приоритетов определенных политических деятелей, олигархических слоев общества. Содержание национальных интересов может колебаться в широких диапазонах определения нации. Зато прочность государства зависит от ее способности к соблюдению международной правовых норм, принципов законности и общественных ценностей.

Ключевые слова: национальные интересы, приоритетное развитие, интеграционные стремления, интервенция, социально-экономическое обоснование, целостность, неприкосновенность.

Likhonosova G.

National interests: altruism socio-economic interventions

Investigated the fundamental basis for the formation of national interests of Ukraine. Analyzed appeals to modern socio- economic intervention and opportunity to display her altruistic nature. Characterized by the formation of a process of national interests in terms of the state of integration aspirations, external interventions and dissemination of determining the nature of their destinations. Proved that national interests should not be a reflection of the interests and priorities of certain politicians, oligarchic sectors of society. Contents of national interests can vary in wide ranges define a nation. But the strength of the state depends on its ability to comply with international legal norms and principles of law and social values.

Keywords: national interests, priority development, integration aspirations, intervention, socio-economic justification , integrity, inviolability.

Рецензент: Ушенко Н. В. – доктор економічних управління, професор, завідувач кафедри «Менеджмент організацій» Бердянського університету менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ, Україна.

Reviewer: Ushenko H. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Management organizations Department Berdyansk university of management and business, Berdyansk, Ukraine.

e-mail: bumib@ukr.net

*Стаття подана
25.02.2014 р.*

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ЗАПОВНЕННЯ СПРОЩЕНОЇ ЗВІТНОСТІ – ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто особливості ведення бухгалтерського обліку суб'єктами малого підприємництва без застосування подвійного запису. Обґрунтована актуальність та необхідність створення для СМП інформаційної бази щодо заповнення фінансової звітності. Розроблена відповідність облікових регістрів за простою формою обліку до фінансової звітності: журналу № 1-мс до активу Балансу; журналу № 2-мс до пасиву Балансу; журналу № 3-мс та журналу № 4-мс до Звіту про фінансові результати. Запропонована методика заповнення спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва на підставі введених в дію облікових регістрів та на підставі розробленої інформаційної бази. Це підвищить якість управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою.

Ключеві слова: суб'єкти малого підприємництва, облікові регістри, проста форма обліку, інформаційна база, документообіг, спрощений фінансовий звіт, контроль, управління підприємством, фінансова безпека.

Постановка проблеми. Інформацією є відомості, які користувач отримує із зовнішніх джерел або в результаті обміну з певними об'єктами. Інформаційні ресурси є предметом перетворення з метою створення інформаційної бази, яка використовується для ефективного управління як підприємства в цілому так і окремих його структурних складових, а також для забезпечення функціональних цілей фінансової безпеки підприємства, створюючи захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання.

Наведена інформація повинна бути структурованою, чіткою та зрозумілою для користувачів. Особливу відповідальність покладають на створення, накопичення, групування та передачу інформації, а також рознесення її на всіх етапах управління. Інформація є джерелом для прийняття важливих, своєчасних та грамотних рішень в управлінні певних об'єктів обліку, які в свою чергу будуть впливати на результати господарської діяльності підприємства та нададуть можливість контролювати фінансову безпеку підприємства.

Отже, в основі підвищення якості управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою для суб'єкта малого підприємництва лежить розробка інформаційної бази щодо заповнення спрощеної фінансової звітності. Актуальність зазначеного питання полягає у тому, що часто відбуваються зміни та доповнення у законодавчих та нормативних доку-

ментах, які потребують постійного відстеження та роз'яснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку на малих підприємствах розкривались в працях таких вітчизняних науковців, як: Ф. Бутинець [1], Гура Н.О. [2], Матвіїв М.Я. [4], Михайлов М.Г. [5], Сук Л.К. [7], Хом'як Р.Л. [8] та ін. Але питання щодо ведення бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису, яке було закріплено законодавчо у наказі № 720 від 15.06.2011р. [6], деякі автори обходили увагою або не розглядали його взагалі. Інші лише фіксували даний факт або обмежувались описом законодавчого акту, але детально не роз'яснювали методику ведення обліку за простою формою відповідно до нових вимог.

Серед опублікованих робіт недостатньо досліджено та викладено питання розробки інформаційної бази щодо заповнення спрощеної фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва відповідно до нових законодавчих вимог для підвищення якості управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою. Тому цей напрямок підлягає подальшому вивченню та удосконаленню.

Метою статті є розробка інформаційної бази щодо заповнення спрощеної фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва для підвищення якості управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ведення бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису регламентується наказом № 720 [6].

Його використовують підприємства, які:

- мають право на спрощений облік доходів та витрат;
- можуть обліковувати необоротні активи тільки за первісною вартістю, без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості;
- не створюють забезпечення наступних витрат і платежів (на виплату наступних відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо), а визнають відповідні витрати у періоді їхнього фактичного понесення;
- визнають витрати і доходи і відносять суми, які не визнаються витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування;
- поточну дебіторську заборгованість включають до підсумку балансу за її фактичною сумою.

- не зареєстровані платником ПДВ.
Згідно з наказом підприємства ведуть:

- первинні документи;
- Журнал 1-мс (Ж1-мс), Журнал 2-мс (Ж2-мс), Журнал 3-мс (Ж3-мс), Журнал 4-мс (Ж4-мс);
- Відомість 1.1-мс, Відомість 1.2-мс, Відомість 2.1-мс, Відомість 2.2-мс, Відомість 4.1-мс;
- Спрощений фінансовий звіт СМП (табл. 5, 6): Баланс (форма 1-мс), Звіт про фінансові результати (форма 2-мс).

Розроблена відповідність облікових регістрів за простою формою обліку до фінансової звітності представлена у наступних таблицях: 1) журналу № 1-мс до активу Балансу (табл. 1); 2) журналу № 2-мс до пасиву Балансу (табл. 2); 3) журналу № 3-мс (табл. 3) та журналу № 4-мс (табл. 4) до Звіту про фінансові результати.

Т а б л и ц я 1

Відповідність облікових регістрів за простою формою обліку до фінансової звітності (журналу № 1-мс до активу Балансу)

Найменування	Обліковий регістр, журнал	Залишок на початок періоду (переноситься з попередньої відомості залишок на кінець періоду по кожній графі)	Збільшення, Графа	Зменшення, Графа	Залишок на кінець періоду = Залишок на початок + (розрахунок графа збільшення – графа зменшення)	Ф№1мс Актив	Ф№2мс
Основні засоби	Ж1-мс		4	5	(4-5)	031	-
Амортизація	Ж1-мс		6	7	(6-7)	032	-
Інші необоротні активи	Ж1-мс		8	9	(8-9)	070	-
Запаси	Ж1-мс		10	11	(10-11)	100	-
Поточна дебіторська заборгованість	Ж1-мс		12	13	(12-13)	210	-
Грошові кошти:	Ж1-мс		X	X		X	X
в національній валюті	Ж1-мс		14	15	(14-15)	230	-
в т.ч. касі	Ж1-мс		16	17	(16-17)	231	-
в іноземній валюті	Ж1-мс		18	19	(18-19)	240	-
Інші оборотні активи	Ж1-мс		20	21	(20-21)	250	-
Разом (розрахунок графа збільшення – графа зменшення)	Ж1-мс		22 (4-5)-(6-7)+(8-9)+(10-11)+(12-13)+(14-15)+(18-19)+(20-21)	X		280	-

Джерело: розроблено авторами

Т а б л и ц я 2

Відповідність облікових регістрів за простою формою обліку до фінансової звітності (журналу № 2-мс до пасиву Балансу)

Найменування	Обліковий регістр, журнал	Залишок на початок періоду (переноситься з попередньої відомості залишок на кінець періоду по кожній графі)	Збільшення, Графа	Зменшення, Графа	Залишок на кінець періоду = Залишок на початок + (розрахунок графа збільшення – графа зменшення)	Ф№1мс	Ф№2мс
						Пасив	
Капітал	Ж2-мс		5	4	(5-4)	300	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Ж2-мс		7	6	(7-6)	350	-
Цільове фінансування	Ж2-мс		9	8	(9-8)	430	-
Довгострокові зобов'язання	Ж2-мс		11	10	(11-10)	480	-
Короткострокові кредити банків	Ж2-мс		13	12	(13-12)	500	-
Кредиторська заборгованість за розрахунками з постачальниками	Ж2-мс		15	14	(15-14)	530	-
Поточні зобов'язання:	Ж2-мс		X	X		X	-
- за розрахунками з бюджетом	Ж2-мс		17	16	(17-16)	550	-
- зі страхування	Ж2-мс		19	18	(19-18)	570	-
- з оплати праці	Ж2-мс		21	20	(21-20)	580	-
Інші поточні зобов'язання	Ж2-мс		23	22	(23-22)	610	-
Разом (розрахунок графа збільшення – графа зменшення)	Ж2-мс		24 (5-4)±(7-6)+(9-8)+(11-10)+(13-2)+(15-14)+(17-6)+(19-18)+(21-0)+(23-22)	X		640	-

Джерело: розроблено авторами

Т а б л и ц я 3

Відповідність облікових регістрів за простою формою обліку до фінансової звітності (журналу № 3-мс до Звіту про фінансові результати)

Найменування	Обліковий регістр	Збільшення, Графа	Зменшення, Графа	Стаття у звітності	
				Ф№1мс	Ф№2мс
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Журнал 3-мс	6	X	-	010
Вирахування з доходу:					
Повернення товарів	Журнал 3-мс		7	-	020
непрямі податки	Журнал 3-мс		8	-	020
інше	Журнал 3-мс		9	-	020
Інші доходи	Журнал 3-мс	10		-	040
Разом доходів	Журнал 3-мс	11 (6+10-7-8-9)		-	070
Доходи, які збільшують фінансовий результат після оподаткування	Журнал 3-мс	12		-	145

Джерело: розроблено авторами

Т а б л и ц я 4

**Відповідність облікових реєстрів за простою формою обліку до фінансової звітності
(журналу № 4-мс до Звіту про фінансові результати)**

Найменування	Обліковий реєстр	Збільшення, Графа	Зменшення, Графа	Стаття у звітності	
				Ф№1мс	Ф№2мс
Матеріальні витрати	Журнал 4-мс	4		-	X
Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	Журнал 4-мс	5			
Амортизація основних засобів, нематеріальних активів	Журнал 4-мс	6			
Вартість придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом продукції (наданням послуг)	Журнал 4-мс	7			
Інші прямі витрати	Журнал 4-мс	8			
Разом	Журнал 4-мс	9 (4+5+6+7+8)			
Сума коригування	Журнал 4-мс	10			
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	Журнал 4-мс	11			080
Інші витрати	Журнал 4-мс	12, 13, 14			100
Разом витрат	Журнал 4-мс	15(11+12+13+14)			
витрати, які зменшують фінансовий результат після оподаткування	Журнал 4-мс	16			145

Джерело: розроблено авторами

Запропонована методика заповнення спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва на підставі введених в дію облікових реєстрів та на підставі розробленої інформаційної бази представлена у табл. 5, 6.

Т а б л и ц я 5

**Заповнення спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва «Баланс»
(форма № 1-мс) на підставі облікових реєстрів**

Актив	Код рядка	Журнал 1-мс, графи	
		Залишок на початок періоду	Залишок на кінець періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	стр.Ф1-мс 030-031	стр.Ф1-мс 030-031
первісна вартість	031	Ж1-мс р..4	Ж1-мс р..4
знос	032	Ж1-мс р..6	Ж1-мс р..6
Інші необоротні активи	070	Ж1-мс р..8	Ж1-мс р..8
Усього за розділом I	080	стр.Ф1-мс 030+070	стр.Ф1-мс 030+070
II. Оборотні активи			
Запаси	100	Ж1-мс р..10	Ж1-мс р..10
Поточна дебіторська заборгованість	210	Ж1-мс р..12	Ж1-мс р..12
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	Ж1-мс р..14	Ж1-мс р..14
у тому числі в касі	231	Ж1-мс р..16	Ж1-мс р..16
в іноземній валюті	240	Ж1-мс р..18	Ж1-мс р..18
Інші оборотні активи	250	Ж1-мс р..20	Ж1-мс р..20
Усього за розділом II	260	стр.Ф1-мс 100+210+230+240+250	стр.Ф1-мс 100+210+230+240+250
Баланс	280	стр.Ф1-мс 080+260	стр.Ф1-мс 080+260

Пасив	Код рядка	Журнал 1-мс, графи	
		Залишок на початок періоду	Залишок на кінець періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Капітал	300	Ж2-мс р..5	Ж2-мс р..5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	Ж2-мс р..6(7)	Ж2-мс р..6(7)
Усього за розділом I	380	стр.Ф1-мс 300+350	стр.Ф1-мс 300+350
II. Цільове фінансування			
Ж2-мс р..9	430	Ж2-мс р..9	Ж2-мс р..9
III. Довгострокові зобов'язання			
Ж2-мс р..11	480	Ж2-мс р..11	Ж2-мс р..11
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	Ж2-мс р..13	Ж2-мс р..13
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	Ж2-мс р..15	Ж2-мс р..15
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з бюджетом	550	Ж2-мс р..17	Ж2-мс р..17
зі страхування	570	Ж2-мс р..19	Ж2-мс р..19
з оплати праці*	580	Ж2-мс р..21	Ж2-мс р..21
Інші поточні зобов'язання	610	Ж2-мс р..23	Ж2-мс р..23
Усього за розділом IV	620	стр.Ф1-мс 500+530+550+570+580+610	стр.Ф1-мс 500+530+550+570+580+610
Баланс	640	стр.Ф1-мс 380+430+480+620	стр.Ф1-мс 380+430+480+620
* з рядка 580 графа 4 Прострочені зобов'язання з оплати праці	665		

Джерело: методика заповнення форм звітності розроблена авторами

Таблиця 6

Заповнення спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва «Звіт про фінансові результати» (Форма № 2-мс) на підставі облікових регістрів

Стаття	Код рядка	Журнал 3-мс або Журнал 4-мс, графи
1	2	3
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	Ж3-мс гр.6
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020	(Ж3-мс гр.7+8+9)
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (010-020)	030	стр.Ф2-мс 010-020
Інші доходи	040	Ж3-мс гр.10
Разом чисті доходи (030 + 040)	070	стр.Ф2-мс 030+040
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	080	(Ж4-мс гр.11)
Інші витрати	100	(стр.Ф2-мс 101+102)
у тому числі:	101	Ж4-мс гр.12
	102	Ж4-мс гр.13,14
Разом витрати (080 + 090)	120	стр.Ф2-мс 080+090
Фінансовий результат до оподаткування (070 - 120)	130	стр.Ф2-мс 070-020
Податок на прибуток	140	(стр.Ф2-мс 130*ставку податку на прибуток)
Витрати (доходи), які зменшують(збільшують) фінансовий результат після оподаткування	145	(Ж3-мс гр.12) – (Ж4-мс гр.16)
Чистий прибуток (збиток) (130 - 140 - (+) 145)	150	стр.Ф2-мс 130-140±145

Джерело: методика заповнення форм звітності розроблена авторами

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розроблено інформаційну базу щодо заповнення спрощеної

фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва, яка на відміну від існуючої включає відповідність заповнення

облікових реєстрів за простою формою обліку до фінансової звітності згідно з новими законодавчими вимогами: первинні документи; Журнал 1-мс, Журнал 2-мс, Журнал 3-мс, Журнал 4-мс; Відомість 1.1-мс, Відомість 1.2-мс, Відомість 2.1-мс, Відомість 2.2-мс, Відомість 4.1-мс; Спрощений фінансовий звіт СМП: Баланс (форма 1-мс), Звіт про фінансові результати (форма 2-мс). Це підвищить якість управління підприємством та контролю за його фінансовою безпекою. Запропонована інформаційна база щодо заповнення спрощеної фінансової звітності забезпечить правильне групування інформації в обліку відповідно до введених в дію облікових реєстрів за простою формою обліку, допоможе задовольнити інформаційні потреби користувачів щодо обробки та групування інформації, її збереження, зручності її використання при складанні фінансової звітності тощо. Грамотно розроблена інформаційна база у використанні надасть можливість професійно здійснювати управління певними об'єктами обліку, виявляти пов'язані з ними проблеми та приймати своєчасні рішення щодо їх усунення з метою ефективного управління підприємством. В цілому, удосконалена систематизація інформації в облікових реєстрах оптимізує процес документообігу, на підставі якого формується фінансова звітність. Запропоновані таблиці допоможуть провести якісний аналіз та контроль показників фінансово-господарської діяльності. Впроваджені заходи забезпечать рівновагу та стійкість, стабільність та незалежність підприємства, тобто підвищать його фінансову безпеку.

Література

1. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» для внз / за ред. Ф.Ф. Бутинця. – 5-е вид. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 726 с.
2. Гура Н. О. Облік на підприємствах малого бізнесу: навч. посібник / Н.О. Гура, Т.Г. Мельник, Т.М. Моторина. – К. : Знання, 2007. – 310 с.

3. Макаренко А. П. Облік суб'єктів малого підприємництва: навч.-метод. посібник для студентів ЗДІА спец. 7.03050901 "О і А" ден. та заоч. форм навчання / А. П. Макаренко, Т. О. Меліхова, Н. С. Чакалова ; ЗДІА. - Запоріжжя : ЗДІА, 2013. - 314 с.

4. Матвіїв М.Я. Бухгалтерський облік на малих підприємствах за різними формами: навч. посібник для внз / М.Я. Матвіїв, П.Я. Хомин; М-во освіти і науки України. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Центр навч. літ., 2004. – 350 с.

5. Михайлов М.Г. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: навч. посібник для внз / М.Г. Михайлов, Л.І. Полятикіна, О.П. Славкова. – К. : ЦУЛ, 2008. – 319 с.

6. Наказ МФУ «Про затвердження методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» від 15.06.2011 № 720 // http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?

7. Сук Л.К. Облік на підприємствах малого бізнесу: Навч. посібник. / Л.К. Сук, П.Л. Сук., О.В. Данілочкіна. – К.: Каравела, 2012. – 352 с.

8. Хом'як Р.Л. Облік на підприємствах малого бізнесу: навч. посібник / Р. Л. Хом'як, З. М. Скибінська. – Львів: Магнолія 2006, 2007. – 204 с.

References

1. Bukhhalters'kyj finansovyj oblik: pidruchnyk dlia studentiv spetsial'nosti «Oblik i audyt» dlia vnz / za red. F.F. Butyntsia. – 5-e vyd. – Zhytomyr: PP «Ruta», 2003. – 726 s.
2. Hura N. O. Oblik na pidpryiemstvakh maloho biznesu: navch. posibnyk / N.O. Hura, T.H. Mel'nyk, T.M. Motoryna. – K. : Znannia, 2007. – 310 s.
3. Makarenko A. P. Oblik sub'iektiv maloho pidpryiemnytstva: navch.-metod. posibnyk dlia studentiv ZDIA spets. 7.03050901 "O i A" den. ta zaoch. form navchannia / A. P. Makarenko, T. O. Melikhova, N. S. Chakalova ; ZDIA. - Zaporizhzhia : ZDIA, 2013. - 314 s.
4. Matviiv M.Ya. Bukhhalters'kyj oblik

na malykh pidpriemstvakh za riznymy formamy: navch. posibnyk dlia vnz / M.Ya. Matviiv, P.Ya. Khomyn; M-vo osvity i nauky Ukrainy. – 2-he vyd., stereotyp. – K.: Tsentр navch. lit., 2004. – 350 s.

5. Mykhajlov M.H. Orhanizatsiia bukhholders'koho obliku na pidpriemstvakh maloho biznesu: navch. posibnyk dlia vnz / M.H. Mykhajlov, L.I. Poliatykina, O.P. Slavkova. – K. : TsUL, 2008. – 319 s.

6. Nakaz MFU «Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsij po zastosuvaniu rehistriv bukhholders'koho obliku malomy

pidpriemstvamy» vid 15.06.2011 № 720 // http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?

7. Suk L.K. Oblik na pidpriemstvakh maloho biznesu: Navch. posibnyk. / L.K. Suk, P.L. Suk., O.V. Danilochkina. – K.: Karavela, 2012. – 352 s.

8. Khom'iak R.L. Oblik na pidpriemstvakh maloho biznesu: navch. posibnyk / R. L. Khom'iak, Z. M. Skybins'ka. – L'viv: Mahnoliia 2006, 2007. – 204 s.

Макаренко А.П., Мелихова Т.О., Чакалова Н.С.
Информационная база заполнения упрощенной отчетности – инструмент управления и финансовой безопасности

В статье рассмотрены особенности ведения бухгалтерского учета субъектами малого предпринимательства без применения двойной записи. Обоснована актуальность и необходимость создания для СМП информационной базы по заполнению финансовой отчетности. Разработано соответствие учетных регистров по простой форме учета к финансовой отчетности: журнала № 1-мс к активу Баланса; журнала № 2-мс к пассиву Баланса; журнала № 3-мс и журнала № 4-мс к Отчету о финансовых результатах. Предложена методика заполнения упрощенного финансового отчета субъекта малого предпринимательства на основании введенных в действие учетных регистров и на основании разработанной информационной базы. Это повысит качество управления предприятием и контроля за его финансовой безопасностью.

Ключевые слова: субъекты малого предпринимательства, учетные регистры, простая форма учета, информационная база, документооборот, упрощенный финансовый отчет, контроль, управление предприятием, финансовая безопасность.

Makarenko A., Melikhova T., Chakalova N.
Information database for competing simplified statements – management and financial security tool

The article considers peculiarities of keeping accounting records by small business entities without the use of double entry. The urgency and necessity to create an information database on completing financial statements for SBE are substantiated. The compliance of accounting registers under the simple accounting form with financial statements has been developed: journal No. 1-ms with the assets side of the Balance sheet; journal No. 2-ms with the liabilities side of the Balance sheet; journal No. 3-ms and journal No. 4-ms with the Financial Results Report. The method of completing a simplified financial statement of a small business entity on the basis of the accounting registers in force and on the basis of the developed information database was suggested. This will improve the company management quality and control of its financial security.

Keywords: small business entities, accounting registers, simple accounting form, information database, document workflow, simplified financial statement, control, management of a company, financial security.

Рецензент: Покатаева О. В. – доктор економічних наук, професор, перший проректор Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Pokatayeva A. – Professor, Ph.D. of Economics, professor, Vice-Chancellor Classic Private University, Zaporozhye, Ukraine

e-mail: tanya_zp@rambler.ru

Стаття подана
26.01.2014 р.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Відзначено актуальність дослідження проблеми забезпечення соціально-економічного розвитку в умовах швидких змін у зовнішньому середовищі. Здійснено узагальнення світового досвіду забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку. Виокремлено основні базові моделі соціально-економічного розвитку та визначено їх сутнісні характеристики. Особливості англосаксонської моделі розвитку розглянуто на прикладі США, яка є світовими лідерами соціально-економічного розвитку. Здійснено аналіз соціально-орієнтованої моделі розвитку на прикладі Німеччини. Розглянуто основні механізми забезпечення соціально-економічного розвитку Польщі. Обґрунтовано необхідність проведення нашою країною цілеспрямованої соціально-економічної політики, що враховує позитивний світовий досвід.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, світовий досвід, модель розвитку, парадигма розвитку.

Постановка проблеми. Практика розвинених країни світу показує, що в сучасних умовах економічний розвиток значною мірою визначається соціальними факторами, в центрі уваги яких знаходиться людина, яка виступає рушійною силою суспільства. У зв'язку з цим, значний науковий інтерес представляє досвід тих країн, які за короткі терміни забезпечили своє економічне зростання шляхом створення умов для розвитку людини та самореалізації її потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці дослідження соціально-економічного розвитку країн світу присвячені праці багатьох вчених. Зокрема, теоретичні та практичні проблеми функціонування соціально-орієнтованої економіки Німеччини висвітлені у праці Х. Ламперта [1]. Дослідження ролі соціальної політики та соціальної ринкової економіки у забезпеченні мотивації праці, саморегуляції виробництва та відтворення здійснено у роботах Г. Бласко [2]. Передумови соціально-економічних успіхів східноазіатських країн, зокрема Японії, досліджено Ч. Макміланом [3]. Типологія країн світу, змістовна характеристика

сучасних моделей соціально-економічних систем представлена в [4].

Вирішення нагальних завдань розвитку України в умовах стрімких змін у зовнішньому середовищі потребує узагальнення світового досвіду забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку на прикладі країн, що домоглися найбільших успіхів у цьому напрямку, з метою адаптації цього досвіду до сучасних національних умов.

Метою статі є узагальнення світового досвіду забезпечення соціально-економічного розвитку через визначення базових моделей, їх сутнісних характеристик, специфіки та особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз існуючих в світі національних соціально-економічних систем дозволяє виділити чотири базові найбільш успішні моделі забезпечення соціально-економічного розвитку, досвід функціонування яких може бути корисним для підприємств України (табл. 1). Першу з них умовно можна назвати «англосаксонською», другу – «континентально-європейською», третю – «східноазіатською», четверту – «альтернативною» [1-6].

Базові моделі соціально-економічного розвитку

Модель соціально-економічного розвитку	Країни	Сутнісні характеристики
1	2	3
1. Англосаксонська модель соціально-економічного розвитку	США, Канада, Великобританія	Відносно низький рівень перерозподілу ВВП через державний бюджет; відносно низька питома вага держави у виробленому ВВП; заохочення суспільством та державою підприємницької активності; партнерство з бізнесом; стимулювання інноваційної діяльності; високий рівень витрат на наукові дослідження та конструкторські розробки; орієнтація на висококваліфіковані кадри; активна участь корпорацій у підготовці та перепідготовці кадрів та соціальних програмах; суспільна установка на досягнення успіху, незалежно від походження та соціального статусу людини; висока трудова мораль; працьовитість і віра більшої частини громадян у власні сили
2. Континентально-європейська модель соціально-економічного розвитку	Європейські країни із значними досягненнями у забезпеченні свого соціально-економічного розвитку	Активна роль держави в економіці; відносно велика доля державної власності; використання можливостей планового координаційного механізму при явному домінуванні ринкового координаційного механізму; орієнтація на соціальний аспект формування ринкового господарства; здійснення контролю за ринком через конкуренцію, антимонопольне регулювання, податки та інші фінансово-економічні важелі; сильна соціальна політика
<i>Складові:</i> Західноєвропейська	Німеччина, Франція, Нідерланди, Бельгія	Відносно високий рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) через державний бюджет; значна доля державних витрат у виробленому ВВП, більшість з яких йдуть на соціальні цілі; розвинена система соціального партнерства; спостерігається орієнтація на підтримку високого рівня зайнятості населення; активізація формування загального європейського простору в галузі освіти, науки та інновацій
Скандинавська	Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія	Високий рівень перерозподілу ВВП через державний бюджет; активна соціальна політика; реалізація ідеї національної солідарності; низький рівень корупції; інтенсивна державна підтримка фундаментальної науки; підтримка бізнесом прикладних досліджень і розробок
Центрально-європейська	Польща, Чехія, Словаччина – найбільш розвинені країни Центральної Європи, у недалекому минулому – соціалістичні країни	Структура економіки подібна до структур високорозвинених країн; тенденція до зниження долі базових галузей у економіці; відносна висока питома вага послуг у ВВП; орієнтація на соціальні стандарти країн з розвинутою демократією; наявність особливостей історичного досвіду у соціальних нормах; прагнення отримати якісну середню освіту та достатньо вузькоспеціалізовану вищу освіту; нероздільність загальних інтересів з країнами розвинутої демократії

Продовження табл. 1

1	2	3
3. Східно-азіатська модель соціально-економічного розвитку	Японія, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур, Китай, Тайвань, Малайзія, Індонезія	Соціальна єдність суспільства; партнерський характер взаємовідносин держави та бізнесу; достатньо низький рівень оподаткування та державних витрат; внутрішня соціально-політична стабільність; розвиток людського капіталу та врахування ментальних особливостей; відносно великі державні витрати у сфері освіти; підвищена відповідальність підприємств та родини в забезпеченні соціального захисту у вигляді пенсійного забезпечення, частковій оплати медичних послуг та освіти (підвищення кваліфікації); орієнтація на експорт високотехнологічної продукції та запозичення технологій; стимулювання інвестицій
4. Альтернативна модель соціально-економічного розвитку	Туреччина, Чилі – країни, що розвиваються, але мають певні досягнення в забезпеченні свого соціально-економічного розвитку	Посилення ролі малого та середнього бізнесу; орієнтована на експорт економіка; сприяння розвитку освіти; пенсійна реформа; становлення громадянського суспільства

Джерело: узагальнено автором на підставі[1-6]

«Англосаксонська» модель соціально-економічного розвитку представлена країнами (США, Канада, Великобританія), економіки яких формувалися в умовах ринкових відносин багато десятиліть. Для англосаксонської моделі характерним є відносно низький рівень перерозподілу ВВП через державний бюджет; перехід до орієнтованої на людину моделі розвитку; інноваційний характер економіки; орієнтація на висококваліфіковані кадри; суспільна установка на досягнення успіху, незалежно від походження та соціального статусу людини; висока трудова мораль; працьовитість і віра більшості громадян у власні сили.

Друга модель соціально-економічного розвитку – «континентально-європейська» – представлена, в основному, країнами, які можуть вважатися не тільки європейськими, але й світовими лідерами соціально-економічного розвитку. Особливостями цієї моделі є: активна роль держави в економіці; використання можливостей планового координаційного механізму; орієнтація на соціальний аспект формування ринкового господарства; здійснення контролю за ринком через конкуренцію, антимонопольне регулювання, по-

датки та інші фінансово-економічні важелі; сильна соціальна політика. Складовими континентально-європейської моделі забезпечення соціально-економічного розвитку є скандинавська та західноєвропейська моделі, які мають свої специфічні особливості та досвід функціонування яких заслуговує на увагу.

Найбільш розвинені (постсоціалістичні) країни Центральної Європи виокремлено у «центральноєвропейську» складову моделі соціально-економічного розвитку. Ці країни мають певні позитивні результати економічного і соціального розвитку та є найближчими сусідами України. Вивчення досвіду цих країн, зокрема, Польщі, становить великий інтерес з огляду на те, що Україна на сучасному складному етапі свого розвитку потребує негайних економічних реформ.

До третьої моделі соціально-економічного розвитку – «східно-азіатської» – входять країни, що швидко розвиваються та демонструють вражаючі показники свого економічного розвитку. Найбільш яскравими прикладами даної моделі є Японія, Китай, Гонконг, Сінгапур. Східно-азіатська модель є найбільш гетерогенною за своїм складом, кожна із країн

має притаманні тільки їй особливості економічного розвитку. Якщо поступові реформи в Китаї мають характер прищеплення механізму ринкової економіки колишній командно-адміністративній системі, то в Японії держава та частий бізнес виступають як партнери. У той самий час східно-азіатська модель орієнтована на заповнення технологій, стимулювання інвестицій, експорт високотехнологічної продукції, характеризується відносно великими державними витратами у сферу освіти та розвиток людського капіталу з врахуванням його ментальних особливостей.

Корисним й цінним є досвід країн, що входять до четвертої «альтернативної» моделі соціально-економічного розвитку. Показники економічного розвитку таких країн, як Туреччина, Чилі поки що набагато разів скромніше, ніж відповідні показники країн, що швидко розвиваються, але деякі результати й шляхи досягнення соціального розвитку в цих країн заслуговують на ретельне вивчення. Так, заслуговує на увагу досвід Чилі у здійсненні пенсійної реформи, яка передбачає обов'язкове страхування найманих працівників із залученням приватних конкуруючих компаній. Туреччина досягла певних успіхів в організації освіти, завдяки чому деякі турецькі університети за якістю освіти та технічною оснащеністю не поступаються університетам США.

Особливості забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку більш детально розглянемо на прикладі таких країн, як США, Німеччина та Польща. США є яскравим представником англосаксонської моделі та світовим лідером соціально-економічного розвитку. Німеччина досягла значних успіхів у побудові соціально-орієнтованої моделі ринкового господарства. Польща, як представник центральноєвропейської моделі розвитку, активно й успішно проводить політичні та економічні реформи.

Сучасна економіка США являє собою розвинену капіталістичну систему, в основі побудови якої лежить збалансоване забезпечення як економічної, так і соціальної ефективності. Парадигма розвитку, орієнтована на людину, на протязі трива-

лого часу дозволяє США залишатися світовим лідером соціально-економічного розвитку. Домінуюча роль в формуванні та забезпеченні реальних механізмів соціально-економічного розвитку США належить приватному сектору, який створює майже 90% ВВП [6]. Досвід функціонування багатьох приватно-комерційних американських компаній свідчить про те, що основою їх конкурентоздатності є наукомісткість і інновації, зведені до рівня національної ідеї. В структурі американської економіки постійно зростає рівень витрат на наукові та дослідно-конструкторські роботи. Загальний рівень таких витрат у 2010 році склав 2,9% ВВП. Доля фінансування з федерального бюджету у загальних витратах на наукові дослідження і розробки складає в США близько 28%. На долю США припадає близько 46% всіх витрат на наукові та дослідно-конструкторські роботи в розвинених країнах світу [6].

Пріоритетними напрямками наукових досліджень для створення інновацій є інформаційні технології, біомедичні дослідження, розробка джерел відтворювальної енергії, дослідження глобальних змін клімату. Саме в США за версією Forbes знаходиться найбільша кількість інноваційних компаній світу (42 компанії). У 2012 році до першої п'ятірки цього рейтингу увійшли чотири американські компанії, дві з яких (Salesforce.com, VMware) пов'язані з розробкою програмного забезпечення, ще дві – Alexion Pharmaceuticals та Regeneron Pharmaceuticals – з біофармацевтикою та біотехнологіями. Всі ці компанії були засновані в 80-х-90-х рр. минулого століття, коли формувалося розуміння того, що розвиток та конкурентоздатність компаній в умовах швидких змін у зовнішньому середовищі може бути забезпечений не тільки завдяки технологічним інноваціям, але значною мірою завдяки новим упереджувальним підходам до управління ними. Такі підходи отримали назву «управління технологічними розривами» [7, с.56]. Конкретним проявом цього процесу є орієнтація на висококваліфіковані кадри, активна участь корпорацій в процесі підготовки та перепідготовки кадрів, матеріальне заохочення творчих ідей. Для авторів нових те-

хнічних ідей в промислових компаніях США передбачені винагороди, зокрема: за ідеї, що значно вплинули на діяльність фірми, щорічно нараховуються преміальні у розмірі до 50 тис. дол.; за кращий патент року – до 500 дол.; за творчу ідею – до 15 тис. дол. [8].

Компанії США відчувають дефіцит у кваліфікованих кадрах, у тому числі із середньою та вищою професійною освітою. 27 червня 2013 року Сенат США ухвалив законопроект щодо імміграційної реформи «Акт про безпечність кордонів, економічних можливостях і модернізації імміграційної системи». Законопроект пропонує широкий комплекс заходів, у тому числі залучення на ринок праці висококваліфікованої робочої сили як шляхом представлення «зеленої карти», так й за програмами тимчасової зайнятості; значне підвищення кількості тимчасових робочих виз висококваліфікованим спеціалістам для потреб високотехнологічних корпорацій. За оцінками Білого дому такі реформи приведуть до зростання економіки додатково на 1,4 трлн. дол. та скороченню бюджетного дефіциту [9].

В відомих корпораціях США для подолання «технологічних розривів» вирішальна роль відводиться «людському капіталу» – інтелекту та знанням людини. Практично кожна компанія США, що встала на шлях інноваційного розвитку, приділяє увагу постійному підвищенню кваліфікації своїх робітників. Кожний долар, що інвестується у підвищення кваліфікації, може принести кілька десятків доларів прибутку [10, с. 153]. У цьому напрямку показовим є досвід роботи з людськими ресурсами компанії 3М (“Minnesota, Mining, Manufacturing Company”) – однієї з найбільших у США. Річний оборот компанії складає 2,1 млрд. дол., у штаті компанії працюють 74 тис. співробітників, її філіали розміщені в багатьох країнах світу. За останні 30-40 років корпорація кардинальним чином змінила своє відношення до «людських ресурсів». Як вважають в корпорації, саме люди є найбільш цінний ресурс, тому управління цим ресурсом складає головний обов’язок керівництва корпорації та її підприємств.

Благополуччя компанії 3М ґрунтується на виключній увазі керівництва до цього фактору. До сфери підвищеної уваги корпорації входять: відбір та підготовка кваліфікованих кадрів, підвищення кваліфікації робітників, що працюють. Завдяки цьому за останні роки значно підвищився показник корпоративної репутації компанії. Сприйняття компанії (як роботодавця, члена спільноти, її керівництва та фінансових результатів) обігнало сприйняття продукту (товарів, послуг і інновацій) за впливом на поведінку споживача.

Історично американські компанії не мали довіри лише одному постачальнику та надавали перевагу взаємодіям з декількома фірмами, які конкурували між собою за право здійснювати поставки. З іншого боку, постачальники теж не були зацікавлені у постійному врахуванні інтересів споживачів. З 80-х років минулого століття найбільш прогресивні компанії, зокрема «Ford», «Xerox», «Harley-Davidson», почали залучати своїх постачальників до спільної роботи на самих ранніх етапах створення того чи іншого продукту, пропонуючи їм довгострокові контракти, навчання новим методам управління, включаючи методи «робота з коліс» та «поставок точно в строк». Це дозволило значно підвищити надійність поставок, знизити затрати на вхідний контроль, усунення браку в деталях, що поставляються [10, с.150-151]. В останні роки на різні аспекти американського суспільства все більше поширюється концепція «стейкхолдерів» (від англ. *stakeholder* – утримувач інтересу), забезпечуючи можливість самим різним зацікавленим сторонам знаходити механізми взаємодії, які дозволяють точно сформулювати проблему і знайти шляхи її вирішення [11].

До стейкхолдерів, як правило, відносять власників компанії, її найманих менеджерів, персонал компанії – внутрішні стейкхолдери, а також покупців продуктів компанії, постачальників ресурсів, державу, місцеве співтовариство (соціум) та громадські групи (організації) – зовнішні стейкхолдери. Одне з основних положень концепції «стейкхолдерів» зводиться до того, що власники і менеджери компанії

повинні управляти її діяльністю так, щоб інтереси перерахованих стейкхолдерів не ущемлялись, щоб зберігався відповідний особливий етичний баланс. При цьому саме таке функціонування та розвиток компанії якраз і є практичним підтвердженням і реальним доказом соціальної відповідальності компанії [11].

Корисним є дослідження і практичне застосування позитивного досвіду європейських країн у забезпеченні соціально-економічного розвитку. Соціально-економічні показники деяких європейських країн наведені в табл. 2.

Серед країн-представників західно-європейської моделі соціально-економічного розвитку заслуговує на аналіз досвід Німеччини. Ця найбільша за населенням у Західній Європі країна досягла значних успіхів у побудові соціально-орієнтованої моделі ринкового господарс-

тва. Формування ринкового середовища (простір й інфраструктура ринку, ціни, конкуренція, товарне насичення, попит і пропозиція, ринкова психологія населення та підприємців, податки, зайнятість тощо), орієнтованого на соціальний аспект, знаходиться під державним контролем. Згідно з Конституцією (п. 1, ст. 20) Німеччина є демократичною і соціальною державою, в якій розроблено широкий спектр соціальних законів щодо забезпечення у зв'язку із хворобою, безробіттям, старістю, нещасним випадком, допомоги родинам з дітьми, часткової оплата житла тощо [12]. На сьогодні Німеччина має найбільш високі у Західній Європі щорічні темпи зростання ВВП (1,3%) при достатньо низькому рівні безробіття (5,1%), витрачаючи на соціальні потреби більше 30% свого ВВП.

Т а б л и ц я 2

**Економічні та соціальні показники деяких європейських країн
(станом на 31 грудня 2012 року)**

Країни	ВВП, млрд. дол.	Темпи зростання ВВП, % (щорічно)	ВВП на душу населення, дол.	Населення, млн.	Рівень безробіття, %	Тривалість життя, роки
Німеччина	3399,6	1,3	37479,11	81,84	5,1	79,05
Франція	2612,9	0,3	34239,89	65,28	10,9	81
Швеція	525,7	0,3	44091,09	9,48	8,6	80,7
Данія	314,2	0,5	46314,5	5,57	4,3	78,05
Польща	489,8	2,7	10569,78	38,53	14,0	76,65
Чехія	229,8	0,8	23763,4	10,52	8,6	76,5

Джерело: узагальнено автором на підставі [13]

У Німеччині налічується зараз майже 3,5 млн. малих підприємств, що становить майже 80% всіх підприємств країни. 70% всього зайнятого населення працює на малих приватних підприємствах, які дають у казну 41% всіх податкових відрахувань і виробляють половину всього ВВП. Більше 80% всіх договорів про підвищення кваліфікації з вищими навчальними закладами укладають саме малі приватні підприємства. Для довгострокового фінансування дослідження ринку товарів і послуг і проектування нових видів послуг, продуктів і виробничих процесів, а також для освоєння цього ринку малими і середніми підприємствами Німеччини Державний банк рекон-

струкції та розвитку економіки KfW надає їм кредити в рамках програми «ERP-Innovationsprogramm» на пільгових умовах і відсотках. Програма призначена для тих підприємств, які вже діють на ринку більше двох років. При цьому для малих підприємств (згідно з критеріями ЄС «KMU-Definition») додатково пропонуються особливо вигідні відсотки за кредитами. За допомогою даної програми фінансування банк KfW надає допомогу для здійснення проектів дослідження, проектування та інновацій (підпрограма 1) або допомогу для здійснення інвестицій та забезпечення трудової зайнятості, а також для надання

консультаційних послуг (підпрограма 2) [14].

В Німеччині функціонує близько 100 технологічних парків різних розмірів та галузевої приналежності, в яких задіяні близько 20 000 працівників [15]. Основний принцип створення технопарків – успішний розвиток бізнесу та підвищення зайнятості. Засновниками технопарків виступають як місцеві органи управління, так і представники фінансових, ділових й наукових кіл.

Для України становить великий інтерес вивчення досвіду тих країн Центральної Європи, які домоглися найбільших успіхів у своєму соціально-економічному розвитку, зокрема Польщі, яка серед країн центральноєвропейської моделі має найбільш високі темпи економічного зростання та гарні перспективи подальшого розвитку (табл. 2). «Стратегія розвитку країни на 2007-2015 рр.» є основним урядовим документом, що визначає пріоритети соціально-економічного розвитку Польщі, а також умови, що повинні забезпечити цей розвиток [16, с.34]. Згідно з цим документом к 2015 року Польща повинна стати країною з високим рівнем і якістю життя населення, а також з сильною та конкурентоспроможною економікою, що здатна створювати нові робочі місця. Визначено шість основних пріоритетів розвитку:

1. Зростання конкурентоспроможності та інноваційного характеру економіки.
2. Поліпшення стану технічної та соціальної інфраструктури.
3. Зростання зайнятості та підвищення її якості.
4. Створення інтегрованого соціального співтовариства та його безпечності.
5. Розвиток сільських районів.
6. Регіональний розвиток і поліпшення внутрішньої організації регіонів.

Для практичної реалізації пріоритетів пропонується низка заходів, у тому числі: розвиток підприємництва; збільшення витрат на наукові дослідження, розвиток і інновації; розвиток інформаційного суспільства; розвиток сектора послуг; зростання мобільності трудових ресурсів; ініціативи по вирівнюванню шансів на ринку праці; пристосування програм навчання до потреб ринку праці; боротьба з корупцією; підвищення якості людського капіталу та професійної активності тощо.

У Польщі створений механізм, що стимулює виникнення нових підприємств з великим інноваційним потенціалом. В межах державних програм (табл. 3) реалізуються такі пріоритети, як дослідження та розвиток сучасних технологій; розповсюдження інновацій; інвестиції та інноваційні заходи тощо.

Т а б л и ц я 3

Доля окремих оперативних програм в розміщенні коштів, призначених для реалізації політики згуртування для Польщі в 2007-2013 рр.

Оперативна програма	Доля програми в розміщенні коштів	Джерела фінансування
Інфраструктура та оточуюче середовище	41,9% всіх коштів (27,9 млрд. євро)	Європейський фонд регіонального розвитку Фонд згуртування
Регіональні оперативні програми	24,9% всіх коштів (16,6 млрд. євро)	Європейський фонд регіонального розвитку
Людський капітал	14,6% всіх коштів (9,7 млрд. євро)	Європейський соціальний фонд
Інноваційна економіка	12,4% всіх коштів (8,3 млрд. євро)	Європейський фонд регіонального розвитку
Розвиток східної Польщі	3,4% всіх коштів (2,3 млрд. євро)	Європейський фонд регіонального розвитку
Технічна допомога	0,8% всіх коштів (0,5 млрд. євро)	Європейський фонд регіонального розвитку

Джерело: [16]

Підприємства, що забруднюють оточуюче середовище, можуть звертатися за підтримкою інвестицій, спрямованих на виконання норм захисту оточуючого середовища. Підтримуються роботодавці, що інвестують в розвиток своїх робітників і впровадження нових форм організації праці [16, с.20].

Найбільш дієвим механізмом підтримки бізнесу, створення нових робочих місць та залучення іноземних інвестицій виступають особливі економічні зони (ОЕЗ). На території Польщі функціонує 14 ОЕЗ, ведучими галузями за сумою інвестованого капіталу є: поліграфічна, автомобільна, деревопереробна, виробництво електроапаратури та оптичних приладів тощо. Створюється умови для виникнення та розвитку таких фірм, як промислові та технологічні парки, інкубатори технологій тощо [16, с.90; с.103]

Таким чином, як показав аналіз світового досвіду, забезпеченню соціально-економічного розвитку нашої країни можуть сприяти:

1. формування орієнтованої на людину національної парадигми розвитку;
2. розробка державних програм за пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку;
3. державна і приватна фінансова підтримка наукових досліджень і розробок, необхідних для просування технологічних інновацій;
4. урядова підтримка залучення висококваліфікованої робочої сили, особливо у високотехнологічній галузі;
5. поліпшення фінансування освіти; державна підтримка винахідництва;
6. використання досягнень економіки знань;
7. підвищення корпоративної репутації персоналу;
8. створення партнерств і їх мереж між взаємодіючими суб'єктами господарювання (корпорації, постачальники, споживачі тощо).
9. використання позитивного досвіду функціонування механізмів особливих економічних зон, технопарків тощо для

підтримки бізнесу, створення нових робочих місць та залучення іноземних інвестицій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ґрунтуючись на світовому досвіді, можна зробити висновок про те, що концепція економічного розвитку, яка не враховує соціальні аспекти, є малоефективною. Єдиного рецепту забезпечення соціально-економічного розвитку не існує. Україні потрібна цілеспрямована соціально-економічна політика, що враховує позитивний світовий досвід.

Подальші дослідження передбачають визначення пріоритетних соціально-економічних механізмів забезпечення соціально-економічного розвитку.

Література

1. Ламперт Х. Социальная рыночная экономика. Германский путь / Х. Ламперт. – М.: Дело, 1993. – 224 с.
2. Бласко Г. Экономическое чудо или экономическая загадка? – Киев–Нью-Йорк: Культурный центр «Світовид», СДТУ, 1992. – 59 с.
3. Макмиллан Ч. Японская промышленная система / Ч. Макмиллан. – М.: «Прогресс», 1988. – 400 с.
4. Вишневская Е.Н. Экономика и модели экономических систем стран мира / Е.Н. Вишневская. – Донецк: ДонНТУ, 2010. – 302 с.
5. Фисун А. Экономический прорыв Китая: достижения, перспективы и проблемы / А. Фисун // Экономика Украины. – 2011. – № 5. – С.84-92.
6. Супян В. Современная социально-экономическая модель США [Электронный ресурс] / В. Супян // Международные процессы. – 2005. – Т. 3. – № 2(8). – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/seven/003.htm>.
7. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Р. Фостер. – М.: Прогресс, 1987. – 272 с.
8. Червинская Л. Стимулирование инновационной деятельности персонала

/Л. Червинская // Экономика Украины. – 2011. – №6. – С.59-65.

9. Перспективы развития экономики США. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://www.webeconomy.ru/index.php?page=cat&cat=mc&mc=136&type=news&newsid=2144>.

10. Грейсон Дж. К. мл. Американский менеджмент на пороге XXI века / Дж. К. мл. Грейсон, К. О'Делл. – М.: Экономика, 1991. – 319 с.

11. Попов С.А. От теории стейкхолдеров – к реализации концепции общих ценностей / С.А. Попов, Л.Л. Фомина // Российское предпринимательство. — 2013. — № 2 (224). — С. 60-65.

12. Дашкевич В.В. Особенности социальной политики Германии на современном этапе / В.В. Дашкевич // Вестник Пермского университета. – 2010. – С. 8-12.

13. Trading economics. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.tradingeconomics.com>.

14. Малые предприятия Германии // EXRUS.eu. Независимый международный деловой журнал, 2010. – № 69. – С.6-12.

15. Кешишева Н.Г. Территории инновационного развития: зарубежный опыт и российская практика [Электронный ресурс] / Н.Г. Кешишева // Вестник ТИУ и Э, 2012. – №1. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/territorii-innovatsionnogo-razvitiya-zarubezhnyy-opyt-i-rossiyskaya-praktika>.

16. Польша. Твой экономический партнер. – Варшава, 2008: Ин-т исследований рынка, потребления и конъюнктуры, 2008. – 205 с.

References

1. Lampert КН. Sotsyal'naya rynochnaya ékonomika. Hermanskyu put' / КН. Lampert. – М.: Delo, 1993. – 224 s.

2. Blasko Н. Ékonomycheskoe chudo yly ékonomycheskaya zahadka? – Kyev–N'yu-York: Kul'turnyy tsentr «Svitovydy», SDTU, 1992. – 59 s.

3. Makmyllan СН. Yaponskaya promyshlennaya sistema / СН. Makmyllan. – М.: «Prohress», 1988. – 400 s.

4. Vyshnevskaya E.N. Ékonomyka y modely ékonomycheskykh system stran myra / E.N. Vyshnevskaya. – Donetsk: DonNTU, 2010. – 302 s.

5. Fysun А. Ékonomycheskyy proryv Kytaya: dostyazhenyya, perspektyvy y problemy / А. Fysun // Ékonomyka Ukrayny. – 2011. – № 5. – S.84-92.

6. Supyan V. Sovremennaya sotsyal'no-ékonomycheskaya model' SSHA [Elektronnyy resurs] / V. Supyan // Mezhdunarodnyye protsessy. – 2005. – Т. 3. – № 2(8). – Rezhym dostupu: <http://www.intertrends.ru/seven/003.htm>.

7. Foster R. Obnovlenye proyzvodstva: atakuyushchye vyehryvayut / R. Foster. – М.: Prohress, 1987. – 272 s.

8. Chervynskaya L. Stymulyrovanye ynnovatsyonnoy deyatel'nosti personala / L. Chervynskaya // Ékonomyka Ukrayny. – 2011. – №6. – S.59-65.

9. Perspektyvy razvytiya ékonomiky SSHA. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu:

<http://www.webeconomy.ru/index.php?page=cat&cat=mc&mc=136&type=news&newsid=2144>.

10. Hreyson Dzh. К. мл. Amerykanskyu menedzhment na porohe КНКНI века / Dzh. К. мл. Hreyson, К. О'Делл. – М.: Ékonomyka, 1991. – 319 s.

11. Popov S.A. Ot teoryy steykkholдеров – k realizatsyy kontseptsyy obshchyykh tsennostey / S.A. Popov, L.L. Fomya // Rossiyskoe predprynimatel'stvo. — 2013. — № 2 (224). — С. 60-65.

12. Dashkevych V.V. Osobennosty sotsyal'noy polytyky Hermanyy na sovremennom étape / V.V. Dashkevych // Vestnyk Permskoho unyversyteta. – 2010. – S. 8-12.

13. Trading economics. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ru.tradingeconomics.com>.

14. Malye predpriyatiya Hermanyy // EXRUS.eu. Nezavysymyy mezhdunarodnyy delovoy zhurnal, 2010. – № 69. – S.6-12.

15. Keshysheva N.H. Terrytoryy ynnovatsyonnoho razvytiya: zarubezhnyy opyt y rossiyskaya praktyka [Elektronnyy re-surs] / N.H. Keshysheva // Vestnyk TYU y É, 2012. – №1. – Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/territorii->

innovatsionnogo-razvitiya-zarubezhnyy-opyt-i-rossiyskaya-praktika.

16. Pol'sha. Tvoy ékonomycheskyu partner. – Varshava, 2008: Yn-t yssledovannyu rynku, potreblenyya y kon"yunktury, 2008. – 205 s.

Шведчиков А. А.

Мировой опыт обеспечения социально-экономического развития

Отмечена актуальность исследования проблемы обеспечения социально-экономического развития в условиях быстрых изменений во внешней среде. Осуществлено обобщение мирового опыта обеспечения эффективного социально-экономического развития. Выделены основные базовые модели социально-экономического развития и определены их существенные характеристики. Особенности англосаксонской модели развития рассмотрены на примере США, которые являются мировым лидером социально-экономического развития. Осуществлен анализ социально-ориентированной модели развития на примере Германии. Рассмотрены основные механизмы обеспечения социально-экономического развития Польши. Обоснована необходимость проведения нашей страной целенаправленной социально-экономической политики, учитывающей положительный мировой опыт.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, мировой опыт, модель развития, парадигма развития.

Shvedchykov O.

The global experience of ensuring the socio-economical development

The relevance of researching the problem of providing the social-economic development in the conditions of rapid changes in the external environment is noted. Synthesis of world experience of providing effective social-economic development is implemented. The main basic models of social-economic development are allocated and their intrinsic characteristics are defined. Features of Anglo-Saxon model of development are considered on the example of the USA which is the world leaders in social - economic development. The analysis of the social-oriented model of development is carried out on the example of Germany. The main mechanisms of providing social-economic development of Poland are considered. The necessity of making our country a purposeful social-economic policy, taking into account the positive global experience is proved.

Keywords: social-economic development, global experience, model of development, development paradigm.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Luhansk, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

*Стаття подана
20.02.2014 р.*

ФУНКЦІЇ КРЕДИТНОГО РИНКУ ТА ЇХ ЕВОЛЮЦІЯ

У статті досліджено теоретико-практичні аспекти формування функцій кредитного ринку та проаналізовано найбільш типові функції ринку: обслуговування товарного обігу, акумуляція грошових заощаджень, трансформація, кредитування потреб та прискорення концентрації і централізації капіталу. Особливу увагу автор приділив опису та аналізу сучасних функцій кредитного ринку, зокрема: забезпечення міграції капіталу; макроекономічне регулювання економічних процесів, перерозподільна, посередницька, інноваційна. Автор класифікував усі виділені функції за рівнями світового господарства та за видами.

Ключові слова: функції, кредитний ринок, рівні світового господарства, види функцій.

Постановка проблеми. Кредитний ринок як економічна категорія має не тільки внутрішню сутність, а й активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, з іншими процесами в економіці та соціальній сфері і помітно впливає на них [5]. Основні напрями та механізми цього впливу визначають його окремі функції, які конкретизують кредитний ринок як економічне явище.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою визначення функцій кредитного ринку займається низка провідних вчених: Ходаківська В. П., Данілов О. Д., Саввина О. В., Маслова С. О., Опалов О. А., Еш С. М., Івасів Б. С., Сич Є. М., Крилюк О. М., Простебі Л. І. та ін. Однак питання про функції кредитного ринку є й досі відкритим та дискусійним. Розбіжності у думках вчених стосуються не лише трактування змісту окремих функцій, а й їхнього переліку.

Мета статті – дослідити та проаналізувати становлення та сучасні підходи до визначення функцій кредитного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність будь-якого явища як системи визначається його функціями, які фактично реалізують його. Однак поняття «функція» вужче за поняття «суть», оскільки перше відображає лише окремі ознаки суті, ті, що відрізняють досліджуване економічне явище чи процес від інших економічних категорій. Функція є конкретизацією призначення даного явища та доводить доцільність його існування; це спосіб практичної реалізації призначення об'єкту дослідження.

Функції, як прояв впливу кредитного ринку на навколишнє економічне середовище, характеризують його суспільне покликання, тобто ту діяльність, яку він виконує у суспільстві, а саме: кредитний ринок забез-

печує зростання виробництва і покращення товарообігу, пришвидшує рух капіталів усередині країни, трансформує грошові заощадження у капіталовкладення, дозволяє реалізувати науково-технічні новинки, оновити або модернізувати основний капітал та ін. Функції кредитного ринку сприяють його консолідації як цілісного явища і виокремленню кредитного ринку з-поміж інших економічних явищ у самостійну категорію.

Саме специфіка функціонування кредитного ринку та його впливу на економічне середовище дозволили науковцям виділити п'ять основних функцій кредитного ринку [1, 2, 10, 12]:

- обслуговування товарного обігу через кредит;
- акумуляція грошових заощаджень (нагромаджень) підприємств, населення, держави та іноземних клієнтів;
- трансформація грошових фондів безпосередньо в позиковий капітал та використання його у вигляді капіталовкладень для обслуговування процесу виробництва;
- забезпечення обслуговування держави і населення як джерело позикового капіталу для покриття державних і споживчих потреб;
- прискорення концентрації і централізації капіталу, сприяння утворенню потужних фінансово-промислових груп.

Розглянемо детальніше виділені функції та проаналізуємо їх місце у сучасному економічному середовищі.

1. Обслуговування товарного обігу через кредит здійснюється за допомогою таких видів кредитних грошей як вексель, чек, кредитна картка, що забезпечує заміну готівкових розрахунків безготівковими операціями, спрощує та прискорює механізм еко-

номічних відносин на внутрішньому і міжнародному ринках. На практиці ця функція набуває форми комерційного кредиту, який став необхідним елементом сучасних відносин товарообміну між виробниками, поставальниками, торгівельними підприємствами та ін.

2. Багато вчених приділяє значну увагу дослідженню економічної ролі кредитного ринку, яка полягає в його здатності об'єднати та акумулювати дрібні, розрізнені грошові кошти держави, фізичних і юридичних осіб. Це дозволяє ринку активно впливати на концентрацію та централізацію виробництва і капіталу. Однак, кредитний ринок – це середовище, економічний простір, який призначений для здійснення економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу одержання кредиту, користування ним та його повернення. Основне завдання кредитного ринку полягає у забезпеченні належних умов діяльності для суб'єктів ринку, обслуговуванні їх функціонування з допомогою відповідної інфраструктури, трансформуванні та перерозподілі кредитних ресурсів [5, 8]. А акумуляція розрізнених грошових коштів суб'єктів ринку – це основне завдання та першочергова функція базового елемента кредитного ринку – кредитної системи [3, 9, 11]. Звичайно ж, акумуляція коштів є необхідною передумовою функціонування кредитного ринку і вона має місце всередині ринку. Однак вважаємо недоцільним долучати її до функцій кредитного ринку як цілісного явища.

3. Залучаючи у одних суб'єктів ринку вільні грошові кошти і надаючи їх у позику іншим, кредитний ринок перепускає їх через себе, що дозволяє трансформувати грошовий капітал у позиковий, трансформувати терміни, розміри грошових капіталів і відповідні їм ризики. Жодна інша складова фінансової системи та економічної системи загалом не може здійснити подібної метаморфози. У такий спосіб кредитний ринок виконує функцію трансформації акумульованих грошових коштів у позиковий капітал. Лише під час проходження грошових коштів через механізм кредитного ринку може статися їх перетворення у позиковий капітал, що забезпечує джерела фінансування матеріального виробництва національної економіки [11]. Вважаємо, що саме це і відрізняє кредитний ринок від інших економічних явищ, робить його особливим та необхідним.

4. Кредитний ринок традиційно відіграє забезпечуючу роль у задоволенні фінансових потреб різних сегментів економіки. Попит на кредитні ресурси створюється зі сторони держави та юридичних осіб. Окрім того, кредитний ринок намагається задовольнити і потреби звичайних споживачів, що на ринку має вигляд споживчого кредитування. Таким чином, функцію джерела позикового капіталу для покриття державних і споживчих потреб кредитний ринок виконує досконало і беззаперечно.

5. Процес концентрації капіталу є необхідною умовою стабільного розвитку економіки і пріоритетною метою будь-якого суб'єкта господарювання. Реальну допомогу у вирішенні цього завдання надають позикові кошти, що дозволяють істотно розширити масштаби виробництва та забезпечити додаткову масу прибутку. Це, у свою чергу, сприяє утворенню потужних корпорацій та консорціумів, часто на межі монопольного становища на ринку.

Поряд із традиційними поглядами на визначення функцій кредитного ринку, уваги заслуговує підхід Саввиної О.В., яка запропонувала власне бачення проблеми та виділила три основні групи функцій: ринкові, фінансові та специфічні [8].

Перша група – ринкові – включає функції, які притаманні будь-якому ринку. До цієї групи автор віднесла функції ціноутворення, інформаційну та розподільчу, які, на її думку, властиві будь-якому ринковому механізму, тобто всім ринкам товарів та послуг, включаючи і кредитний. До другої групи було віднесено функції фінансового ринку, які притаманні і кредитному: акумуляційну, інвестиційну та накопичувальну, а до третьої – функції, які належать лише кредитному ринку – трансформаційну та кредитування витрат.

Проаналізувавши усі виокремлені вченою функції кредитного ринку, можемо погодитися, що функції ціноутворення, інформаційна та розподільча мають місце на кредитному ринку. Разом з тим, вважаємо дискусійним віднесення інвестиційної та накопичувальної функції до функцій кредитного ринку, оскільки вони є у більшій мірі передумовами функціонування кредитного ринку та певних суб'єктів на ньому.

До специфічних функцій кредитного ринку Саввина О. В. віднесла трансформаційну функція, з якою погоджуються біль-

шість науковців [1, 2, 4, 10, 12] та кредитування витрат. Зазвичай науковці називають цю функцію «забезпечення обслуговування держави і населення як джерело позикового капіталу для покриття державних і споживчих потреб» [1, 5]. Вважаємо, що для функції «кредитування витрат» більше підходить назва – «кредитування потреб». Витрати за своїм змістом є більше економічною категорією, ніж фінансовою, а, окрім того, суб'єкти спочатку мають потреби, і лише потім – витрати. Кредитний ринок покликаний забезпечити потреби у грошових коштах держави, юридичних і фізичних осіб, покращити у такий спосіб їхній добробут. А тому, саме кредитування потреб краще вважається однією із функцій ринку.

Дослідивши притаманні кредитному ринку функції та проаналізувавши їх сутність, ми дійшли висновку, що кредитний ринок у сучасному економічному середовищі проявляє себе більш різнобічно, ніж через описані вище функції, що призводить до формування нових функцій ринку.

Враховуючи важливе значення кредитного ринку для сучасної економічної системи будь-якої країни, щораз зростаючу роль у протіканні всіх економічних процесів та ґрунтуючись на результатах проведеного нами наукового аналізу літературних джерел, вважаємо, що сучасний кредитний ринок проявляє себе і через такі, раніше не досліджувані, функції:

- забезпечення міграції капіталу;
- макроекономічне регулювання економічних процесів;
- перерозподільна;
- посередницька;
- інноваційна;
- забезпечення економії витрат обігу.

Найсучаснішою функцією кредитного ринку, яка проявилася під впливом глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства, стало забезпечення міграції капіталу в межах світового господарства.

Міжнародна міграція капіталу — це витік частини капіталу з товарно-грошового обігу однієї країни та його застосування у відтворювальному процесі іншої країни з метою максимізації ефективності використання [6]. Саме перерозподіл інвестиційних і кредитних ресурсів через світовий кредитний ринок і забезпечує міграцію капіталу у світовому масштабі.

Кредитний ринок відіграє безпосередню участь у міжнародній міграції капіталу, шляхом її реалізації з допомогою своєї інфраструктури та завдяки можливості акумулювати кошти і швидко їх переміщати в межах світового господарства. А тому виділення функції кредитного ринку – забезпечення міграції капіталу – з огляду на глобалізаційний розвиток економіки є доречним.

У процесі дослідження ми звернули увагу, що кредитний ринок досить сильно впливає на макроекономічну ситуацію в державі, і фактично через цей вплив проявляє свою сутність: він виступає потужним регулятором макроекономічної рівноваги економічної системи та історично відігравав вирішальну роль у підтримці економічного зростання у багатьох країнах, у тому числі розвинених. Кредитний ринок - це своєрідний важіль, який дозволяє подолати кризові явища в економіці, стабілізувати її чи навіть частково «охолодити», коли економіка «перегріта». Тобто функція макроекономічного регулювання економічних процесів та явищ проявляється в тому, що за допомогою кредитного ринку здійснюється антициклічне регулювання ринкової економіки, зовнішньої торгівлі, платіжного балансу, антиінфляційної політики.

Досить активна дискусія в економічній літературі ведеться щодо перерозподільних властивостей кредитування. Оскільки перерозподіл вартості на умовах повернення, платності та строковості між суб'єктами економічної системи є безпосередньою «роботою» кредитного ринку, то доречно виділити окрему перерозподільну функцію кредитного ринку.

На нашу думку, перерозподільна функція кредитного ринку полягає в тому, що тимчасово вільні кошти юридичних та фізичних осіб через кредит надаються у тимчасове користування підприємствам та населенню для задоволення їхніх виробничих або споживчих потреб. Такий розподіл дає можливість прискорити залучення матеріальних ресурсів у виробничі та особисті споживання. Завдяки реалізації цієї функції забезпечується значно більша доступність до кредиту, порівняно з іншими джерелами, зокрема, з бюджетними ресурсами; задовольняються потреби в додаткових коштах.

Іншим проявом перерозподільної функції є переміщення капіталів із секторів економіки, де є їх надлишок, у ті сектори, котрі

відчувають нестачу капіталу з допомогою інвестиційних процесів підприємств, які реалізуються за позичені кошти. Тимчасово вільні фінансові ресурси «перекачуються» з одних сфер господарської діяльності чи регіонів та направляються в інші, які забезпечують більш високий прибуток.

Функція посередництва найбільш чітко відображає сутність функціонування кредитного ринку. Кредитний ринок виступає посередником у процесі пошуку та налагодження взаємодії між власниками заощаджень і інвесторами, що дозволяє підвищити ефективність розподілу ресурсів. Банки, які є основними гравцями на кредитному ринку, у даному контексті відіграють найважливішу роль.

Функція «економію витрат обігу», яку кредитний ринок виконує у сучасних умовах господарювання, полягає у запобіганні часового розриву між надходженням і витрачанням грошових коштів. При цьому може утворитися не тільки надлишок, але і нестача фінансових ресурсів. Саме тому, широке поширення отримали кредити на покриття тимчасового дефіциту власних оборотних коштів, що використовуються практично всіма категоріями позичальників і забезпечують істотне прискорення оборотності капіталу, а, отже, і економію загальних витрат.

Інноваційна функція – це функція, яку кредитний ринок виконує опосередковано. Найбільш наочно ця функція кредитного ринку проявляється у кредитуванні інноваційних проектів та діяльності науково - технічних організацій, специфікою яких є більший, ніж в інших галузях, тимчасовий розрив між первинним вкладенням капіталу і реалізацією готової продукції. Тому провадження інноваційної діяльності без використання кредитних грошей, тобто без участі кредитного ринку була б приреченою.

Таким чином, проаналізувавши усі раніше виокремлені науковцями функції кредитного ринку та доповнивши їх низкою нових, можемо узагальнити досліджене та виділити дві групи функцій кредитного ринку: прямі та непрямі.

До прямих функцій належать ті, які безпосередньо притаманні кредитному ринку та впливають із механізму його функціонування: забезпечення міграції капіталу, макроекономічне регулювання економічних процесів, трансформаційну, перерозподільчу, посередницьку, кредитування потреб та ін.

Непрямі функції мають переважно обслуговуючий або похідний характер щодо функціонування кредитного ринку. Вони опосередковано торкаються діяльності кредитного ринку або притаманні окремим його структурним одиницям. Ця група включає такі функції як акумуляція коштів, ціноутворюючу, інформаційну, інвестиційну та інноваційну.

Враховуючи, що кредитний ринок фактично не має меж функціонування, варто розподілити виділені функції за рівнями світового господарства на: мега-, макро- та мікрорівні. Рівень функціонування кредитного ринку вимірює і визначає рух, обсяг, напрям кредитних ресурсів, що скеровуються на розвиток суспільного відтворення, їх вплив на соціально-економічні відносини загалом. Водночас, чітких границь того чи іншого рівня не існує.

Так, до найвищого – мегарівня - ми віднесли функції кредитного ринку, які «працюють» на міждержавному рівні світового господарства і дозволяють вільно рухатися капіталу між континентами та між державами.

До макрорівня віднесено ті функції кредитного ринку, які визначають та характеризують його діяльність на державному рівні, умотивовують його функціональність та необхідність, дозволяють виділити з поміж інших ринків.

І врешті, до мікрорівня належать функції, які мають визначальний вплив на діяльність суб'єктів господарювання та через них позначаються на стабільному функціонуванні цілої національної економічної системи.

Згрупуємо усі виділені функції кредитного ринку за рівнями світового господарства та за видами у табл. 1.

Отож, у табл. 1. ми згрупували функції кредитного ринку за рівнями світового господарства та за видами.

Оскільки поділ на рівні досить умовний, а кредитний ринок немає чітких меж і кордонів, то і віднесення функцій до того чи іншого рівня є досить умовним. Вирішальне значення при віднесенні функцій кредитного ринку до певного рівня світового господарства має вплив на учасників кредитного ринку.

Класифікація функцій кредитного ринку

Рівень світового господарства	Види функцій	
	прямі	непрямі
Мегарівень	– забезпечення міграції капіталу.	
Макрорівень	– макроекономічне регулювання економічних процесів; – трансформаційна; – перерозподільча; – посередницька; – кредитування потреб.	– акумуляція коштів (нагромаджувальна); – ціноутворююча; – інформаційна.
Мікрорівень	– обслуговування товарного обігу; – економія витрат обігу; – прискорення концентрації та централізації капіталу	– інвестиційна; – інноваційна.

Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кредитний ринок як економічна категорія має не тільки внутрішню сутність, а й активно взаємодіє з іншими ринками та процесами в економіці і соціальній сфері та помітно впливає на них. Основні напрями та механізми цього впливу визначають окремі його функції.

Функції кредитного ринку визначаються його сутністю і роллю, яку він виконує в системі світового господарства загалом та у національній економіці, зокрема, а також завданнями щодо відтворення виробничих відносин.

Усі функції можна розподілити за рівнями світового господарства на мега-, макро- та макрорівні та за видами – на прямі та непрямі, які впливають із механізму функціонування кредитного ринку.

Література

1. Еш С.М. Фінансовий ринок : навч. посібн. / С.М. Еш . – К. : Центр навч. літ-ри , 2009. – 528 с.
2. Івасів Б.С. Гроші та кредит: Підручник / Івасів Богдан Степанович. Національний банк України. М-во освіти і науки України. Тернопільська академія народного господарства. - 2-е вид., змін. і допов. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. - 527 с.
3. Круш П. В. Гроші та кредит: Навч. посіб. / Круш П. В., Алексеев В. Б. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 216 с.
4. Кульчицький М.І. Розвиток кредитного ринку як передумова інтеграції вітчизняної економічної системи у світовий

фінансовий простір / Кульчицький М.І., Сиротюк Х.О. // Науковий вісник НЛТУ України . – 2011. – Вип . 21.13

5. Маслова С. О. Фінансовий ринок./ Маслова С. О., Опалов О. А. - К.: Каравела, 2003. - 344 с.

6. Міжнародна економіка: навчальний посібник / За ред. В.М. Тарасевича. – Дніпропетровськ: ДУЕП, 2005. - 121 с.

7. Ружецька Т. М. Аналіз сутності кредитного ринку в умовах трансформаційної економіки України / Ружецька Т. М., Крилюк О.М., Простебі Л.І. // Науковий огляд. – 2009. – №3. – С.12-17.

8. Саввина О. В. Регулювання фінансових ринків / Саввина О. В. - М.: Дашков і К, 2008. – 204 с.

9. Семененко В.М. Економічна теорія. Політекономія: навчальний посібник / Семененко В. М., Коваленко Д.І., Бугас В.В., Семененко О.В. К.: Центр учбової літератури, 2010. - 360 с.

10. Сич Є. М. Ринок фінансових послуг / Є. М. Сич, В.П. Ільчук, Н.І. Гавриленко. Київ, ЦУЛ, 2012. - 428 с.

11. Сухораба В. Сутність кредитного ринку та прояви його змісту в умовах трансформації суспільства// Економіка. Фінанси. Право 2009 № 2 <http://www.infopressa.com/article-918.html>

12. Ходаківська В. П., Данілов О. Д. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник / В. Ходаківська, О. Данілов – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 501 с.

References

1. Ash S. Financial Markets: teach. aids. / S. Ash. - Kyiv: Center studies. lit-ry , 2009. - 528 p.
2. Ivasiv B. Money and credit: Tutorial / B.Ivasiv National Bank of Ukraine. M-th of Education and Science of Ukraine. Ternopil Academy of National Economy. - 2nd ed., Rev. and reported. - Ternopol: Carte blanche, 2005. - 527 p.
3. Cruz P. Money and Credit: Teach. guidances / P.Cruz, V.Alekseev. - K. Centre textbooks, 2010. – 216 p.
4. Kulchytsky M. The development of the credit market as a precondition for integration of national economic systems into the international financial / Kulchytsky M., Syrotiuk H. // Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine. - 2011. - Vol. 21.13
5. Maslov S. Financial Markets / S. Maslov, O.Opalov - K.: Caravel, 2003. – 344 p.
6. International economics: study guide / V.Tarasevich. - Dnepropetrovsk: Economics, 2005. – 121 p.
7. Ruzhetska T. Analysis of the nature of the credit market in terms of transformation of the economy of Ukraine / T.Ruzhetska, O.Krylyuk, L.Prostebi // Scientific review 2009. №3 – P. 12-17.
8. Sawina O. Regulation of Financial Markets. / O.Sawina. - Moscow: Dashkov & Co, 2008. - 204p.
9. Semenenko V. Economics. Political Textbook / V.Semenenko, D.Kovalenko, V.Buhas, K.Semenenko. - K. Centre textbooks, 2010. - 360 p.
10. Sych Y. Market financial services / Y.Sych, V. Il'chuk, N. Gavrylenko. - Kyiv, TSUL, 2012. - 428p.
11. Suhoraba V. The essence of the credit market and display its contents in transforming society // Economy. Finance. Copyright 2009 number 2 <http://www.info-prensa.com/article-918.html>
12. Hodakivska V. Financial Services Market: Manual./ V.Hodakivska, A.Danilov - Irpen: DPS Academy of Ukraine, 2001.– 501 p.

Мыськів Г. В.

Функции кредитного рынка и их эволюция

В статье исследованы теоретико-практические аспекты формирования функций кредитного рынка и проанализированы наиболее типичные функции рынка: обслуживание товарного обращения, аккумуляция денежных сбережений, трансформация, кредитования потребностей, а также концентрация и централизация капитала. Особое внимание автор уделил описанию и анализу современных функций кредитного рынка, в частности: обеспечение миграции капитала, макроэкономическое регулирование экономических процессов, перераспределительная, посредническая, инновационная. Автор классифицировал все функции по уровням мирового хозяйства и по видам.

Ключевые слова: функции, кредитный рынок, уровень мирового хозяйства, виды функций.

Myaskiv G.

Credit market features and their evolution

This paper explores the theoretical and practical aspects of the functions of the credit market and analyzes the most typical features of the market: service commodity circulation, accumulation of savings, transformation, financing needs and accelerate the concentration and centralization of capital. Particular attention is paid to the description and analysis of the advanced features of the credit market, in particular the migration of capital, macroeconomic management of economic processes, redistributive, intermediary, innovative by types.

Keywords: features, the credit market, the level of the world economy, the types of functions.

Рецензент: Гривківська О. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка, облік та аудит» ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Україна.

Reviewer: Gryvkivska O. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Economics, Accounting and Audit Department Pravat University "European University", Kyiv, Ukraine.

e-mail: info@ e-u.in.ua

*Стаття подана
02.12.2013 р.*

УДК 657.6

КОСТИРКО Р. О.

ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ – ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Розкрито статус інтегрованої звітності, передумови і перспективи її впровадження. Нада- на характеристика моделей корпоративної соціальної відповідальності вітчизняної та зарубіжної практики. Класифіковані стандарти інтегрованої звітності за функціями і сферами використання. Запропонована ієрархічна структура рівнів соціально-відповідальної діяльності компаній. Обгру- нтовано шляхи і переваги впровадження інтегрованої звітності.

Ключові слова: інтегрована звітність, корпоративна соціальна відповідальність, стійкий розвиток, моделі, стандарти.

Постановка проблеми. Соціально відповідальна політика бізнесу є основою його майбутнього. Стійкий розвиток компанії вимагає необхідність організації інформаційного забезпечення систем управління, в якому повинна бути врахована триєдність економічної, соціальної і екологічної складових. Корпоративна соціальна звітність відображає здатність компанії до стійкого розвитку. Її головна мета - підтримка репутації і нівеляція нефінансових ризиків, що перешкоджають веденню і розвитку бізнесу. Корпоративна соціальна звітність надає інформацію, яка відсутня у фінансовій звітності, зокрема щодо: ринків продукції, праці, капіталу, конкурентних переваг в зниженні витрат, формування інтелектуального капіталу, стратегії розвитку компанії, її внесок в підвищення добробуту суспільства регіону і населення країни. Застосування Концепції інтегрованої звітності пов'язане з певними труднощами. Існуюча система звітності не завжди має внутрішні взаємозв'язки і вимагає як від інвесторів, так і від менеджменту компанії докладання серйозних зусиль із пошуку необхідної інформації щодо стійкого розвитку і збільшує транзакційні витрати. Як наслідок не розкриваються взаємозв'язки між стратегією і ризиком, фінансовими і нефінансовими показниками, корпоративним управлінням і показниками, показниками компанії та інших організацій в ланцюжку створення доданої вартості. Компанії повинні будуть вийти за рамки традиційної звітності та надати додаткову інформацію щодо витрат і результатів по

усьому ланцюжку створення вартості, а також прогнози керівництва відносно майбутніх показників діяльності. В той же час, не всі вітчизняні компанії розуміють цінність і важливість підвищення прозорості бізнесу і використання сучасних підходів до управління, орієнтованих на їх довгостроковий розвиток. Пріоритетним завданням в цій сфері є розвиток інструментарію, що надає можливість вітчизняним компаніям адаптувати апробовані в світовій практиці стандарти і регламенти корпоративної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку інтегрованого обліку та звітності приділяється значна увага у працях вітчизняних науковців, серед яких: Л. Будьонна, В. Воробей, Т. Давидюк, І. Журовська, Р. Колишко, О. Маліновська, С. Мельник, І. Синякевич, В.М. Трегобчук.

Серед зарубіжних дослідників, праці яких присвячені висвітленню питань та вирішенню проблем розвитку інтегрованого обліку та звітності, можна виділити таких вчених: М. Альберт, М. Браунлі, Д. Дж.Вуд, К. Е. Гудпастер, К.Джоунз, К. Девіс, Р. Екклес, А.Крейн, М. Круз, А.Керолл, Р. Леві, Д. Лейпцигер, А.Маквільямс, Р. Маккієн, М. Макінтош, М. Мескон, Дж. Мун, Д. Меттен, Дж.В. Метьюз-мл., Дж. Пост, Дж. Сенне, Д. Сігель, Д. Тепскот, Д. Тіколл, У. Фредерік, М. Фрідман, Т. Фройндліх, Ф. Хедоурі.

Незважаючи на значну кількість наукових робіт щодо теоретичних аспектів та методичних засад становлення та розвитку

інтегрованої звітності, в економічній літературі проблема розробки інструментів і механізмів реалізації принципів корпоративної соціальної відповідальності не отримала достатнього розвитку. Недостатньо уваги приділяється розкриттю можливостей інтегрованої звітності як інструменту соціально відповідальної діяльності компаній. Залишаються мало висвітленими такі питання як розробка методологічних засад у відповідності з концепцією стійкого розвитку суспільства, вимог до звітності, порядку ідентифікації ризиків бізнесу та аналізу їх впливу на стійкий розвиток, регламент складання звітності.

Метою статті є концептуальне обґрунтування ролі інтегрованої звітності у соціально відповідальній діяльності компаній, передумов і перспектив її впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні відбулися значні зміни умов господарювання, способів ведення бізнесу та створення бізнесом цінності. Міжнародним комітетом з інтегрованої звітності визнано концепцію інтегрованої звітності, яка об'єднала б інформацію по фінансам, суспільному нагляду, оточуючому середовищу і соціальним аспектам в єдиний інтегрований формат. Основними завданнями такої концепції є:

- задоволення інформаційних потреб довгострокових інвесторів;
- відображення зв'язку між стійкістю бізнесу (sustainability) і його економічною цінністю (economic value);
- відображення взаємозв'язку між чинниками оточуючого середовища, соціальними та наглядовими чинниками (ESG) і фінансовими чинниками в прийнятті рішень, що впливають на довгострокові результати діяльності бізнесу;
- розробка формату звітності по ESG-факторам;
- зміщення акцентів в показниках оцінки результатів роботи бізнесу з короткострокових на довгострокові.

В сучасних умовах зазнають значних змін методологічні підходи до формування звітності (рис. 1). Традиційна бухгалтерська звітність має істотні обмеження і не повною мірою задовольняє інформаційні запити усіх користувачів. До зацікавлених сторін відносяться населення, регіональні адміністрації, неурядові організації, споживачі, підрядчики і постачальники, співробітники, інвестори, ЗМІ, акціонери. Україн важливим представляється напрям її розвитку у бік корпоративної інтегрованої звітності, що забезпечує усіх зацікавлених осіб актуальною, повною, достовірною і функціональною інформацією щодо стійкого розвитку.

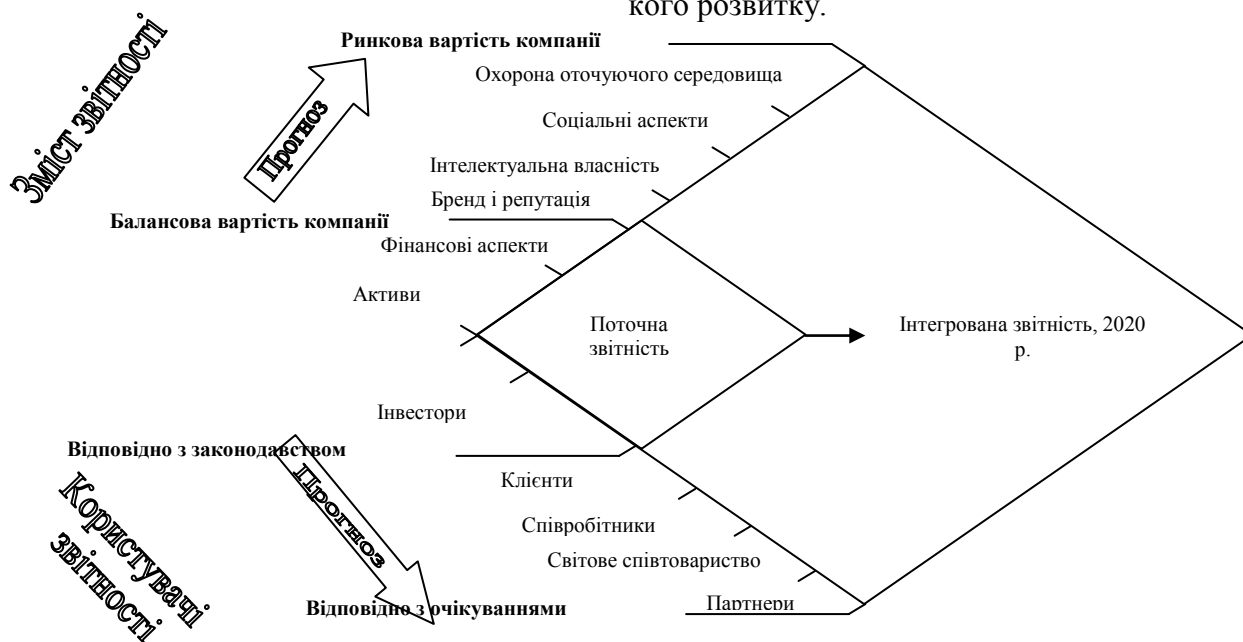

Рис. 1. Перспективи інтегрованої звітності [1]

Джерело: розроблено автором

В умовах інноваційної економіки і швидкого оновлення бізнес-процесів виникає необхідність розкриття у фінансовій звітності інформації щодо стратегії розвитку компанії, яка спрямована на зростання вартості бізнесу і зміцнення його конкурентної переваги. Надання зацікавленим сторонам ширшого спектру інформації позитивно позначається на ринковій капіталізації компаній. Згідно з результатами опитування «Ернст энд Янг» біржові аналітики все частіше при оцінці і присвоєнні рейтингу публічним компаніям беруть до уваги показники стійкого розвитку (43% респондентів) [1]. Рівень прогресу в області стійкого розвитку оцінюється за допомогою спеціальних індексів: індекс стійкого розвитку Доу-Джонса (DJSI), серія індексів FTSE4Good і NASDAQ OMX Crd Global Sustainability 50 Index.

Україна знаходиться у стадії пошуку і апробації нових моделей соціального захисту зайнятого населення. Існує проблема невідповідності моделі корпоративної звітності вимогам сучасного світу. Ця проблема актуалізується такими обставинами.

Перша обставина - відсутність єдиної концепції корпоративної звітності, структурованої навколо стратегічних завдань компанії, її моделі бізнесу і управління. Сучасні моделі КСВ формувалися тривалий період. В Америці становлення соціальної відповідальності почалося в 60-70-ті роки ХХ сторіччя, в Європі – в середині 90-х років. Американська модель КСВ орієнтована на принципи індивідуалізму та прецедентного права. Основні заходи щодо впровадження КСВ реалізується корпораціями, соціальні програми - через добродійні фонди. У Канаді концепція КСВ відрізняється реалізацією програм вдосконалення якості та здорового робочого місця. Європейська модель КСВ заснована на принципах колективної солідарності, етичної відповідальності корпорацій перед суспільством та регламентована законодавством. КСВ реалізується через адресні соціальні програми і бізнес-проекти.

Для вітчизняної моделі КСВ характерна поетапна трансформація з початку 90-х років від відродження великими компаніями традицій добродійності та меценатства до фінансування соціальних програм на основі конкурсного відбору проектів. Вітчизняна практика управління КСВ відрізняється наступним: пріоритетами соціальної політики, структурою соціальних програм, програма-

ми навчання менеджерів в сфері соціальної відповідальності, структурою нефінансового звіту. Стратегічні рішення що приймаються радою директорів, знаходять відображення в місії і Кодексі корпоративної поведінки компаній. У окремих великих компаніях створені комітети з КСВ або етики при раді директорів, вводиться посада директора по КСВ. В процесі реалізації зовнішніх програм набуває поширення практика зовнішнього адміністрування.

Друга обставина - повільне впровадження КСВ у зв'язку з необхідністю добровільного розкриття важливої для бізнесу інформації у всіх сферах діяльності, що на даному етапі для компаній пов'язано з певними ризиками. Середній рівень відкритості компаній України за даними Центру «Розвиток КСВ» склав 14% [3]. Даний показник критично низький і свідчить про те, що сайти компаній не надають достатньо інформації для своїх стейкхолдерів щодо корпоративної соціальної відповідальності. Такі результати можна пояснити незначною активністю 100 найбільших компаній України у питаннях корпоративної соціальної відповідальності. Друга причина – малий відсоток компаній, які готують нефінансову звітність, оскільки цей критерій має найбільшу вагу в Індексі прозорості сайтів компаній. Проте, як показало дослідження, лише 9 компаній зі 100 готують нефінансові звіти.

Третя обставина - формування соціальної звітності вітчизняними компаніями належним чином не регламентовано, здійснюється виходячи з бачення власників, топ-менеджмента і співробітників, має різне наповнення, формат і структуру представлення результатів соціально відповідального ведення бізнесу. В Україні лише 4 компанії (СКМ, ДТЕК, Метінвест і Оболонь) готують звіти по комплексній системі GRI3, інші компанії («Бритиш Американ Тобакко Україна», ВОЛЯ, «Ernst&Young», «Астелит», Intel) – складають звіти за формами AA1000 і Глобального Договору ООН. Представлення корпоративних соціальних звітів здійснюється в одному з варіантів на вибір компанії: соціальні, екологічні, інтегровані звіти, звіти про стійкий розвиток.

Компанії самостійно вибирають формат, розділи і структуру звіту. Дослідження практики опублікування нефінансових звітів в Україні за 2005–2010 рр. дозволило встановити, що частка звітів із прогресу складала

91,5 % і лише 8,5 % – звітів за GRI-стандартом [2, с. 105]. В 2010 році в Україні було випущено 56 соціальних звітів, за 2011 кількість нефінансових звітів значно зменшилась – 15 звітів, у 2012 році майже вдвічі збільшилась – 35 звітів [4, с. 117]. Окремий нефінансовий звіт публікують лише 8,3% компаній, 13,2% показують еко-соціальні показники в регулярному фінансовому звіті [4, с. 117].

Четверта обставина - забезпечення зіставності даних, отриманих в різних форматах, від різних підрозділів та різних компаній. Поява все більшої кількості звітів призводить до зниження їх цінності для користувачів і прозорості діяльності компанії: значуща інформація розмивається зі зростанням обсягів даних. За даними, представленими в звіті компанії "Делойт", за останні 10 років обсяг фінансової інформації в річній звітності компаній збільшився майже удвічі, а нефінансової інформації - в 6 разів і тепер займає майже 54 % річних звітів (вибірка узята з публічних компаній Великобританії) [5]. Можливим варіантом вирішення цієї проблеми може стати впровадження системи інтегрованої звітності на підставі об'єднання фінансової і нефінансової інформації в новій формі.

На відміну від бухгалтерської фінансової звітності для корпоративної соціальної звітності стандарти ще не розроблені в повному обсязі. В світі існує близько 30 міжнародних стандартів, які можуть бути класифіковані за функціями і сферами використання таким чином:

- Керівні принципи і кодекси поведінки (Керівні принципи AmnestyInternational по дотриманню прав людини для компаній і ОЕСР для багатонаціональних корпорацій, Глобальний договір ООН);

- Системи управління і схеми сертифікації (Схема екологічного менеджменту і аудиту EMAS, еко-стандарти ISO 9000 і 14001, стандарт для оцінки соціальних аспектів систем управління SA 8000);

- Рейтингові індекси (Індекс Доу Джонса по стійкому розвитку DJSI, "етичні" індекси FTSE4Good);

- Системи підготовки звітності (Глобальна ініціатива з надання звітності щодо стійкого розвитку GRI і процесний стандарт розробки звітів Aa1000s).

П'ята обставина - дотримання балансу між розкриттям позитивної і негативної ін-

формації про діяльність компанії. Інтеграція міжнародних стандартів корпоративної соціальної відповідальності в систему стратегічного управління компанією дає позитивний ефект за рахунок регулярного моніторингу діяльності компанії. Інтегрована звітність по стійкому розвитку включає економічні, екологічні та соціальні показники результативності, які формуються на стадії стратегічного і оперативного планування. Вона передбачає об'єднання фінансових і нефінансових звітів в єдину модель, що дозволить підвищити її прозорість і верифікованість, якість зовнішнього і внутрішнього аудиту і забезпечить виконання зобов'язань по підзвітності організації її стейкхолдерам. В них також висвітлюються ризики і потенціал стійкого розвитку компанії незалежно від організаційно-правової форми. Компанії повинні розкривати не тільки свої досягнення, але і проблемні аспекти. Це створює тимчасову загрозу для репутації компанії, проте в довгостроковій перспективі подібний ризик компенсується значними перевагами: глибшим аналізом результатів діяльності компанії, підвищенням довіри зацікавлених сторін, удосконаленням системи управління ризиками і зростанням ефективності діяльності компанії.

Соціальна спрямованість сучасного бізнесу проявляється в різних аспектах діяльності: від добросовісної взаємодії з партнерами до реалізації дивідендної політики (рис. 2). Для оцінки взаємодії власників бізнесу із зацікавленими сторонами - стейкхолдерами (державою, бізнес-партнерами, інвесторами, персоналом, навколишнім співтовариством) необхідно застосовувати критерії, які характеризують розвиненість напрямів стійкого розвитку компанії, в тому числі сферу соціальної відповідальності бізнесу.

Принципи і умови формування набору показників стійкого розвитку є актуальною проблемою останніх років. Одним із способів введення цих показників в систему бухгалтерського обліку може стати механізм обліку на забалансових рахунках. Підготовка і розрахунок таких показників часто пов'язані із складними математичними або статистичними розрахунками, а також отриманням і обміном інформацією з інших підрозділів компанії. Тому для угруповання і фіксації нефінансових показників необхідно розробити систему аналітичного обліку, що виконує допоміжну і забезпечуючу роль по від-

ношенню до обліку на забалансових рахунках.

Дослідження показали, що використання інтегрованої звітності впливає на господарські результати. За її допомогою компанія може виявити ефективність використання ресурсів і капіталу (фінансового, виробничого, людського, інтелектуального, природного і соціального). Основними перевагами впровадження інтегрованої звітності є:

зниження витрат на складання звітності; забезпечення якості управління; краще розуміння співробітниками бізнес-моделі і стратегії компанії; підвищення якості фінансової звітності щодо стійкого розвитку за рахунок уваги до інвестиційних чинників і ризиків.

Рис. 2. Ієрархічна структура рівнів соціально-відповідальної діяльності компаній
Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. В Україні не існує законодавчих вимог підготовки звітів про стійкий розвиток. Державні гарантії соціального захисту мінімальні, корпоративні програми знаходяться у стадії розробки або дослідного впровадження без належного методичного забезпечення. Нефінансові звіти розкривають інформацію різним користувачам щодо дотримання принципу «триєдиного підсумку» по екологічних, соціальних і економічних аспектах діяльності компанії. Інтегрована звітність є новим напрямом розвитку корпоративної звітності, що ставить своєю метою надання різноманітним стейкхолдерам інформації про ключові чинники створення вартості компанією. У інтегрованій звітності компанії надається комплексний огляд стратегії, системи управління, ефективності компанії, існуючих можливостей, перспектив і ризиків та їх впливу на генерування вартості

впродовж тривалого періоду. Основними шляхами впровадження інтегрованої звітності є: розробка внутрішньокорпоративного стандарту розкриття інформації; уточнення структури аналітичних рахунків в обліку і форм управлінської звітності, які відображають інформацію, необхідну для формування нефінансової звітності; розробка регламенту моніторингу інформації інтегрованої корпоративної звітності; розробка і включення в облікову політику форм нефінансової звітності для стейкхолдерів у відповідності з вимогами вітчизняних і міжнародних стандартів.

Перспективами подальших дослідження у цьому напрямі є розробка методичного інструментарію формування і аудиту інтегрованої звітності, що сприятиме поліпшенню якості корпоративної звітності компаній і підвищенню прозорості їх діяльності та довіри суспільства.

Література

References

1. Горелова М. Статус интегрированной отчетности за рубежом и перспективы в РФ // Пятый практический семинар по изданию годовых отчетов 30 сентября 2013 г. – «Эрнст энд Янг (СНГ) Б.В.». – 2013. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ey.com.

2. Король С. Нефінансова звітність підприємства // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 102-113.

3. Розвиток КСВ в Україні у 2012 році. Прогнози на 2013 рік. Індекс прозорості компаній [Електронний ресурс]: Центр "Розвиток корпоративної соціальної відповідальності". – Режим доступу: [http://www.csr-ukraine.org/userfiles/file/zvit-last-2_\(4\).pdf](http://www.csr-ukraine.org/userfiles/file/zvit-last-2_(4).pdf).

4. Костирко Р. О. Сучасні тенденції розвитку корпоративної соціальної звітності // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць. – Випуск 2(11). – Ч.2. – К.: ПП «Рута», 2013. – С. 116-132.

5. Deloitte, Write from the Start: Surveying Narrative Reporting in Annual Reports. - L.: Deloitte, 2008.

1. Horelova M. Status yntehyro-vannoy otchetnosti za rubezhom y perspektyvy v RF // Pyatyy praktycheskyy semynar po yzdanyyu hodovykh otchetov 30 sentyabrya 2013 h. – «Ernst énd Yanh (SNH) B.V.». – 2013. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym do-stupu: www.ey.com.

2. Korol' S. Nefinansova zvitnist' pidpryyemstva // Visnyk KNTEU. – 2011. – № 6. – s. 102-113.

3. Rozvytok KSV v Ukrayini u 2012 rotsi. Prohnozy na 2013 rik. Indeks prozo-rosti kompaniy [Elektronnyy resurs]: Tsentr "Rozvytok korporatyvnoyi sotsial'noyi vidpovidal'nosti". – Rezhym dostupu: [http://www.csr-ukraine.org/userfiles/file/zvit-last-2_\(4\).pdf](http://www.csr-ukraine.org/userfiles/file/zvit-last-2_(4).pdf).

4. Kostyrko R.O. Suchasni tendentsiyi rozvytku korporatyvnoyi sotsial'noyi zvitno-sti // Bukhhalters'kyi oblik, analiz ta audyt: problemy teorii, metodolohiyi, orhanizatsiyi. Zbirnyk naukovykh prats'. – Vypusk 2(11). – CH.2. – K.: PP «Ruta», 2013. – s. 116-132.

5. Deloitte, Write from the Start: Surveying Narrative Reporting in Annual Reports. - L.: Deloitte, 2008.

Костырко Р. А.

Интегрированная отчетность – инструмент социально ответственного бизнеса

Раскрыт статус интегрированной отчетности, предпосылки и перспективы ее внедрения. Представлена характеристика моделей корпоративной социальной ответственности отечественной и зарубежной практики. Классифицированы стандарты интегрированной отчетности по функциям и сферам использования. Предложена иерархическая структура уровней социально ответственной деятельности компаний. Обоснованы пути и преимущества внедрения интегрированной отчетности.

Ключевые слова: интегрированная отчетность, корпоративная социальная ответственность, устойчивое развитие, модели, стандарты.

Kostyrko R.

The integrated accounting is an instrument socially responsible business

Status of the integrated accounting, pre-condition and prospect of her introduction is exposed. Description of models of corporate social responsibility of domestic and foreign practice is presented. The standards of the integrated accounting are classified on functions and spheres of the use. The hierarchical structure of levels is offered socially to responsible activity of companies. Ways and advantages of introduction of the integrated accounting are reasonable.

Keywords: integrated accounting, corporate social responsibility, steady development, models, standards.

Рецензент: Чиж В. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Chizh V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Accounting and Auditing Department Volodymyr Dahl East Ukrainian national university, Luhansk, Ukraine.

e-mail: vera-chizh@yandex.ru

Стаття подана 13.12.2013 р.

ВАРТІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ

В статті наведено результати теоретичного дослідження економічної сутності вартості підприємства та концепції управління нею. Здійснено аналіз трактувань поняття вартості підприємства за змістовними та сутнісними ознаками в науковій та науково-практичній літературі. Визначено основні характеристики вартості підприємства як об'єкта управлінської діяльності. Запропоновано авторське бачення сутності вартості підприємства та особливостей управління нею. Проаналізовано походження теорії управління підприємством орієнтованим на його вартість. Запропоновано подальші напрямки досліджень у цій сфері.

Ключові слова: підприємство, управління, вартість, активи, розвиток.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин, процесів приватизації, розподілу та перерозподілу власності, формування груп професійних корпоративних менеджерів, фінансових та диверсифікованих стратегічних інвесторів, зростання зацікавленості іноземних інвестиційних агентів – фактори, що визначають потребу застосування нових інструментів та механізмів в управлінні розвитком підприємств. При цьому, вартість підприємства стає одним з найважливіших індикаторів, який є орієнтиром для прийняття широкого кола управлінських, інвестиційних, фінансових, маркетингових та ін. рішень.

Концепція управління підприємством, орієнтованим на його вартість, має давнє походження та ґрунтується на фундаментальних положеннях теорії фірми, а також агентської теорії, які, у свою чергу, отримали розвиток на етапі високого ступеня розмежування власників та виконавчих органів управління в господарських товариствах на початку ХХ ст. Формування стійкого та розвинутого корпоративного сектору, що спирається на широку участь власників та кредиторів, визначало потребу у появі професійних управлінців, які неупереджено та не надаючи переваги окремим групам власників, здійснювали б управлінські функції, користуючись єдиним критерієм прийняття рішень – створення максимально можливого прибутку для власників та забезпечення своєчасних виплат кредиторам у повному обсязі. При цьому, зміст теорії фірми полягає у тому, що підприємство розглядається як сукупність контрактних взаємин між власниками, менеджментом, персоналом, кредито-

рами, інвесторами, постачальниками, споживачами, посередниками, державою та ін., у результаті реалізації яких відбувається об'єднання факторів виробництва та виробничих ресурсів у спосіб, що відповідає управлінському стилю та методам, що використовуються менеджментом підприємства. У свою чергу, агентська теорія ґрунтується на тому, що кожен з вищенаведених економічних агентів діє виходячи з єдиного критерію – максимум власних вигод. Якщо перенести зазначені положення у практичну площину, то виникає одвічний конфлікт інтересів між власниками та менеджментом підприємства, як внутрішніми суб'єктами, і у той же час, зовнішніми агентами, які мають за мету отримати економічні ресурси, що формуються в межах господарської системи, сформованої за рахунок сукупності вищезгаданих контрактів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритет у обґрунтуванні вищенаведених теоретичних основ управління підприємством, орієнтованим на його вартість належить І. Фішеру, за результатами дослідження якого у 1930 р. було доведено, що інвестори в пайові цінні папери не надають переваги поточним виплатам у вигляді дивідендів у порівнянні із майбутнім зростанням курсової різниці та навпаки. [1] Головним критерієм незалежно від типу інвестора (диверсифікований чи стратегічний, консервативний чи агресивний) є капіталізація, що має вираз у вартості підприємства. Таким чином, діаметрально протилежні типи інвесторів входять до структури власності одного і того ж підприємства передаючи функціональні обов'язки із управління спеціальним агентам, які пред-

ставлені менеджментом підприємства (звідси логіка агентської теорії). У свою чергу, універсальним критерієм оцінки діяльності менеджменту підприємства, який задовольняє різні групи власників (передусім з різними інтересами), стає вартість корпоративних прав підприємства, тобто вартість об'єктів майнових прав власників.

Подальший розвиток зазначених теоретичних положень було надано у працях Ф. Модильяні та М. Міллера в сформульованій ними у 1958 р. концепції, як отримала відповідну назву – М&М. Ця концепція виходила з того, що вартість підприємства не залежить від структури його пасивів, головним є те, скільки прибутку можуть генерувати активи підприємства у абсолютному та відносному виразі. На практиці, реалізацію концепції управління вартістю у той період можливо продемонструвати висловом одного з ідеологів американського фінансового ринку – Ч. Лінча, який говорив, що його інвестиційний банк, своїми діями, грає на зростання вартості Америки [2].

Зазначені концептуальні засади було розвинуто у 1980-х рр. у працях А. Раппарта, М. Штерна та І. Стюарта. А. Раппартом було запропоновано модель САМР (Capital asset price model, англ. – Модель оцінки капітальних активів), за допомогою якої передбачалося оцінювати вартість залучення капіталу підприємствами. Та відповідно до цього вартість підприємства напряму залежала від вартості майбутніх грошових потоків та вартості активів підприємства у часі. Більш показовим у цьому випадку є підхід, запропонований в концепції EVA (Economic value added, англ. – Економічна додана вартість), сформульованій М. Штерном та І. Стюартом. Концепція EVA передбачала здійснення порівняння грошових потоків на капітал підприємства із реальною вартістю його використання, що у результаті надавало можливість оцінити рівень добробуту, створеного менеджментом для власників. [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Загалом, ідеологія концепції управління вартістю підприємства (Value Based Management), у найбільш загальному виді, чітко сформувалась наприкінці 1980-х р.р.,

як інтегрована концепція економічного аналізу управлінських рішень, що базується на фундаментальних результатах теорії корпоративних фінансів і методах стратегічного менеджменту. [1, с. 66]

Метою статті є наведення результатів теоретичного дослідження економічної сутності вартості підприємства та концепції управління нею.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо звернутися до науково-практичної літератури, можливо виокремити дві основні теорії виникнення концепції управління підприємством, орієнтованим на його вартість. Згідно із першою, на певному етапі розвитку прибуток підприємства перестав виконувати функції індикатора ефективності діяльності менеджменту підприємства. Що у більшій мірі було пов'язано із вузькістю цього показника, який не враховував видатки на реінвестиції, фактор часу, рівень перспективної капіталізації та ін. Вартість підприємства було визначено як універсальний показник, на основі якого можливо було робити висновки про те, чи створюється менеджментом додана вартість для власників, у якому обсязі та яким чином вона капіталізується. Інша теорія походження аналізованої концепції виходить з того, що на певному етапі розвитку корпоративного сектору в економічно-розвинутих країнах, отримали широке поширення ворожі корпоративні дії, спрямовані на недружні злиття та поглинання підприємств. Вони полягали у тому, що недружні агенти здійснювали маніпуляції на рику цінних паперів, чим суттєво знижували ринкову вартість пасивів підприємств-об'єктів поглинання, за рахунок чого і досягався бажаний ефект. [4] Таким чином, управління ринковою вартістю підприємств стало засобом забезпечення їх економічної безпеки та безпеки майнових прав власників і кредиторів. Відмітимо, що наведені теорії походження аналізованої концепції не є взаємовиключними, а лише доповнюють одна іншу.

У подальшому, оцінка та управління вартістю підприємств отримали розвиток у якості управлінської концепції на основі якої формувалися моделі оцінки ефектив-

ності та інструментарій управління підприємствами у сучасних умовах.

Слід також відмітити інший важливий фактор, – це наявність окрім відносин власність-управління, відносин корпоративного характеру, тобто між власниками та відносин фінансового характеру, тобто між власниками та кредиторами. У цьому випадку, ключовим моментом є те, що підприємство понад усе (у цьому випадку не враховується вищезгадана сукупність контрактних взаємин між окремими агентами) є господарською системою заснованою на майні та майнових відносинах. І основним, ключовим значенням є не генерований прибуток, чи додана вартість, а лише вартість майна, конкретних об'єктів, що перебувають на балансі підприємства та що не обліковуються як активи, але є невідчужувані від підприємства. Таким чином, вартість підприємства є поняттям багатоплановим та складним. Виходячи з цього, актуальним є дослідження підходів до трактуван-

ня сутності поняття вартості підприємства з метою встановлення його змісту, ключових характеристик та визначення його сутнісних аспектів, які стануть об'єктом подальших етапів дослідження.

У табл. 1. наведено трактування поняття вартості підприємства у науковій та науково-практичній літературі, які було виокремлено на основі аналізу наступних джерел [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]. Авторами пропонувалися різні варіанти трактувань, які мали деякі спільні риси, та у той же час, певні характерні сутнісні відмінності, які не відрізнялись взаємним виключенням, але характеризувалися суттєвими змістовними та функціональними розбіжностями. З метою визначення змістовних особливостей та встановлення існуючих аспектів визначення поняття вартості підприємства було здійснено аналіз трактувань, наведених у табл. 1., результати якого наведено у табл. 2.

Таблиця 1

Трактування поняття вартості підприємства у науковій та науково-практичній літературі

Автор(и)	Поняття вартості підприємства
Грязнова А.Г., Федотова М.А., Ескиндаров М.А. та ін. [12]	Розрахунок та обґрунтування вартості підприємства та певну дату
Модильяні Ф. Міллер М. [2]	Критерій оцінки ефективності управлінської діяльності заснований на вартісному виразі переваг, що створено менеджментом підприємства
Сгерев И.А [3]	Оцінка потенційних грошових потоків, що у майбутньому будуть генеровані виробничо-господарською системою
Сленева Ю.Я., Волков А.Е., Волкова Г.Л. [4]	Інтегральне значення усіх матеріальних та нематеріальних активів, об'єднаних в межах певного юридично оформленого суб'єкта, із використанням яких створюється або потенційно може бути створений прибуток для власника
Десмонд Г.М. [5]	Комплексна характеристика якості та ефективності управлінської діяльності, що заснована на різниці між балансовою вартістю активів та їх ринковою вартістю
Слисеев В.М. [6]	Вартісна оцінка майнових прав власників підприємства та його кредиторів, які надади позику під їх заставу
Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Дж. [7]	Дисконтована вартість грошових потоків, які у перспективі можуть бути отримані його власниками
Домодаран А. [14]	Критерій прийняття інвестиційного рішення заснований на різниці поточної ринкової вартості корпоративних прав та їх реальної вартості, та обумовлений суб'єктивністю процесу оцінки, що у свою чергу визначає наявність недооцінених активів на ринку
Скименко А.Н. [8]	Вартість, що може бути сплачена покупцем у разі здійснення операції купівлі-продажу корпоративних прав.
Сіпов В.Е., Маховикова Г.А., Терехова В.В. [9]	Індикативна характеристика майнового стану підприємства
Григорьев В.В., Федотова А.М. [10]	Вартісна оцінка усіх активів, нематеріальних активів та переваг, які отримуються покупцем прав власності на підприємство

Джерело: розроблено авторами

Аналіз трактувань поняття вартості підприємства за змістовними та сутнісними ознаками

Автор(и)	Сутнісні та змістовні ознаки поняття вартості підприємства							
	Інструмент оцінки ефективності та якості управлінської діяльності	Оцінка вартості нематеріальних переваг	Оцінка перспектив генерування грошових потоків	Реальна оцінка вартості активів підприємства	Результат узгодження позицій покупця та продавця на ринку	Комплексна оцінка стану виробничо-господарської системи	Інструмент інвестиційного менеджменту	Вартісна оцінка переваг від участі у капіталі підприємства
Грязнова А.Г., Федотова М.А., Ескиндаров М.А. та ін. [12]				+				
Модильяни Ф. Міллер М. [2]	+	+						
Сгерев И.А. [3]			+					
Сленева Ю.Я., Волков А.Е., Волкова Г.Л. [4]			+	+				
Десмонд Г.М. [5]	+			+		+		
Слисеев В.М. [6]				+				
Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Дж. [7]			+	+				
Домодаран А. [14]				+	+		+	
Єкименко А.Н. [8]					+			
Єсипов В.Е., Маховикова Г.А., Терехова В.В. [9]				+				
Григор'єв В.В., Федотова А.М. [10]		+		+				+

Джерело: розроблено авторами

З табл. 2. видно, що серед сутнісних аспектів, при трактуванні поняття вартості підприємства, авторами надається перевага реальній оцінці вартості активів підприємства [4; 5; 6; 7; 9; 10; 12; 14], при цьому, значну увагу автори також приділяють оцінці перспектив генерування грошових потоків на вкладений капітал [3; 4; 7]. Відмітимо вдалість трактування, наведеного у праці Сленевої Ю.Я., Волкова А.Е. та Волкової Г.Л. [4], в якій було поєднано обидва ці сутнісні аспекти. На наш погляд, реальна вартість активів – є передусім метою оцінки, але самі активи можуть по різному бути використані їх володарем та розпоря-

дником, у цьому випадку, використання одних і тих же активів може призвести до різних економічних результатів. У свою чергу, оцінки майбутніх, перспективних результатів можливо зробити на основі ретроспективного аналізу використання існуючих активів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, не принижуючи потреби в оцінці реальної вартості активів, на її основі можливо отримати лише балансову вартість того, чи іншого об'єкту (складові активів підприємства), проте це не надає можливість отримати інформацію про перспективну прибутко-

вість їх використання в межах конкретної виробничо-господарської системи.

Результати аналізу трактувань поняття вартості підприємства за змістовними та сутнісними ознаками надає можливість стверджувати, що економічна сутність означеної категорії розкривається через поєднання таких характеристик як реальна ринкова ціна активів підприємства та потенціалу означеної господарської системи генерувати грошові потоки для засновників та кредиторів.

Література

1. Ибрагимов Р. Г. Управление по стоимости как система менеджмента / Р. Г. Ибрагимов // Менеджмент в России и за рубежом. - 2004. - № 6. - С. 64-72.

2. Модильяни Ф. Сколько стоит фирма? Теорема ММ / Ф. Модильяни, М. Миллер ; пер. с англ. - [2-е изд.]. - М. : Дело, 2001. - 272 с.

3. Егерев И. А. Стоимость бизнеса. Искусство управления / И. А. Егерев. - М. : Дело, 2003. - 480 с.

4. Еленева Ю. Я. Факторный анализ стоимости предприятия с учетом оценки влияния нематериальных активов / Ю. Я. Еленева, А. Э. Волков, Г. Л. Волкова // Известия вузов: Машиностроение. - 2006. - № 3. - С. 73-77.

5. Десмонд Г.М. Руководство по оценке бизнеса / Г.М. Десмонд. - М.: РОО Академия оценки, 1996. - 264 с.

6. Елисеев В.М. Гудвилл: проблема оценки и отражения в отчетности / В.М. Елисеев // Вопросы оценки. - 2004. - № 1. - С. 31-37.

7. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление. - 3-е изд., перераб. и доп. : пер. с англ. / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин. - М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2005. - 576 с.

8. Екименко А.Н. Факторы роста стоимости компании / А.Н. Екименко // Государственное управление. Март 2008. - Вып. № 14. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.e-journal.spa.msu.ru/images/File/2008/14/Ekimenko.pdf>.

9. Есипов В.Е. Оценка бизнеса / В.Е. Есипов, Г.А. Маховикова, В.В. Терехова. - СПб.: Питер, 2006. - 464 с.

10. Григорьев В.В. Оценка предприятия: теория и практика / В.В. Григорьев, М.А. Федотова. - М.: Инфра-М, 1997. - 320 с.

11. Грязнова А.Г. Оценка бизнеса: учебное пособие / А.Г. Грязнова, М.А. Федотова. - М.: Финансы и статистика, 2001. - 514 с.

12. Оценка стоимости предприятия (бизнеса) / [А.Г. Грязнова, М.А. Федотова, М.А. Эскиндаров и др.]. - М.: ИНТЕРРЕКЛАМА, 2003. - 544 с.

13. Валдайцев С. В. Оценка бизнеса и инноваций / С. В. Валдайцев. - М. : Филинъ, 1997. - 336 с.

14. Дамодаран А. Инвестиционная оценка / А. Дамодаран. - М. : Альпина бизнес букс, 2004. - 1324 с.

References

1. Ibragimov R. G. Upravleniye po stoimosti kak sistema menedzhmenta / R. G. Ibragimov // Menedzhment v Rossii i za rubezhom. - 2004. - № 6. - S. 64-72.

2. Modil'yani F. Skol'ko stoit firma? Teorema MM / F. Modil'yani, M. Miller ; per. s angl. - [2-ye izd.]. - M. : De-lo, 2001. - 272 s.

3. Yegerev I. A. Stoimost' biznesa. Iskusstvo upravleniya / I. A. Yegerev. - M.: Delo, 2003. - 480 s.

4. Yeleneva YU. YA. Faktornyy analiz stoimosti predpriyatiya s uchetom otsenki vliyaniya nematerial'nykh aktivov / YU. YA. Yeleneva, A. E. Volkov, G. L. Volkova // Izvestiya vuzov: Mashinostroyeniye. - 2006. - № 3. - S. 73-77.

5. Desmond G.M. Rukovodstvo po otsenke biznesa / G.M. Desmond. - M.: ROO Akademiya otsenki, 1996. - 264 s.

6. Yeliseyev V.M. Gudvill: problema otsenki i otrazheniya v otchetnosti / V.M. Yeliseyev // Voprosy otsenki. - 2004. - № 1. - S. 31-37.

7. Kouplend T. Stoimost' kompaniy: otsenka i upravleniye. - 3-ye izd., pererab. i dop. : per. s angl. / T. Kouplend, T. Koller,

Dzh. Murrin. – М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2005. – 576 с.

8. Yekimenko A.N. Faktory rosta stoimosti kompanii / A.N. Yekimenko // Gosudarstvennoye upravleniye. Mart 2008. – Vyp. № 14. [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dotupu:

<http://www.e-journal.spa.msu.ru/images/File/2008/14/Ekimenko.pdf>.

9. Yesipov V.Ye. Otsenka biznesa / V.Ye. Yesipov, G.A. Makhovikova, V.V. Terekhova. – SPb.: Piter, 2006. – 464 s.

10. Grigor'yev V.V. Otsenka predpriyatiya: teoriya i praktika / V.V. Grigor'yev, M.A. Fedotova. – М.: Infra-M, 1997. – 320 s.

11. Gryaznova A.G. Otsenka biznesa: uchebnoye posobiye / A.G. Gryaznova, M.A. Fe-dotova. – М.: Finansy i statistika, 2001. – 514 s.

12. Otsenka stoimosti predpriyatiya (biznesa) / [A.G. Gryaznova, M.A. Fedotova, M.A. Eskindarov i dr.]. — М.: INTERREKLAMA, 2003. — 544 s.

13. Valdaytsev S. V. Otsenka biznesa i innovatsiy / S. V. Valdaytsev. – М. : Fi-lin", 1997. – 336 s.

14. Damodaran A. Investitsionnaya otsenka / A. Damodaran. — М. : Al'pina biznes buks, 2004. — 1324 s.

Стрельцов А., Черкасов В.

Стоимость предприятия: сущность и концепция управления

В статье приведены результаты теоретического исследования экономической сущности стоимости предприятия и концепции управления ею. Осуществлен анализ трактовок понятия стоимости предприятия по содержательным и сущностным признакам в научной и научно-практической литературе. Определены основные характеристики стоимости предприятия как объекта управленческой деятельности. Предложено авторское виденье сущности стоимости предприятия и особенностей управления ею. Проанализировано происхождение теории управления предприятием ориентированным на его стоимость. Предложены последующие направления исследований в этой сфере

Ключевые слова: предприятие, управление, стоимость, активы, развитие.

Strelcov A., Cherkasov V.

Cost of enterprise: essence and conception of management

In the article the results of theoretical research of economic essence of cost of enterprise and management conception are resulted. The analysis of interpretations of concept of cost of enterprise is carried out on rich in content and essence signs in scientific and science-practic literature. Basic descriptions of cost of enterprise are certain as an object of administrative activity. Author vision of essence of cost of enterprise and management features is offered by it. The origin of theory of management an enterprise is analysed oriented to its cost. Subsequent directions of researches are offered in this sphere

Keywords: enterprise, management, cost, assets, development.

Рецензент: Рамазанов С. К. – доктор економічних наук, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна кібернетика» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Ramazanov S. – Professor, PhD of Economic, PhD of Technical, Head of Economic cybernetics Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: skramazanov@i.ua

*Стаття подана
11.12.2013 р.*

УДК 316.4

БАЛЯБА К. В.

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті проаналізовано суть та напрямки впровадження соціально відповідальної діяльності, фактори розвитку даного виду діяльності у вітчизняних умовах, проведено аналіз переваг та недоліків від соціальної відповідальності як для суб'єктів господарювання, так і для держави та суспільства. Уточнено зміст та сутність категорії «соціальна відповідальність», «соціальна держава». Визначено необхідність створення соціальної держави, її ознаки та принципи. Виявлено пріоритетні напрями соціальної держави, розглянуто можливість реалізації принципу соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальна держава, принципи, переваги, підприємництво, державне регулювання.

Постановка проблеми. Перехід України до сталого економічного розвитку, її інтеграція до європейського і світового співтовариства вимагають запровадження сучасної практики взаємодії держави і бізнесу, а також бізнесу і суспільства, які б дозволили посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого стабільного розвитку суспільства.

В економічно розвинених країнах світу набула поширення соціальна відповідальність бізнесу [1], яка полягає у свідомому відношенні суб'єктів господарської діяльності до вимог соціальної необхідності, соціальних завдань, морально-етичних норм та цінностей, розуміння наслідків своєї діяльності для суспільства, держави, споживачів, ділових партнерів та своїх працівників.

Соціальна відповідальність бізнесу є добровільною діяльністю підприємств приватного і державного секторів, спрямованою на дотримання високих стандартів господарської діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище з метою вирівнювання наявних економічних і соціальних диспропорцій; створення партнерських взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу в довгостроковому періоді. Але соціально відповідальна діяльність повинна бути не тільки важливою для суб'єктів господарювання, а ще й для уряду, суспільства. Все це повинно сприяти

створенню саме соціальної держави, яка повинна не тільки законодавчо забезпечувати усі соціальні гарантії, а й здійснювати всі закони належним чином.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, що досліджували феномен соціальної держави та соціальної відповідальності, можна виокремити таких учених, як І. Акімова, Ю. Благов, Т. Бредгард, П. Друкер, І. Барбашина, І. Беляєвої, С. Буко, С. Івченко, В. Божкова.

Однак, у науковій літературі не існує єдиної думки щодо базових складових концепції соціальної відповідальності, їх ієрархічної підпорядкованості, впливу на створення соціальної держави. Саме тому, виникає необхідність у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних основ створення та розвитку соціальної держави та практичних рекомендацій щодо здійснення соціально відповідальної діяльності в суспільстві.

Крім того, аналіз публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених свідчить [2, с 5], що на даний час невирішеними залишається ряд питань, які стосуються визначення напрямів підвищення ефективності соціально-відповідальної діяльності, пошуку систем оцінки рівня соціальної відповідальності, залучення зацікавлених сторін до процесів моніторингу та оцінки соціально-відповідальних заходів, розробки механізму формування соціальної відповідальності.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування забезпечення соціально відповідаль-

ної діяльності для створення соціальної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "соціальна держава" з'явився до Другої світової війни у працях Ад. Пренса, Г.Ф. Шершеневича. Майже одночасно з ними О. Гірке (1841-1921) ввів у науковий обіг термін "соціальне право". Поняття "соціальна держава" сформульоване в 1929 р. німецьким державознавцем Х. Хеллером, після чого воно поширилося в Європі. У США ідея соціальної держави була прийнята пізніше, ніж у країнах Європи, оскільки тип свідомості американського суспільства був орієнтований на принцип індивідуалізму, а не на колективну свідомість. Соціальна держава [3] – це держава, що ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, має збалансовану економіку і ефективну правову систему, та здатна, відповідно до принципу соціальної справедливості, забезпечити громадянам гідний рівень життя, гарантувати соціальну стабільність, соціальну безпеку і соціальну допомогу, громадянський мир і злагоду. Соціальною може бути тільки багата і раціональна (розумова) держава, держава стратегічного розрахунку.

Критеріями соціальної держави є [4]:

дотримання прав і свобод людини, забезпечення стандартів гідного життя;

здійснення активної та ефективної державної соціальної політики, результатом якої є покращення добробуту, створення умов безпечної життєдіяльності, вільний і всебічний розвиток особистості, зміцнення сім'ї, збереження національних культурних традицій та історичної спадщини;

запровадження відповідальності до державних та регіональних органів влади за негативні показники рівня та якості життя населення;

механізму особистої відповідальності посадових осіб за соціальний стан;

запровадження соціального діалогу в практику прийняття рішень в сфері соціального управління;

віддання переваги в соціальних відносинах договірним (мирним) засобам вирішення соціальних конфліктів;

забезпечення балансу інтересів особи, суспільства і держави, їх взаємна відповідальність;

чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у створенні і розвитку соціальної держави, активне залучення до цих процесів органів регіональної влади та місцевого самоврядування;

додержання соціальних орієнтирів і зобов'язань, визначених у міжнародних договорах, учасниками яких є Україна;

участь громадських об'єднань, організацій, політичних партій, інших соціальних інституцій у формуванні та функціонуванні громадянського суспільства.

Критерії соціальної держави ґрунтуються на наступних принципах.

Принцип соціальної рівності передбачає гарантування економічної свободи людини, реалізацію права вільного вибору будь-якого виду діяльності у сфері найманої праці та підприємництва, забезпечення гендерної рівності чоловіків і жінок.

Принцип соціальної справедливості реалізується шляхом рівного доступу громадян до всіх видів ресурсів, економічного перерозподілу доходів у суспільстві та піклування про непрацездатних його членів.

Принцип соціальної безпеки обумовлює попередження виникнення і розвитку соціальних ризиків, соціальних загроз особі, суспільству, держави шляхом забезпечення координованості системи національної безпеки і соціальної політики, розвитку систем соціального страхування, соціального самозахисту людини, інтеграції з міжнародними системами соціального розвитку.

Принцип демократизації та загальної солідарності визначає: забезпечення солідарності між різними соціальними групами суспільства та між різними поколіннями; розвитку соціального партнерства; залучення громадян до участі в управлінні державою; створення умов саморегуляції соціальних процесів індивідами та їх громадськими об'єднаннями.

Принцип взаємної відповідальності передбачає чітке визначення та розподіл

сфер соціальної відповідальності всіх рівнів влади і управління, соціальних партнерів, суспільства та кожного громадянина.

Відповідальність держави та органів державної влади розповсюджується на прийняття і реалізацію законів і законодавчих актів, контролю за їх виконанням, дотримання конституційних прав і свобод громадян, витрачання бюджетних коштів тощо.

Відповідальність громадян перед суспільством (дотримання законодавства, правових та моральних норм, екологічна етичність, передача частки власності у вигляді податків на суспільні і соціальні потреби) і близькими (посильна турбота за добробут родини, забезпечення сприятливого психологічного клімату в родині, сприяння моральному вихованню дітей і солідарній відповідальності поколінь).

Відповідальність об'єднань громадян полягає в захисті прав та інтересів членів суспільства, яких вони об'єднують, ефективній взаємодії з органами державної влади та бізнесом з метою розвитку соціального партнерства для реалізації їх статутних завдань у практичній діяльності.

Відповідальність бізнесу передбачає відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за наслідки своєї господарської діяльності, збереження, ефективне використання і розвиток трудового та підприємницького потенціалу, дотримання державного та колективно-договірного регулювання оплати праці, охорону довкілля, а також підприємницьку активність у розвитку соціальної сфери.

Реалізація принципу соціальної відповідальності зображена на рис. 1.

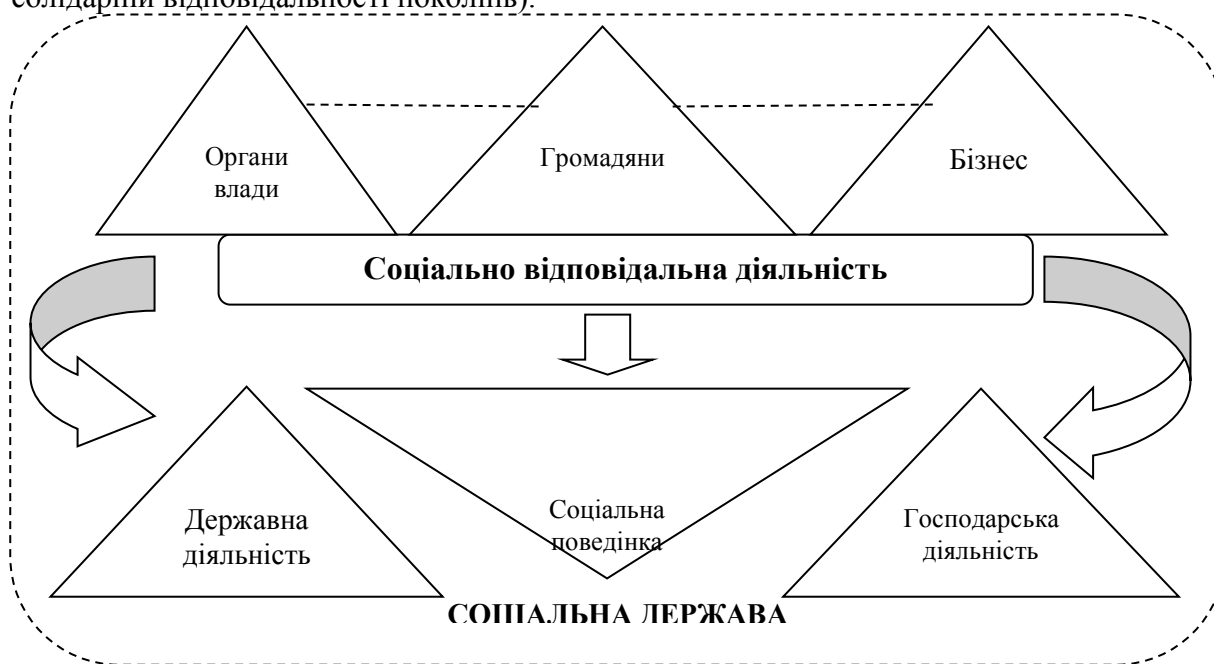

Рис. 1. Реалізація соціально відповідальної діяльності в соціальній державі
Джерело: розроблено автором

Соціальна відповідальність створює переваги не тільки для підприємств, але і для держави і суспільства (табл. 1). Тоді ж як аргументи «проти» стосуються переважно фірм, які реалізують дані програми, та суспільства.

Як бачимо з таблиці, кількість недоліків від застосування соціально-відповідального бізнесу є набагато меншою за кількість переваг, при цьому їх

вплив можна суттєво знизити або взагалі нівелювати. Скажімо, витрати на певні соціальні програми, направлення частини ресурсів на соціальні потреби у більшості випадків нівелюються за рахунок скорочення оперативних витрат, підвищення довіри до підприємства, його продукції, відповідного збільшення обсягів продажів тощо.

Переваги та недоліки впровадження соціальної відповідальності

Для бізнесу	Для суспільства	Для держави
1	2	3
Переваги		
можливість встановлення партнерських відносин між бізнесом, владою і громадськістю	можливість встановлення партнерських відносин між бізнесом, владою і громадськістю	можливість встановлення партнерських відносин між бізнесом, владою і громадськістю
забезпечення суспільної репутації організації, поліпшення іміджу	удосконалення та розвиток соціальної захищеності населення	вирішення частини ключових соціальних проблем
зростання довіри населення до діяльності компанії, її товарів та послуг	можливість залучення інвестицій у певні суспільні сфери	збереження і використання "інтелектуального ресурсу" на потреби країни і регіону
зростання професіоналізму і утримання кадрового потенціалу на підприємстві	можливість підтримки громадських ініціатив, інноваційних проєктів	можливість залучення інвестицій у певні суспільні сфери
забезпечення лояльності персоналу компанії	розвиток соціальної і творчої активності населення	розвиток соціальної і творчої активності населення
можливість формування безпечного середовища діяльності та розвитку компанії завдяки власній корпоративній політиці	створення соціальних ресурсів виробничої діяльності	відповідність нормам і стандартам світової економічної спільноти як фактор посилення іміджу держави
зростання вартості нематеріальних активів	збільшення матеріальної бази, що обкладається податком, та сплата податків	збільшення матеріальної бази, що обкладається податком, та сплата податків
скорочення оперативних витрат		
відповідність нормам і стандартам світової економічної спільноти		
Недоліки		
порушення принципу максимізації прибутку (направлення частини ресурсів на соціальні потреби знижує вплив даного принципу)	недостатній рівень звітності широкій публіці	вилучення коштів на соціальні програми за рахунок зменшення бюджетів економічних програм
витрати на соціальну замученість (засоби, що направляються на соціальні потреби, є для підприємства витратами)	перенесення витрат на заходи соціальної відповідальності на споживачів у вигляді підвищення цін	
недолік уміння вирішувати соціальні проблеми (персонал підприємств, як правило, позбавлений досвіду роботи з даними питаннями)	перенесення відповідальності за вирішення соціальних проблем на сферу бізнесу	

Джерело: узагальнено автором на підставі [5, с. 150]

Роль держави полягає у сприянні розвитку соціальної відповідальності шляхом поєднання ініціативних заходів державної політики з застосуванням, у разі необхідності, засобів додаткового регулювання, як механізмів стимулюючого характеру.

Виконання вищезазначених завдань може бути забезпечено організаційними та нормативними заходами за напрямками [1]:

забезпечення сприятливих правових, фінансових, податкових та організаційних умов для розвитку соціального відповідального бізнесу в українському суспільстві;

унормування механізмів стимулювання добровільних ініціатив суб'єктів господарювання, що запроваджують політику соціальної відповідальності та реалізують соціально важливі програми;

забезпечення державної підтримки проведення публічних заходів з питань упровадження та результативності соціальної відповідальності;

широке залучення засобів масової інформації, громадських організацій та академічних кіл до формування і запровадження механізмів стимулювання соціальної відповідальності;

сприяння проведенню місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування просвітницьких заходів з поширення інформації про соціальну відповідальність, обміну досвідом і позитивними практиками у сфері соціальної відповідальності;

сприяння оприлюдненню українськими суб'єктами господарювання добровільної нефінансової звітності, у тому числі через українські та міжнародні спеціалізовані портали і бази звітів;

участь в підготовці рекомендацій для суб'єктів господарювання щодо типової структури та показників нефінансового звіту;

сприяння підготовці фахівців за кваліфікацією «Менеджер із соціальної та корпоративної відповідальності», «Експерт із соціальної відповідальності бізнесу», «Соціальний аудитор» (відповідно до Державного класифікатора професій ДК 003:2010);

проведення навчальних семінарів, тренінгів для підвищення рівня обізнаності про соціальну відповідальність серед дер-

жавних службовців центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

залучення державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань підприємців до участі в реалізації міжнародних проектів технічної допомоги з питань розвитку соціальної відповідальності;

проведення державної інформаційної кампанії з метою роз'яснення ролі соціальної відповідальності в розвитку суспільства шляхом публікації статей та підготовки тематичних телепрограм в державних засобах масової інформації.

Отже, напрямками соціально відповідальної діяльності соціальної держави є [4]:

удосконалення системи державного та регіонального соціального управління та підвищення його ефективності;

підвищення рівня та якості життя населення, створення умов формування середнього класу та подолання бідності;

запобігання різкому розшаруванню суспільства за рівнем доходів, майновим і соціальним становищем, формування солідарної соціальної структури суспільства;

покращення рівня здоров'я населення, поліпшення системи його охорони, зміцнення генофонду українського народу;

подолання демографічної кризи, розв'язання демографічних проблем;

недопущення руйнуванню людського, трудового та інтелектуального потенціалу, забезпечення їх розвитку;

посилення мотивів і стимулів до соціальної та інноваційної активності людей, до трудової та підприємницької діяльності, удосконалення соціально-трудова відносин;

здійснення ефективної державної регіональної соціальної політики, поступова її децентралізація, подолання значної диференціації соціального розвитку регіонів, посилення відповідальності регіонів за їх соціальний стан;

удосконалення соціального забезпечення та соціального страхування, надання адресної державної підтримки незахищеним верствам населення;

збереження і розвиток соціальної інфраструктури, всебічний розвиток сфери

обслуговування та житлового забезпечення, гуманітарної сфери – освіти, науки, культури, охорони здоров'я населення, фізичної культури і спорту, відпочинку та туризму;

розвиток недержавних комерційних соціальних структур в соціальній сфері;

забезпечення безпечної життєдіяльності населення та екологічної безпеки;

створення сприятливих умов для розвитку сім'ї, жінок, дітей та молоді;

поступовий і послідовний розвиток самоврядних інститутів суспільства, збалансування взаємодії органів влади, суспільства і людини, ідентифікація особи з державою;

створення громадянського суспільства та умов його формування;

соціальна інтеграція України до європейських та міжнародних соціальних систем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціально відповідальна діяльність у широкому значенні є універсальною формою взаємозв'язку суб'єктів господарювання, суспільства, держави, її окремими органами, а також формою їх спроможності оцінити наслідки своєї діяльності для суспільного розвитку.

Вирішення проблем соціальної відповідальності покликане запобігти можливим та назріваючим протиріччям у соціальній сфері держави. А це, в свою чергу, призводить до поліпшення лояльності суспільства до влади, до бізнесу, зменшення ролі державного регулювання, загального покращення стану суспільства та створення соціальної держави.

Подальші дослідження в цьому напрямі сприятиме становленню України як високорозвиненої європейської соціальної держави, яка забезпечує розвиток людського потенціалу, бере на себе відповідальність за соціальну справедливість, соціальну безпеку, соціальну рівність, добробут громадян та соціальну злагоду в суспільстві.

Література

1. Стратегія сприяння розвитку соціальної відповідальності бізнесу в

Україніна період до 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/2013_09_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf

2. Грицина Л.А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності в управлінні підприємством: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 „ Економіка та управління підприємствами (машинобудування)" / Л.А. Грицина. – Хмельницький, 2009. – 20 с.

3. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 3-тє видання. – К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 524 с.

4. Хара В.Г., Стояном О.М., Сухим Я.М. Проект Закону України «Концепція соціальної держави України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webpr0c34?id=&pf3511=32175&pf35401=120098>

5. Божкова В.В., Сагер Л.Ю. Соціально-відповідальний бізнес як один із напрямків поліпшення іміджу вітчизняних суб'єктів господарювання / В.В. Божкова, Л.Ю. Сагер // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 145-153.

6. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємство як засіб соціального розвитку / О. Б. Кіреєва // Пробл. упр. соц. та гуманіст. розв. : матеріали III регіон. наук.-практ.конф. / за заг. ред. В. Г. Вікторова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – С. 79 – 82.

References

1. Stratehija spryannia rozvytku socialnoji vidpovidalnosti biznesu v Ukrainina period do 2020 roku [Elektronny resurs] – Režym dostupu: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/2013_09_strategiya_spriyannya_rozvitku_svb_v_ukrayini.pdf

2. Hrycyna L.A. Mechanizm formuvannia korporatyvnoji socialnoji vidpovidalnosti v upravlinni pidpryemstvom: avtoref. dys. na zdobuttia nauk, stupenia kand. ekon. nauk : spec. 08.00.04 „ Ekonomika ta upravlinnia pidpryemstvamy (mašyn-?buduvannia)" / L.A. Hrycyna. – Chmelnycký, 2009. – 20 s.

3. Skakun O. F. Teorija prava i deržavy: Pidručnyk. – 3-te vydannia. – K.: Alerta ; CUL, 2011. – 524 s.

4. Chara V. H., Stojanom O.M., Suchym Ja.M. Proekt Zakonu Ukrajinu «Konceptija socialnoji deržavy ukrajiny» [Elektronnyj resurs] – Režym dostupu:<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32175&pf35401=120098>

5. Božkova V. V., Saher L.Ju. Socialno-vidpovidalnyj biznes jak odyz iz

napriamkiv polipšennia imidžu vitčyznjaných subjektiv hospodariuvannia / V.V. Božkova, L.Ju. Saher // Mechanizm rehuljuvannia ekonomiky. – 2010. – № 1. – S. 145-153.

6. Kiriejeva O. B. Socialne pidpryemnyctvo jak zasib socialnoho rozvytku /O. B. Kiriejeva // Probl. upr. soc. ta humanist. rozv. : materialy III rehion. nauk.-prakt.konf. / za zah. red. V. H. Viktorova. – D. : DRIDU NADU, 2009. – S. 79 – 82.

Баляба Е. В.

Социально ответственная деятельность как средство создания социального государства

В статье проанализированы сущность и направления внедрения социально ответственной деятельности, факторы развития данного вида деятельности в отечественных условиях, проведен анализ преимуществ и недостатков от социальной ответственности как для субъектов хозяйствования, так и для государства и общества. Уточнено содержание и сущность категории «социальная ответственность», «социальное государство». Определена необходимость создания социального государства, его признаки и принципы. Выявлены приоритетные направления социального государства, рассмотрена возможность реализации принципа социальной ответственности.

Ключевые слова: социальная ответственность, социальное государство, принципы, преимущества, предпринимательство, государственное регулирование.

Baliaba K.

Socially responsible activities as a means of creating a social state

The article analyzes the nature and direction of implementation of socially responsible activities, factors of development this type activity in the domestic conditions, the analysis of the advantages and disadvantages of social responsibility for both entities, and for the state and society. Clarified the content and nature of the category "social responsibility", "welfare state." Identified the need to create a welfare state, its signs and principles. Identify priority areas of the welfare state, considered the possibility of implementing the principle social responsibility.

Keywords: social responsibility, social state, principles, advantages, entrepreneurship, government regulation.

Рецензент: Житний П. Є. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси, облік та банківська справа» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zhitniy P. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Finance, Accounting & Banking Department Luhansk Taras Shevchenko National University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: info@luguniv.edu.ua

Стаття подана
20.02.2014 р.

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ ТА СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті висвітлені питання демографічної кризи та низького рівня розвитку населення України. Показники соціального розвитку та соціальної стабільності мають критично низькі значення. З кожним роком чисельність населення України зменшується, соціальний захист слабшає, а умови життя та розвитку змінюються лише у гірший бік. У статті наведено динаміку змін цінової політики, кількості населення та значень коефіцієнтів, які характеризують рівень розвитку та добробуту населення країни. Згідно наведеним даним, проведено аналіз існуючих соціальних показників, запропоновано використання нових показників, що дозволять більш чітко виявити причини скорочення кількості та зниження рівня життя населення. Програми соціального розвитку України мають поверхневий характер та не завжди втілюються в життя. Соціальний захист слабшає з кожним роком, навіть ті люди, які мають роботу та житло не відчувають себе у безпеці та не мають впевненості у завтрашньому дні. У статті наведено декілька факторів, на які необхідно звернути увагу, запропоновано ряд заходів соціального захисту та соціальної підтримки населенню.

Ключові слова: показник відповідності, індекс споживчих цін, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, індекс здоров'я, міграція, демографічна ситуація, соціальна програма.

Постановка проблеми. Сучасна соціальна політика України потребує значних змін та покращень. Соціально незахищені групи населення, такі як пенсіонери, інваліди, молоді спеціалісти, які щойно закінчили вищі навчальні заклади, матері – одиночки та багатодітні родини не відчувають соціальної підтримки. Ті соціальні програми, що спрямовані на їх підтримку мають більш поверхневий характер. За останні роки з'явилося декілька соціальних програм, щодо підтримки молодих матерів, проведення міських та обласних конкурсів серед студентів на кращий бізнес план, інноваційний проект тощо, виникнення пенсійних програм у деяких аптеках країни, що надають знижку відповідно до пенсійного посвідчення. Але, зважаючи на відсоткову характеристику та результати опитувань, дуже мала частка соціально незахищеного населення приймає участь у цих програмах та отримує певні додаткові можливості завдяки ним. Пріоритетом соціальної політики держави має бути підтримка сімей із дітьми[1]. Сьогодні велика кількість сімей відчуває на собі негативний вплив фінансової скрути. Майже відсутній середній клас населення. Більшість українців мають обмежені можливості дати своїм дітям якісну освіту, забезпечити повноцінний фізичний і творчий розвиток.

На даний момент Україна активно намагається відповідати стандартам євро-

пейської держави, вступити до Євросоюзу та підвищити рейтинги та значення соціально-економічних показників. Владою поставлено мету – досягти структурної модернізації економіки за рахунок вирішення низки завдань. В першу чергу, завдяки створенню клімату, сприятливого для підприємництва та бізнес-ініціативи, стабілізації державних фінансів і формування стійкої фінансової системи, модернізації інфраструктури та реформування ЖКГ, підвищення рівня енергетичної безпеки, імпортозаміщення і розвитку внутрішнього ринку, створення ринку землі. Успіх цих перетворень є ключем для досягнення національної конкурентоспроможності, забезпечення стійкого економічного та соціального зростання[1].

Існує багато моментів соціальної політики, які треба переглянути, виділити нові важелі впливу на економічний розвиток країни, посилення соціального захисту та покращення умов життя. В статті проаналізовано основні показники соціального розвитку населення та запропоновано внесення нових, не менш актуальних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика підвищення існуючих соціальних показників та моделювання різноманітних стратегій та програм для більш чіткої характеристики соціальних процесів є актуальною тематикою для сучасних наукових видань. Багато

уваги даним соціальних показників розвитку країни та покращенню їх значень присвячено у роботах вітчизняних вчених таких, як Калінеску Т.В, Ліхоносова Г.С., Матросова Л.М., Зеленко О.О, Булеєв І.П. У своїй статті Корвецький О.Д. підкреслює, що перспективи досягнення посткризової стабілізації суспільно-економічного стану в Україні та подальших прогресивних змін залежать як від позитивної макроекономічної динаміки, так і від вирішення соціально-демографічних проблем, зокрема поліпшення соціально-економічної структури населення, забезпечення належних умов для формування й реалізації трудового потенціалу, підвищення значень показників соціального розвитку країни в цілому. Також Міценко І.В наголошує, що досить важливим показником є рівень здоров'я населення, бо саме від нього залежать показники смертності, народжуваності, працездатності тощо [2]. Світовий досвід показує, якщо результативні витрати на проведення заходів у області захисту професійного здоров'я трудящих складають близько 0,2 % від ВВП, то відсутність таких заходів обходиться державі в 20 % від ВВП.

Метою статті є аналіз існуючих соціальних показників розвитку населення, їх вагомості та актуальності на даний момент, розробка додатково необхідних показників для більш чіткої характеристики соціального стану населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. По-перше необхідно виявити найважливіші показники, які характеризують соціальний розвиток населення. За даними Міністерства соціальної політики України до основних показників рівня життя населення було віднесено:

- Індекс споживчих цін.
- Наявний доход у розрахунку на одну особу, грн.
- Середня заробітна плата.
- Мінімальна заробітна плата.
- Середній розмір пенсії.
- Мінімальна пенсія.

- Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, грн. для працездатних осіб та для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів.

- Прожитковий мінімум на одну особу для працездатних осіб та для осіб, що втратили працездатність.

Згідно цим показникам, проводиться оцінка рівня життя населення на протязі багатьох років. На основі порівняння даних останніх років можна зробити висновки щодо розвитку населення, підвищення рівня соціальної захищеності, забезпеченості. Результати порівняльного аналізу представлені у табл. 1.

При аналізі отриманих показників виявлено скорочення індексу споживчих цін, наявного доходу, розміру допомоги по безробіттю та зменшення прожиткового мінімуму у 2013 році. Вважаючи кризову ситуацію у країні за рахунок величезного рівня бідності та постійної інфляції, збільшення мінімальної заробітної плати за рік на 13 грн. не можна вважати великим кроком у вирішенні проблеми. Адже ціни на комунальні послуги, на проїзд у міському транспорті, деякі продукти харчування зросли майже вдвічі.

Актуальним показником розвитку населення з кожним роком може стати показник відповідності. Такий показник має розраховуватися у відношенні збільшення пенсій, зарплат та соціальних виплат до зміни вартості комунальних послуг, харчових продуктів, ліків та інших необхідних для життя населення елементів. Середнє начислення за житлово-комунальні послуги в Україні на одного власника особового рахунку с врахуванням використання електроенергії (з розрахунку 150 кВт-ч) у грудні збільшилося на 6,9 % у порівнянні 2012 року.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз показників рівня життя населення України 2011-2013 років

Показники соціального розвитку	2011	2012	2013
Індекс споживчих цін (%)	101,4	99,8	100
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	18347	23931,1	6028,4
Середня заробітна плата	2531	3026	3261
Мінімальна заробітна плата	941	1134	1147
Середня пенсія	1177,96	1438,3	1482,27
Мінімальна пенсія	746	884	894
Мінімальний розмір допомоги по безробіттю			
- для застрахованих осіб, у яких розмір виплат залежить від страхового стажу	714	872	882
- іншим застрахованим та незастрахованим особам	510	621	544
Рівень забезпечення прожиткового мінімуму			
- для працездатних осіб	197,61	212,65	240,87
- для інвалідів та непрацездатних осіб	562,5	574,2	894
Прожитковий мінімум на одну особу в місяць, грн.	894	1026,5	1108
- для працездатних	941	1197	1147
- для тих, що втратили працездатність	750	860	894

Джерело: розроблено автором

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі [4] проведено порівняльний аналіз показників середньої вартості найнеобхідніших продуктів харчування та

динаміки їх зміни з початку 2011 року до листопада 2013 року (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зміни цін на продукти харчування 2011-2013 років

Назва товару	Середні ціни на продукти по Україні у грн. за кг., літр або шт.		
	2011	2012	2013
Рис	6,61	6,08	7,74
Хліб	4,52	4,29	4,79
Яловичина	56,91	57,6	54,11
Свинина	46,86	46,99	46,82
Птиця	21,36	21,84	21,62
Сало	20,06	25,27	23,19
Борошно	4,09	4,32	4,53
Макаронні вироби	5,32	5,2	5,43
Ковбаса варена	32,1	33,22	42,46
Молоко	7,19	6,94	7,1
Сметана	18,02	18,33	18,62
Сир м'який	43,39	43,72	49,4
Цукор	6,42	5,38	7,13
Олія соняшникова	15	15,01	15,5
Картопля	1,8	2,1	3,23
Капуста	1,01	2,17	2,39
Сума	2301,66	2310,46	2327,06

Джерело: розроблено автором

У вищенаведеній таблиці представлені далеко не усі потрібні людині для існування речі, а лише деякі продукти, які є найпоширенішими для населення України. Також не взяті до уваги підвищення комунальних платежів, вартості побутових засобів, бензину та іншого. За табличними даними ми бачимо, що навіть на ці речі ціни зросли за останній рік на 17грн.40 коп., в той час як

мінімальна заробітна плата зросла на 13 грн., а мінімальна пенсія – на 10 грн. Виразуємо поверхневий коефіцієнт відповідності:

$$V(\text{зарплати}) = \frac{V(\text{зарплати})}{\sum \text{підвищення зарплати}} \quad (1)$$

$$\sum \text{підвищення цін на товари першої необхідності}$$

Можна вважати, що коефіцієнт V має позитивну динаміку якщо його зна-

чення дорівнює 1 або перевищує 1. Якщо цей показник менший за 1, це вказує на те, що динаміка зростання цін перевищує динаміку зростання заробітної плати, пенсії тощо.

Розрахуємо значення показника V для України на 2013 рік використовуючи формулу 1.

$$V = \frac{17.40}{13} = 1.3384$$

$$V = \frac{17.40}{10} = 1.74$$

Коефіцієнт відповідності для мінімальної заробітної плати перевищує одиницю на 33%, а для мінімальної пенсії – на 74%. Ці значення є поверхневими оскільки отримані лише на даних про підняття цін на деякі необхідні продукти. Для отримання повної інформації необхідно до цих даних додати ди-

наміку збільшення цін на усі інші первинно необхідні для життя людини послуги та товари.

Важливими показниками соціального розвитку населення є не лише матеріальні показники, що характеризують грошові сфери нашого життя[6]. Питання збереження та розвитку трудових ресурсів також можна відобразити у контексті демографічних процесів. Демографічна ситуація Україна за останні десять років змінилася на гірше. Проблема скорочення населення потребує негайних рішень [5], бо за останні роки набирає дуже швидкі обороти. Розглянемо динаміку скорочення населення за останнє десятиріччя.

Таблиця 3

Динаміка демографічного спаду 2003-2013 року

Рік	Кількість наявного населення млн. чол.
2003	47 823 100
2004	47 442 100
2005	47 100 462
2006	46 749 170
2007	46 465 691
2008	46 192 309
2009	45 963 359
2010	45 782 592
2011	45 598 179
2012	45 453 283
2013	45 372 692

Джерело: розроблено автором

Населення України за останні десять років скоротилося на 2450408 чоловік. Значно підвищилась смертність серед людей працездатного віку. Україна стійко займає одне з останніх місць у світі за природним приростом населення. Основні проблеми, які спричиняють скорочення населення, наступні:

- зниження народжуваності;
- погіршення соціально-економічних умов;
- погіршення загального стану здоров'я населення України;
- збільшення загальної смертності;
- міграція населення;
- підвищення рівня бідності України;
- зростання кількості карних злочинів;
- погіршення екологічних умов життя.

Є безліч інших показників, які так чи інакше впливають на кількість населення країни, але серед перерахованих присутні

найбільш глобальні. Значення цих показників можна і необхідно підвищувати, використовуючи для цього інструменти соціальної політики, економічної політики та соціального захисту.

Для контролю за динамікою народжуваності та смертності населення необхідно ввести такі соціальні показники розвитку України, як індекс здоров'я країни. Тобто відношення хворих людей у минулому році до хворих людей у цьому році. Індекси здоров'я мають підрозділятися на декілька груп. Народжуваність – відношення здорових людей, які здатні мати дітей до тих, які мають проблеми з заплідненням. Зниження кількості працездатного населення – кількість працездатного населення віком від 16 до 60 років до кількості непрацездатних через хвороби громадян України. Таким чином можна розрахувати та класифікувати: поперше динаміку зміни кількості хворих лю-

дей, виділити найбільш масштабні проблеми, яким треба приділити максимальну увагу.

За допомогою розрахунку індексів здоров'я можна отримати дані про найбільш розповсюдженні проблеми зі здоров'ям. Маючи таку інформацію, розробити соціальну програму по зниженню цін на медичні препарати, що необхідні для лікування цих хвороб, проведення безкоштовного огляду та діагностики таких захворювань, зниження ціни на їх лікування у муніципальних лікарнях. Звичайно, треба виділити додаткове фінансування вченим, які займаються дослідженням проблем таких хвороб, щоб вони прискорили свою роботу і мали можливість ефективно розробляти швидкі методи лікування таких захворювань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши соціальні показники розвитку населення, які використовує держава, виділено наступні аспекти. За даними показників грошового характеру ми бачимо стратегію до збільшення розмірів заробітних плат, пенсій та соціальних виплат. Це складає враження позитивної динаміки соціального розвитку у країні. Але якщо поряд із рівнем підвищення виплат населенню, проаналізувати й підвищення вартості життя, то виражено чіткий розрив між об'ємами цих сум.

В статті запропоновано використання показника відповідності, завдяки якому у відсотковому вираженні вираховується відношення обсягу підвищення суми виплат до підвищення вартості проживання в Україні.

Проаналізовано інші показники соціального розвитку, які мають демографічний характер. Населення України зменшується з кожним роком. Велике значення мають спад народжуваності та підвищення смертності. Для вирішення цієї проблеми необхідно приділяти увагу таким показникам, як індекси здоров'я та добробуту населення.

Після отримання значень індексів здоров'я населення необхідно розробити стратегію соціального розвитку України, яка зможе допомогти людям боротись з хворобами, що найчастіше виникають у нашій країні. Необхідно ввести соціальну програму, яка має складатися з наступних елементів:

- зниження цін на необхідні ліки;
- проведення безкоштовного обстеження на розповсюджені хвороби;
- фінансування досліджень способів подолання таких захворювань;

- надання безкоштовної медичної допомоги та місця у державних лікарнях

- оприлюднення діючих методів профілактики цих захворювань.

Великий вплив звичайно мають і показники грошового характеру. У статті наведено показник відповідності підвищення пенсій та заробітних плат до підвищення цін на необхідні продукти. Він перевищує норму майже у два рази, навіть при тому, що ціни на лікування не біло включено до розрахунку.

Показники соціального розвитку та рівня життя населення України матимуть позитивну динаміку тоді, як буде проводитись комплексне вдосконалення соціальних умов життя людини. На даний момент Україна знаходиться у такому положенні, коли необхідно рятувати усі галузі соціального життя, як економічні, так і етичні, ціннісні, соціальні та фізичні.

Література

1. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с.
2. Миценко І. В. Здоров'я населення України як фактор формування трудових ресурсів в системі безпеки життєдіяльності // Україна: аспекти праці. – Київ. – № 4. – 2004. – С. 35–39.
3. Державне управління: навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; За ред. А. Ф. Мельник. – К.: Знання – Прес, 2003. – 343 с.
4. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі <http://www.me.gov.ua>
5. Податкова політика: стратегія соціального розвитку: монографія / [колектив авторів] за наук.ред. Т.В. Калинеску. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Дала, 2013. – 256 с.
6. Экономика труда в схемах и таблицах. Учебно-наглядное пособие. Сост. Е. В. Шубенкова, Е. Е. Миргород. – М: Изд-во: Рос. экон. акад., 2003.

References

1. Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovishche Ukrayiny v 2013 rotsi : Shchorichne Poslannya Prezydenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – K. : NISD, 2013. – 576 s.

2. Mytsenko I.V. Zdorov'ya naselennya Ukrainy yak faktor formuvannya trudovykh resursiv v systemi bezpeky zhyttyediyal'nosti // Ukraina: aspekty pratsi. – Kyiv. – № 4. – 2004. – S. 35–39.

3. Derzhavne upravlinnya: Navch. posib. / A. F. Mel'nyk, O. YU. Obolens'kyu, A.YU. Vasina, L. YU. Hordiyenko; Za red. A. F. Mel'nyk. – K.: Znannya – Pres, 2003. – 343 s.

4. Ofitsiynyy sayt Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli <http://www.me.gov.ua>

5. Podatkova polityka: stratehiya sotsial'noho rozvytku: monohrafiya / [kolektyv avtoriv] za nauk.red. T.V. Kalynesku. – Luhans'k: Vyd-vo SNU im. V. Dalya, 2013. – 256 s.

6. Ékonomyka truda v skhemakh y tablytsakh. Uchebno-nahlyadnoe posobyе. Sost. E. V. Shubenkova, E. E. Myrhorod. – M: Yzd-vo Ros. ékon. akad., 2003.

Емельянова К. С.

Концепция социального развития населения Украины на принципах социальных приоритетов и общественных ценностей

В статье освещены вопросы демографического кризиса и низкого уровня развития населения Украины. Показатели социального развития и социальной стабильности имеют критически низкие значения. С каждым годом численность населения Украины уменьшается, социальная защита ослабевает, а условия жизни и развития изменяются лишь в худшую сторону. В статье приведена динамика изменений ценовой политики, количества населения и значений коэффициентов, которые характеризуют уровень развития и благосостояния населения страны. Согласно приведенным данным, проведен анализ существующих социальных показателей, предложено использование новых показателей, которые позволят более четко обнаружить причины сокращения количества и снижения уровня жизни населения. Программы социального развития Украины имеют поверхностный характер и не всегда претворяются в жизнь. Социальная защита ослабевает с каждым годом, даже те люди, которые имеют работу и жилье не чувствуют себя в безопасности и не имеют уверенности в завтрашнем дне. В статье приведено несколько факторов, на которые необходимо обратить внимание, предложен ряд мероприятий социальной защиты и социальной поддержки населению.

Ключевые слова: показатель соответствия, индекс потребительских цен, минимальная заработная плата, минимальная пенсия, индекс здоровья, миграция, демографическая ситуация, социальная программа.

Emelyanova K.

Social concept of population in Ukraine on social priorities and social values

There are the lighted up questions of demographic crisis and low level of development of population of Ukraine in the article. The indexes of social development and social stability have low values critically. With every year the quantity of population of Ukraine diminishes, social defence weakens, and the terms of life and development change only in a worst side. The dynamics of changes of price policy, amounts of population and values of coefficients which characterize the level of development and welfare, is resulted in the article. In obedience to the resulted information, the analysis of existent social indexes is conducted, the use of new indexes which will allow more expressly to find out reasons of reduction of amount and decline of standard of living of population is offered. The programs of social development of Ukraine have superficial character and made reality of not always. Social defence weakens with every year, even those people which have work and habitation does not feel out of harm's way and does not have a confidence in a tomorrow. A few factors on which it is necessary to pay attention are resulted in the article, the row of measures of social defence and social support a population is offered.

Keywords: index of accordance, cost-of-living-index, minimum wage, minimum pension, index of health, migration, demographic situation, social program.

Рецензент: Рамазанов С. К. – доктор економічних наук, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна кібернетика» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Ramazanov S. – Professor, PhD of Economic, PhD of Technical, Head of Economic Cybernetics Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: skramazanov@i.ua

Стаття подана
09.12.2013 р.

СИСТЕМНАЯ МОДЕЛЬ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНЫМИ ПРОЦЕССАМИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

В статье разработана и рассматривается системная модель управления социокультурными процессами повышения качества жизни населения (ПКЖН), включающая элементы макросоциологии, микросоциологии и три периода социализации человека. Модель включает в себя функции социологии управления (социальные, экономические, мотивации) и процессы управления инфраструктурой и элементами социологии. При этом процесс управления протекает в три стадии: планирование развития, развитие и реализация развития элементов социокультурного процесса ПКЖН, формирование и использование резервов и управление изменениями. В качестве показателей ПКЖН предложено использовать: рост ВВП, рост реальных доходов населения, рост продолжительности жизни населения.

Ключевые слова: системная модель, социокультурные процессы, качество жизни населения.

Постановка проблемы. Изменения во всех сферах жизни российского общества в течение последних двух десятилетий происходили стихийно, хаотически и во многом конфликтно, а радикальные реформы сопровождались обнищанием практически всех групп населения.

В настоящее время назрела настоятельная необходимость объективного и нетенденциозного теоретического осмысления происходящих в стране социокультурных процессов, под влиянием которых население страны осуществляет свою адаптацию к новым социальным условиям и отношениям и практических действий в процессах повышения качества жизни населения.

В этой связи очевидна необходимость проведения научных исследований и методологических разработок, которые позволяют управлять социокультурными процессами на научной основе.

Системный подход к решению данной проблемы и определил направление настоящего исследования.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблема управления социокультурными процессами отражена в ряде новейших отечественных публикаций, посвященных анализу происходящего в современной России. Это работы А. С. Па-

нарина, Н. С. Данакина, В. В. Комлевой, З. М. Саралиевой, В. Г. Федотовой, С. В. Туманова, К. Х. Момджяна, Ю. Н. Давыдова и др.

Целью статьи является разработка системной модели управления социокультурными процессами повышения качества жизни населения.

Изложение основного материала исследования. Вторичная социализация – это трудовой период человека, когда он заводит семью и воспитывает детей, то есть это период проживания в своей семье с детьми. В этот период социализации является занятость и достойный заработок для содержания семьи, воспитания и обучения детей.

Третичная социализация наступает, когда человек уходит на пенсию. Мотивацией в этот период являются потребности в отдыхе и медицинском обслуживании. Дети выросли и покинули семью родителей – жизнь в своей семье без детей [1]. На рис. 1. представлена системная модель управления социокультурными процессами повышения качества жизни населения, где КЖН – качество жизни населения; ПКЖН – повышение качества жизни населения; СПКЖН – система повышения качества жизни населения; ВВП – валовой внутренний продукт.

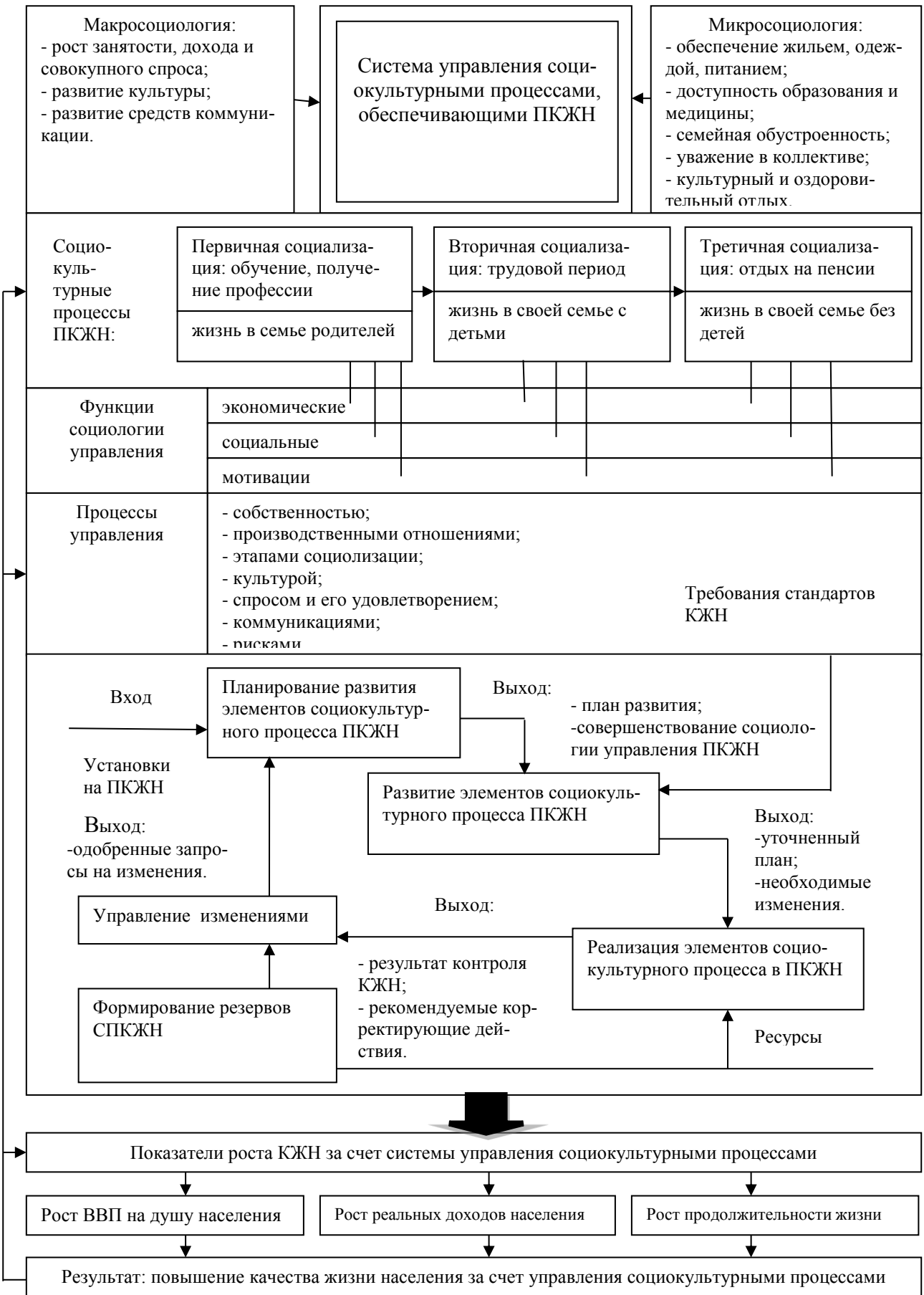

Рис. 1. Системная модель управления социокультурными процессами повышения качества жизни населения

Источник: авторская разработка

Система управления социокультурными процессами включает общие и специальные (конкретные) функции управления. К общим функциям социального управления относятся: прогнозирование и планирование, организация, координация, контроль.

К специальным экономическим функциям относятся организация материально-технического снабжения, маркетинговых исследований и сбыта продукции, финансовой деятельностью и т.д.

К специальным социальным функциям социального управления относятся следующие. Их набор и система определяется совокупностью процессов, образующих объект рассматриваемой разновидности управленческой деятельности. В литературе все процессы социальной сферы — идет ли речь об обществе в целом или образующих его больших и малых структурах вплоть до небольших организаций, трудовых коллективов — можно свести в следующие три группы, которым соответствуют и три группы конкретных функций социального управления: а) изменения в условиях жизни людей, которые в повседневной жизни и имеются в виду, когда говорится о социальных проблемах и их решении, б) формирование и развитие социальных качеств людей и обусловленные этим изменения в их образе жизни, в) формирование, функционирование и развитие социальных систем как целостных образований (социальных общностей, организаций).

Рассмотрим в таком системном виде содержание социального управления, обращая внимание на то, какого характера управленческие воздействия могут оказываться и действительно оказываются в демократическом обществе на соответствующие социальные процессы. Содержание одних функций, выступающих предметом нашего рассмотрения, представляется необходимым раскрыть несколько более подробно; другие же, более ясные по своей сути можно будет только назвать. Прежде всего, социальное управление направлено на создание благоприятных условий жизни людей и последовательное улучшение, совершенствование этих усло-

вий. Тем самым обеспечиваются благоприятные возможности для удовлетворения социальных потребностей членов общества или каких-то отдельных их групп и сообществ. Соответствующие направления деятельности и образуют первую группу функций.

Необходимо подчеркнуть: создание благоприятных для человека условий жизни во многом должно зависеть и зависит от его собственных усилий. Лишь в некоторых типах организации общества (государственный социализм) условия жизни всех или определенных категорий людей полностью или преимущественно зависели от тех, в чьих руках были бразды правления, экономические и политические рычаги.

В открытом обществе, основанном на рыночной экономике и либеральной демократии, господствует совершенно иная идеология (не в буквальном, а в переносном смысле этого слова): создание благоприятных условий для жизни и их улучшение в первую очередь должно быть делом самого человека. Перед ним открыты широчайшие возможности для приложения своих сил и способностей в целях зарабатывания любых необходимых для того средств — конечно, в рамках закона, не позволяющего добиваться этого способами, наносящими ущерб другим гражданам и обществу в целом. В то же время эта "идеология" исходит из того непреложного факта, что далеко не каждый человек в условиях такой свободы может сам создавать себе необходимые для достойной жизни условия — в силу либо объективных причин (инвалидность, тяжелая болезнь, старость) либо отсутствия умения, других личных качеств и даже просто отсутствия удачи. Вот таким, социально ущемленным людям общество, государство должно оказывать помощь, используя для того рычаги социального управления для смягчения по возможности существующего неравенства в условиях удовлетворения этих потребностей. Исходя из исторического опыта и чисто теоретических рассуждений, можно с уверенностью утверждать, что полного социального равенства людей, какие бы ограничительные оговорки при этом не делать, достичь про-

сто нельзя. Можно лишь несколько уменьшить, смягчить неизбежное социальное неравенство людей, в частности, изымая часть доходов у богатых и оказывая материальную помощь бедным или, скажем, создавая некоторые преимущества для получения образования или трудоустройства каким-то социально ущемленным категориям населения (выходцам из бедных слоев, национальным меньшинствам) и т.п. Но даже и при осуществлении таких ограниченных мер нельзя проявлять беспредельный "размах", чтобы не нанести большого ущерба нормальной общественной жизни. Если начать изымать из предпринимательских доходов очень большую долю для оказания помощи бедным, это разрушит экономику и даст всплеск безработицы, так как заниматься организацией производства станет невыгодно, как это уже нередко происходило и происходит в некоторых современных демократических государствах. Если слишком увлечься предоставлением преимуществ некоторым категориям граждан при поступлении на учебу и на работу, за порогом останутся многие способные люди, не имеющие соответствующих преимуществ, что тоже порой уже происходит на практике, например, в США. Подобное можно сказать о необходимости проявлять осторожность при проведении и других мер по смягчению социального неравенства.

Поэтому социальные и политические движения, стремящиеся к созданию лучших условий жизни людей и в первую очередь озабоченные судьбами наиболее обездоленных из них, но в то же время стоящие на почве реализма и признания как высшей ценности человеческой свободы, не разделяющие установок утопистов — революционеров, стремятся при получении в руки властных рычагов осуществлять лишь такие меры по социальному управлению, посредством которых можно смягчать социальное неравенство, не подвергая экономику и всю общественную жизнь опасности деградации и разрушения. В любом случае данная цель характеризует собой не более чем один аспект той разносторонней деятельности, которая выступает содержанием первой, рассматриваемой

нами сейчас группы функций социального управления. Главное в ней все же — обеспечение лучших, все более благоприятных условий жизни, возможностей удовлетворения социальных потребностей для всех граждан, членов общества [2].

В этой связи первой в рассматриваемой группе функций социального управления следует назвать функцию обеспечения условий безопасности граждан [1]. Начнем с нее и потому, что в ней особенно ярко проявляется ориентированный на всех граждан характер социального управления, и потому, что исторически она появилась у государства раньше других, когда еще было очень далеко до всякой постановки социальных проблем. История не подтверждает насаждавшееся у нас догматическое представление, что государство, прежде всего, было и остается орудием господствующего класса для подавления его классовых противников. Да, такая функция присуща государству в той или иной степени, иногда приобретая большую значимость, а иногда и снижаясь почти до нуля. Но первое, ради чего возникло на заре цивилизации государство и что до сих пор является его главной задачей, — обеспечение порядка в обществе и безопасности граждан, без чего действительно шла бы "война всех против всех", что проявляется, как в прошлом, так и сейчас в каждом случае, как только ослабевает власть и управление в обществе.

Вплотную к рассмотренной примыкает такая функция социального управления, как создание и упрочение условий, гарантирующих права и свободы граждан. Нарушения прав и свобод граждан в переходных демократических государствах не так часто, но тем не менее бывают, так что поддержание и совершенствование условий, обеспечивающих их защиту, остается одной из задач системы социального управления.

Очень важное значение для людей имеют материальные условия их жизни. Для обеспечения своих жизненных потребностей человек должен иметь источник средств существования (для одних это — рабочее место в системе наемного труда, для других — собственное дело, для тре-

тких — социальное вспомоществование) и возможность получать доход, хотя бы элементарно достаточный для жизни, а в идеале, обеспечивающий достойную жизнь и перспективы последовательного роста. Поэтому среди процессов развития системы условий жизни следует обращать большое внимание на эту составную часть названной системы. И среди рассматриваемой группы функций социального управления громадное значение принадлежит функции помощи людям в обеспечении источниками средств к существованию и созданию благоприятных возможностей для повышения их доходов. Применительно к работникам наемного труда это означает обеспечение возможно более полной рациональной занятости и роста заработной платы на основе повышения эффективности труда. Хотя деятельность в этой области основывается на использовании, главным образом, экономических и отчасти технических рычагов, по своим целям она относится, несомненно, к области социального управления; последнее очень тесно переплетается здесь с управлением экономическим. Применительно к нетрудоспособным названная функция заключается в создании эффективной системы социальной помощи и поддержки. По отношению к предпринимателям и мелким частным собственникам эта функция проявляется в создании достаточно благоприятных и стабильных правовых и финансовых условий их деятельности.

К системе условий жизни людей относится, далее, экономическая среда их производственной деятельности — тип собственности, на которой базируется предприятие, его место в общей системе отношений собственности и изменения в этой среде. В процессе перехода к рыночной системе происходят существенные изменения в этой области, в частности, связанные с приватизацией государственных предприятий. Этот процесс сильно затрагивает интересы трудящихся. В такой ситуации социальное управление непременно должно оказывать воздействие на названный процесс в соответствии со своими специфическими критериями и целями. Поэтому в качестве самостоятельной

должна быть выделена функция обеспечения интересов работников при проведении приватизации предприятий.

Остальные функции этой группы можно просто перечислить, так как суть процессов изменения тех компонентов системы жизненных условий людей, на которые оказывается воздействие, в особых комментариях не нуждается:

- охрана труда, его облегчение и улучшение условий;
- обеспечение охраны здоровья граждан;
- обеспечение оптимальной адаптации людей к меняющейся социальной обстановке;
- улучшение материально — бытовых условий жизни членов общества, развитие социально — бытовой инфраструктуры;
- создание и совершенствование условий участия граждан в управлении делами общества, государства, производства.

Если рассмотренная группа управления социальными процессами включает в себя изменения во внешних условиях жизнедеятельности людей, то вторая группа охватывает процессы изменений в самом содержании этой жизнедеятельности, т.е. в образе жизни людей, а также в их социальных качествах. Соответственно могут быть вычленены функции социального управления, суть которых есть воздействие на упомянутые процессы. Можно просто перечислить эти функции, поскольку их содержание достаточно ясно. Соответственно нетрудно понять и суть социальных процессов, выступающих объектом их воздействия. К данной группе относятся следующие функции:

- обеспечение роста образовательного и культурного уровня людей;
- организация институциональной деятельности, формирующей общественные нравы (сюда относятся, например, воздействия на СМИ);
- помощь людям в адаптации к меняющимся социально-экономическим условиям;
- обеспечение дисциплины и правопорядка;

- развитие трудовой, социально-политической, производственно-творческой и других видов общественной активности;

- формирование у людей восприимчивости к инновациям, развитие их инновационной готовности, инновационных ориентации.

Третья группа функций социального управления охватывает целенаправленные воздействия на течение упомянутых выше процессов формирования, функционирования и развития социальных систем (общностей, организаций) как целостных образований, изменений их социальной организации и структуры. Наиболее четко, рельефно функции социального управления данной группы можно раскрыть применительно к небольшим социальным системам, образование и функционирование которых являются явными результатами сознательного целенаправленного воздействия. Возьмем, к примеру, такую социальную систему как трудовой коллектив. Предметом социального управления (регулирования) выступает здесь, прежде всего, уже сам довольно сложный процесс превращения совокупности людей в коллектив как некую целостность, придание ему организованности и т.д., а затем и многообразные процессы его функционирования и развития, но не как производительной силы, не как субъекта производственных отношений или арены столкновения приверженцев разных политических сил, а именно как социальной — в собственном, узком значении этого слова — системы.

Говоря более конкретно, можно назвать следующие процессы, характеризующие становление и развитие этой социальной системы и, соответственно — функции социального управления в ее рамках.

а) Формирование и пополнение кадрового состава, подбор и расстановка кадров. Решение задач, связанных с развитием этого процесса, относится — и даже в первую очередь — к области производственно — экономического управления: подобрать работников нужных профессий и квалификации, расставить их в соответствии с технологической цепочкой, обес-

печить экономически эффективную кооперацию труда и т.д. Социальное же управление направлено, в частности, на то, чтобы обеспечить социально — психологическую совместимость членов коллектива, совместимость особенностей данного коллектива и личностных черт вновь принимаемых работников. Например, включение человека недисциплинированного и отличающегося другими чертами дурной репутации в малую группу (первичный коллектив) с высоким уровнем социальной и нравственной зрелости может пойти на пользу этому человеку, не причиняя ущерба коллективу, а если уровень зрелости самого коллектива низок, его пополнение такими людьми еще больше ухудшит обстановку. Имеется и еще ряд собственно социальных аспектов в развитии рассматриваемого процесса, чем и определяется соответствующая функция именно социального управления им. Особенно большое значение социальные аспекты имеют в управлении процессом подбора и расстановки кадров руководителей разного ранга. Потому что применительно к этой категории работников важны не только требования и критерии технике — экономического характера (что относится к сфере производственно — экономического управления), но, в первую очередь, социальные и социально — психологические требования.

б) Формирование и развитие социальной организации коллектива. Это — процесс, в ходе которого совокупность людей превращается именно в социальную систему, а затем повышается или, наоборот снижается уровень социальной зрелости коллектива, уровень его сплоченности и социальной стабильности. Направленность и интенсивность данного процесса (повышается или снижается организованность, зрелость, сплоченность коллектива, быстро или медленно это происходит и т.д.) решающим образом зависит от целенаправленного воздействия на него, что и составляет содержание соответствующей функции социального управления.

в) Развитие социальной структуры коллектива, т.е. совершенствование социального облика входящих в него групп и взаимоотношений между ними. Социаль-

но-профессиональная структура коллектива во многом довольно жестко задается производственными и экономическими условиями: типом собственности, отраслевыми и технологическими особенностями, характером материально-производственной базы. Но в чем-то уже внешние характеристики отдельных социальных групп зависят от целенаправленного воздействия, т.е. от социального управления. Так, различия между ними проявляются в неодинаковом характере труда и профессионально-квалификационном уровне разных социально-профессиональных групп; на внесение прогрессивных изменений в этих характеристиках и может быть направлено на социальное управление.

Социальное управление может обеспечивать прогрессивные изменения и в других подсистемах социальной структуры коллектива [3]. Так, применительно к социально-демографической структуре при выявлении тенденций "старения" коллектива или какого-то его подразделения необходимо решать задачи пополнения персонала молодыми кадрами и вообще проводить линию на оптимальное сочетание молодых и опытных кадров.

г) Создание, развитие и изменения в содержании деятельности социальных институтов, необходимых для функционирования коллектива. Существование и важнейшие организационно— функциональные черты основных институтов, присутствующих трудовому коллективу, администрации, профсоюзной организации, совета предприятия или совета акционеров, — предопределяются уже действующими правовыми нормами, организационно—техническими нормативами и сложившейся практикой. Хотя, конечно, определенные возможности принимать нестандартные управленческие решения, остаются и в этих рамках. Но что здесь более важно для социального управления — это возможность создания разного рода общественных структур, не предусмотренных какими-либо жесткими правилами (например, "кружков качества"), а самое главное — решение проблем совершенствования деятельности всех функционирующих в кол-

лективе институтов в соответствии с критериями и требованиями социальной эффективности.

Перечисленные управленческие функции всех трех групп осуществляются в той или иной степени в любом обществе. Конечно, в общественных системах разных видов деятельность по социальному управлению имеет несколько различный характер, специфика той или иной системы накладывает свой отпечаток. Но в любом случае деятельность по осуществлению всех перечисленных функций, по преследуемым целям и по последствиям, вызываемым в объекте воздействия, представляет собой важную составную часть социального управления.

К управлению социокультурными процессами повышения качества жизни населения относятся процессы управления:

- собственностью социальных институтов;
- производственными отношениями в трудовых коллективах;
- этапами социализации человека (создание детских организаций по образу и подобию пионерских и комсомольских, клубов для взрослых и пенсионеров);
- культурой;
- спросом и его удовлетворением;
- коммуникациями;
- рисками.

Указанные процессы проходят стадии планирования развития, собственно развития и реализация отдельных социокультурных процессов. При этом результативность управления социокультурными процессами повышения качества жизни населения измеряется предложенными показателями:

- рост ВВП на душу населения, что позволяет формировать бюджет развития, в том числе и социального;
- рост реальных доходов населения, что позволяет шире использовать социокультурные процессы в жизни человека и населения в целом;
- рост продолжительности жизни населения.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, системная модель управления социокультур-

ними процесами способствує комплексному підходу к формированию социального государства, социально направленной экономики и, на этой основе, повышению качества жизни населения.

Литература

1. Афанасьев В. С. Социальный менеджмент / В. С. Афанасьев. – М.: Логос, 2007. – 304 с.

2. Ершова М. В. Формирование продовольственной безопасности страны: конкурентоспособность продовольственных товаров и качество жизни населения. Монография. / М. В. Ершова, Р. В. Жариков. – Тамбов: Изд-во ИП А.В.Чеснокова, 2009. – 282 с.

3. Пригожин А. И. Современная социология организаций / А. И. Пригожин. – М.: Интерпракс, 1995. - 296 с.

References

1. Afanasyev V. S. Social Management – М.: Logos, 2007. - 304 p.

2. Yershova M. V. Provision of a Country's Food Security: Competitiveness of Food Commodities and Population Quality of Life. Monograph / M. V. Yershova, R. V. Zharikov – Tambov: IP Chesnokov Publishers, 2009. - 282 p.

3. Prigozhin A. I. Modern Sociology of Organizations / A. I. Prigozhin. – М.: Interpraks, 1995. - 296 p.

Ершова М.

Системна модель управління соціокультурних процесами підвищення якості життя населення

У статті розроблена і розглядається системна модель управління соціокультурними процесами підвищення якості життя населення (ПКЖН), що включає елементи макросоціології, мікросоціології і три періоди соціалізації людини. Модель включає в себе функції соціології управління (соціальні, економічні, мотивації) і процеси управління інфраструктурою та елементами соціології. При цьому процес управління протікає в три стадії: планування розвитку, розвиток і реалізація розвитку елементів соціокультурного процесу ПКЖН, формування і використання резервів та управління змінами. Як показники ПКЖН запропоновано використовувати: зростання ВВП, зростання реальних доходів населення, зростання тривалості життя населення.

Ключові слова: системна модель, соціокультурні процеси, якість життя населення.

Yershova M.

Systemic model for managing sociocultural processes to improve the population quality of life

The article elaborates on and considers a systemic model for managing sociocultural processes contributing to the improvement of the population quality of life (IPQL), which includes elements of macrosociology, microsociology, and three periods of socialization of man. The model includes the functions of management sociology (social, economic, motivations), and the processes of managing infrastructure and sociology elements, while the process of management runs in three stages: development planning, development and implementation of the development of the elements of the sociocultural process of IPQL, formation and use of reserves, and management of changes. As IPQL indicators, the following was proposed: growth of GDP, growth of real income of the population, growth of population life expectancy.

Key words: systemic model, sociocultural processes, population quality of life.

Рецензент: Гончаров В. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства та управління трудовими ресурсами» Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Goncharov V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of business economics and management of human resources Department Luhansk National Agrarian University, Luhansk, Ukraine.

e-mail: vgonch@lnau.edu.ua

Статья подана
20.11.2013 г.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті обґрунтовано актуальність дослідження категорії «соціальний діалог». Ґрунтовний огляд підходів вітчизняних та закордонних вчених, а також проведений аналіз складових поняття «соціальний діалог», та законодавчо-нормативних засад його реалізації, дозволив визначити роль та представити єдине визначення цього терміну в контексті соціально-економічного розвитку суспільства. На підставі зібраної та проаналізованої інформації, запропоновано замість відомих чотирьох розглядати шість можливих рівнів впровадження соціального діалогу.

Ключові слова: соціальний діалог, суспільство, соціально-економічний розвиток, учасники діалогу, рівень впровадження.

Постановка проблеми. В сучасних умовах світових тенденцій розвитку все актуальнішою стає проблема налагодження гармонійних відносин та ефективної взаємодії між сторонами і учасниками соціально-економічних процесів, що протікають у будь-якому суспільстві.

Пошук точок співпадіння між інтересами держави, представників різних сфер діяльності та громадськості стає сьогодні нагальною потребою та необхідною умовою для подальшого соціально-економічного розвитку будь-якої держави. Більше того, така проблема постає не тільки на рівні окремих держав, але й в рамках подальшого розвитку світового співтовариства.

У цьому контексті все частіше можна відстежити використання такого поняття, як «соціальний діалог», яке призначене охарактеризувати саме процеси пошуку «спільної мови» між всіма учасниками взаємовідносин.

Отже сьогодні виникає реальна потреба у чіткому визначенні поняття «соціальний діалог», а також у яких випадках доречно використовувати даний термін в рамках забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою дослідження поняття «соціальний діалог» займається все більше представників сучасної науки. Серед них можна відзначити: Громадську Н. [1], Маршавіна Ю. [2], Антонову О. [3], Цвих В. [4], Трюхан О. [5], Парчевську С. [6], Петроє О. [7] та ін.

Варто зазначити, що всі вказані автори займаються дослідженням суті соціального діалогу в різних сферах життєдіяльності суспільства та під різним кутом зору.

Наприклад, Громадська Н. [1] досліджує роль соціального діалогу в соціальній політиці держави і вважає, що соціальний діалог являє собою процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією між роботодавцями, працівниками й державою, спрямований на успішне вирішення питань соціально-економічної політики. Автор вважає, що соціальний діалог є не лише важливим інститутом соціально-трудових відносин та інструментом соціальної політики, а й політичним інститутом, який сприяє реалізації політичної участі соціальних груп [1, с. 5].

У свою чергу Маршавін Ю. [2] визначає сутність соціального діалогу в контексті розвитку ринку праці. На його думку соціальний діалог – це своєрідний форум, де узгоджуються позиції роботодавців і трудящих щодо соціально-економічних проблем [2, с. 236]. Дослідник зазначає, що соціальний діалог на ринку праці допомагає збалансувати інтереси сторін шляхом переговорів і пошуку компромісів.

Антонова О. [3] розглядає соціальний діалог як модель взаємодії законодавчого органу з неурядовими організаціями, яка передбачає партнерські взаємовідносини представників органів державної влади, роботодавців та представників найманих працівників: об'єднань профспілок і неурядових організацій, що мають довіру найманих працівників та для яких відстоювання соціальних та економічно-трудових інтересів громадян є одним із напрямків їх діяльності [3, с. 179-180].

Цвих В. [4] посилаючись на Б. Мартенса розглядає поняття соціального діалогу у тандемі з соціальним партнерством, стверджуючи, що соціальний діалог має дві інтер-

претації [4, с. 182]. За першою під «соціальним діалогом» розуміється процес централізованого пошуку державою одного або двох соціальних партнерів. За другою інтерпретацією – соціальний діалог це більш складний процес, що включає державу, а також знайдених нею соціальних партнерів, які діють, шукаючи діалогу з іншими, керуючись не тільки вказівками, але власним розсудом.

Трюхан О. [5] в рамках трудового права пропонує у змісті поняття соціального діалогу виділяти 4 ознаки: 1) предмет – система колективних трудових відносин; 2) суб'єкти соціального діалогу (сторони та інші учасники – працівники (їх представники), роботодавці (їх представники), органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші органи та особи; 3) мета – забезпечення узгодження інтересів сторін (суб'єктів); 4) характер відносин, що регулюються – трудові і пов'язані з ними соціально-економічні відносини [5, с. 11].

Парчевська С. дотримується думки, що соціальний діалог можна визначити як узгодження інтересів соціальних партнерів, що базується на інформуванні кожної зі сторін про свої наміри та можливості, на ретельному відборі аналітичної інформації, наданої експертами незалежних партнерів, а також на мотивації своїх позицій, доводів, очікувань.

Нарешті Петроє О. [7] вважає, що у широкому значенні соціальний діалог доцільно розглядати як особливу форму дискусії довкола широкого кола питань, які є предметом інтересів різних соціальних груп і суспільства в цілому. У цьому значенні соціальний діалог передбачає широкий формат учасників: на партнерській основі рівноправно беруть участь дві, три і більше сторін причому жодна зі сторін не має переваг, не домінує з огляду на свій статус, право сильнішого не працює, а розбіжність точок зору нівелюється в результаті взаємних поступок.

Представлені визначення «соціального діалогу» достатньо різнобічні та висвітлюють сутність даного явища у різних окремих сферах життєдіяльності: політика, державне управління, правові взаємовідносини між роботодавцем та робітником, тощо.

Огляд представлених підходів засвідчив, що «соціальний діалог» поняття дуже многогранне, а його трактування залежить від сфери дослідження, але варто підкреслити, що ця категорія більш висвітлена в сфері

розвитку права та політології, натомість потребує більшої уваги з боку науковців у форматі соціально-економічного розвитку суспільства.

Мета статті. Узагальнення існуючих підходів, обґрунтування ролі та визначення поняття «соціальний діалог» у контексті соціально-економічного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для об'єктивного визначення категорії «соціальний діалог», відокремимо його складові елементи та розглянемо сутність кожного з них.

Отже у понятті «соціальний діалог» першочергової уваги потребує визначення суті самого діалогу. Діалог у перекладі з давньогрецького (Διάλογος) — дослівно перекладається як «через слово», означає розмову, бесіду. Отже діалог – це процес, який може стосуватися тільки людей і є невід'ємною складовою людських взаємовідносин у всіх сферах життєдіяльності, що і пояснює існування багатьох різноаспектних підходів до інтерпретації його сутності [8].

У повсякденному розумінні діалог окрім основної функції комунікації розглядається як літературна або театральна форма усного або письмового обміну висловами (репліками) між двома і більше людьми [9].

Філософський словник В. Кемерова [10] трактує діалог як термін, що використовується в сучасних онтологічних теоріях комунікацій для зазначення особливого рівня комунікативного процесу, на якому відбувається поєднання особистостей учасників комунікації.

Велика радянська енциклопедія [11] висвітлює діалог як: 1) різновид речі, що характеризується ситуативністю (залежністю від обставин розмови), контекстуальністю (обумовленістю попередніми висловами), мимовільністю та низьким ступенем організованості (не запланованим характером); 2) функціональний різновид мови, що реалізується в процесі безпосереднього спілкування між співбесідниками, який складається з послідовного чергування стимулюючих та реагуючих реплік.

Огляд представлених підходів дає можливість підсумувати, що діалог – це специфічна форма комунікаційного процесу між двома або більше сторонами у будь-якій сфері життєдіяльності, яка дозволяє дійти консенсусу стосовно предмету спілкування.

Друга складова поняття «соціальний діалог» - соціальне (від лат. *Socialis* — товариський, громадський) – це одна з основних категорій соціології і соціальної філософії. Вперше вона була введена до наукового обігу К. Марксом для позначення характеристики однієї із сторін суспільного життя. «Соціальне» — це сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах, яка виявляється в їхніх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, соціальних явищ і процесів. «Соціальне» проявляється скрізь, де дія однієї людини зіставляється з дією іншої [9].

Академічний тлумачний словник [12] трактує значення поняття «соціальний» як: пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу; існуючий у певному суспільстві; здійснюваний у суспільстві.

Проблемі розвитку соціального діалогу в Україні на державному рівні почали приділяти увагу тільки з середини минулого десятиліття. Довгий час уся законодавчо-нормативна база обмежувалася Указом Президента України «Про розвиток соціального діалогу» [13], який не містив навіть чіткого визначення даної категорії.

Сьогодні функціонує Закон «Про соціальний діалог в Україні», прийнятий 23 грудня 2010 року [14], згідно з яким соціальний діалог – це процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин. Але законодавчо закріплене визначення має дещо обмежений характер, адже за результатами огляду підходів різних авторів було визначено, що участь у соціальному діалозі можуть приймати не тільки суто представники роботодавців, працівників та органів державної влади. У цьому процесі можуть бути задіяні неурядові організації різної спрямованості (наприклад ті що займаються вирішенням проблем навколишнього середовища, питаннями етнічних меншин, тощо), наукові органі-

зації та об'єднання, а також представники територіальних громад, або суспільства в цілому.

Недосконалість визначення «соціального діалогу» в законі підтверджують і інші автори. Наприклад Лосиця І. [15, с. 105] вважає, що соціальний діалог має виступати як спосіб цивілізованого узгодження інтересів різних груп при вирішенні протиріч, які виникають, і попередження конфліктів у соціально-економічній і трудовій сферах. Тобто автор умисно підкреслює, що трудова сфера – це не єдина сфера реалізації соціального діалогу, є інші напрями соціально-економічного розвитку суспільства, які потребують його впровадження та ефективної реалізації. Лосиця І. розглядає соціальний діалог як перевірений інструмент дієвої політики сучасних правових демократичних держав, за допомогою якого досягається створення й стабільне функціонування систем освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення, високий рівень життя громадян, забезпечення їх прав і свобод, а також соціальна злагода у суспільстві, тому дослідник також критикує зазначений законодавчий акт та вказує на необхідність доопрацювання та більш чіткого визначення поняття «соціальний діалог» [15, с. 108].

Прикладний, але у той же час цікавий підхід до трактування поняття «соціальний діалог» пропонують Крайнік О. та Біль М. [16], які вважають, що соціальний діалог у передбачає залучення до співпраці різних управлінських секторів: серед яких перший сектор – органи державної влади, другий сектор – суб'єкти підприємницької діяльності, третій сектор – громадські організації, четвертий сектор – наукові та освітні організації. Автори розглядають доцільність впровадження соціального діалогу в туристичній галузі, та називають власний підхід міжсекторальною взаємодією всіх суб'єктів управління. Даний варіант трактування «соціального діалогу» також суперечить законодавчо закріпленому визначенню та підкреслює його обмеженість.

Ідентифікувавши сутність кожної складової поняття «соціальний діалог» та наявні підходи щодо його трактування, можна підвести підсумок, та запропонувати єдине визначення даного терміну, з урахуванням всіх недоліків та рекомендацій. Отже, соціальний діалог – це специфічна форма комунікаційного процесу між двома або бі-

льше сторонами у будь-якій сфері життєдіяльності, яка дозволяє дійти консенсусу щодо вирішення питань соціально-економічного розвитку суспільства.

Для повного розкриття поняття «соціальний діалог» виникає потреба у визначенні рівнів реалізації зазначеної категорії. У Законі України «Про соціальний діалог в Україні» йдеться про чотири рівні, а саме: національний, галузевий, територіальний, локальний рівні. Такої ж думки дотримується більшість науковців, які займаються дослідженнями у даній сфері, але спираючись на проведений аналіз та представлене визначення «соціального діалогу», пропонуємо збільшити кількість рівнів до шести, а саме:

1. Міжнародний рівень. Рівень соціально-економічного розвитку суспільства залежить не тільки від взаємодії різних представників суспільства всередині держави. Сьогодні в умовах глобалізації та інтеграції України до світового співтовариства все більш актуальною стає проблема реалізації ефективного соціального діалогу на міждержавному рівні за участю міжнародних організацій.

2. Національний рівень. У соціальному діалозі на рівні держави можуть приймати участь державні виконавчі органи влади, всеукраїнські об'єднання бізнесу, всеукраїнські об'єднання профспілок та всеукраїнські громадські організації, наукові інститути державного рівня.

3. Галузевий рівень. На цьому рівні учасниками соціального діалогу можуть бути представники державних органів виконавчої влади, галузеві об'єднання підприємців всеукраїнське галузеве об'єднання профспілок та можливо також конкретні всеукраїнські громадські організації, науково-освітніх організації та установи, що здійснюють дослідження в даній галузі.

4. Територіальний рівень. Соціальний діалог в рамках конкретного регіону може бути реалізований за рахунок участі у ньому регіональних органів самоврядування та виконавчої влади, регіональних профспілкових відділень та регіональних неурядових громадських об'єднань, а також наукових і освітніх організацій, що функціонують на регіональному рівні.

5. Локальний рівень. Конкретні суб'єкти підприємницької діяльності та профспілкові відділення, які захищають інтереси працівників; окремі відділення гро-

мадських організацій, конкретні наукові та освітні установи.

6. Особистісний рівень. Найнижчий рівень соціального діалогу, про який ніхто не згадує, але дуже часто саме на рівні особистостей як в рамках однієї так і різних організацій, вирішуються важливі питання підвищення рівня життя окремих представників, або конкретної територіальної громади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз різних наукових підходів та наявних законодавчо-нормативних документів що стосуються трактування поняття «соціальний діалог» дозволив обґрунтувати роль та представити єдине визначення категорії «соціальний діалог», який пропонується розглядати як специфічну форму комунікаційного процесу між двома або більше сторонами у будь-якій сфері життєдіяльності, що дозволяє дійти консенсусу стосовно вирішення питань соціально-економічного розвитку суспільства. На підставі даного визначення запропоновано замість прийнятих чотирьох розглядати шість рівнів реалізації соціального діалогу, а саме: міжнародний, національний, галузевий, територіальний, локальний та особистісний рівні.

Запропоновані новації стосовно теоретичних засад становлення соціального діалогу складуть ґрунтовний базис для подальших досліджень щодо розвитку соціального діалогу в контексті соціально-економічного розвитку українського суспільства.

Література

1. Громадська Н. А. Соціальний діалог як інструмент впровадження державної соціальної політики: автореф. дис. на здобуття ступеня кандидата політичних наук: спец. 23.00.02 – Політичні інститути та процеси / Н. А. Громадська – Миколаїв – 2008 – 20 с.
2. Маршавін Ю. М. Економічні та інституціональні засади регулювання ринку праці України: дис. на здобуття ступеня доктора економічних наук: спец. 08.00.07 – демографі, економіка праці, соціальна економіка і політика / Ю. М. Маршавін – Київ – 2012 – 463 с.
3. Антонова О. Соціальний діалог як модель взаємодії законодавчого органу з неурядовими організаціями / О. Антонова //

Ефективність державного управління: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 35 – С. 179 – 186.

4. Цвих В. Ф. Соціальний діалог: основні підходи до визначення / В. Ф. Цвих, Д. В. Неліпа // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2006 - № 81-83. – С. 182 – 185.

5. Трюхан О. А. Організаційно-правові норми соціального діалогу. автореф. на здобуття ступеня кандидата юридичних наук / О. А. Трюхан – Одеса. – 2006. – 23 с.

6. Парчевская С. Производственные отношения и социальный диалог [Електронний ресурс] / С. Парчевская // Принципи становлення соціального діалогу. Матеріали науково-практичної конференції МИТСО, - Витебск: УО ФПБ «МИТСО», 2005 - Режим доступу: http://www.fpb.by/dfiles/000350_518596_MITSO_mart.doc

7. Петроє О. М. Соціальний діалог у державному управлінні: спроба структурування проблеми [Електронний ресурс]/ О.М. Петроє // Державне управління: теорія та практика. Електронне наукове фахове видання. – 2008. - № 2. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej8/>

8. Петроє О. М. Поняття «діалог» у термінологічній традиції зарубіжної та вітчизняної наукової думки. [Електронний ресурс] / О.М. Петроє // Державне управління: теорія та практика. Електронне наукове фахове видання. – 2011. - № 12. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/>

9. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>

10. Кемеров В. Философская энциклопедия. Текст / В. Кемеров – М.: "Панпринт", 1998 г. – 453 с.

11. Большая советская энциклопедия в 30 томах / гл. ред. А. М. Прохоров – М.: Советская энциклопедия – Т. 8. – 3-е изд. – 1972 – 591 с.

12. Академічний тлумачний словник української мови у 11 томах – К: Наукова думка, 1970-1980 р. р. – Т. 9. – 476 с.

13. Про розвиток соціального діалогу: Указ Президента України від 29.12.2005 р. № 1871 // Офіц. вісник України. – 2005. – № 52. – Ст. 3271.

14. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI // ВВР – 2011. - № 28 – ст. 255

15. Лосиця І. О. До питання соціального діалогу: аналіз новітнього законодавства / І. О. Лосиця // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2011 – Том 24 (63). № 1 – С. 105-112.

16. Крайник О. Туристичний кластер регіону, як форма соціального діалогу: управлінський аспект [Електронний ресурс] / О. Крайник, М. Біль // Демократичне врядування. Науковий вісник – 2009. – Вип. 4. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm

References

1. Gromads'ka N. A. Social'nij dialog jak instrument vprovadzhennja derzhavnoï social'noï politiki: avtoref. dis. na zdobuttja stupenja kandidata politichnih nauk: spec. 23.00.02 – Politichni instituti ta procesi. / N. A. Gromads'ka – Mikolaïv – 2008 – 20 s.

2. Marshavin Ju. M. Ekonomichni ta institucional'ni zasadi reguljuvannja rinku praci Ukraïni: dis. na zdobuttja stupenja doktora ekonomichnih nauk: spec. 08.00.07 – demografi, ekonomika praci, social'na ekonomika i politika. / Ju. M. Marshavin – Kiïv – 2012 – 463 s.

3. Antonova O. Social'nij dialog jak model' vzaemodii zakonodavchogo organu z neurjadovimi organizacijami / O. Antonova // Efektivnist' derzhavnogo upravlinnja: zb. nauk. prac'. – 2013. – Vip. 35 – S. 179 – 186.

4. Cvih V. F. Social'nij dialog: osnovni pidhodi do viznachennja / V. F. Cvih, D. V. Nelipa // Visnik Kiïvs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2006 - № 81-83. – S. 182 – 185.

5. Trjuhan O. A. Organizacijno-pravovi normi social'nogo dialogu. avtoref. na zdobuttja stupenja kandidata juridichnih nauk / O. A. Trjuhan – Odesa. – 2006. – 23 s.

6. Parchevskaja S. Proizvodstvennye otnoshenija i social'nyj dialog [Elektronnij resurs]/ S. Parchevskaja. // Principi stanovlennja social'nogo dialogu. Materialy nauchno-prakticheskoi konferencii MITSO, - Vitebsk: UO FPB «MITSO», 2005 - Rezhim dostupu: http://www.fpb.by/dfiles/000350_518596_MITSO_mart.doc

7. Petroe O. M. Social'nij dialog u derzhavnomu upravlinni: spoba strukturuvannja problemi [Elektronnij resurs]/ O .M. Petroe // Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktika. El-

ektronne naukove fahove vidannja. – 2008. - № 2. – Rezhim dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej8/>

8. Petroe O. M. Ponjattja «dialog» u terminologichnij tradicii zarubizhnoï ta vitchiznjanoï naukoivoï dumki. [Elektronnij resurs] / O .M. Petroe // Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktika. Elektronne naukove fahove vidannja. – 2011. - № 12. – Rezhim dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/>

9. Vikipedija – vil'na enciklopedija [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://ru.wikipedia.org>

10. Kemerov V. Filosofskaja jenciklopedija. Tekst / V. Kemerov – M.: "Panprint", 1998 g. – 453 s.

11. Bol'shaja sovetskaja jenciklopedija v 30 tomah / gl. red. A. M. Prohorov – M.: Sovetskaja jenciklopedija – T. 8. – 3-e izd. – 1972 – 591 s.

12. Akademichnij tlumachnij slovník ukraïns'koï movi u 11 tomah – K: Naukova dumka, 1970-1980 r. r. – T. 9. – 476 s.

13. Pro rozvitok social'nogo dialogu: Ukaz Prezidenta Ukraïni vid 29.12.2005 r. № 1871 // Ofic. visnik Ukraïni. – 2005. – № 52. – St. 3271.

14. Pro social'nij dialog v Ukraïni: Zakon Ukraïni vid 23 grudnja 2010 roku № 2862-VI // VVR – 2011. - № 28 – st. 255

15. Losicja I. O. Do pitannja social'nogo dialogu: analiz novitn'ogo zakonodavstva / I. O. Losicja // Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernad'skogo. Serija «Juridicheskie nauki». – 2011 – Tom 24 (63). № 1 – S. 105-112.

16. Krajnik O. Turistichnij klaster regionu, jak forma social'nogo dialogu: upravlins'kij aspekt [Elektronnij resurs] / O. Krajnik, M. Bil' // Demokratichne vrjaduvannja. Naukovij visnik – 2009. – Vip. 4. – Rezhim dostupu: http://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm

Зеленко Е. А.

Роль социального диалога в контексте социально-экономического развития общества

В статье обоснована актуальность исследования категории "социальный диалог". Основательный обзор подходов отечественных и зарубежных ученых, а также проведенный анализ составляющих понятия "социальный диалог", и законодательно-нормативных принципов его реализации, позволил опеределить роль и представить единое определение этого термина в контексте социально-экономического развития общества. На основании собранной и проанализированной информации, предложено вместо известных четырех рассматривать шесть возможных уровней внедрения социального диалога.

Ключевые слова: социальный диалог, общество, социально-экономическое развитие, участники диалога, уровень внедрения.

Zelenko O.

The role of social dialogue in the context of social and economic development society

In the article the relevance of "social dialogue" category are researched. A substantive review of domestic and foreign scientists approaches, as well as an analysis of the components in the "social dialogue" concept, the analysis of legal and normative basis for its implementation allowed to identify the role and to submit a unified definition of this term in the context of socio-economic development. Based on the collected and analyzed information, it is proposed to consider six possible levels of social dialogue implementation instead of well-known four levels.

Keywords: social dialogue, community, social and economic development, dialogue participants, the level of implementation.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Luhansk, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана
20.02.2014 р.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ И ЗАНЯТОСТЬ НАСЕЛЕНИЯ В СЕВЕРНЫХ РЕГИОНАХ РОССИИ

Вопросы занятости населения являются одной из самых сложных социально-экономических проблем современной России. Переход к рыночным отношениям сопровождался в стране глубоким экономическим кризисом, охватившим практически все отрасли, массовым банкротством и закрытием предприятий, зачастую являвшихся градообразующими – становление рынка труда происходило в условиях существенного уровня вынужденной незанятости экономически активного населения. Охарактеризовано абсолютное уменьшение экономически активного населения, как следствие, снижение занятых в экономике, изменение структуры занятости в пользу отраслей, имеющих рыночный характер, сокращение числа занятых в социальных отраслях и традиционных видах деятельности – обрабатывающих и добывающих отраслях.

Ключевые слова: население, социально-экономические проблемы, экономический кризис, рынок труда, социальные отрасли.

Постановка проблемы. Диспропорции на рынке труда влекут за собой значительные экономические и социальные последствия. С одной стороны, рынок труда – элемент экономической системы, и от эффективности его функционирования зависят как направление, так и темпы макроэкономической динамики, особенно в экономике, переживающей трансформационную стадию. Не случайно оздоровление российской экономики, наблюдающееся с начала 2000-х гг., столкнулось с лимитирующим влиянием количества и качества трудового потенциала, в основе которого во многом лежит депрофессионализация кадров, длительное время не востребованных на рынке труда.

Анализ последних исследований и публикаций. Недавно секретарь Совбеза РФ Николай Патрушев озвучил внушающую опасения цифру: к середине следующего десятилетия население России уменьшится не менее чем на 10 млн. человек. А в Министерстве финансов в очередной раз напомнили о неприятной дилемме: надо повышать или пенсионный возраст, или налоги – иначе в перспективе бюджет все запланированные расходы, в том числе и на «социалку», может не потянуть. Вот только одна цифра. В 2010 г. на покрытие дефицита Пенсионного фонда РФ из федерального бюджета ушло 1,3 трлн. рублей, при этом все доходы бюджета, включая нефтегазовые, составили 8,3 трлн. рублей [1, с. 5].

С другой стороны, рынок труда опосредует влияние макроэкономического развития на благосостояние населения и другие социальные процессы. Занятость составляет необходимое условие для воспроизводства населения, поскольку от нее зависят уровень жизни людей, издержки общества на подбор, подготовку, переподготовку и повышение квалификации кадров, на их трудоустройство, на материальную поддержку людей, лишившихся работы. Более того, труд является основой жизнедеятельности человека: он определяет его место в обществе, служит одной из форм самовыражения и самоактуализации личности. В этом контексте ситуация на рынке труда является базовым социальным параметром, по отношению к которому большинство других социальных процессов оказываются производными.

Цель статьи – проанализировать экономическая активность и занятость населения в северных регионах России.

Изложение основного материала исследования. Безусловно, российский рынок труда в ходе своего становления избежал острых открытых кризисов и потрясений, безработица не достигла в России тех массовых масштабов, когда она становится социально и политически опасным явлением. Однако именно с негативными процессами на рынке труда связан целый ряд неудач в институциональных и экономических реформах: таких, как неразвитость малого бизнеса, низкие доходы насе-

ления и особенно низкий уровень оплаты труда, распространение бедности с традиционных на новые социальные группы (в частности, появление феномена работающих бедных) и т.д.

Для характеристики ресурсов труда экономики региона или отдельно взятого хозяйствующего субъекта с позиции экономики труда достаточными характеристиками будут показатели занятости и экономической активности. Источниками информации о формировании и использовании ресурсов труда экономики являются данные текущей статистики, материалы выборочных обследований и социологических опросов населения. Уровень экономической активности и уровень занятости населения оценивается по двум возрастным группам: в возрасте 15-72 лет и в трудоспособном возрасте. Возможности экономического роста страны или отдельного региона определяются по большому счету количеством населения и его трудоспособной частью, уровнем профессионализма и степенью реализации на практике работником своего трудового потенциала.

В Республике Коми формирование рынка труда происходило в условиях глубокого кризиса практически во всех отраслях промышленности, упадка агропромышленного и лесозаготовительного производств, составляющих экономическую основу большинства сельских населенных пунктов, в условиях существенного сокращения объемов выпуска продукции, разрушения социальной инфраструктуры, сокращения рабочих мест и потребности в рабочей силе. При этом ситуация с развитием занятости населения в республике оказалась заметно хуже, чем в среднем по России.

По данным регулярно проводимых с 1992 г. выборочных обследований населения по проблемам занятости, распространяющихся на все население в возрасте от 15 до 72 лет, численность экономически активного населения, имеющего занятие или ищущего работу, т.е. предлагающего свои услуги на рынке труда в Республике Коми, в отличие от России в целом, на протяжении рассматриваемого периода постоянно сокращалась, исключение составляют отдельные годы (табл. 1).

Т а б л и ц а 1

Экономическая активность населения Республики Коми в 1995-2011 гг., тыс. человек

Население	Год						
	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011 ²
Численность экономически активного населения – всего	611,8	547,8	547,0	569,8	541,5	547,1	531,0
мужчины	317,2	283,6	274,2	290,7	276,0	275,7	269,5
женщины	294,6	264,2	272,8	279,0	265,5	271,4	261,5
в том числе занятые в экономике							
– всего	545,2	481,9	483,9	528,2	477,6	490,9	485,8
мужчины	284,6	253,0	243,9	268,0	239,8	244,5	242,5
женщины	260,6	228,9	240,0	260,1	237,8	246,4	243,3
Численность экономически неактивного населения – всего	244,0	267,9	251,0	209,5	230,1	219,3	226,1
мужчины	106,4	113,1	109,7	82,6	93,4	90,9	91,9
женщины	137,6	154,7	141,2	126,9	136,8	128,4	134,1

Источник: обобщено авторами на основе [3, с. 63; 2, с. 7]

В Республике Коми с 1995 по 2011 г. экономически активное население уменьшилось с 611,8 до 531,0 тыс. человек, то есть за семнадцатилетний период было

«потеряно» 80,8 тыс. человек. Численность мужчин уменьшилась с 317,2 до 269,5 и женщин с 294,6 до 261,5 тыс. человек, абсолютные потери составили соответствен-

но 47,7 и 33,1 тыс. человек. Более масштабные потери экономически активных мужчин привели к тому, что их доля уменьшилась с 51,8 до 50,8%.

Причина уменьшения численности экономически активного населения в республике связана, в основном, со значительным сокращением населения в возрасте 15-72 лет в результате длительного отрицательного сальдо миграции, высокой смертностью населения в трудоспособных возрастах. Определенную роль в сокращении численности играл также и низкий уровень рождаемости 1970-х гг. В конце 1990-х – начале 2000-х гг. объемы миграционного оттока из республики значительно сократились. Кроме того, в это время позитивный вклад в формирование данной категории населения вносило достижение трудоспособного возраста поколениями, родившимися в годы повышенных уровней рождаемости 1980-х гг. Это привело к некоторому снижению темпов сокращения численности населения в возрасте от 15 до 72 лет. В последние годы рождаемость вновь стала оказывать негативное влияние на формирование человеческих ресурсов: трудоспособных возрастов достигают все более малочисленные когорты 1990-х гг. рождения.

На фоне снижения экономически активного населения произошло снижение занятых в экономике с 545,2 до 485,8 тыс. человек, численность занятых уменьшилась на 59,4 тыс. человек. Уменьшение занятых среди мужчин было наиболее выраженным: с 284,6 до 242,5 тыс. человек (-42,1 тыс. человек). Численность занятых женщин сократилась в меньших масштабах: с 260,6 до 243,3 тыс. человек (-17,3 тыс. человек). Это привело к тому, что в структуре занятых на долю мужчин в 1995 г. приходилось 52,2%, а в 2011 г. – 49,9%. Следует также отметить, что за анализируемый период времени доля занятых в экономике в структуре экономически активного населения менялась с 88,0 до 92,7%.

Следует отметить, что категория «занятость» дает возможность оценки использования ресурсов труда: чем выше уровень занятости населения, тем лучше используются с точки зрения экстенсивной ха-

рактеристики человеческие ресурсы. Экстенсивной – потому, что она отражает только степень использования ресурсов труда по отношению к численности экономически активного населения, но не отражает уровень эффективности использования занятого населения с точки зрения оценки использования рабочего времени, наличия внутрисменных и целодневных простоев.

В период с 1995 по 2011 г. уровень экономической активности населения в возрастной группе 15-72 лет постоянно варьировал в пределах от 66,0 до 73,1%, у мужчин от 70,8 до 77,9% и у женщин от 60,3 до 68,7%. Можно констатировать, что экономическая активность этой возрастной группы остается достаточно стабильной, особенно у мужчин. У населения в трудоспособном возрасте уровень экономической активности изменялся значительно: с 74,5 до 83,0%, в том числе у мужчин с 76,5 до 82,6% и у женщин с 72,3 до 83,8%. Можно заметить, что в обеих возрастных группах изменение экономической активности у женщин более выражено.

На фоне изменения экономической активности менялся и уровень занятости населения (в возрастной группе 15-72 лет она изменялась от 54,2 до 67,8%), также здесь наблюдалась разная динамика изменения в уровне занятости у мужчин от 61,1 до 71,8% и у женщин от 47,5 до 64,1%. Изменения в мужской занятости, скорее всего, связано с ухудшением их здоровья, ограничениями по возрасту занимать ряд должностей, взятым курсом на омоложение управленческих кадров.

Меньше изменялся уровень занятости у населения в трудоспособном возрасте: от 62,2 до 75,4%. В этой возрастной группе необходимо отметить следующую особенность: если в 1995 г. уровень занятости был выше у женщин – 73,4 против 72,6% у мужчин, то в последние годы, наоборот, занятость среди мужчин в основном была выше, чем у женщин, таблица 2.

Таким образом, в трудоспособном возрасте уровень экономической активности населения Республики Коми составил в 2011 г. 78,3% (в целом по населению 15-

72 лет – 70,1%). Соответственно, остальные 21,7% населения трудоспособного

возраста экономически неактивны.

Т а б л и ц а 2

**Уровень экономической активности и занятости населения
Республики Коми в 1995-2011 гг., %**

Год	Уровень экономической активности населения (экономически активное население к численности населения соответствующей возрастной группы)				Уровень занятости населения (занятое население к численности населения соответствующей возрастной группы)			
	в возрасте 15-72 года		в трудоспособном возрасте		в возрасте 15-72 года		в трудоспособном возрасте	
	всего	в том числе мужчин	всего	в том числе мужчин	всего	в том числе мужчин	всего	в том числе мужчин
1995	71,5	74,9	82,1	81,2	63,7	67,2	73,0	72,6
2000	67,2	71,5	77,2	79,3	59,1	63,8	68,2	71,0
2005	68,5	71,4	77,1	77,4	60,6	63,5	68,0	68,8
2006	69,1	72,0	77,7	78,4	60,5	62,1	68,1	67,4
2007	69,7	73,9	78,2	80,1	62,7	66,1	70,2	71,6
2008	73,1	77,9	81,4	82,6	67,8	71,8	75,4	76,3
2009	70,2	74,7	78,3	80,2	61,9	64,9	68,8	69,4
2010	71,4	75,2	80,2	80,8	64,0	66,7	71,9	71,7
2011 ²	70,1	74,6	78,3	79,8	64,2	67,1	71,5	71,8

Источник: обобщено авторами на основе [3, с. 64; 2, с.7-8]

По уровню экономической активности населения Республика Коми занимала в 2010 г. 9-10-ю ранговую позицию среди регионов России, а в Северо-Западном федеральном округе делила 3-4-е вместе с Ненецким АО, «пропуская» вперед Мурманскую область и Санкт-Петербург. В 2011 г. уровень экономической активности населения снизился, и Республика Коми в Северо-Западном федеральном округе стала занимать 6-ю ранговую позицию, а среди регионов России – 19.

В экономике труда для оценки эффективности использования человеческих ресурсов наряду с показателями уровня

экономической активности и уровня занятости населения используется показатель «численности занятых в экономике».

С ростом населения в Республике Коми росла численность занятых в экономике. Если в предвоенный 1940 г. среднегодовая численность занятых в экономике составляла всего 64,2 тыс. человек, то после войны в 1950 г. уже 233,1 тыс. человек. Значительный рост занятых происходил в период 1960-1980 гг., своего пика численность занятых достигла в 1990 г. – 675,8 тыс. человек, а затем началось ее плавное сокращение (табл. 3).

Т а б л и ц а 3

Среднегодовая численность занятых в экономике Республики Коми в 1940-2011 гг., тыс. человек

Год	Тыс. человек	Год	Тыс. человек	Год	Тыс. человек
1940	64,2	1995	532,0	2006	475,4
1950	233,1	2000	459,9	2007	476,1
1960	367,1	2001	466,4	2008	475,4
1970	507,8	2002	463,9	2009	467,7
1980	628,6	2003	468,9	2010	467,5
1985	664,3	2004	473,5	2011 ¹	461,1
1990	675,8	2005	474,9		

Источник: обобщено авторами на основе [4, с. 6]

Перепись населения 2010 г. зафиксировала, что средний возраст занятых в экономике в восьми северных субъектах ниже, чем по стране в целом. Самые молодые работники в Республике Тыва – 37,5 лет. Самые «зрелые» работники в регионах восточной, самой отдаленной части России: в Магаданской обл. – 41,0 лет, в Чукотском АО – 40,7 лет, в Саха-

линской обл. – 40,4 лет и в Камчатском крае – 40,2 лет, против 39,9 лет по России в целом. В этих регионах и самая высокая доля работников, чей возраст превышает 60 лет. Также можно отметить, что два региона имеют самую высокую долю работников до 30 лет: Республика Карелия – 27,8% и Республика Тыва – 27,6% (табл. 4).

Т а б л и ц а 4

**Структура численности занятых в экономике северных субъектов
Российской Федерации по возрастным группам в 2010 г., %**

Северные субъекты Российской Федерации	Всего	в том числе в возрасте, лет						Средний возраст, лет	Средний возраст всего населения, лет
		до 20	20-29	30-39	40-49	50-59	60 и старше		
Российская Федерация	100	1,1	23,3	24,9	26,0	20,9	3,8	39,9	39,0
Республика Карелия	100	0,8	27,0	25,3	25,7	18,3	2,9	38,6	39,6
Республика Коми	100	1,3	24,9	26,1	26,3	17,9	3,4	38,9	37,2
Архангельская область	100	1,0	24,6	25,7	26,4	18,8	3,4	39,2	38,9
Мурманская область	100	1,3	24,0	25,7	24,8	19,7	4,5	39,7	37,6
Ханты-Мансийский АО – Югра	100	1,1	22,0	27,9	28,7	18,5	1,8	39,2	33,7
Ямало-Ненецкий АО	100	0,4	20,4	29,4	29,5	18,7	1,6	39,5	32,6
Республика Тыва	100	0,9	26,7	30,0	28,0	11,9	2,5	37,5	29,2
Республика Саха (Якутия)	100	1,4	22,9	25,5	27,6	19,3	3,4	39,6	33,0
Камчатский край	100	0,9	22,7	26,5	24,4	19,3	6,1	40,2	36,7
Магаданская область	100	0,7	20,7	24,6	25,0	24,1	4,9	41,0	37,2
Сахалинская область	100	1,3	21,6	25,3	24,6	22,5	4,7	40,4	37,8
Чукотский АО	100	1,6	20,8	24,4	25,9	22,9	4,4	40,7	33,4

Источник: Источники: обобщено авторами на основе

Важнейшей характеристикой уровня социально-экономического развития региона и его инновационного потенциала является распределение человеческих ресурсов по видам экономической деятельности. Становление рыночных отношений, как правило, приводит к перемещению занятости из производственной сферы в сферу обслуживания. При этом чтобы уровень промышленного и строительного производства обеспечивал потребности экономики и населения, необходима высокая производительность труда, а этого как раз в отечественной промышленности и строительстве не наблюдается. Относительно северных территорий на протяжении всего периода их освоения идет дискуссия: развивать здесь только добычу полезных ископаемых или развивать переработку и прочие инфраструктурные отрасли. Рассмотрим

структурные сдвиги занятых в экономике по видам экономической деятельности за 2000-2011 гг.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, можно заключить, что с 1995 по 2011 г. произошло абсолютное уменьшение экономически активного населения и как следствие снижение занятых в экономике, у мужчин эти процессы были выражены сильнее, что связано с их здоровьем и высокой смертностью в трудоспособных возрастах; в анализируемый период изменилась структура занятости в пользу отраслей, имеющих рыночный характер, одновременно сократилось число занятых в социальных отраслях и традиционных видах деятельности – обрабатывающих и добывающих отраслях; более ярко стали выражены половые пропорции по видам экономической деятельности.

Анализируя вовлеченность населения в экономическую деятельность по северным субъектам Федерации за 2000-2011 гг. можно отметить ряд характерных моментов. Так, в рассматриваемый отрезок времени произошло увеличение численности экономически активного населения Севера России. Однако, если на Азиатском Севере наблюдалась положительная динамика, то на Европейском Севере, наоборот, произошло уменьшение численности экономически активного населения на 118 тыс. человек. В период с 2000 по 2010 г. положительную динамику роста экономически активного населения имели всего три северных субъекта: Республика Саха (Якутия), Ханты-Мансийский АО – Югра и Ямало-Ненецкий АО. В 2011 г. рост численности экономически активного населения сохранился лишь в Ямало-ненецком АО. В Республике Тыва с 2000 по 2005 г. имел место рост, а затем началась убыль экономически активного населения со 134 до 129 тыс. человек, а в 2011 г. наблюдаем рост до 139 тыс. человек.

Положительная динамика роста наблюдается у занятых в экономике по Северу России в целом. Если с 2000 по 2011 г. численность экономически активного населения увеличилась всего на 33 тыс. человек, то численность занятых в экономике на 249 тыс. человек. Этому способствовало то, что в этот период резко сократилась численность безработных – на 216 тыс. человек.

На Европейском Севере с 2000 по 2005 г. произошло увеличение численности занятых в экономике с 1924 до 1967 тыс. человек, а затем их снижение до 1916 тыс. человек в 2011 г. Такую же динамику роста-снижения имела Республика Карелия и Мурманская область. В Республике Коми наблюдалась положительная динамика роста – с 482 тыс. в 2000 г. до 491 тыс. человек в 2010 г. Это было обусловлено постоянным снижением численности безработных. В 2011 г. произошло уменьшение численности экономически активного населения, что

повлекло снижение численности занятых в экономики. В Архангельской области до 2010 г. повторилась динамика Европейского Севера в целом, а в 2011 г. в связи с ростом численности экономически активного населения произошло увеличение численности занятых в экономике.

На Азиатском Севере в рассматриваемый период времени шло постоянное увеличение численности занятых в экономике. С 2000 по 2011 г. она увеличилась с 2055 тыс. до 2312 тыс. или на 257 тыс. человек. Одновременно численность безработных уменьшилась с 288 тыс. до 182 тыс. или на 106 тыс. человек. По регионам Азиатского Севера наблюдалась разная динамика. Имел место рост численности занятых в экономике: в Камчатском крае, в Ханты-Мансийском АО – Югра и Ямало-Ненецком АО. Постоянное снижение численности занятых в экономике наблюдалось только в Чукотском АО. Четыре региона имели разнонаправленную динамику – Республики Саха (Якутия) и Тыва, Магаданская и Сахалинская области.

Литература

1. Аракелян Е. Через 15 лет в России будет некому работать? // Комсомольская правда. – 2011. – 29 сентября-6 октября. – С. 5.
2. Основные итоги обследования населения по проблемам занятости в Республике Коми за 2011 г.: стат. бюллетень / Комистат. – Сыктывкар, 2012. – 35 с.
3. Статистический ежегодник Республики Коми. 2011: Стат. сб. / Комистат. – Сыктывкар, 2011. – 483 с.
4. Трудовые ресурсы Республики Коми в 2011 г.: Тематический обзор / Комистат. – Сыктывкар, 2012. – 21 с.

References

1. Arakelyan Ye. Cherez 15 let v Ros-sii budet nekomu rabotat'? // Komsomol'-skaya pravda. – 2011. – 29 sentyabrya-6 oktyab-rya. – S. 5.
2. Osnovnyye itogi obsledovaniya naseleniya po problemam zanyatosti v Respublike Komi za 2011 g.: stat. byulleten' / Komistat. – Syktyvkar, 2012. – 35 s.
3. Statisticheskiy yezhegodnik Respubliki Komi. 2011: Stat. sb. / Komistat. – Syktyvkar, 2011. – 483 s.
4. Trudovyye resursy Respubliki Komi v 2011 g.: Tematicheskiy obzor / Komistat. – Syktyvkar, 2012. – 21 s.

Фаузер В. В., Фаузер Г. Н.

Економічна активність і зайнятість населення у північних регіонах Росії

Питання зайнятості населення є однією з найскладніших соціально-економічних проблем сучасної Росії. Перехід до ринкових відносин супроводжувався в країні глибокою економічною кризою, що охопила практично всі галузі, масовим банкрутством і закриттям підприємств, найчастіше є містоутворюючими – становлення ринку праці відбувалося в умовах суттєвого рівня вимушеної незайнятості економічно активного населення. Охарактеризовано абсолютне зменшення економічно активного населення, як наслідок, зниження зайнятих в економіці, зміна структури зайнятості на користь галузей, що мають ринковий характер, скорочення числа зайнятих у соціальних галузях і традиційних видах діяльності - обробних і видобувних галузях.

Ключові слова: населення, соціально- економічні проблеми, економічна криза, ринок праці, соціальні галузі.

Fauzer V., Fauzer G.

Economic activity and employment in the northern regions Russia

Employment issues are one of the most difficult social and economic problems of modern Russia. The transition to a market economy in the country accompanied by a profound economic crisis affecting almost all sectors, mass bankruptcy and closure of enterprises, often is the city main - the formation of the labor market occurred in the conditions of a significant level of involuntary unemployment of the economically active population. Characterized by an absolute decrease of the economically active population, as a consequence, reduced employment in the economy, changes in the structure of employment in favor of industries with market-oriented, reducing the number of employees in the social sectors and traditional activities- manufacturing and extractive industries.

Keywords: human, social and economic problems, the economic crisis, the labor market, the social sector.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
23.11.2014 г.*

РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті розкрито поняття «рівня життя населення» та чинники, що його характеризують. Відстежено сучасні державні кроки щодо регулювання доходів населення. Зроблено аналіз темпів росту реального наявного доходу населення, розглянуто питання дотримання соціальних пріоритетів при формуванні державного бюджету України на 2014 рік. Запропонований новий підхід до формування соціальної політики держави у питанні регулювання доходів населення на основі проаналізованого зарубіжного досвіду, що у перспективі сприятиме скороченню диференціації доходів між заможними і бідними його верствами.

Ключові слова: якість життя, доходи населення, життєвий рівень, соціальна політика, диференціація, нерівність, добробут, бюджет.

Постановка проблеми. Одним з головних наслідків недосконалої соціальної політики будь-якої країни є нерівність у доходах населення та виникнення бідності.

За даними ООН в Україні доходи 10 відс. найбільш забезпеченого населення у 5,6 разів перевищують доходи 10 відс. найбіднішого населення [6]. Це від критично за припустимий рівень диференціації доходів, що у світовій практиці (10 раз). Для порівняння: у Німеччині, Австрії, Франції цей показник становить 5-7 разів, Казахстані - 7,4 рази, Білорусії – 5,6 разів, у Росії - 16,8 разів.

Зниження добробуту громадян, глибоке соціальне розшарування рівня доходів населення на сьогодні є глобальною проблемою в Україні, тому питання справедливого розподілу доходів в країні є актуальним та може бути предметом наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Механізм регулювання доходів населення розглянутий у працях С.В. Леонова [7], питання потенціалу та результативності сучасної соціальної політики в Україні в регулюванні доходів населення – у роботах В.Л. Андрущенко [2]. У наукових працях Н.Дядкова [3] досліджені питання можливості дотримання Україною європейських стандартів щодо регулювання доходів громадян. Проте питання встановлення соціальних пріоритетів при формуванні державного бюджету України з урахуванням сучасної економічної та полі-

тичної ситуації залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті. Виявити недоліки формування сучасної вітчизняної політики у питанні регулювання доходів громадян шляхом аналізу статистичних даних про доходи населення та зарубіжного досвіду, надати пропозиції щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Показниками результативності соціальної політики є рівень і якість життя населення. Під рівнем життя населення слід розуміти ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб людини, який забезпечує сукупність матеріальних і соціальних умов життя. В зарубіжних країнах для визначення рівня життя населення використовують поняття індексу людського розвитку, який був запропонований ООН у 1990 році як інтегрована оцінка рівня цивілізованості країни, він включає: тривалість життя населення, рівень освіти, обсяг ВВП на одну особу.

Найважливішим індикатором, що характеризує життєвий рівень населення, є мінімальний споживчий бюджет [5]. Він дозволяє визначити величину вартості тієї межі рівня споживання, за якою відбувається його перехід від рівня середньої забезпеченості до стану малозабезпеченості. Особливо важливе значення МСБ полягає у можливості його використання для оцінки вартісних критеріїв диференціації населення за рівнем особистого споживання і майнового стану.

Незважаючи на те, що бідність в Україні менш прозора ніж в багатьох сусідніх країнах, основною причиною бідності в яких

є незайнятість. В складі бідних в Україні велика питома вага припадає на бідних працюючих. Національна економіка в умовах відставання продуктивності праці, технологій, неконкурентоспроможності більшості товарів на світовому ринку є більш привабливою для іноземних інвесторів, потенційно здатних створити додаткові робочі місця.

Слід зазначити, що наприкінці грудня 2013 року Україною вже зроблені деякі кроки в зазначеному напрямку [4]. Так, важливим досягненням 6-го засідання Українсько-Російської міждержавної комісії стало підписання низки документів, спрямованих на розвиток виробничої кооперації двох країн, зокрема:

- про співробітництво у авіації щодо виробництва близько 80-ти літаків у найближчі 10 років. Сумарний оборот складе приблизно 5 млрд. грн. щорічно, і відповідно – близько 40-50 тисяч робочих місць у суміжних галузях, які є джерелом постачання продукції;
- кооперацію з Росією у суднобудуванні сприятиме розвитку українських суднобудівних заводів і регіону їх розташування;
- будівництва у Миколаєві газопроводу для арктичного шельфу, який освоєє Російська Федерація. Сума контракту до 2020 ро-

ку складатиме біля 4 млрд. доларів. Це надасть новий поштовх для розвитку регіону та вітчизняних заводів;

- проекту у космічній галузі на базі українського Дніпропетровського комплексу та російського КБ ім. Корольова;
- домовленості щодо співпраці у реалізації проекту будівництва мостового переходу через Керченську протоку.

Крім того, між Україною та КНР підписано договір про стратегічну співпрацю на 2014-2018 роки, зокрема про розвиток в Україні авіабудівної галузі. На базі запорізького моторобудівного підприємства «Мотор-Січ» планується розширення виробничих площ, створення спільних підприємств, які дозволять забезпечити повний цикл будівництва літаків. Проте, зроблені кроки на сьогоднішній день не вирішують у глобальному масштабі питань безробіття українців й ситуація на ринку праці залишається напруженою. В той же час низька заробітна плата призводить не тільки до пониженого попиту на товари і послуги, дефіциту реальних доходів порівняно з потребами, але й до консервації відсталих технологій і методів управління, послаблення трудової мотивації, низької продуктивності.

В табл.1 представлена динаміка росту наявного доходу населення України.

Т а б л и ц я 1

Темпи зростання реального наявного доходу населення України, %

Роки	До відповідного періоду попереднього року	До 1991 року
1994	78,4	33,2
1995	108,3	35,9
1996	87,8	31,5
1997	102,7	32,4
1998	102,4	33,2
1999	99,3	32,9
2000	104,1	34,3
2001	110,0	37,7
2002	118,0	44,5
2003	109,1	48,6
2004	119,6	58,1
2005	123,9	72,0
2006	111,8	80,5
2007	114,8	92,4
2008	107,6	99,4
2009	90,0	89,5
2010	117,1	104,7
2011	108,0	113,1
2012	109,7	124,1
I квартал	107,6	x
II квартал	104,7	x

Джерело: Державна служба статистики України [8]

Дані табл. 1.1. свідчать про поступове зниження темпів зростання доходів населення держави, починаючи з 2008 року [7]. Про це також свідчить дослідження Світового банку, згідно якого Україна потрапила до групи країн з валовим доходом нижче середнього (менше 1035 доларів на душу населення). За рівнем добробуту вона посіла місце у списку поруч з Молдовою, Узбекистаном і Грузією.

Навіть ухвалений Верховною радою України 16 січня 2014 року ухвалений Закон "Про Державний бюджет України на 2014 рік" (далі – Закон), не спроможний поліпшити ситуацію в країні, оскільки містить ряд обмежень на соціальні статті та необмірковане завищення витрат на можновладні потреби [1]. Зокрема, Законом введені обмеження на отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Так, працездатні особи будуть отримувати лише 21 відс. від прожиткового мінімуму, а діти – 85 відсотків. Незважаючи на те, що Законом України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" передбачено, що розмір такої допомоги визначається, як різниця між прожитковим мінімумом та доходом сім'ї, статтею 9 Закону прописано, що розмір державної допомоги малозабезпеченим сім'ям не може перевищувати 75% від рівня прожиткового мінімуму для сім'ї.

Аналізуючи статті ухваленого Закону, можна зробити висновок, що рівень зростання прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати у 2014 році не забезпечить захист населення від погіршення економічної ситуації в країні. При запланованому темпі інфляції 2014 року у 8,3 відс. прожитковий мінімум та мінімальна зарплата протягом року зростуть лише на 6,8 відс. (прожитковий мінімум – з 1176 грн. до 1256 грн., мінімальна зарплата – з 1218 до 1250 грн.), що загрожує падінням у 2014 році реальних доходів найбільш вразливих верств населення.

Крім того, Законом передбачено зменшення видатків на охорону здоров'я – з 10 млрд. грн. до 9,8 млрд. гривень. Скорочено фінансування на потреби швидкої екстреної медичної допомоги на 297 млн.грн., державну субвенцію місцевим бюджетам

на придбання ліків, які повинні бути спрямовані на потреби швидкої екстреної медичної допомоги - на 2,3 млн.гривень. Так, якщо минулого року на заходи соціальної, трудової, професійної реабілітації інвалідів було виділено 676 млн грн., то у 2014 році планується вдвічі менше. На заходи по реабілітації дітей з церебральним паралічем в минулому році Міністерство соціальної політики виділило 49 млн гривень, у поточному році - в 72 рази менше та дорівнює 675 тис. гривням, незважаючи на те, що медики надали довідку, що за минулий рік захворюваність цією хворобою зросла на 20 відсотків.

Слід також відзначити, що Законом не прийнято з 1 січня 2014 року зменшення ставки податку на додану вартість з 20 відс. дол. 17 відс., а ставку податку на прибуток зменшено лише на 1 відс. замість запланованих 3-х відс. (з 19 відс. до 16 відс.), що загрожує гальмуванням розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

Водночас Законом передбачено зростання видатків на забезпечення перевезень вищих посадових осіб авіаційним транспортом на 20 млн. гривень. Загальна сума витрат у 2014 році за цією статтею становить 208 млн. гривень проти рівня 2013 року у розмірі 188 млн. гривень [2]. Витрати на охорону держорганів та посадових осіб. Збільшилися на 20 млн гривень з 315,2 млн. грн. у минулому році до 335,2 млн. грн. у поточному. Знижка ціни на газ дозволить зекономити українським підприємствам, за оцінками експертів, біля 7 млрд. грн. на рік, проте зниження тарифів на газ та теплопостачання для громадян так і не відбулося. На противагу слід зазначити про збільшення видатків по Міністерству внутрішніх справ з 16,0 млрд. грн. до 18,4 млрд. грн. та судовій адміністрації – з 4,4 млрд. грн. до 4,6 млрд. гривень.

Досвід Німеччини [7] у формуванні державного бюджету показує, що сфера праці, враховуючи соціальні виплати безробітним, залишається найбільшою – з великим відривом – статтею витрат німецької держави. На це в 2014 році піде 126 млрд. євро – більше третини усього бюджету. Якщо додати до цієї статті витрати

на охорону здоров'я (14 млрд.), а також кошти, що надаються міністерству з питань сім'ї, людей похилого віку, жінок та молоді (7 млрд.), то виходить, що майже кожний другий витрачений федеральним урядом євро йде на соціальні проекти в широкому сенсі цього слова.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на той факт, що Конституцією України соціальна функція проголошена пріоритетною функцією держави, сучасна соціальна політика в Україні залишається концептуально не опрацьованою і вкрай суперечливою. Аналіз ухваленого Верховною радою України 16 січня 2014 року Закону "Про Державний бюджет України на 2014 рік" (далі – Закон) дозволяє зробити висновки про слабкі соціальні пріоритети її державної політики. У даній ситуації для України є корисним досвід Німеччини щодо формування державного бюджету, який передбачає третину усіх витрат на соціальні потреби.

Таким чином, зросла необхідність скорочення витрат з державного бюджету на утримання органів державної влади та апарату, в тому числі шляхом перегляду доцільності надання пільг та фінансових привілеїв народним депутатам, перенесення акцентів на фінансування соціальних прав та потреб простих українців - вчителів, лікарів, працівників соцсфери, науковців, пенсіонерів.

Сучасна модель вітчизняної соціальної політики повинна бути зорієнтована на симбіоз лібералізму та соціальної орієнтації. Держава повинна створити умови для самореалізації та самозабезпечення економічних суб'єктів, а також сформувавши ефективну систему соціального захисту населення. Треба зробити реальні кроки назустріч малому і середньому бізнесу, у першу чергу через зменшення податкового навантаження, ставок єдиного соціального внеску, податків на прибуток та додану вартість.

Трансформаційні процеси в Україні, зумовлені реформуванням форм власності, глибоким розшаруванням членів суспільства за рівнем доходів, обмеженими фінансовими можливостями держави, ставлять у

розряд першочергових питань про соціальне партнерство між державою і громадянами, соціальними групами, суб'єктами виробничого процесу тощо.

Нові умови господарювання і життя вимагають реалізації нової концепції державного регулювання доходів населення. В основу цієї концепції повинні бути покладені новий зміст і форми діяльності держави в проведенні соціальної політики: вирішення проблеми власності і влади, сприяння формуванню середнього класу, визнання економічної свободи як суспільної цінності, податкове стимулювання створення нових робочих місць, забезпечення соціальної захищеності та безпеки громадян, наближення до світових соціальних стандартів, цін і тарифів.

Література

1. Про Державний бюджет України на 2014 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 16 січня 2014 року – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Андрущенко В.Л. Переваги і недоліки ухваленого бюджету. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.viche.info>.
3. Дядкова Н. Про заходи щодо підвищення результативності роботи міністерства соціальної політики / Н. Дядкова // Економіст. – 2013. - № 2. – С. 14.
4. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: програма економічних реформ на 2010–2014 рр. / Комітет з економічних реформ при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua.
5. Іванова О. Л. - Соціальна політика: теоретичні аспекти. – К.: Академія, 2010. – 107 с.
6. Ліванова Є. М. Проблеми майнового розшарування населення України / Є. М. Ліванова // Україна: аспекти праці. – 2013. - № 4. – С. 5.
7. Леонов С.В. Соціальний захист як ознака цивілізаційного суспільства/ С.В. Леонов // Економіка, фінанси, право. – 2012. – № 5. – с. 28-30.

8. Сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

References

1. On the State Budget of Ukraine for 2014 [Electronic resource] : the Law of Ukraine on January 16, 2014 - Access mode : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Andruschenko V. Advantages and disadvantages of the adopted budget [Electronic resource] - Access mode : <http://www.viche.info>.

3. Dyadkova N. On measures to improve the effectiveness of the Ministry of Social Policy / N.Dyadkova // Economist. - 2013 . - № 2 . - 14 p.

4. Prosperous Society, Competitive Economy, Effective State : economic reform program for 2010-2014 / Committee on Economic Reforms under the President of Ukraine [Electronic resource] . - Mode of access : www.president.gov.ua

5. Ivanov O. - Social policy : theoretical aspects . - Moscow: Academy, 2010 . - 107 p.

6. Livanov E. Problems property stratification of the population of Ukraine / E.Livanov // Ukraine : labor aspects . - 2013 . - № 4 . - 5 p.

7. Leonov S. Social protection as a sign of civilized society / S. Leonov // Economics, Finance, Law. - 2012 . - № 5 . - С . 28-30 .

8 . Site of the State Statistics Service of Ukraine. - [Electronic resource]. - Mode of access : www.ukrstat.gov.ua.

Хмеленко И. В.

Регулирование доходов населения в сфере социальной политики Украины

В статье раскрыто понятие «уровня жизни населения» и факторы, которые его характеризуют. Отслежены современные государственные шаги в вопросе регулирования доходов населения. Сделан анализ темпов роста реального наличного дохода населения, рассмотрен вопрос соблюдения социальных приоритетов при формировании государственного бюджета Украины на 2014 год. Предложен новый подход к формированию социальной политики государства в вопросе регулирования доходов населения на основе проанализированного зарубежного опыта, что в перспективе будет способствовать сокращению дифференциации доходов между богатыми и бедными его слоями.

Ключевые слова: качество жизни, доходы населения, жизненный уровень, социальная политика, дифференциация, неравенство, благосостояние, бюджет.

Khmelenko I.

Regulation of incomes in the field of social policy of Ukraine

In the article the concept of " standard of living " and the factors that characterize it . Tracked modern state steps in regulating income. The analysis of the growth rate of real disposable income of the population considered the observance of social priorities in the formation of the state budget of Ukraine for 2014. A new approach to the formation of social policy in the regulation of incomes of the population on the basis of the analyzed foreign experience that in the future will help to reduce income differences between rich and poor its layers.

Keywords: quality of life, income, standard of living, social policy, differentiation, inequality and welfare budget.

Рецензент: Калінеску Т. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Calinescu T. – Professor, Ph.D of Economics, Head of the Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National university, Luhansk, Ukraine.

e-mail: info@taxation.lg.ua

Стаття подана
03.02.2014 р

ИННОВАЦИОННЫЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ РОССИЙСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В статье определены условия инновационного предпринимательства: научно-технические, экономические, социальные и правовые, определяющие возможности функционирования и развития. При этом важную роль играет уровень развития инфраструктуры и регуляторы государства – оказание помощи, содействия и гарантий малому и среднему бизнесу. В статье приведена авторская классификация предпринимательства. При этом выделено производственное, коммерческое и консультативное предпринимательство. Особое внимание в статье уделено производственному предпринимательству как основе инновационного: создание новых товаров, услуг, технологий.

Ключевые слова: предпринимательство, инновационный путь развития, конкурентоспособность, государственная поддержка.

Постановка проблемы. Одним из важнейших стратегических факторов устойчивого экономического развития и достижения нормального уровня жизнеобеспечения населения является формирование цивилизованного современного предпринимательства на экономическом пространстве России. Предприниматель и предпринимательство – это движущая сила рыночного процесса, выполняющая его основные конструктивные функции. Сегодня важно, чтобы предпринимательство реализовало свой стратегический ресурс, стало одним из основных факторов выхода России и ее регионов из глубокого экономического кризиса на путь устойчивого экономического развития и превращения страны в равноправного субъекта мировых рыночных отношений. Для этого следует правильно понять экономическую сущность, содержание предпринимательства и пути его развития. Однако за последние годы предпринимательство в стране не получило развития, а в некоторых регионах – сворачивает свою деятельность. Поэтому необходимы исследования и поиск путей устойчивого развития предпринимательства в России.

Анализ последних исследований и публикаций. Общие вопросы предпринимательства рассматриваются зарубежными и отечественными учеными. Всесторонне исследуются закономерности развития капиталистической рыночной экономической системы в фундаментальных трудах выдающихся представителей экономической науки – Р. Кантильон, И. Тюнен, Ж. Сэй, А. Маршал, П. Друкер и т.д. В специальной отечественной экономической литературе и публицистике исследование данной проблемы

получило значительное развитие в работах В.Я. Горфинкеля, Булатова А.С., Ю.М. Осипова, Г.Б. Поляка, В.Е.Савченко, Н.Агурбаш, И.Е. Смирнова и т.д.

Особую значимость в условиях формирования новой экономики приобретает малое предпринимательство, проблемам которого ученые сегодня уделяют большое значение. В настоящее время заметно увеличивается количество публикаций, в которых затрагиваются проблемы предпринимательства в целом и малого бизнеса в частности. В своем большинстве работы перечисленных авторов содержат анализ тенденций развития предпринимательской деятельности, оценку основных этапов становления предпринимательства в России, оценку роли предпринимательства в экономике, трудности и проблемы, с которыми приходится сталкиваться предпринимательским структурам, а также основные направления государственного регулирования и поддержки предпринимательства. Практически они показывают существующее положение дел, но прогностический аспект развития предпринимательских структур отражают частично, многие вопросы остаются мало проработанными. У большинства авторов наблюдается весьма противоречивая позиция относительно роли предпринимательства в экономическом развитии страны и в вопросах нахождения оптимальных направлений государственного регулирования предпринимательства с целью выхода из кризисного состояния. По-прежнему малоисследованным остается инновационный аспект рассматриваемых проблем, хотя в условиях нарастающей конкуренции его значение неизмеримо воз-

растает. Недостаточный уровень научной разработки ряда теоретических и практических проблем предпринимательства и, в частности, его инновационную направленность предопределили направление данного исследования.

Целью статьи является характеристика инновационного пути развития российского предпринимательства.

Изложение основного материала исследования. Для формирования инновационного предпринимательства необходимы определенные условия: научно – технические, экономические, социальные, правовые и другие [4].

Научно – технические условия это, прежде всего, инфраструктура, обеспечивающая новыми разработками предпринимательство (наличие венчурного бизнеса). К данным условиям необходимо отнести также возможности освоения новых разработок (наличие инвестиций в виде дешевых кредитов). Началу формирования научно-технической среды уже положено путем создания инновационного центра в Сколково. Задача предпринимательства состоит в тиражировании новых технологий и новой техники для потребителей инновационной продукции.

Экономические условия – это, в первую очередь, формирование спроса на инновационную продукцию и соответствующего предложения этой продукции, которую могут приобрести покупатели; объемы денежных средств, которые покупатели могут истратить на эти покупки; избыток или недостаточность рабочих мест, рабочей силы, влияющие на уровень заработной платы работников, т.е. на их возможности приобретения товаров. На экономическую обстановку существенно влияют наличие и доступность (цена кредитов) денежных ресурсов, уровень доходов на инвестированный капитал, а также величина заемных средств, к которым готовы обратиться предприниматели для финансирования своих деловых операций и которые готовы им предоставить кредитные учреждения.

Для формирования инновационного предпринимательства необходимо создание проводящей цепи от идеи до готового продукта и его сбыта, а если это техническая продукция, то необходима также организация сервиса.

Всем этим должны заниматься множество разнообразных органи-

заций, составляющих инфраструктуру рынка, с помощью которой предприниматели могут устанавливать деловые взаимоотношения и вести коммерческие операции. К ним относятся:

- банки, обеспечивающие доступными финансовыми ресурсами;
- поставщики, снабжающие инновационную продукцию сырьем, материалами, новыми комплектующими изделиями, топливом, энергией, новой техникой и др.;
- оптовые и розничные продавцы, представляющие услуги по рекламе и доведению товаров до потребителя;
- специализированные фирмы и учреждения, оказывающие профессиональные, юридические, бухгалтерские, посреднические услуги;
- средства связи и передачи информации и т. д.

Вплотную к экономическим примыкают социальные условия формирования предпринимательства. Прежде всего, это стремление покупателей приобретать товары, отвечающие определенным вкусам и моде. На разных этапах эти потребности могут меняться. Существенную роль играют нравственные и религиозные нормы, зависящие от социально-культурной среды. Эти нормы оказывают прямое воздействие на образ жизни потребителей и посредством этого – на спрос на товары. Социальные условия влияют на отношение отдельного индивидуума к работе, что в первую очередь влияет на его отношение к величине заработной платы, к условиям труда, предлагаемым бизнесом.

Любая предпринимательская деятельность функционирует в рамках соответствующей правовой среды. Поэтому большое значение имеет создание необходимых правовых условий. Это, в первую очередь, наличие законов, регулирующих предпринимательскую деятельность и создающих наиболее благоприятные условия для развития предпринимательства: упрощенная и ускоренная процедура открытия и регистрации предприятий; защита предпринимателя от государственного бюрократизма; совершенствование налогового законодательства в направлении мотивации производственной предпринимательской деятельности, развития совместной деятельности предпринимателей России с зарубежными странами. Сю-

да входят и создание региональных центров поддержки малого предпринимательства, усовершенствование методов учета и форм статистической отчетности. Важную роль играет также подготовка законодательных инициатив по вопросам правовой гарантии предпринимательской деятельности, включая в первую очередь право на собственность и соблюдение договорных обязательств. На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что данные условия являются важнейшими составляющими в формировании инновационного предпринимательства.

Все многообразие предпринимательской деятельности может быть классифицировано по различным признакам: виду деятельности, формам собственности, организационно-правовым и организационно-экономическим формам, степени использования наемного труда и др. Рассмотрим некоторые из них [5].

По виду или назначению предпринимательскую деятельность можно подразделить на научно-техническую, производственную, коммерческую, финансовую, консультативную. Все эти виды могут функционировать раздельно или вместе.

Каждый из названных видов предпринимательства распределяется на некоторое число подвидов. Существующие виды и подвиды предпринимательства можно представить в виде схемы (рис. 1).

Научно-техническая (инновационная) деятельность заключается в разработке идей, создании новых технологий и новой техники, новых материалов и новых товаров. На основе научно-технических разработок создаются образцы новой технологии и новой техники, которые обрабатываются до заданных потребителем параметров и передаются на производственные предприятия для тиражирования.

Производственное предпринимательство можно назвать ведущим видом предпринимательства. Здесь осуществляется производство инновационной продукции, товаров, работ, оказываются услуги, создаются определенные духовные ценности. К производственному предпринимательству относятся инновационная, научно-

техническая деятельность, непосредственно производство товаров и услуг, производственное их потребление, а также информационная деятельность в этих областях. В производственной деятельности зарождаются финансы в результате удовлетворения потребностей рынка. При этом необходимо помнить, что конечным потребителем любой продукции, за исключением некоторой (военной) является человек. Например, поставки машиностроением средств производства (форматоры вулканизаторы), конечным результатом использования которых является продукция, потребляемая населением (шины).

Полям деятельности коммерческого предпринимательства служат товарные биржи и торговые организации. Основное содержание коммерческого предпринимательства составляют операции и сделки по купле-продаже, другими словами, по перепродаже товаров и услуг (спекуляция). Общая схема коммерческого предпринимательства в определенной мере аналогична схеме производственно-предпринимательской деятельности.

Однако в отличие от нее здесь вместо материальных ресурсов приобретает готовый товар, который затем реализуется потребителю. Таким образом, вместо производства продукции здесь имеет место получение готового продукта. Положительным в этом виде деятельности является распределение продукции (доставка) на рынок с последующей реализацией потребителю.

Сферой деятельности финансового предпринимательства являются обращение, обмен стоимостей. Особенность финансовой деятельности в том, что она проникает и в производственную, и в коммерческую деятельность, хотя и может быть самостоятельной – банковское, страховое дело и т.д. Основное поле деятельности финансового предпринимательства – это коммерческие банки и фондовые биржи.

В последние десятилетия во всех экономически развитых странах мира выделяется, обособливается такой самостоятельный вид предпринимательства, как консультативный (консалтинг).

Рис. 1. Виды предпринимательской деятельности

Источник: авторская разработка

Консультативное предпринимательство является платной консультацией по вопросам управления, и в мировой практике получило название консалтинг. Менеджмент-консалтинг заключается в предоставлении независимых советов и помощи по вопросам управления, включая определение и оценку проблем и возможностей, рекомендацию соответствующих мер и помощь в их реализации.

В России в настоящее время насчитывается несколько сотен частных консалтинговых фирм. Для нынешнего этапа развития экономики России, когда экономическая ситуация и деятельность отдельных предприятий претерпевают существенные изменения и постоянно возникают новые проблемы, необходимы такие консалтинговые фирмы. Однако, учитывая ограниченность финансовых средств большинства предприятий, следует приглашать консультантов, главным образом, для выявления и установления степени важности самих проблем предприятия. И начинать надо с решения главной пробле-

мы — с выбора стратегии развития предприятия. Лишь после этого следует консультироваться по проблемам маркетинга, развития инновационного потенциала и прочим проблемам.

Конкурентоспособность предприятия и выпускаемой им продукции зависит от инновационного подхода, когда для производства продукции используется новая технология, а в ее конструкции используется патент, что является защитой продукции от конкурентов. Для перехода на инновационный путь развития предпринимательству необходимо создавать банк инноваций и венчурный фонд. Если для предприятия, особенно малого, это не под силу, тогда либо берется кредит, с расчетом его покрытия прибылью от реализации проекта, либо предприятие вступает в кластер, где этот фонд уже существует. В принципе, по нашему мнению, венчурные фонды должны создаваться в каждом регионе за счет государственных средств для финансирования инноваций.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Таким образом, формирование инновационного предпринимательства возможно с государственной поддержкой [1, 2, 3] в целях финансирования инновационных рисков, которые несет предприниматель и которые ему профинансирует бюджет в случае неудачи. При этом в самом начале предприниматель согласовывает с представителем венчурного фонда процесс создания и внедрения инноваций.

Литература

1. Гражданский кодекс РФ. Части I и II. – М., 1997.
2. Федеральный закон от 14.06.95 г. № 88-ФЗ «О государственной поддержке малого предпринимательства в Российской Федерации».
3. Постановление администрации области от 16.08.95 г. № 455 “О содействии развитию малого предпринимательства в Тамбовской области”.

Жаріков Р. В., Жаріков В. В.

Інноваційний шлях розвитку російського підприємництва

У статті визначено умови інноваційного підприємництва: науково-технічні, економічні, соціальні та правові, визначали можливості функціонування і розвитку. При цьому важливу роль відіграє рівень розвитку інфраструктури та регулятори держави - надання допомоги, сприяння і гарантій малому і середньому бізнесу. У статті наведена авторська класифікація підприємництва. При цьому виділено виробниче, комерційне та консультативне підприємство. Особливу увагу в статті приділено виробничому підприємству як основі інноваційного: створення нових товарів, послуг, технологій.

Ключові слова: підприємництво, інноваційний шлях розвитку, конкурентоспроможність, державна підтримка.

Zharikov R., Zharikov V.

Innovative pattern of development of Russian entrepreneurial business

The article considers the baselines of innovative entrepreneurial approaches: scientific and technical, economic, social and legal, forming the possibilities of functioning and development. An important role in this process is played by the level of infrastructure development and governmental regulation – rendering assistance, fostering and securing small and medium-size business. The article cites the author’s classification of entrepreneurial business, while especially highlighting production-, commerce- and consultation-related entrepreneurship. The article especially focuses on productive entrepreneurship as a basis for innovative entrepreneurship: creation of new commodities, services and technologies.

Keywords: entrepreneurial business, innovative development pattern, competitiveness, governmental support.

Рецензент: Гончаров В. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства та трудових ресурсів Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Goncharov V. – Professor, Ph.D. of Economics, Head of Business economics and labour recourses Department Luhansk national agrarian university, Luhansk, Ukraine.

e-mail: vgonch@lnau.lg.ua

4. Предпринимательство. / Под ред. В.Я. Горфинкеля, Г.Б. Поляка, В.А. Швандара. – М., 2005. – 50 с.

5. Основы предпринимательского дела. / Под ред. Ю.М. Осипова. – М., 2007. - 124 с.

References

1. Civil Code of the Russian Federation. Parts I and II. – М., 1997.

2. Federal Law of 14.06.95 #88-FZ “On Governmental Support To Entrepreneurship in the Russian Federation”

3. Oblast Administration Resolution of 16.08.95 № 455 “On Fostering the Development of Small Businesses in the Tambov Oblast”

4. Entrepreneurship / Edited by V.Ya. Gorfinkel, G.B. Polyak, V.A. Shvandar – М., 2005. 50 p.

5. Fundamentals of Entrepreneurial Business / Edited by Yu.M Osipov – М., 2007. - 124 p.

*Статья подана
20.11.2013 г.*

ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ – БАЗОВЫЙ ЭЛЕМЕНТ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ АПК СЕВЕРНОГО РЕГИОНА

Изложен научный подход к актуальной проблеме формирования полноценного производственного потенциала АПК северного региона. В качестве основной задачи выбран принцип проведения систематического анализа о состоянии, составе и структуре данного потенциала – обеспечения регулярной трансформации ее элементных структур из «пассивных» ресурсов в активного носителя интеллектуального капитала. Учитывая взаимосвязанные и взаимообусловленные свойства, предложено осуществить развитие производственного и потребительского потенциалов АПК в едином контексте и в рамках соответствующих экономических отношений. Сделан акцент о правильном сочетании материальных и нематериальных ценностей, что очень важно в процессах использования и повышения эффективности данного потенциала.

Ключевые слова: производственный потенциал, интеллектуальная ценность, структурные элементы, эффективность, параметры, конкурентоспособность, ресурсы, воспроизводства, потребительский потенциал, субъекты.

Постановка проблемы. Как и любая сложная система, АПК состоит из комплекса отраслей, подотраслей и видов деятельности, каждый из которых для выполнения определенной функции должен иметь в распоряжении необходимые ресурсы – сформированный производственный потенциал. Следовательно, необходимым условием развития АПК Республики Коми должны стать повышение ее производственного потенциала, улучшение количественных и качественных параметров производственных мощностей. Главным свойством данного потенциала является обеспечение эффективности хозяйственной системы АПК региона, восстановление и сохранение расширенного воспроизводства на длительный период времени. С этой точки зрения, «производственный потенциал АПК представляет собой совокупность имеющихся средств (материально-технических, трудовых, земельных, энергетических и других) – достаточных возможностей (мощностей) и способностей отраслей и предприятий осуществлять всестороннюю и эффективную деятельность на основе передовых форм организации и управления производством, выпускать конкурентоспособную продукцию, оказывать услуги, удовлетворять различные потребности в необходимых объемах и качествах продовольствия – обеспечивать развитие производства и потребления» [1-87].

В зависимости от отраслевой специфики, хозяйствующие субъекты АПК в составе производственного потенциала имеют и косвенные элементы, определяемые степенью использования природных ресурсов (водных, земельных и т.д.), социальных, экологических и инфраструктурных преимуществ по выпуску максимального объема и качества товарной продукции для удовлетворения общественной потребности. Поэтому как в общей хозяйственной системе, так и в конкретной локальной деятельности АПК все большее значение приобретают методологические подходы к оценке производственного потенциала. Методология оценки производственного потенциала АПК и практическая задача обеспечения эффективности его отдельных элементов – это постоянно меняющиеся и усложняющиеся проблемы. Последнее диктует более детальное изучение данного потенциала, проведение периодического анализа о состоянии, составе и структуре действующих мощностей, что представляет собой актуальность исследования.

В более обобщенном представлении, структура производственного потенциала АПК состоит из следующих основных элементов: трудовой, земельной, материально-технической, организационной, управленческой, имущественной, финансовой, инвестиционной и других потенциалов. Элементы производственного потенциала АПК, отражая специфику производ-

ства, характеризуют тип предприятия, который влияет на формировании стратегии его развития. Исходя из этого, производственный потенциал АПК имеет две стороны: объективную – совокупность материальных, нематериальных, трудовых, земельных, природных и других ресурсов, вовлеченных в производственную деятельность; субъективную – способность конкретных работников и коллектива в целом к осуществлению производственного процесса и достижению поставленных целей при имеющемся уровне различных ресурсных потенциалов.

Существуют различные мнения ученых о сущности и содержании данной проблемы, одни считают, что сущность производственного потенциала заключается в представлении как формы конечного результата производственного процесса, т.е. в создании определенного объема материальных благ и реализации продукции. Другие под производственным потенциалом понимают масштабы производства продукции и иных материальных ценностей. Третьи считают, что производственный потенциал – это совокупная способность производственных систем производить материальные блага и удовлетворять общественные потребности, обусловленная имеющимися ресурсами и эффективностью их использования и т.д. Вне зависимости от множественных подходов к определению понятия производственного потенциала АПК, все авторские позиции, имея достоверную основу и права на существования, обогащают научную основы о сущности и содержании данного потенциала.

Различные подходы по определению производственного потенциала АПК, с одной стороны, обогащают его сущностные явления, с другой, сужают рамки раскрываемости содержания, связанные с определенными ошибками. Например, при спаде производства происходит падение деловой активности предприятий и сокращение производства, что влечет за собой последствие неполного использования производственного потенциала. Более того, в большинстве случаев, условия производства товарной продукции не соответствует

сложившимся рыночным обстоятельствам или требованиям, что при прочих равных условиях функционирования приводит к тому, что предприятия не выдерживают реальную конкуренцию и теряют большую часть прибыли. Это говорит о косвенном воздействии товарного рынка на процессы производства, которое характеризуется «понижением» реальной эффективности используемого производственного потенциала, «потере» роли ресурсов в процессах производственно-рыночного функционирования. Отсюда вывод, что устойчивое развитие АПК зависит не только от степени использования производственного потенциала, но и от действенной характеристики потребительского потенциала. Поэтому развитию данных категорий следует рассматривать в едином контексте и в рамках соответствующих экономических отношений.

Отметим, что как заключительная фаза производства, потребительский потенциал АПК характеризует результаты производственных сфер в процессе удовлетворения индивидуальных потребностей населения (личное потребление) и государства (заказы для обороны, формирование продовольственных запасов, обеспечение продовольственной безопасности) в необходимых объемах, качествах и ассортиментах продовольствия. Следовательно, экономический потенциал (производственный и потребительский) как главный фактор обеспечения устойчивости АПК более ярко отражает внутренние побудительные мотивы развития всех сторон расширенного воспроизводства, осуществляемые в рамках соответствующей системы экономических, социальных, экологических, инфраструктурных и других отношений. Поэтому в теоретическом аспекте очень сложным является воспроизводственный подход к анализу экономического потенциала, определить роли и значение структурных элементов данного потенциала в процессах воспроизводства: потенциал производства, потенциал распределения, потенциал обмена, потенциал потребления [2-87]. Исключительно важная роль здесь принадлежит производственному потреблению – масштабам приобретения и ре-

зультатам использования различных материальных и нематериальных ценностей.

Исходя из вышеизложенной констатации, структурные элементы (орудий труда, предметов труда, рабочей силы) производственного потенциала АПК представляет собой не изолированные, а органически взаимосвязанные ресурсы. Они характеризуют не фактические результаты производства предприятий, а потенциальные возможности в достижении этих результатов. Так В.Н. Свободин считает, что производственный потенциал это «совокупность совместно функционирующих ресурсов, обладающих способностью производить определенный объем продукции» [3-6]. Следовательно, сущность производственного потенциала АПК дает возможность раскрывать следующие его основные свойства: он является динамической категорией и это ярко проявляется в процессах его использования; использование данного потенциала должно сопровождаться ее ростом и улучшением качественной характеристики; структурные элементы производственного потенциала тесно взаимосвязаны; процессы наращивания производственного потенциала являются непрерывными и взаимодополняющими.

Анализ последних исследований и публикаций. Естественно, для предприятий все ресурсы имеют какую-то ценность, рано или поздно может принести определенную пользу, но не при тех обстоятельствах, которые требуют значительного роста затрат (дополнительных) на их эксплуатацию – большего объема средств и периода окупаемости. Применение методов ретроспективной инвентаризации ресурсов позволяет наилучшим образом определить эффективности их потребления, выявить скорость оборачиваемости ресурсов – целесообразности использования и полезности для предприятия. Учитывая, что изученность структуры производственного потенциала и возможности его экономического использования систематически возрастают, ретроспективная инвентаризация должно осуществляться перманентно. Чем большим и качественным ресурсным потенциалом обладают предприятия АПК, тем более сложные задачи они могут ре-

шать для программы удовлетворения потребностей населения в продовольствии, а промышленности в необходимом сырье. При этом, чем полнее организационные и управленческие формы хозяйствования соответствуют новым рыночным принципам функционирования, тем эффективнее реализуется имеющийся ресурсный потенциал.

Нельзя забывать о том, что эффективность производственного потенциала АПК тесно связана с научно-техническим прогрессом, открытием широких возможностей для развития основных факторных составляющих производственных сфер и улучшений условий перехода и адаптаций к рынку. Так, внедрение инновационной продукции требует решения целого комплекса ключевых задач, основными из которых являются: технологические, организационные экономические и рыночные факторные составляющие агропромышленных преобразований. Технологические преобразование включает в себя прогрессивные методы эксплуатации ресурсов, поддержание оптимальных вариантов отраслевого развития, создание комфортных и безопасных условий труда, всемерное сокращение потерь и повышение качества выпускаемой продукции. Организационные преобразование представляет собой развитие новых форм агропромышленной интеграции и кооперирования, технического обслуживания и ремонта техники и оборудования, эффективной расстановки работников и улучшение принципов землепользования, упорядочение условий учета, контроля и отчетности. Экономическое преобразование, прежде всего, включает новые варианты повышения эффективности производства, увеличение выхода и расширение ассортимента производимой продукции, сокращение издержек производства и всестороннее совершенствование хозяйственного механизма. Рыночные преобразования открывают широкие возможности для развития системы рыночных инфраструктур. Если хозяйствующие субъекты функционируют в основном под воздействием экономических факторов, то рыночная модель должно гармонизировать и укрепить принципы

взаимодействия производства с рыночными элементами и элементами финансовых структур. Это означает, что для устойчивого развития АПК необходимо «принимать во внимание комплексный характер процессов – от применения и использования ресурсного потенциала до продвижения нового товара на рынок и его успешной реализации» [4-56].

Отметим, что проблемы развития данных факторных составляющих требуют выделения соответствующих инвестиционных нормативов, т.е. необходимого объема инвестиций и своевременного инвестирования производственных сфер. Однако, сегодня из-за нехватки инвестиционных ресурсов - систематического недофинансирования хозяйствующих субъектов, большинство предприятия АПК региона находятся в неблагоприятном финансово-экономическом состоянии. Даже некоторые успешные предприятия используют техники и оборудования за пределом нормативного срока службы. Дезинвестиционная тенденция не позволяет применить новейших достижений научно-технического прогресса, осуществить эффективного хозяйствования за счет собственных средств. Так как уровень капитализации сельскохозяйственного производства в общем финансировании предприятий АПК региона занимает незначительный удельный вес, и данная тенденция из года в год продолжает падать.

Что касается государственного финансирования, то отметим, что если в среднем за 1990-1996гг. удельный вес инвестиций в основной капитал АПК из общей инвестировании экономики составил 11,8%, то за период 2000-2012гг. данный показатель снизился до 2,7% или в 4,3 раза. Аналогичная тенденция по финансированию из федерального бюджета составила соответственно – в 6,4 раза. Нерешенными вопросами остается разработка основных принципов равноправного финансирования всех отраслей экономики региона, особенно агропромышленные, а в случае необходимости обеспечение интеграции финансовых, промышленных (особенно топливно-энергетических) и торговых капиталов в АПК региона. Так, на длитель-

ный период времени большей части инвестиций из бюджетных сфер направляются на развитии только промышленных отраслей региона. Данное обстоятельство в экономике региона, имеющей высокую долю промышленных предприятий и связанных в основном с добычей природных ресурсов, - явления закономерные. Однако, в сложных природно-климатических условиях хозяйствования и финансирования (отсутствие нормального дохода и собственных средств инвестирования) данная тенденция явно тормозит развитие других слаборазвитых секторов экономики, особенно агропромышленных.

Главной причиной действующей критической ситуации в АПК региона является значительное сокращение государственной финансовой поддержки, систематическая нехватка инвестиционных ресурсов, при которой невозможно удовлетворить производственных потребностей предприятий в необходимом комплексе технологически взаимоувязанных ресурсов. Приобретаемые отдельные фрагменты не являются основополагающими для технологической цепочки существующих операций возделывания основных сельскохозяйственных культур и развития производственных процессов в животноводстве. При этом большая часть основных фондов – это, по существу, незначительные модификации предшествующих аналогов. Увеличение общей массы основных производственных фондов старого образца и некачественных материальных ценностей приводит к ослаблению производственного потенциала АПК - снижению темпа не только капиталоотдачи, но и основных социально-экономических показателей.

Сложившаяся структура производства в некоторых успешных предприятиях АПК региона показывает, что при резком увеличении объема материально-технических ресурсов можно достигнуть существенного роста производства и производительности труда, снижению себестоимости товарной продукции - обеспечению экономической активности предприятий в целом. Однако длительное продолжение данной тенденции (переинвестирование) рано или поздно может приве-

сти к непредсказуемым последствиям, разрушению рациональных структур применяемых ресурсов и их эффективной расстановки, потере оптимальных сочетаний между различными потенциалами АПК. Но ведь увеличение объема вещественных элементов производственного потенциала не самоцель, а лишь неременное условие роста производства, улучшение качества и удешевление выпускаемой продукции. Особую тревогу вызывает тот факт, что в аграрном секторе экономики региона некоторые сложившиеся диспропорции технологических и видовых структур капитала не только не устраняются, а наоборот, продолжает усиливаться.

Парадоксальным моментом является то, что в силу воздействия субъективных факторов образовался значительный разрыв между номинальными и реальными объемами капитальных вложений в АПК региона. В большей степени это вызвано неуклонным удорожанием единицы вновь вводимых производственных мощностей. Особое значение здесь имеет тот факт, что цены на материально-технические ресурсы, используемые в агропромышленном секторе, растут быстрее, чем их качественная характеристика, т.е. индекс цен на новую технику, оборудование и другие ресурсы сильно опережает индекс их производительности. В результате рост номинальных объемов инвестиций не соответствует фактическому росту эффективности производственных мощностей. В силу этого, структура капитальных вложений в АПК (особенно в составе производственных мощностей), стала гораздо менее эффективным и рациональным, чем в других отраслях экономики региона.

Цель статьи. Исследования подтвердили, что очевидный недостаток инвестиционных ресурсов не позволяет внести существенные позитивные изменения в различные параметры производственного потенциала АПК республики. Так как в течение длительного периода времени из-за финансовой недостаточности происходило сильное ослабление производственных мощностей АПК региона. Большинство аграрных предприятий не смогли восстановить даже простое воспроизводство,

своевременно обеспечить производство необходимой техникой и оборудованием не только нового, но и старого образца, формировать полноценный объем оборотных средств. Выход из сложившейся ситуации весьма сложен, требует решения множества финансово-экономических и организационно-управленческих задач в области формирования полноценной инвестиционно-инновационной системы АПК региона.

Отметим, что с практической точки зрения эффективность хозяйственной системы АПК в основном определяется наличием качественных производственных мощностей, потенциальным использованием имеющиеся производственного потенциала. В большинстве случаев, низкий уровень, недостаточная изученность и слабая представления данного потенциала не позволяют выявить происходящих изменений в ее отдельных элементах и определить связей между ними - планировать и решать текущие и долгосрочные хозяйственные задачи. Поэтому основная задача состоит не только в периодическом выборе путей, источников и методов формирования производственного потенциала АПК, но и обеспечении тесной гармонии между ее элементами, повышение их эффективности и самокупаемости, что представляет собой цели исследования.

По сути, долгосрочное развитие АПК региона во многом зависит от регулярного обновления производственных мощностей, создание благоприятных условий для периодической модернизации производственного потенциала ее предприятий. С этой точки зрения, производственный потенциал представляет собой совокупность накопленных богатств, объединяющей общей цели, движущие силы и источники развития АПК. Поэтому динамику производственного потенциала (совокупной мощности) и его всестороннюю способность к производству продукции (работ, услуг) следует оценивать с позиций результатов накопления материальных и нематериальных ценностей. Если объем накопленных ценностей характеризует экономическую мощь предприятий, то их динамика – устойчивость развития, обес-

печения расширенного воспроизводства. Отсюда вывод, что долгосрочное развитие АПК определяется исходя не из текущей экономической деятельности, а из всесторонних оценок накопленных результатов, динамичного развития производственного потенциала, как базового элемента всей хозяйственной системы агропромышленных сфер.

Изложение основного материала исследования. Анализ основных показателей, характеризующий производственный потенциал АПК региона, позволяет сделать вывод, что за последние годы отдельные его элементы не только не получили должного развития, но и деградировали. Основными причинами этого явились как систематическая финансовая нехватка, так и невозможности перехода и адаптации к товарным рынкам. Так, у большинства предприятий АПК объемы производства в силу низкой производительности труда не очень велики, а большая часть товарной продукции неконкурентоспособны. Поэтому по масштабам производства такие предприятия не в состоянии приобретать высокотехнологические машины и оборудование, маневрировать имеющимися финансовыми, трудовыми и земельными ресурсами и обеспечить их эффективность. Рассмотрим динамику основных показателей производственного потенциала АПК Республики Коми (табл. 1).

Статистические данные показывают, что сегодня в аграрном секторе экономики региона основной выход продукции сосредоточен в нескольких крупных сельскохозяйственных организациях, причинами чего являются не только эффективные методы хозяйствования и использования ресурсов, но и достижение высокого уровня организационно-управленческих работ. В среднем за 2000-2011гг. десять крупных хозяйств (8% от всего количество) в общем объеме надоили 45% молока. Из них на три крупных предприятия (две сельскохозяйственная организация и одна птицефабрика) пришлось около 70% республиканского объема производства мяса скота и птиц. Причинами позитивного изменения в этих предприятиях еще являются увеличе-

ние масштабов их финансирования, способствующей роста численности скота и птиц, адаптация к условиям развивающегося местного рынка - накоплением положительного опыта в своем развитии.

Если обратить внимание на движение животных в сельском хозяйстве, то отметим, что за период 1995-2012гг. произошло значительное уменьшение поголовья скота: КРС – в 2,2 раза, (в том числе коровы – в 1,7 раза), овцы – 1,6, козы – 2,2, лошади – 1,4, олени – в 1,2 раза. Стабильность сохранения поголовья свиней в основном связано с активным действием личных подсобных хозяйств (ЛПХ) и эффективным функционированием двух крупных специализированных комплексов по свиноводству в сельскохозяйственных организациях. Вместе с тем, наблюдается парадоксальная тенденция, т.е. уменьшения поголовья скота сопровождается с повышением их продуктивности. Это в большей степени связано с улучшением качественной характеристики состава пород, приобретением более высокопродуктивных элитных животных, способных значительно превосходить предшествующие аналоги.

Естественно, на существующее положение в животноводстве сильно влияет и состояние кормопроизводства, так как отставание темпов производства кормов от растущих физиологических потребностей животных всегда приводит к непредсказуемым последствиям. Это говорит о том, что важным фактором в развитии животноводства является соблюдение рационального соотношения между количеством продуктивного скота и объемам и составом кормов, так как недостаток или плохое использование любого из них незамедлительно отражается на состоянии другого. Фактическая продуктивность животных достигается при различном уровне использования кормов и разным генетическом потенциале скота, а диспропорциональное состояние между ними, скорее всего, приводит к неодинаковым результатам. Отсюда вывод, что продуктивность скота определяется не только количеством скармливаемых кормов, но и их качеством, составом, соответствием физиологических потребно-

стей животных, эффективностью их использования.

Таблица 1

**Динамика основных показателей производственного потенциала АПК
Республики Коми за 2000-2012гг. (в среднем)**

Показатели	2000-2004гг.	2005-2009гг.	2010-2011гг.
1. Объем произведенной продукции, млрд.руб.:			
Сельское хозяйство	3,5	5,5	6,2
Из них:	1,5	1,6	1,8
Растениеводство			
Животноводство	2,0	3,9	4,4
2. Инвестиции в основной капитал, млн.руб.:			
Сельское хозяйство	176,6	535,2	865,4
Пищевая промышленность	50,0	76,4	58,7
3. Наличие основных фондов, млрд.руб.:			
Сельское хозяйство	3,3	2,9	3,0
Пищевая промышленность	0,5	7,3	7,0
4. Среднегодовая численность занятых, тыс.чел.			
Сельское хозяйство	20,1	18,1	14,5
Пищевая промышленность	6,3	6,0	6,1
5. Энергетические мощности сельскохозяйственных организаций, всего, тыс.л.с.			
	505,2	305,7	214,8
6. Наличие сельскохозяйственных угодий, тыс.га			
Из них:			
Вся посевная площадь, тыс.га	102,4	102,4	102,4
7. Удельный вес убыточных организаций, в % от общего числа организаций отрасли:			
Сельское хозяйство	62,7	34,5	35,7
Пищевая промышленность	49	39,7	33,2
8. Уровень рентабельности реализованной продукции, %:			
Сельское хозяйство	-4,5	-2,1	3,2
Пищевая промышленность	4,1	9,0	11,3
9. Сальдированный финансовый результат с учетом дотаций (прибыль минус убыток), млн.руб.:			
Сельскохозяйственные организации	47,5	430,0	780,4
Пищевая промышленность	35,2	160,3	240,5

Источник: Статистический сборник «Сельское хозяйство в Республике Коми»

Выявлено, что в силу объективных и субъективных причин сегодня темпы развития производственного потенциала аграрного сектора, характеризуемой по выпуску продукции, между категориями хозяйствующих субъектов региона далеко не одинаковы. Так как в начале реформы значительная часть производимой продукции приходилось на долю фермерских хозяйств и личным подсобным хозяйствам (ЛПХ). За последние годы в сельскохозяйственных организациях удельный вес выпуска валовой продукции среди других категорий увеличилась до 70%, что тесно связано с развитием животноводство в малочисленных крупных хозяйствах и повышением цен на отдельные виды животноводческой продукции. Вместе с тем, в организациях сельского хозяйства урожайность (в среднем) основных вид продукций

растениеводства имела тенденции к снижению, т.е. производства картофеля (центнер с 1 га убранной площади) не превышала 150 центнеров с 1 га, а овощей открытого грунта соответственно – 175 центнеров. При этом удельный вес хозяйств населения в производстве данных видов продукции составила почти 80%, что говорит о значительном сужении величины обрабатываемых земель под картофель и овощей в сельскохозяйственных организациях.

Если увеличение объемов произведенной продукции сельского хозяйства республики в основном связано с ростом производства продукции птицеводства и свиноводства, то в пищевой промышленности – с развитием производства колбасных изделий, молочной продукции, безалкогольных напитков. Сокращение производства отдельных видов сельхозпродук-

ции, ослабление государственного регулирования рынка продовольствия, конкуренция со стороны ввозимой продукции – основные причины низкого уровня производства в пищевой промышленности. Вследствие сужения рынков сбыта неудовлетворительно используется большинство производственных мощностей этой отрасли, а неполная загрузка имеющихся техники и оборудования сопровождается недостаточным обновлением.

Анализ срока эксплуатации техники и оборудования в сельскохозяйственных организациях республики показывает, что возрастные характеристики машинно-тракторного парка (прежде всего, средний возраст и средний срок службы) значительно превышают нормативные сроки службы. Это создает неблагоприятные условия для эффективного использования основного капитала предприятий, обусловленные следующими негативными причинами: 1) большая часть техники и оборудования работает либо с низким коэффициентом сменности, либо вообще не используется из-за нехватки различных видов оборотных средств, а работники обслуживают устаревшее техники и оборудование; 2) технико-экономический потенциал парка в среднем заметно отстает от современного уровня и к тому же используется не полностью; 3) начисленный износ техники и оборудования значительно превышает величину, соответствующую условиям эксплуатации парка в нормативном возрастном режиме. Из-за чего, существенно гипертрофированы ремонтные службы, которые по большей части заняты поддержанием старой, но еще работоспособной техники и оборудования. Это явно способствует росту удельного веса «фиктивного имущества» (подлежащему к выбытию, но и еще эксплуатируемые) в составе производственного потенциала, сопровождаемого увеличением размеров текущих расходов (в основном ремонтных) на их обслуживание и замедлением темпа роста производства.

Статистика показывает, что в длительный период времени почти у всех сельскохозяйственных организациях республики происходило ухудшение состоя-

ния машинно-тракторного парка и сокращение число техники. Так как, за период 1990-2011 гг. количество всех вид техники и оборудования имели тенденцию к активному уменьшению – всех тракторов (без тракторов, на которых смонтированы машины) – в 6,9 раза, тракторы, на которых смонтированы машины – в 8,9 раза. Сократилось число комбайнов: кормоуборочных – в 4,9, картофелеуборочных – в 11,0 раза. Наблюдается активная тенденция снижения и по другим видам техники: машины для посева – в 8,6, машины для внесения твердых минеральных удобрений – 24, пресс-подборщики – 3,6, доильные установки и агрегаты – в 10,8 раза и т.д. В общей сложности всего энергетических мощностей сократилось от 1508 до 280 тыс. л.с. или в 5,3 раза (табл. 2).

Естественно, если за указанные годы нагрузка обрабатываемых земель на единицу трактор и комбайнов имела активную тенденцию к повышению, то обслуживаемой техники - к понижению. Так как за этот период число тракторов на 1000 га пашни уменьшились почти в 3,0 раза, а нагрузка пашни на один трактор увеличилась от 17 до 50 га. Аналогичная тенденция наблюдается в зерноуборочных комбайнах соответственно – в 5,7 раза и 32 га. Более позитивная тенденция наблюдается в движениях картофелеуборочных комбайнов, которой значительно вырос их число, и составила на 21,2%, а нагрузка соответствующих культур на один комбайн уменьшилось на 17,3%.

Проведенный анализ показывает, что за длительный период времени производственный потенциал сельского хозяйства региона находится в неудовлетворительном состоянии, ухудшается его качественная характеристика, разрушается оптимальный состав ресурсов, прежде всего, за счет снижения удельного веса энергонасыщенной техники, продуктивного и рабочего скота. Из года в год происходит снижение темпа поставок всех вид сельскохозяйственной техники и оборудование, а воспроизводственная структура капитальных вложений остается нестабильной. Уменьшается удельный вес вложений в строительство объектов для ремонта и

технического обслуживания сельскохозяйственных машин (гаражи, навесы, ремонтные мастерские, пункты технического обслуживания, машинные дворы), что приводит к затруднениям поддержание состояний машинно-тракторного парка - значительным материальным потерям.

Сохраняются большие структурные диспропорции между ресурсами, вследствие чего технологически связанные звенья комплекса по объему производственных мощностей не сбалансированы. Особое внимание следует сосредоточить

устранению структурных диспропорций ресурсов между отраслями и предприятиями. Несмотря на то, что пока рост затрат и цен на новую технику опережает рост ее полезного эффекта, тем не менее, есть необходимость в создании новых технологических схем уборки, транспортировки, хранения и переработки сельскохозяйственной продукции, применения комплекса машин для возделывания основных сельскохозяйственных культур и механизации производственных процессов в животноводстве.

Т а б л и ц а 2

Парк основных видов техники и оборудования и обеспеченность ими сельскохозяйственных организаций Республики Коми за 1990-2011 гг., на конец года*

Показатели	Год				
	1990	2000	2005	2009	2011
Основные виды техники и оборудования, тыс.шт.					
Всего тракторов (без тракторов, на которых смонтированы машины)	5477	2705	1212	875	791
Тракторы, на которых смонтированы машины	1301	428	199	158	146
Машины для посева	568	262	124	85	66
Пресс-подборщики	567	354	185	148	155
Комбайны:					
кормоуборочные комбайны	254	169	62	51	51
картофелеуборочные комбайны	199	90	27	16	18
Машины для внесения твердых минеральных удобрений	901	188	70	37	37
Доильные установки и агрегаты	988	404	153	96	91
Всего энергетических мощностей, тыс. л.с.	1508	609	347	302	280
Обеспеченность обрабатываемых земель тракторами и комбайнами					
Приходилось тракторов на 1000 га пашни, шт.	58	34	21	21	20
Нагрузка пашни на один трактор, га	17	30	48	48	50
Приходилось комбайнов на 1000 га посевов (посадок) соответствующих культур, шт.:					
зерноуборочных	74	71	25	15	13
картофелеуборочных	33	44	30	43	40
Приходилось посевов (посадок) соответствующих культур на один комбайн, га:					
зерноуборочных	13	14	39	19	45
картофелеуборочных	30	23	34	24	25

*Включены сельскохозяйственные организации и организации по обслуживанию сельского хозяйства.

Источник: Статистический ежегодник Республики Коми, 2012 г.

Следует особо отметить, что Республика Коми обладает значительным земельным потенциалом, пригодным для сельскохозяйственного назначения, большая часть которых используется слабо. Основная часть земель сельскохозяйственного назначения сосредоточены в южных и центральных зонах региона. В то же время потенциальные потребители продовольственной продукции расположены не только в крупных центральных и южных городах, но и в городах на севере республики. Низкая освоенность территорий и неравномерность размещения сельскохозяйственного производства по природно-климатическим зонам и административным районам республики объясняются неблагоприятными для сельского хозяйства природными условиями и интенсивным развитием добывающих отраслей, которые формируют локальные рынки сбыта продовольственной продукции вблизи мест добычи и транспортировки природного сырья. В среднем по республике распаханность сельскохозяйственных угодий составляет невысокий удельный вес. При этом в наибольшей мере угодья брошены в северных районах, что связано с тяжелым финансовым положением, банкротством и ликвидацией отдельных сельскохозяйственных предприятий.

Поэтому сегодня немаловажной задачей является создание более совершенных экономических предпосылок, позволяющих увеличить коэффициент полезности земель, превращения производительного потенциала земель в самостоятельный фактор устойчивого развития АПК. Данное обстоятельство тесно связано с решением нижеследующих задач: 1) разработкой финансово-экономических основ эффективного использования земель, обоснованием правовой базы земельных отношений, созданием механизма, регулирующего права земельных собственников; 2) ускорением оборота земель во всех административных территориях, созданием инфраструктуры регионального рынка зе-

мель; 3) введением государственного земельного кадастра, совершенствованием системы земельных платежей; 4) обеспечением картографическими, геодезическими и землеустроительными структурными элементами земельной реформы; 5) введением мониторинга земель с организацией современных информационных технологий.

Известно, что при формировании производственного потенциала АПК ведущее место принадлежит трудовому потенциалу. Исследования показывают, что за годы реформы почти по всем субъектам Российской Федерации абсолютная численность работников, занятых в сельскохозяйственном производстве, имело активную тенденцию к снижению. Ежегодная убыль работников из сельскохозяйственных организаций региона значительно опережает ее прибытие. Основной причиной этого является то, что с начала реформы во всех административных территориях региона произошло раздробление крупных сельскохозяйственных предприятий на неэффективные мелкие. Это послужило основой разрушения трудового потенциала сельских территорий, огромным препятствием формирования полноценных сельскохозяйственных предприятий, способных переходить на новые, рыночные условия хозяйствования. В результате, аграрный сектор региона по сравнению с другими секторами экономики стал одним из самых низкооплачиваемых отраслей. Так как от среднего показателя по промышленности она составляет 32%, а по экономике – 44%. Если за период 2000-2012гг. в сельском хозяйстве республики среднегодовая численность работников уменьшилась на 38%, то в сельскохозяйственных организациях такое сокращение составило в 2,1 раза. Вследствие чего, стало расти число специалистов, потерявших свою работу; это не только простые работники, но и высокоспециализированные кадры: агрономы, зоотехники, ветеринары, инженеры и т.д.

Сегодня многие причины ослабления хозяйственной системы АПК региона необходимо искать в неправильном сочетании ее производственных и потребительских потенциалов, слабом развитии рыночных отношений и маркетинговой службы конкретных предприятий. Так как стратегическая задача развития АПК определяется не только уровнем производства товаров и издержками на освоение новых видов инновационной продукции, но и уровнем маркетинговой деятельности, совершенствованием рыночных отношений в условиях острой конкуренции. Поэтому ключевую позицию в процессах воспроизводства АПК должны занимать проблемы повышения конкуренто- и платежеспособности предприятий, выхода на рынок на основе ценовой политики по номенклатуре и ассортименту выпускаемой продукции. При этом «переход к рынку следует рассматривать как особое состояние, а не просто как недостаточно развитый рынок, поскольку в условиях переходного периода уровень изменчивости и неопределенности организационно-экономической среды гораздо выше, чем развитого рынка» [5-93].

Резюмируя, отметим, что в силу ряда объективных и субъективных причин механизмы и методы формирования производственного потенциала и перехода к рынку предприятий АПК региона оказались недостаточно эффективными. Дезориентация в процессах управления АПК приводила к многочисленным недостаткам, произошло резкая дифференциация между предприятиями по их финансово-экономическому состоянию: «сильные» повышали свой уровень состоятельности, а «слабые» накапливали долги, теряли производственный и потребительский потенциал. Глубокое расхождение отраслевых интересов достигло таких вершин, что из ценностей их координации практически исчезли все элементы финансовой, производственной и рыночной конфигурации. При этом производственный потенциал не явилось основополагаю-

щим фактором обеспечения конкурентоспособности предприятий. Курс конкурентной борьбы между отраслями и предприятиями АПК приобрел своеобразный характер – не за формирование полноценного производственного потенциала и эффективного хозяйствования, не за рынок, не за потребителей, а за предоставление особых льготных условий кредитования, увеличение объемов бюджетных субсидий, дотаций и других государственных поддержек.

Следовательно, при корректировке динамики вещественной части производственного потенциала АПК необходимо учитывать влияние внешних факторов, удорожание действующих и вводимых производственных мощностей. Это удорожание наряду с инфляцией отражает резкий рост затрат на производство и сбыт, экологическую защиту и на некоторые другие направления. Огромные затраты из-за высокой цены не приводили к адекватному росту объемов и качества производственных мощностей к их нормальной эксплуатации, а скорее всего, способствовали «искусственному» повышению размеров амортизационных отчислений и себестоимости производимой продукции. Это, уменьшило надежду на вовлечение в хозяйственный оборот новых «дорогих» ресурсов, затраты на которые часто опережают их отдачу.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Главная цель в развитии АПК состоит в формировании ее полноценных производственных и потребительских потенциалов, обеспечении тесных связей между ними. Достижение позитивных сдвигов в данной области позволяет активизировать процессы перехода к товарным и другим рынкам и удовлетворить растущих потребностей населения и общественности в необходимом объеме и качестве продовольствия. Основная задача при этом состоит в коренном изменении инвестиционной политики, позволяющей не только увеличить объемы вложений, но и обеспечить принципы справедливого межот-

раслевого распределения инвестиций. Последняя является основополагающим моментом для улучшения структурного состава производственного потенциала АПК, позволяющей увеличить удельный вес инновационных составляющих, трансформации кадрового персонала из «пассивных» ресурсов в активных носителей интеллектуального капитала – в локомотив экономического развития.

Следовательно, современное развитие агропромышленных предприятий региона должно определяться не только традиционными методами хозяйствования, увеличением совокупных ресурсов и простым ростом объемов производства, а той его составляющей, которая исходит из результатов накопленных интеллектуальных ценностей. Это позволяет проводить качественные перемены в различных хозяйственных координатах АПК, ускорить кругооборота ресурсов. Так как, большая часть эффективности в АПК определяется степенью использования производственного потенциала, правильным сочетанием материальных и нематериальных ценностей с соблюдением логики хозяйствования и стимулами творчества людей – активным регулированием основных направлений и факторных составляющих производственных сфер.

Результаты исследования подтверждают, что улучшение качественной характеристики применяемых ресурсов и повышение эффективности их использования требуют проведения регулярных исследований о состоянии, составе и структуре производственного потенциала АПК региона. Данное обстоятельство является основополагающими для своевременного устранения появившейся негативных ресурсных явлений и обеспечение стабильности их функционирования. Вместе с тем, внедрение новых вид техники и оборудования, повышение качественной характеристики рабочей силы и обрабатываемых земель требуют применение более совершенных методов организации и управления производ-

ством. При этом регулирующая функция со стороны государства служит основой содействия выравниванию и развитию производственного потенциала хозяйствующих субъектов АПК региона, улучшению социальных условий населения в целом.

Литература

1. Мустафаев А. А. Экономический потенциал – основа устойчивого развития АПК / А. А. Мустафаев // Факторы и условия устойчивого развития агропродовольственного комплекса и сельских территорий: монография. – Сыктывкар, 2011. – 87 с.
2. Шаталова Т. Н. Экономическая сущность производственного потенциала / Т. Н. Шаталова, А. Г. Еникеева // Вестник ОГУ. – 2007. - № 8.
3. Свободин В. Н. Производственный потенциал сельскохозяйственного предприятия и оценка эффективности ее использования / В. Н. Свободин // Вестник статистики. – 1984. - №10.
4. Мустафаев А. А. Рыночные преобразования и их последствия в устойчивом развитии аграрной экономики / А. А. Мустафаев, В. И. Спирыгин // Журнал научных публикаций «Экономика, социология и право». – 2012. - № 5.
5. Павлов К. Рыночные отношения: методология моделирования / К. Павлов // Социально-экономические модели в современном мире и путь России. - Книга 2. «Социально-экономические модели» (из мирового опыта) / Под редакцией К. Миккульского. Авторский коллектив книги 2: В. Иноземцев, Ю. Князев, К. Павлов, И. Осадчая и др. – М.: Экономика, 2005. – С. 93.

References

1. Mustafayev A. A. Ekonomicheskiy potentsial – osnova ustoychivogo razvitiya APK / A. A. Mustafayev // Faktory i usloviya ustoychivogo razvitiya agroprodovol'stvennogo kompleksa i sel'skikh ter-ritoriy: monografiya. – Syktyvkar, 2011, S – 87.

2. Shatalova T. N. Ekonomicheskaya sushchnost' proizvodstvennogo potentsiala / T. N. Shatalova, A. G. Yenikayeva // Vestnik OGU. – 2007. - № 8.

3. Svobodin V. N. Proizvodstvennyy potentsial sel'skokhozyaystvennogo predpriyatiya i otsenka effektivnosti yeye ispol'zovaniya / V. N. Svobodin // Vestnik statistiki. – 1984. - №10.

4. Mustafayev A. A. Rynochnyye preob-razovaniya i ikh posledstviya v ustoychivom razvitii agrarnoy ekonomiki / A. A. Mustafayev, V. I. Spiryagin // Zhurnal

nauch-nykh publikatsiy «Ekonomika, sotsiologiya i pravo». – 2012. - № 5.

5. Pavlov K. Rynochnyye otnosheniya: metodologiya modelirovaniya / K. Pavlov // Sotsial'no-ekonomicheskiye modeli v sovremennom mire i put' Rossii. - Kniga 2. «Sotsial'no-ekonomicheskiye modeli» (iz mirovogo opyta) / Pod redaktsiyey K. Mikul'skogo. Avtorskiy kollektiv knigi 2: V. Inozemtsev, YU. Knyazev, K. Pavlov, I. Osadchaya i dr. – M.: Ekonomika, 2005. – S. 93

Мустафасв А. А.

Виробничий потенціал – базовий елемент господарської системи АПК Північного регіону

Викладено науковий підхід до актуальної проблеми формування повноцінного виробничого потенціалу АПК північного регіону . Як основне завдання обрано принцип проведення систематичного аналізу про стан , склад і структуру даного потенціалу - забезпечення регулярної трансформації її елементних структур з «пасивних » ресурсів в активного носія інтелектуального капіталу . Враховуючи взаємопов'язані і взаємообумовлені властивості , запропоновано здійснити розвиток виробничого і споживчого потенціалів АПК в єдиному контексті і в рамках відповідних економічних відносин . Зроблено акцент про правильне поєднанні матеріальних і нематеріальних цінностей , що дуже важливо в процесах використання та підвищення ефективності даного потенціалу .

Ключові слова: виробничий потенціал, інтелектуальна цінність, структурні елементи, ефективність, параметри, конкурентоспроможність, ресурси, відтворення, споживчий потенціал, суб'єкти.

Mustafayev A.

Production potential - basic element of economic system APK Northern region

Set out a scientific approach to the problem of forming an actual full productive capacity APK northern region. As the main task is selected principle of systematic analysis on the state, the composition and the structure of the building - providing regular transformation of its elemental structures of "passive" resources in active carrier of intellectual capital. Given the interrelated and interdependent properties requested to undertake the development of industrial and consumer potential APC in context and in the framework of the relevant economic relations. Emphasis is placed on the right combination of tangible and intangible assets, which is very important in the process of use and efficiency of this potential.

Keywords: production potential, intellectual value, structural elements, efficiency, parameters, competitiveness, resources, reproduction, consumption potential subjects.

Рецензент: Семьяшкин Г. М. – доктор экономических наук, профессор, ректор ФГБОУ ДПОС «Институт переподготовки и повышения квалификации работников АПК Республики Коми», г. Сыктывкар, Российская Федерация.

Reviewer: Semyashkyn G. – Professor, Ph.D. of Economics, Rector FGBOU DPOS "Institute training and retraining agricultural workers of the Republic of Komi", Syktyvkar, Russian Federation.

e-mail: insapk@mail.ru

*Статья подана
13.11.2014 г.*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

В соответствии с основными направлениями денежно-кредитной политики Азербайджана в ближайшие годы обеспечение устойчивости денег (стабильность цен) остается главной целью Центрального Банка Азербайджана. Инструментарий, применяющийся в банковских системах рыночных стран Запада и включающий: нормативы обязательных резервов коммерческих банков, депонируемых в центральном банке (резервные требования); операции центрального банка с государственными ценными бумагами; процентные ставки рефинансирования коммерческих банков; операции на открытом рынке; валютное регулирование; установление ориентиров роста денежной массы; прямые количественные ограничения - является основным средством реализации денежно-кредитной политики в стране.

Ключевые слова: банковская система, денежно-кредитная политика, рыночная цена, процентная ставка.

Постановка проблемы. Развитие банковского дела в Азербайджане не может осуществляться в отрыве от международных банковских стандартов и требований, без взаимодействия с международными финансовыми организациями, без творческого использования имеющегося мирового опыта в данной сфере. Это необходимо и для обеспечения взаимодействия отечественной системы с зарубежными банками, так как процессы глобализации втягивают в свою орбиту все страны, строящие в своих национальных границах открытую для мирового сообщества либеральную рыночную экономику.

Ключевым словом, характеризующим процессы, происходящие сейчас в банковской системе Азербайджана, является слово «реформа».

Анализ последних исследований и публикаций. Реформирование финансового сектора Азербайджана ведется уже давно, но именно сейчас стали отчетливо видны качественные результаты в развитии банковской системы. Как дополнительный аргумент, в пользу повышения финансовой надежности банковской системы Азербайджана, можно рассматривать рост доверия населения к местным банкам, о чем красноречиво свидетельствует положительная динамика объемов частных вкладов. Новые тенденции можно обнаружить и в кредитовании экономики. Все последние годы банки предпочитали инвестировать средства преимущественно в небольшие проекты и только в быстрокупаемых и малорискованных сферах. За последний год темпы роста краткосрочных займов замедлились на фоне увели-

чения объема более долгосрочных инвестиций.

В последние годы банки Азербайджана достигли значительных успехов, в том числе уменьшив свою подверженность рискам. Тем не менее, экономика Азербайджана нуждается в более активном участии банков, учитывая, что в настоящее время доля участия последних составляет около 22% (отношение кредитных вложений к ВВП). Банковская система, преодолев многие проблемы становления, вступила в стадию качественного реформирования. Основные ориентиры – капитализация, конкуренция и сокращение числа инертных банков. Проблемы экономики интегрируются в банковский сектор, сдерживание инфляции проявляется в многократном росте ставки рефинансирования Центрального Банка. Экономика приспособилась к деноминации национальной валюты.

Цель статьи – охарактеризовать основные направления развития банковской системы Азербайджана.

На сегодняшний день в Азербайджане действует основанная на рыночных принципах двухступенчатая банковская система: первый уровень – Центральный банк Азербайджана; второй уровень – коммерческие банки и иные небанковские кредитные организации.

Изложение основного материала исследования. Эволюцию Банковской системы Азербайджана условно можно подразделить на 3 этапа:

1 этап – 1992-1996 гг. – формирование банковского сектора Азербайджана.

Центральный банк Азербайджана (ЦБА) был создан 12 февраля 1992 года на базе азербайджанских контор Государственного банка СССР, Промстройбанка СССР и Агропромбанка СССР. В 1992 году были приняты законы «О Центральном банке» и «О банках и банковской деятельности», со вступлением в силу которых решением парламента от 7 августа 1992 года Промстройбанк и Агропромбанк были выведены из подчинения НБА. В 1992-1994 годах в стране функционировало порядка 230 банков. Эти структуры, уставной капитал которых по средним подсчетам составлял 10-12 тыс. долларов США, фактически не играли для экономики никакой роли, и основная их часть занималась финансовыми спекуляциями, что в целом соответствовало экономической обстановке того периода.

В 1994 году произошел перелом, и система стала все больше приобретать сугубо банковскую специфику. В первую очередь этому способствовало объявление маната единственным средством оплаты на территории Азербайджана (с 1 января 1994 года). В то время одной из основных проблем являлось подавление гиперинфляции.

Для достижения этой задачи ЦБА привел продажу централизованных кредитных ресурсов в соответствие с рыночным спросом и начал проводить политику реальных процентных ставок. Спекулятивный (искусственный) спрос на деньги и кредиты, порождавшие гиперинфляцию, был сбит. Плюс в Азербайджане был создан «белый» валютный рынок, и важным этапом развития стало проведение политики валютного регулирования. Для этого были привлечены средства Международного валютного фонда и Всемирного банка.

Формирование валютного рынка, создание и работа Бакинской межбанковской валютной биржи, а также проведение валютных торгов по рыночным правилам положило начало созданию инфраструктуры валютного рынка. «Черный» валютный рынок был сломлен. Все это проводилось параллельно с принятием ряда важных экономических законов, в частности «О защите иностранных инвестиций», «Об акционерных обществах», «О залоге», «О ценных бумагах», «О земельной реформе», и других. Банковская система Азербайджана в нынешнем формате получила свое реальное развитие, начиная с 1996 года.

1-й этап эволюции банковской системы страны характеризовали мероприятия по реструктуризации и оздоровлению государственных банков, обеспечению институционального формирования частного банковского сектора. Для достижения эти целей были установлены либеральные условия по вхождению в систему, в частности невысокие требования по капиталу и мягкие инструменты регулирования банковской системы.

2-й этап – 2000-2004 гг. – начало реструктуризации и кардинального реформирования.

Очередной этап банковской реформы, начиная с 2000 года, был направлен на интенсивное оздоровление частных банков, глобализацию банковского сектора, что создало условия для повышения устойчивости банковской системы. Процесс консолидации банковского сектора, проходивший с 1996 г., результатом которого стало сокращение к 2000 г. количества банков со 136 до 70, продолжился и в последующие годы. Последовательное повышение требований ЦБА по минимальному размеру капитала обусловило ежегодное сокращение числа банков на рынке, итого за период 2000-2004 гг. - с 59 до 44 банков.

Начавшийся приток в страну нефтяных доходов определил необходимость существенного повышения уровня финансовой системы страны, в частности банковского сектора. Учитывая данный факт, была подготовлена новая Стратегия развития национальной банковской системы на период с 2002 по 2005 год. Главная цель стратегии заключалась в обеспечении эффективной трансформации нефтяных доходов в нефтяной сектор, повышение возможностей доступа населения и регионов к банковским услугам, создание по-настоящему конкурентной среды на банковском рынке.

Для достижения целей, обозначенных в стратегии, новая доктрина ЦБА на ближайший период включала: усовершенствование банковского законодательства и приведение его в соответствие с международными стандартами, в частности, окончательный переход на Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО); повышение уровня прозрачности банковской системы; улучшение качества корпоративного управления банками; организация эффективного банковского контроля.

Как ответ на все возрастающий интерес к местной банковской системе со стороны иностранных инвесторов, 1 января 2004 г. решением ЦБА были сняты ограничения на участие в азербайджанском банковском рынке иностранного капитала. В 2004 г. были внесены существенные поправки в закон «О Центральном Банке», касающиеся конкретизации миссии ЦБА по макроэкономическому регулированию. В частности, в качестве основной задачи Центрального банка было обозначено «...обеспечение стабильности цен в рамках, имеющихся у него полномочий денежно-кредитной политики».

В течение 2004 года Азербайджан увеличил стратегические валютные резервы с 1,4 до 1,8 млрд. долларов США. Ставка рефинансирования ЦБА осталась на уровне 7%. Инфляция за 2004 год составила 10,4%. Главными факторами инфляции стали рост денежной массы, стоимости энергоресурсов, рост которой в 2004 году составил 31,9%, влияние на потребительский рынок естественных монополий и увеличение доходов населения.

3-й этап – 2005 г. – по настоящее время – первые качественные достижения, деноминация национальной валюты, политика «дорогих денег».

Для регулирования инфляционных процессов ЦБА усилил монетарные меры, в частности, подняв в 2005 году ставку рефинансирования с 7% до 9% (ранее ставка рефинансирования в 7% оставалась неизменной с 2002 года), в 2006 году – с 9% до 9,5%, довел ее 5 июня до 13%, трижды повысив в 2007 году. ЦБА не скрывает своей политики дорогих денег и планомерно укрепляет курс национальной валюты к доллару США.

Решением Правления Центрального банка Азербайджана со 2 апреля 2007 года утверждены максимальный и минимальный пределы «процентного коридора» и новая ставка рефинансирования. Максимальный коридор определен на уровне 19%, минимальный – 5%, а учетная ставка – на уровне 12% (с июля 2006 года действовала ставка 9,5%). По итогам 2010 года максимальный коридор определен на уровне 7%, минимальный – 1%, а учетная ставка – 5%. Основной целью внедрения нового подхода «процентного коридора» и изменения учетной ставки является ограничение избыточного денежного предложения и, тем самым, оказание влияния на снижение инфляции.

Согласно новой тактике, ЦБА будет проводить операции на денежном рынке в двух направлениях – посредством рамочных инструментов и операций на открытом рынке. Оценка параметров процентного коридора будет проводиться раз в два месяца, и в случае необходимости он может быть определен решением правления ЦБА. Такое изменение процентных ставок приведет к повышению уровня сбора и за счет привлечения дополнительных средств будет расширена ресурсная база банков. В результате, такие меры должны адекватно повлиять на структуру расходов населения и будут производить важный антиинфляционный эффект.

В период с 2006 по 2007 годы завершилась деноминация азербайджанского маната, изменившего в ходе процесса свой номинал в соотношении 1:5000. В настоящее время в обращении находятся банкноты достоинством 1, 5, 10, 20, 50 и 100 манатов, а также монеты номиналом от 1 до 50 гяпик. По предварительной информации, руководство ЦБА рассматривает вопрос о выпуске металлических монет номиналом в 1 манат и печатании новых купюр достоинством в 200 и 500 манатов. Эволюция банковского сектора идет в полной зависимости от экономических реалий республики.

Следует отметить, что количество банков, работающих в Азербайджане, равно 45. Доминирующую роль в банковском рынке играет частный сектор, включающий 44 банка. Сектор частных банков выглядит более разнообразным. С 2005 года наметились первые тенденции к ослаблению монополии госбанков, частный сектор по основным параметрам приблизился к 50% рынка, а по итогам 2010 года составил 58,74%.

Количество лицензированных Центральным банком Азербайджана кредитных организаций по итогам 2010 года увеличилось за счет 5 небанковских кредитных структур, составив 146. Из них 101 – небанковские кредитные организации, 45 – банки. Филиальная сеть банков пополнилась за год 18 структурной единицей и насчитывает на 1 января 2011 года 644 филиала.

Суммарное количество небанковских кредитных организаций возросло в 2010 году с 96 до 101 и сохранилось на 1 января 2011 года. В течение 2010 года ЦБА выдал лицензии на открытие 10 новых кредитных союзов. Отозванных лицензий в течение 2010 года не было.

Т а б л и ц я 1

Количественная динамика банковской системы Азербайджана

Год	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Количество банков, в т.ч.	46	44	44	44	46	46	46	45
государственных	2	2	2	2	2	1	1	1
частных	44	42	42	42	44	45	45	44

Источник: данные Центрального Банка Азербайджанской Республики

В Азербайджане действует всего 22 банка с иностранным капиталом, из них в шести банках долевое участие иностранного капитала составляет от 50 до 100%, в 13 – до 50%. Также функционируют 5 филиалов банков-нерезидентов: Национального банка Ирана, Национального банка Пакистана, Банка ВТБ, Никойл Банка и Япы Креди Банк (Турция).

Регулирующим органом банковской деятельности в Азербайджанской Республике является Центральный Банк.

Глобальная цель Центрального банка Азербайджана – приведение банковской системы к форме полностью соответствующей международным стандартам. Роль регулятора отчетливо прослеживается в виде положительного прогресса банковской системы. Ожидаемые изменения банковского законо-

дательства сделают возможным решение многих существующих проблем, при условии сохранения эффективной надзорной деятельности.

Центральный банк Азербайджана (ЦБА), как и любой центральный банк государства, обладающий всеми необходимыми этому статусу правами и полномочиями, несёт основное бремя проблем по реформированию банковского сектора. В качестве глобальной цели проводимых реформ, ЦБА декларирует создание банковской системы соответствующей международным стандартам. Учитывая масштабность проблем, стоящих на этом пути, достигнутые уже сейчас результаты позволяют говорить о большом прогрессе банковской системы, как основном вкладе ЦБА.

Рис. 1. Основные показатели банковской системы Азербайджана (млн. АЗН)

Источник: авторская разработка

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Перед Азербайджаном стоит задача внедрения, получившей широкое распространение в зарубежных странах, системы ипотечного кредитования. В этих целях, в 2002 году впервые в Указе Президента страны «О государственном бюджете Азербайджанской Республики на 2003 год» было

дано поручение о создании системы ипотечного кредитования. В соответствии с Указом Президента Азербайджана от 16 сентября 2005 года «О создании системы ипотечного кредитования в Азербайджанской Республике» был создан Ипотечный фонд Азербайджана. В том же году было утверждено Положение об Ипотечном фонде при Нацио-

нальном Банке Азербайджана и Правила выдачи ипотечных кредитов. Указом Президента от 2007 года «О совершенствовании механизма выдачи ипотечных кредитов в Азербайджанской Республике» был установлен срок кредита 25 лет, объем кредита 50 тыс. манат, годовая ставка – 8%, первый взнос 15% от суммы кредита.

Изучив зарубежный опыт, нам представляется, что для развития ипотечного кредитования необходимо осуществить ряд институциональных мер связанных с созданием в стране системы жилищно-строительных (ипотечных) банков, пенсионных фондов, активизацией работы с ипотечной страховых компаний, принятием Закона «Об ипотечных облигациях».

Здесь хотелось бы особо выделить необходимость осуществления пенсионной реформы и создание пенсионных фондов, так как они являются главным источником развития ипотеки. Весьма полезным является изучение казахстанского опыта, который признан на мировом уровне, как наиболее

успешный. Примечателен тот факт, что за десятилетнее функционирование новой казахстанской пенсионной системы, действующие пенсионные фонды стали крупными институциональными инвесторами, оказывающими значительное влияние на национальную экономику.

Важным направлением расширения финансового посредничества в Азербайджане должно стать усиление роли кредитных структур в сфере сельского хозяйства (Агролизинг, Аграркредит и др.), поддержки предпринимательства (Национальный фонд по поддержке предпринимательства, Азербайджанская инвестиционная компания и др.), микрофинансирования.

Рыночно направленная трансформация банковской системы Азербайджана и эффективное использование на практике передового зарубежного банковского опыта, должны стать одной из опор поступательного и устойчивого развития национальной экономики.

Садигов Е. М.

Основні напрямки розвитку банківської системи Азербайджану

У відповідності з основними напрямками грошово-кредитної політики Азербайджану в найближчі роки забезпечення стійкості грошей (стабільність цін) залишається головною метою Центрального Банку Азербайджану. Інструментарій, що застосовується в банківських системах ринкових країн Заходу і включає: нормативи обов'язкових резервів комерційних банків, що депонуються в центральному банку (резервні вимоги); операції центрального банку з державними цінними паперами; процентні ставки рефінансування комерційних банків; операції на відкритому ринку; валютне регулювання; встановлення орієнтирів зростання грошової маси; прямі кількісні обмеження - є основним засобом реалізації грошово-кредитної політики в країні.

Ключові слова: банківська система, грошово-кредитна політика, ринкова ціна, процентна ставка.

Sadygov E.

Main areas of banking system Azerbaijan

In accordance with the main directions of the monetary policy of Azerbaijan in the coming years to ensure monetary stability (price stability) remains the main objective of the Central Bank of Azerbaijan. Tools used in the banking systems of Western countries and the market including: reserve requirements of commercial banks deposit with the central bank (reserve requirements); central bank operations with government securities, interest rates refinancing of commercial banks, open market operations, foreign exchange regulation, establishing monetary growth targets; direct quantitative restrictions - is the main tool for implementing monetary policy in the country.

Keywords: banking system, monetary policy, the market price, the interest rate.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе Ижевского института управления, заведующий кафедрой «Экономика» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. of Economics, vice-rector of sciences Izhevsk of institute of management, head of Economy Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
23.11.2014 г.*

PROCESS CONTROL OF DESHADOWING OF RELATIONS IN TOURIST BUSINES

This article conducted a systematic analysis of the main causes of shadow processes (lack of proper market environment, the severity of the tax burden, the presence of poorly controlled border spreading hidden employment, structural imbalances) that hinder the development of tourism in Ukraine in recent years have revealed possible ways to legalize relations in tourism business. The main priorities of the state resort and tourism policy are as follows: the creation of optimal legal regulations of tourism and resort development in Ukraine along with their infrastructure; ensuring state promotion of the foreign and domestic tourism development in Ukraine; making the national tourism product competitive on the world market.

Keywords: shadow economy, hidden employment, deshadowing, tourism industry, strategy of tourism development.

Problem statement. The world tendencies in the international tourism allow referring the tourism business to the most promising industries. A rapid growth of shadow economy comparing to the official business can be observed in recent years as a dangerous tendency in the world economic system. This results in the problem of existence of shadow processes in the tourism industry under the conditions of globalization. This problem becomes pressing for countries of the world in general as well as for national economies and regions. The spread of such a dangerous phenomenon as economy shadowing is recognized as one of the threats to the national and regional economic security that initiated the search for sources of deshadowing relations in the tourism business.

Analysis of the latest researches and publications. Numerous economic publications describe problems of deshadowing, particularly publications of the following authors: A.V. Bazyliuk, Z.S. Varnalii, Ya.Ya. Diachenko, I.I. Mazur, V.K. Mamutov, Yu.N. Popov, V.A. Predborskyi and others. The research of the shadow economy as a social and economic phenomenon appeared in special literature not long ago: from the middle of the last century and mainly in the works of foreign scholars. The following names can be mentioned among the Ukrainian researchers studying the shadowing processes and the ways of their reduction: A.Halchynskiy, O.Vlasiuk, V.Heiets, A.Bazeliuk, T.Koriahin, O.Mandybura, I.Mazur and others. The number of such publications increased in the latest years. However, the effectiveness of these researches, the practical application of their

basic results for developing certain public actions as to deshadowing the domestic economy in general and the tourism industry in particular could be much better now. It is related to many factors and especially to the political processes taking place in Ukraine.

A deep research of this matter is necessary because of the strategic orientation of the foreign economic policy of Ukraine towards a deep integration to European space, provided globalization would go on in the future and keep strengthening. The study and review of the experience of the regional and national counteraction to the world negative effect of the shadow economy becomes very important as well. Nowadays economic publications do not provide a systemic analysis of the causes for shadowing of the tourism business in Ukraine. Therefore, the national deshadowing measures in the tourism industry can hardly be taken.

The purpose of the research is, firstly, to carry out a systemic analysis of the causes for shadowing economic activities; secondly, to develop a system of integrated measures to reduce the degree of shadowing in the tourism industry.

Basic results of the research. Notwithstanding many methods of analyzing illegal economic activities available, there is no common definition yet for *shadow economic activities*. Yu.Latov defines the shadow economy as "...a system of illegal economic actions contradicting the current legislation" [1, p.15-16]. F.Shneider stresses that "...the part of the gross national product not indicated in official accounts" can be referred to as the shadow segment of economy [2, p.194].

Now the most promising way of income increasing is attraction of the shadow turnover to the legal business. Nevertheless, all the attempts to resolve this problem, particularly due to the improvement of the taxation system, the review of benefits, strengthening of the tax collection control, failed to give the expected results. The shadow economy still holds leading positions.

Shadow economy in tourism can be considered as objectively conditioned social and economic mechanism reimbursing failures and shortcomings of the legal means of economic regulation [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**3, p.466].

It should be underlined that the importance of this problem is confirmed by many existing variants of criminal behavior. The extent of shadow economy already exceeds the legal business but it is hard to measure because the purpose the shadow economy actually appears for is to avoid any measurement [4, p.22].

The evidence of high tourism industry shadowing is the fact that there were only about 5% of legal tourists in 15% of tourists number increase in 2012 (hotels, health resorts and boarding houses where tourists are registered) and about 10% – private houses (private persons providing services to tourists in their households without paying taxes). For example, the situation in Crimea receiving 5 million 819 thousand tourists in 2011, that is five times more than the number of tourists who came to Dubai. However, they left 10 times less money than in Dubai [9].

The main factors of shadow tourism development in the transformation economy are as follows: an excessive taxation load, too much regulation and control of tourism activities and a big weight of state-run economy.

A rather new factor is transnationalization and globalization of the tourism business. This factor is especially considerable in the countries actively participating in foreign economic relationship where the financial system is relatively liberal or not controlled enough.

They are common for the countries with different types of economy – for the countries with market economy, transitional economy and developing countries. A number of fac-

tors can be distinguished as well, either solely typical for the transitional economies or having different effect under conditions of different types of economic systems.

Such factor as the extent of income and expense of local funds (budget) has diverse effect on the volume of shadow tourism.

Thus, the following factors among those contributed to the development and strengthening of the shadow tourism industry of Ukraine have to be mentioned: lack of real market environment; heavy taxation load; spread of hidden employment; structural economic imbalances.

The lack of real market environment in tourism industry is the consequence of contradictions in the industry development policy and the current legislation. The administrative and punitive measures taken by the local authorities to oppose shadowing are totally inefficient as they do not change market conditions of business activities. If the state economic policy cannot provide able-bodied people with employment and is carried out regardless the interests of the vast majority of economic players, the shadow economy will cover new areas of business and dominate the society [5, p.99]. The new rules of concluding economic transaction will emerge spontaneously where the conditions of informal agreements prevail over regulatory and controlling mission of local authorities. It becomes routine to submit minimum information about the nature and volume of entrepreneurial activities. Bribery is practiced overall. Reimbursement for additional risks and related expenditure is included in the price of services provided. Shadow tourism activities get improved and well-masked forms and realization due to the application of punitive measures. This results in criminalization of the tourism industry.

The incomplete and imperfect market mechanisms, slow economic reforms unbalance the tourism policy and the interests of most business entities. The participants of economic relationship have to create mechanisms of their cooperation by themselves. The biggest part of shadow tourism turnover is made by useful tourism activities hidden from official statistics and taxation. This environment encourages a slighting attitude of busi-

ness entities towards the local authorities. People show their growing legal skepticism as well [5, p. 100].

The regulation of tourism activities as a factor of shadowing increasing in the industry is especially important under these conditions. The most important direction of the institutional reforms in transition to the market economy is, as generally known, liberalization of economic activities. Its idea is introduction of such market freedoms as competition, entrepreneurial activities, price formation, etc. However, this process is irregular, inconsecutive and incomplete. The power of market is still limited in many segments of tourism business subjected, as before, to strict governmental regulation. Many experts consider this incomplete liberalization of tourism activities as the main ground for shadowing in this industry.

The heavy taxation load is considered one of the most efficient factors contributing to the growth of shadow economy. The fact that the tax policy exclusively serves current financial interests – i.e. attracting as much earnings as possible to the local and to the state budget – makes an excessive tax pressure on business entities. This promotes hiding the real extent of tourism activities and their shadowing, too [6, p. 61].

The world financial and economic crisis could only strengthen these tendencies in the Ukrainian tourism business. At the same time, the level of shadow economy dropped till 2008. That was caused by an increased confidence of consumers and their satisfaction brought to partial deshadowing of people's income. When a person wants to get a consumer credit, documents confirming the person's solvency (income statement) should be provided and it was the incentive for employers to legalize a part of their employees' salary [5, p. 100].

Notwithstanding a certain tendency of shadow economy reduction since 1998 that can be observed in Ukraine, it is still impossible to reduce substantially the level of tourism industry shadowing and to minimize its effect on the social and economic situation in the country [7, p. 58].

The shadow tourism industry keeps becoming well-organized and applies insolent

and fine forms of illegal activities. Our country still needs a clear mechanism of cooperation between the authorities and an efficient and integral use of all available means and resources of state organizations responsible for rights protection, control, finances, etc. in resolving the problems stated. It means that the ways of influence selected by the state do not entirely consider the factors of deshadowing of a part of Ukrainian tourism industry is depending on. It is necessary to look permanently for new measures and for understanding the fact that the problem stated cannot be resolved in separate campaigns. Such measures could be, for instance, the plans of the Ministry of resorts and tourism of Crimea to legalize minihotels having the number of places of ten and below. According to the words of Oleksandr Liiev, the first deputy minister of this authority, they have been preparing a draft of amendments to the Tax Code of Ukraine in cooperation with the authorities of the local self-government to permit hotels to work by a seasonal patent. Actually, minihotels receive their guests only for 3 months and it is rather difficult to register such entities like hotels. It will allow deshadowing the resort business of Crimea. It is also planned to issue certificates for private houses where rooms for tourists are offered [10].

The punitive actions, as experience shows, remain inefficient if they are not supported by systemic measures on creation of a favourable economic environment and on propagation of the culture of law. They do not stop shadow operations but make them very fine and masked. It is also clear that further limitation of effect of tourism business shadowing factors cannot only be based on the use of force providing temporary effect. Success can only be ensured in an integral system of actions aimed, first of all, at the elimination and prevention of the causes and conditions of these appearances and processes.

Having started the tax reform, the authorities made a very important step for economy deshadowing. Serhii Tihipko, the deputy prime minister of Ukraine talked about it at a Parliament session during the hour of Government. He said that about 40% of the Ukrainian economy is shadowed and the adopted Tax Code of Ukraine [8] is an in-

complete but a very important step for economy deshadowing. Nevertheless the expectations of the authorities failed to come true because the tax reform essentially reduced the advantages of the small business, namely the simplified taxation, which got shadowed in response to the governmental actions under the circumstances of the increased tax pressure.

Moreover, regardless the National tourism development program existing in Ukraine, the state policy of tourism development is insufficient, particularly because of lack of financing, regulatory and procedural support, consideration of peculiarities of tourism development in each region, the condition and features of development of their economy, resource background, etc. All these factors along with the systemic obstacles to the economic development of the Ukrainian regions result in the tension in social and labour relationship, increase of unemployment, development of corruption and shadow economy. It became necessary to adopt the Law of Ukraine on legalization of shadow assets earned not criminally in order to introduce the amnesty policy for a certain period towards shadow capital of not criminal origin through opening ways to it for being legally invested, including in tourism. We should mention that there already exists such a system of measures in Poland and it has been practising for a long time, and it is especially efficient in tourism and frontier regions.

Shortcoming of legal regulation of the problem studied is that the estimation of shadowing on the subregional and local levels in Ukraine is limited by the lack of a due static base and appropriate procedure that would take into account the peculiarities of shadow economy existence in certain industry. It is necessary to mention that the bureaucracy in taking decisions by the local executive authorities, uncertain determination of rights and mutual commitments of the state and the business entities, regular changes in current laws and regulations also result in the imbalance in the law and regulatory mechanism and makes obstacles to the development of economic activities.

In order to break certain shadow structures and to restrict shadow activities in tour-

ism industry, now it is necessary to take a number of measures, particularly: reforming the national system of finance control of conducting illegal activities by means of developing certain restriction instruments for shadow structures of redistribution of finance resources for each particular case; forming a special register and a general list of declarations with VAT amounts declared to be reimbursed considered doubtful; application of minimum prices for highly liquid imported goods (first of all excisable goods) for settlements and tax payment; establishing an institution of customs and tax service representatives in other countries (for exchange of information about taxation of foreign economic activities of the Ukrainian business entities); monitoring in-company prices within holding companies; introduction of changes in organization structure of state-owned holding companies (particularly disintitling companies to be legal entities) and others.

Integrated application of the measures given above will promote the process of economy deshadowing and cause the process of income legalization.

The problem of shadow capital legalization is complicated. Legalization of income earned illegally or not taxed is only a small component of the problem of shadow tourism activities and one of the ways of tourism industry deshadowing in general.

The problem of tourism business shadowing should be considered from a much wider point of view. It is necessary to have our own concept of shadow economy legalization taking into account our economic, social and political conditions as well as the features of shadow economy appearances. The numerous aspects and branches of shadowing appearances confirm senselessness of the symptomatic repressive counteraction methods in the form of strengthening punitive and control functions of the state. The key factor of deshadowing should be the establishment of a motivational law and regulatory environment ensuring efficient and profitable work of the legal tourism industry. The stability of the economic development should be ensured exclusively by means of market regulation. It will contribute to attaining political, social and economic stability in the country

provided the image of Ukraine among other countries and international organizations is improved.

Only taking active measures as to tourism deshadowing can bring the desired results. We need to create a clear mechanism of cooperation between the authorities and an efficient and integral use of possibilities of the civil society and all available means and resources of the state organizations responsible for rights protection, control, finances, etc. in resolving the problems stated. The elimination of the criminal and other illegal areas of shadow tourism turnover has to be supported by the introduction of efficient mechanisms of returning capitals of not criminal origin to the official segment of economy.

In order to do it, we need a new strategy of economy deshadowing providing, first of all, the creation of favourable conditions for the legal economic activities based on the maximum respect of the interests of the business entities. The executive authorities on their part have to elaborate and to implement the legal and organizational means ensuring active counteraction to the criminal activities in the economy.

Conclusion and opportunities of future researches. The developed tourism infrastructure promotes the improvement of attractiveness of the country and its competitiveness in the world, speeds up the processes of its integration to the world economy, ensures the transition from the agricultural and industrial economy to the development of the economy based on services.

The state program of tourism shadowing reduction has to include the creation of conditions for the legalization of shadow structures, reduction of tax pressure, protection of interests of businessmen, promotion of business activities, taking strict administrative and punitive measures, elimination of state-owned corrupted structures on all the levels of authority. The main priorities of the state resort and tourism policy are as follows: the creation of optimal legal regulations of tourism and resort development in Ukraine along with their infrastructure; ensuring state promotion of the foreign and domestic tourism development in Ukraine; making the national

tourism product competitive on the world market.

The opportunities of future researches in this direction consist in a more structured and detailed description of each of the measures proposed, the development of consecutive operations, which would accumulate the activities of the authorities and of the citizens in our country. The aspects of the implementation of deshadowing and legalization of capital earned from the illegal tourism activities in Ukraine require further study as well.

References

1. Latov Yu.V. Tenevaya ekonomika / Yu.V. Latov, S.N.Kovalev. – M.: Norma, 2006. – 536 s.
2. Schneider F. Measuring the size and development of the shadow economy. Can the causes be found and the obstacles be overcome? / F. Schneider // Brand-staetter H., Güth W.: Essays on Economic Psychology. – Berlin: Springer Publishing Company, 2004. – P. 193–212.
3. Nesterova I.A. Dzherela tiniovykh vidnosyn, shcho vynykaiut u sferi turystychnoho biznesy: istoryko-porivnialnyi aspekt / I.A.Nesterova // Derzhava I pravo. – 2009. – Vyp. 45. – S. 465-471.
4. Terekhina Ye. Kak izmerit “ten” // NEH. – 2003. – No. 11. – S. 22.
5. Chaikovskiy P.Y. Prychyny isnuvannia tiniovoii ekonomiky u prykordonnomu z Yevropeiskym Soiuzom rehioni / R.Y. Chaikovskiy // Problemy ekonomiky ta upravlinnia No. 611. – L. : Vyd-vo Nats. un-tu “Lviv. politekhnik”, 2008. – S. 98-104.
6. Varnaliy Z.S. Shliakhy detinizatsii ekonomiky ta ii osoblyvosti / Z.S. Varnaliy // Bankivska sprava. – 2007. – No. 2. – S. 56-66.
7. Koloberdianko I.I., Bekhter S.O. Osoblyvosti detinizatsii ekonomiky Ukrainy na suchasnomu etapi // Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universitetu: Ekonomichni nauky. – Zaporizhzhia: ZNU, 2008. – No. 1. – S. 56-63.
8. Tihipko S. Pryiniattia Podatkovoho kodeksu spriyatyme detinizatsii ekonomiky [El-

elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://news.ligazakon.ua/news/2010/12/6>.

9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Ministerstvo kurortiv i turyzmu Avtonomnoi Respubliki Krym [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://crimea.gov.ua/>.

Негода Г. А.

Управління процесом детінізації відносин у туристичному бізнесі

В статті проведено системний аналіз основних причин існування тіньових процесів (відсутність повноцінного ринкового середовища, важкість податкового навантаження, наявність недостатньо контрольованого кордону, поширення прихованої зайнятості, структурні диспропорції), що стримують розвиток туризму в Україні в останні роки, розкрито можливі шляхи детінізації відносин у туристичному бізнесі. Основними пріоритетами державної курортної політики в галузі туризму є: створення оптимальних правових норм туризму і курортного розвитку в Україні разом з їх інфраструктурою, забезпечення державного стимулювання розвитку зовнішнього та внутрішнього туризму в Україні, що робить національний продукт туризму конкурентоспроможними на світовому ринку.

Ключові слова: тіньова економія, прихована зайнятість, детінізація, туристична галузь, стратегія розвитку туризму.

Негода А. А.

Управление детенизации отношений в туристическом бизнесе

В статье проведен системный анализ основных причин существования теневых процессов (отсутствие полноценной рыночной среды, тяжесть налоговой нагрузки, наличие недостаточно контролируемого границы, распространение скрытой занятости, структурные диспропорции), которые сдерживают развитие туризма в Украине в последние годы, раскрыто возможные пути детенизации отношений в туристическом бизнесе. Основными приоритетами государственной курортной политики в области туризма являются: создание оптимальных правовых норм туризма и курортного развития в Украине вместе с их инфраструктурой, обеспечение государственного стимулирования развития внешнего и внутреннего туризма в Украине, что делает национальный продукт туризма конкурентоспособными на мировом рынке.

Ключевые слова: теневая экономия, скрытая занятость, детенизация, туристическая отрасль, стратегия развития туризма.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Luhansk, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

*Стаття подана
17.12.2013 р.*

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИДЕНТИФИКАЦИИ ПОТЕНЦИАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье рассматривается методический подход к идентификации потенциальных кластеров в региональной экономике. В этой методике используются элементы методических подходов к выявлению кластеров М. Портера в американской (в 1990 году) и канадской (в 1997 году) экономических системах, однако предложенная нами методика по ряду компонентов существенно от них отличается и поэтому содержит элементы научной новизны. Представленная методика апробирована в экономике регионов Центрального Черноземья России. В частности, для Белгородской области выявлены 36 видов экономической деятельности, на базе которых возможно формирование кластеров. Определены пять потенциальных кластеров, в которых задействовано 26,7 % от общей численности занятых в экономике области: агропромышленный, добывающей, металлургической промышленности, по производству машин и оборудования и строительный кластеры. Использование предложенной методики позволит более эффективно проводить кластерную политику в регионе.

Ключевые слова: идентификация потенциальных региональных кластеров, региональная экономика, географическая концентрация.

Постановка проблемы. Идентификация потенциальных кластеров в регионе является важным этапом проведения кластерной политики. Основная проблема ее проведения, на наш взгляд, кроется в том, что ее цели можно понимать двояко. Действительно, необходимо различать кластеры, возникающие самостоятельно (как эмпирический феномен), и кластеры, которые образуются вследствие проводимой политики и инициатив, направленных на их создание и дальнейшее развитие. Первый тип кластеров – активные кластеры – статистически отражаются как рост концентрации и специализации в рамках конкретного сектора. Вторая группа кластеров является выражением целенаправленной стратегии, результатом определенных политических приоритетов и финансирования с целью стимулирования регионального развития, инноваций и т.д. [2-3; 5-6],

Анализ последних исследований и публикаций. На сегодняшний день крупные международные организации, такие как Всемирный банк и Организация экономического сотрудничества и развития, сосредоточили свое внимание на кластеризации, в частности, на разработке инновационных систем, в результате чего новые идеи могут распространяться посредством фирм в развивающихся регионах путем экстенсивного расширения коммуникаций, а также повышения уровня развития социальной инфраструктуры. Наиболее извест-

ные примеры включают Кремневую долину, Бостонский маршрут 128, Исследовательский треугольник Северной Каролины, графство Боулдер и итальянскую Эмилию-Романию [9].

Еще одним известным проектом является Европейская кластерная обсерватория (European Cluster Observatory), реализуемая Центром по стратегии и конкуренции в Стокгольмской Школе Экономики (Centre for Strategy and Competition at the Stockholm School of Economics). Проект имеет две цели: отображение кластера и подготовку кадров, направлен на отслеживание региональной концентрации населения, занятого в определенных кластерах [8].

Принимая во внимание тот факт, что искусственное создание регионального кластера является долгим и ресурсоемким процессом, важным этапом становится идентификация тех видов деятельности в регионе, на базе которых формирование кластера будет эффективным. Для этой цели мы предлагаем адаптировать методику М. Портера. Предлагаемая методика позволит выявить те виды экономической деятельности, в которых регион имеет наибольшие конкурентные преимущества.

Цель статьи - характеристика методических основ идентификации потенциальных кластеров в региональной экономике.

Изложение основного материала исследования. Определим основные отличия предлагаемой нами методики от известных аналогов (табл. 1). Как мы уже отмечали, в основе разработанной нами методики лежит метод идентификации и оценки потенциаль-

ных кластеров М. Портера [10], которая использовалась для выявления кластеров в регионах США в 1990 году. В 1997 году данный метод модифицировали для возможности использования при идентификации кластеров в Канаде [11].

Т а б л и ц а 1

Сравнение авторской методики идентификации потенциальных региональных кластеров с методикой М.Портера и канадской методикой

Характеристика	Авторская методика	Методика М.Портера	Канадская методика
Географический уровень	83 региона РФ	51 штат	140 городских районов и агломераций
Год исследования	2011	1990	1997
Виды деятельности	222 подкласса (до трех знаков по классификации ОКВЭД)	879 вида (до четырех знаков по Стандартной классификации промышленности)	300 видов (до четырех знаков по Североамериканской системе отраслевой классификации)
Определение кластеров	Отрасли разделяются на основе коэффициента локализации (больше 1) на имеющие тенденцию к географической концентрации и располагающиеся повсеместно. При проведении анализа по конкретному региону выбираются только те виды деятельности, коэффициент локализации которых в данном регионе выше 1. На основе попарного сопоставления видов деятельности по всем регионам из выборки удаляются нелокализующиеся в одном месте виды деятельности. Из оставшихся видов деятельности формируются кластеры, которые проверяются по критерию «объема»: численность занятых в кластере не должна быть ниже 1000 человек. Возможно отнесение одного вида деятельности в 2 и более кластера.	Отрасли разделяются на основе коэффициента локализации на концентрирующиеся географически (208) и располагающиеся повсеместно (82). Географически концентрирующиеся отрасли делятся на локализующиеся в одном месте (167) и нелокализующиеся в одном месте (51). На основе попарного сопоставления видов деятельности выделяются 19 типов кластеров. Возможно отнесение одного вида деятельности в 2 и более кластера. Критерии кластера: занятость свыше 1000 человек, коэффициент локализации кластера выше 1, коэффициент локализации, как минимум половины видов деятельности, выше 1.	Отрасли разделяются на торгующие (590), локальные (241) и природно-ресурсные (48) на основе концентрации по показателю занятости Предполагается, что все торгующие отрасли (590) кластеризуются Выявлен 41 тип кластеров методом попарного сопоставления торгующих отраслей в регионах Возможно отнесение одного вида деятельности в 2 и более кластера. Сильные кластеры характеризуются коэффициентом локализации выше 1 (или 0,8 в некоторых случаях).

Источник: авторская разработка

Определим алгоритм авторской методики идентификации потенциальных кластеров в региональной экономике (рис. 1). В качестве базового показателя для расчета коэффициента локализации возьмем среднесписочную численность работников по полному кругу организаций [1]. Год исследования – 2011. Виды экономической деятельности представим по классификатору ОКВЭД [4] по всем 17 разделам. Уровень агрегации видов экономической деятельности – подклассы (до трех знаков по классификации ОКВЭД) – всего 222 подкласса.

На первой этапе исследования проведем идентификацию видов экономической дея-

тельности, которые имеют тенденцию к концентрации в определенном месте. Ввиду того, что нам необходимо определить долю регионов, коэффициент локализации в которых превышает 1, в общем числе регионов, используем данные по 83 регионам РФ.

Рассчитаем коэффициенты локализации (по численности работников) (1) по 222 видам экономической деятельности в 83 регионах России.

Рис. 1. Алгоритм идентификации потенциальных кластеров в регионе
 Источник: авторская разработка

$$LQ = \frac{Emp_{ig}}{Emp_g} \Big/ \frac{Emp_i}{Emp} = \frac{Emp_{ig}}{Emp_i} \Big/ \frac{Emp_g}{Emp}, \quad (1)$$

где LQ – коэффициент локализации;
 Emp_{ig} – количество занятых в секторе экономики i в регионе g ;
 Emp_g – общее количество занятых в регионе g ;
 Emp_i – количество занятых в секторе экономики i ;
 Emp – общее количество занятых в стране.

Тенденция к концентрации имеет место в том случае, когда доля регионов с коэффициентом локализации больше 1 не превышает 40% от общего числа.

Из 222 проанализированных видов деятельности не имеют тенденцию к концентрации только 40. Важно отметить, что на базе данных видов экономической деятельности создание кластеров в регионах осуществляться не может. К их числу, например, относится животноводство, производство молочных, прочих пищевых продуктов, лесоводство и предоставление услуг в области растениеводства, декоративного садоводства и животноводства. В

промышленности не имеют тенденции к концентрации такие виды экономической деятельности, как производство изделий из бетона, гипса и цемента, резка, обработка и отделка камня, производство прочей неметаллической продукции, кирпича, черепицы и изделий из обожженной глины. Здесь мы должны обратить внимание на то, что ряд регионов Центрального Черноземья в качестве приоритетных направлений заявили создание и развитие строительных кластеров. Ввиду того, что многие виды производств материалов для строительства не имеют тенденцию к концентрации, в региональных строительных кластерах эти производства могут выполнять только второстепенные функции.

Не имеют тенденции к концентрации производство, передача и распределение пара и горячей воды (тепловой энергии) и электроэнергии, сбор, очистка и распределение воды. В сфере розничной торговли – торговля моторным топливом, пищевыми продуктами, фармацевтическими, медицинскими, косметическими и парфюмерными товарами. Наибольшее число видов

деятельности, не имеющих тенденции к географической концентрации, наблюдается в сфере услуг. Полный перечень представлен в приложении.

Таким образом, остальные 182 вида экономической деятельности имеют тенденцию к географической концентрации.[7] Второй этап идентификации потенциальных региональных кластеров подразумевает разделение 182 подклассов на две группы: совместно располагающиеся географически и не располагающиеся географически совместно. Для упрощения проведения второго этапа нами были выделены те виды деятельности, которые имеют место в регионах Центрального Черноземья. Из 182 видов экономической деятельности, имеющих тенденцию к географической концентрации, в регионах Центрального Черноземья расположены 151. При этом только 104 подклассы имеют коэффициент локализации выше 1 в той или иной области экономического района.

Рассмотрим наиболее значимые показатели локализации по видам деятельности (рис. 2).

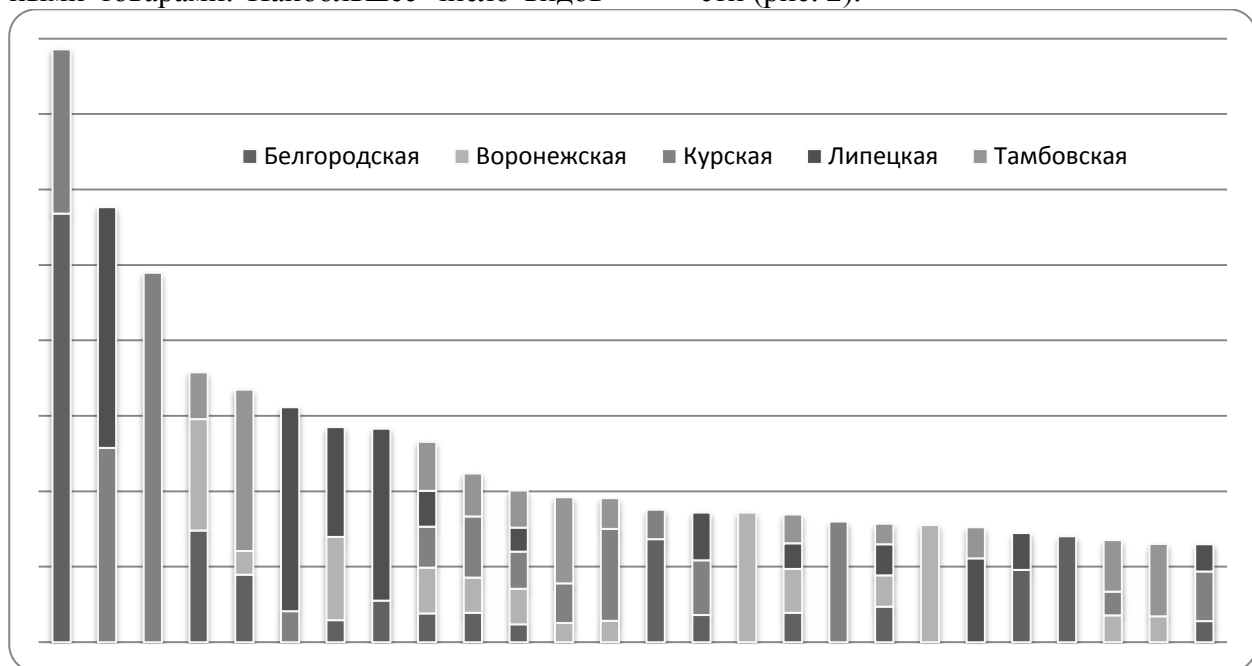

Рис. 2. Наиболее значимые виды деятельности регионов Центрального Черноземья по показателю коэффициента локализации в 2011 году, коэф.

Источник: авторская разработка

На рисунке показано, что в совокупности по регионам Центрального Черноземья наиболее значимым видом экономической деятельности является добыча и обо-

гащение железных руд. В Белгородской области коэффициент локализации в данном подклассе составлял 28,41, в Курской области – 10,89. Высокие коэффициенты

локализации также имеют место в производстве химических источников тока (в Курской области – 12,87; в Липецкой – 15,96), искусственных и синтетических волокон (в Курской области – 24,48), растительных и животных масел и жиров (в Белгородской области – 7,4; в Воронежской – 7,38; в Тамбовской – 3,11).

При проведении анализа в разрезе областей Центрального Черноземья можно увидеть, что высокие коэффициенты локализации в Белгородской области также имеют место в производстве паровых котлов (7,03) и готовых кормов для животных (6,83); в Воронежской области – в производстве музыкальных инструментов (8,59), аппаратуры для приема, записи и воспро-

изведении звука и изображения (7,76), станков (3,48); в Курской области – в производстве искусственных и синтетических волокон (24,48), спортивных товаров (7,99), резиновых изделий (6,1); в Липецкой области – в производстве бытовых приборов (13,53), чугуна, ферросплавов, стали, горячекатаного проката и холоднокатаного листового (плоского) проката, чугунных и стальных труб (11,4), табачных изделий (5,56); в Тамбовской области – в производстве красок и лаков (10,7), дублении и отделке кожи (5,71).

Рассмотрим более подробно виды деятельности, коэффициент локализации которых в Белгородской области превышает 1 (табл. 2).

Т а б л и ц а 2

Виды экономической деятельности с высоким уровнем географической концентрации для Белгородской области в регионах Центрального Черноземья в 2011 году

№	Вид деятельности	Регион				
		Белгород- ская	Воронеж- ская	Курская	Липецкая	Тамбов- ская
1	2	3	4	5	6	7
1.	Растениеводство	1,92	3,03	2,71	2,38	3,25
2.	Растениеводство в сочетании с животноводством (смешанное сельское хозяйство)	1,43	1,61	+	1,27	1,75
3.	Рыбоводство	2,21	1,19	0,97	1,35	+
4.	Добыча и обогащение железных руд	28,41		10,89		
5.	Добыча гравия, песка и глины	1,30	+	+	+	+
6.	Разработка каменных карьеров	1,46	5,52	+	7,28	+
7.	Переработка и консервирование картофеля, фруктов и овощей	2,42	+	+	1,92	1,94
8.	Производство готовых кормов для животных	6,83	+	1,95	+	+
9.	Производство мяса и мясопродуктов	4,27	1,14	+	+	+
10.	Производство продуктов мукомольно-крупяной промышленности, крахмалов и крахмалопродуктов	1,18	2,37	2,46	1,59	2,45
11.	Производство растительных и животных масел и жиров	7,40	7,38	+	+	3,11
12.	Производство чемоданов, сумок и аналогичных изделий из кожи и других материалов; производство шорно-седельных и других изделий из кожи	1,95	+	+	+	+
13.	Производство изделий из бумаги и картона	1,40	+	3,29	1,81	+
14.	Производство красок и лаков	4,47	1,57		+	10,7
15.	Производство пластмассовых изделий	1,05	+	+	1,38	+
16.	Производство прочей неметаллической минеральной продукции	2,91	+	+	+	2,07
17.	Производство цемента, извести и гипса	4,80	+	+	2,44	+
18.	Обработка металлов и нанесение покрытий на металлы; обработка металлических изделий с использованием основных технологических процессов машиностроения	2,00	+	3,06	+	+
19.	Производство металлических резервуаров, радиаторов и котлов центрального отопления	3,25	+			2,03
20.	Производство паровых котлов, кроме котлов центрального отопления; производство ядерных реакторов	7,03	+		+	+
21.	Производство прочих готовых металлических изделий	1,16	+	+	+	+
22.	Производство строительных металлических конструкций и изделий	2,36	2,08	+	2,06	1,36

1	2	3	4	5	6	7
23.	Производство чугуна, ферросплавов, стали, горячекатаного проката и холоднокатаного листового (плоского) проката; чугунных и стальных труб; прочей продукции из черных металлов, не включенной в другие группировки	2,76			11,4	
24.	Производство машин и оборудования для сельского и лесного хозяйства	1,96	2,90	+	1,69	1,92
25.	Производство прочего оборудования общего назначения	1,46	+	+	+	1,22
26.	Производство прочих машин и оборудования специального назначения	1,05	1,08	+	+	+
27.	Производство прочего электрооборудования	3,67	+	+	+	+
28.	Обработка металлических отходов и лома	1,98	1,07	1,25	+	+
29.	Аренда строительных машин и оборудования с оператором	1,80	+	3,63	3,17	+
30.	Производство отделочных работ	1,96	2,32	4,07	+	2,84
31.	Строительство зданий и сооружений	1,21	+	+	1,29	+
32.	Оптовая торговля машинами и оборудованием	1,05	2,28	+	+	+
33.	Оптовая торговля несельскохозяйственными промежуточными продуктами, отходами и ломом	1,01	1,75	+	+	+
34.	Аренда прочих машин и оборудования	2,37	+	+	1,2	+
35.	Деятельность в области права, бухгалтерского учета и аудита; консультирование по вопросам коммерческой деятельности и управления предприятием	1,13	+	+	+	1,09
36.	Деятельность, связанная с производством, прокатом и показом фильмов	1,4	+	1,91	1,16	+

Источник: авторская разработка

Таким образом, мы видим, что в Белгородской области на сегодняшний день осуществляются 36 видов экономической деятельности, на базе которых возможно формирование кластеров. Определим, насколько часто эти виды деятельности локализируются вместе, и могут ли они быть логически связанными друг с другом. Построим для этого матрицу парного сравнения коэффициентов локализации 36x36 (табл. 3). Нам необходимо определить, как часто пара отраслей с коэффициентом локализации (по показателю занятости) больше 0,8 находится в одном и том же регионе. Важно отметить, что на данном этапе исследования в качестве критического значения коэффициента локализации принимается не 1, а 0,8 [10-11]. Если анализ показывает, что по какой-то промышленной группе производство было совмещено, по крайней мере, 50 % раз, то его можно отнести к числу производств, совместно располагающихся географически.

Анализ 36 видов экономической деятельности, отобранных нами по Белгородской области, показал, что только два вида экономической деятельности не совмещаются в регионе: производство чемоданов, сумок и аналогичных изделий из кожи и других материалов, производство шорно-седельных и других изделий из кожи, опто-

вая торговля машинами и оборудованием. Следовательно, данные виды деятельности можно исключить из дальнейшего анализа. На этом этапе мы можем разделить все виды экономической деятельности на группы, которые и будут представлять собой потенциальные кластеры. При этом, возможно, что какой-то вид деятельности будет принадлежать к более, чем одному кластеру.

Условные обозначения к табл. 3:

1. Растениеводство; 2. Растениеводство в сочетании с животноводством (смешанное сельское хозяйство); 3. Рыбоводство; 4. Добыча и обогащение железных руд; 5. Добыча гравия, песка и глины; 6. Разработка каменных карьеров; 7. Переработка и консервирование картофеля, фруктов и овощей; 8. Производство готовых кормов для животных; 9. Производство мяса и мясопродуктов; 10. Производство продуктов мукомольно-крупяной промышленности, крахмалов и крахмалопродуктов; 11. Производство растительных и животных масел и жиров; 12. Производство чемоданов, сумок и аналогичных изделий из кожи и других материалов; производство шорно-седельных и других изделий из кожи; 13. Производство изделий из бумаги и картона; 14. Производство красок и лаков; 15. Производство пластмассовых изделий; 16. Производство прочей неметаллической минеральной продукции; 17. Производство цемента, извести и гипса; 18.

Обработка металлов и нанесение покрытий на металлы; обработка металлических изделий с использованием основных технологических процессов машиностроения; 19. Производство металлических резервуаров, радиаторов и котлов центрального отопления; 20. Производство паровых котлов, кроме котлов центрального отопления; производство ядерных реакторов; 21. Производство прочих готовых металлических изделий; 22. Производство строительных металлических конструкций и изделий; 23. Производство чугуна, ферросплавов, стали, горячекатаного проката и холоднокатаного листового (плоского) проката; чугунных и стальных труб; прочей продукции из черных металлов, не включенной в другие группировки; 24. Производство машин и оборудования для сельского и лесного хозяйства; 25. Производство

прочего оборудования общего назначения; 26. Производство прочих машин и оборудования специального назначения; 27. Производство прочего электрооборудования; 28. Обработка металлических отходов и лома; 29. Аренда строительных машин и оборудования с оператором; 30. Производство отделочных работ; 31. Строительство зданий и сооружений; 32. Оптовая торговля машинами и оборудованием; 33. Оптовая торговля несельскохозяйственными промежуточными продуктами, отходами и ломом; 34. Аренда прочих машин и оборудования; 35. Деятельность в области права, бухгалтерского учета и аудита; консультирование по вопросам коммерческой деятельности и управления предприятием; 36. Деятельность, связанная с производством, прокатом и показом фильмов.

Таблица 3

Матрица парного сравнения коэффициентов локализации по видам экономической деятельности, имеющих высокий уровень географической концентрации и локализующихся в одном месте, для Белгородской области в 2011 году

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36		
	36	35	32	14	43	26	33	39	44	33	21	21	39	21	39	32	32	37	31	17	28	36	17	30	36	32	29	39	27	34	47	21	40	29	36	36		
1.	36		20	15	5	19	15	19	22	24	27	18	10	19	12	22	17	16	16	15	7	9	18	7	20	14	15	13	19	11	17	22	13	18	10	13	19	
2.	35			15	4	18	13	21	21	26	20	11	10	19	14	21	18	18	20	15	8	16	15	11	17	21	16	16	17	13	14	22	12	16	11	12	16	
3.	32				12	19	12	14	19	18	13	10	9	16	10	15	12	12	14	11	7	11	13	9	12	15	12	7	10	10	9	23	8	19	11	13	17	
4.	14					10	7	4	4	7	6	3	2	4	2	3	4	8	6	6	5	6	9	6	7	8	8	3	10	7	10	9	5	8	6	9	9	
5.	43						14	18	21	25	16	10	10	20	11	18	17	18	22	19	13	16	22	11	16	19	15	14	22	15	20	26	13	24	15	18	19	
6.	26							13	10	16	12	9	8	15	10	15	12	14	13	12	7	12	17	9	12	14	13	10	15	12	14	17	11	17	8	11	13	
7.	33								23	24	21	12	9	20	14	23	18	15	17	13	8	16	17	11	16	18	16	16	16	13	13	23	14	17	13	13	13	
8.	39									32	23	15	15	16	14	26	20	15	22	18	10	17	21	9	23	19	21	16	24	13	17	25	10	20	14	15	16	
9.	44										27	14	17	30	17	30	22	23	23	20	12	20	24	12	15	22	22	20	27	15	22	27	15	23	17	15	19	
10.	33										14	11	19	11	20	17	17	17	14	9	12	17	10	19	17	15	19	13	17	21	14	16	12	14	16	12	14	16
11.	21											5	12	7	14	10	10	10	10	10	5	6	11	4	12	10	9	6	12	6	10	16	8	13	6	11	14	
12.	21												15	11	19	11	5	12	14	9	9	14	5	13	13	12	15	14	9	13	13	10	10	6	10	7		
13.	39													16	28	21	18	23	18	11	19	22	9	21	17	18	18	19	16	15	24	15	21	16	16	13		
14.	21														19	15	10	14	13	9	12	16	7	14	14	10	12	12	10	12	14	13	14	9	10	10		
15.	39															24	15	24	22	13	19	22	10	21	21	20	21	21	15	17	25	18	21	15	15	13		
16.	32																18	23	20	12	16	21	10	15	18	18	17	16	13	14	17	14	19	18	12	13		
17.	32																	17	14	10	14	19	9	13	17	16	13	19	12	15	20	12	19	13	12	17		
18.	37																		19	11	19	21	11	15	24	19	18	21	18	21	20	14	19	15	16	15		
19.	31																			12	16	21	8	14	18	17	15	18	11	18	21	13	16	12	17	15		
20.	17																				9	10	7	10	14	7	10	11	7	11	10	9	11	8	11	7		
21.	28																					16	15	10	22	19	12	15	14	10	18	13	19	13	14	12		
22.	36																						10	17	21	22	18	25	17	20	22	16	22	15	18	18		
23.	17																							7	16	13	8	11	11	7	12	9	14	9	11	10		
24.	30																								16	13	13	17	13	17	18	10	18	9	14	15		
25.	36																										20	18	20	17	16	21	15	22	15	20	16	
26.	32																											13	24	14	16	20	13	16	14	13	13	
27.	29																												17	11	16	10	10	12	12	12	8	
28.	39																													18	27	23	13	20	14	17	17	
29.	27																													16	16	10	19	11	17	14		
30.	34																													20	10	18	12	17	15			
31.	47																															17	31	19	24	26		
32.	21																																17	9	12	11		
33.	40																																	18	25	23		
34.	29																																		15	11		
35.	36																																			19		
36.	36																																					

Источник: авторская разработка

Численность занятых в кластерах Белгородской области в 2009-2011 годах

Кластер	Вид экономической деятельности	Численность, чел.		
		2009 г.	2010 г.	2011 г.
Агропромышленный	Растениеводство	18 785	16 340	16203
	Растениеводство в сочетании с животноводством (смешанное сельское хозяйство)	1 484	1 415	1233
	Рыбоводство	397	241	391
	Переработка и консервирование картофеля, фруктов и овощей	645	774	895
	Производство готовых кормов для животных	2 322	2 640	2508
	Производство мяса и мясопродуктов	9 138	9 601	11145
	Производство продуктов мукомольно-крупяной промышленности, крахмалов и крахмалопродуктов	930	897	802
	Производство растительных и животных масел и жиров	3 645	3 373	3278
	Всего в кластере	37346	35281	36455
Добывающей промышленности	Добыча и обогащение железных руд	17 551	18 627	19645
	Добыча гравия, песка и глины	625	652	690
	Разработка каменных карьеров	750	789	727
	Всего в кластере	18926	20068	21062
Металлургической промышленности	Обработка металлов и нанесение покрытий на металлы; обработка металлических изделий с использованием основных технологических процессов машиностроения	2 651	1 908	1959
	Производство металлических резервуаров, радиаторов и котлов центрального отопления	513	280	1098
	Производство паровых котлов, кроме котлов центрального отопления; производство ядерных реакторов	2 284	1 723	3240
	Производство прочих готовых металлических изделий	1 103	962	1089
	Производство строительных металлических конструкций и изделий	4 002	3 068	4152
	Производство чугуна, ферросплавов, горячекатаного проката и холоднокатаного листового (плоского) проката; чугуновых и стальных труб; прочей продукции из черных металлов, не включенной в другие группировки	10 635	10 835	9979
	Обработка металлических отходов и лома	941	907	988
	Всего в кластере	22129	19683	22505
По производству машин и оборудования	Производство машин и оборудования для сельского и лесного хозяйства	1 205	944	1144
	Производство прочего оборудования общего назначения	1 187	1 192	4245
	Производство прочих машин и оборудования специального назначения	–	–	2811
	Производство прочего электрооборудования	3 138	3 363	3363
	Всего в кластере	5530	5499	11563
Строительный	Добыча гравия, песка и глины	625	652	690
	Производство изделий из бумаги и картона	640	622	900
	Производство красок и лаков	1 208	1 131	1110
	Производство цемента, извести и гипса	2 341	2 373	2596
	Производство строительных конструкций и изделий	4 002	3 068	4152
	Аренда строительных машин с оператором	383	488	509
	Производство отделочных работ	680	892	1038
	Строительство зданий и сооружений	29 885	27 364	30510
	Производство прочей неметаллической минеральной продукции	1 486	1 486	1757
	Всего в кластере	41250	38076	43262

Источник: авторская разработка

По результатам анализа совместимости видов экономической деятельности и, исходя из логических соображений, нами были выделены пять действующих кластеров в Белгородской области: агропромышленный, добывающей промышленности, металлургической промышленности, производства машин и оборудования и строительный кластеры. Последним, третьим, этапом является проверка кластера по критерию «объема»: численность занятых в кластере не должна быть меньше 1000 человек. Рассмотрим численность занятых по выявленным кластерам Белгородской области (табл. 4).

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Мы видим, что по всем пяти кластерам Белгородской области выполняется критерий «объема»: численность работников превышает 1000 человек. Наиболее крупным является строительный кластер. В него входят девять основных видов деятельности и занято от 38076 человек (в 2010 г.) до 43262 человек (в 2011 г.). В 2011 году в строительном кластере было занято 8,56 % от общей численности работников Белгородской области. Важно отметить, что строительный кластер сильно зависит от эффективности деятельности других производств региона. Так, в 2010 году, когда в Белгородской области наиболее остро проявились последствия мирового финансового кризиса, произошло сокращение численности занятых в кластере на 7,7 % по сравнению с 2009 годом.

Второй по численности занятых – агропромышленный кластер, включающий восемь видов экономической деятельности. В 2011 году его доля в общей численности работников области составляла 7,22 %. Следующий по объему кластер – кластер металлургической промышленности. В него входят семь основных видов экономической деятельности, занято 4,45 % работников Белгородской области.

В кластер добывающей промышленности региона входят всего три вида экономической деятельности: добыча и обогащение железных руд (93,3 % от общей численности занятых в кластере), добыча гравия, песка и глины и разработка каменных карьеров. Хотим отметить, что этот кластер является единственным, численность работников в котором не имела тенденции к снижению в 2010 году.

Относительно небольшим является кластер по производству машин и оборудования – 2,29 % от общей численности занятых в регионе.

Таким образом, мы можем сделать вывод, что в кластерах Белгородской области задействовано, как минимум, 26,7 % от общей численности занятых в регионе. Хотим отметить, что в состав выделенных кластеров могут входить и другие, вспомогательные, виды экономической деятельности, такие, как логистические структуры, деятельность в области права, бухгалтерского учета и аудита, услуги образовательных и научных учреждений. В таком случае, объем кластеров значительно увеличится.

Мы считаем, что предложенная методика идентификации потенциальных кластеров в региональной экономике позволит более эффективно проводить кластерную политику, направленную на повышение конкурентоспособности региона в целом.

Литература

1. База данных Федеральной службы государственной статистики Единой межведомственной статистической системы. URL: <http://www.fedstat.ru/indicators/start.do>
2. Котлярова С.Н. Практика формирования кластеров в регионах России // Региональная экономика: теория и практика. 24 (255) – 2012. С. 29-39
3. О Стратегии инновационного развития РФ на период до 2020 года.

Распоряжение Правительства Российской Федерации от 8 декабря 2011 г. № 2227-р

4. Общероссийский классификатор видов экономической деятельности ОК 029-2001 (ОКВЭД) (КДЕС Ред. 1). Введен в действие постановлением Госстандарта РФ от 6 ноября 2001 г. N 454-ст (с изменениями N 2/2011, 3/2011) // Информационно-справочная система «Гарант»

5. Печаткин В.В. Формирование кластерного опорного каркаса регионов как направление повышения конкурентоспособности России // Региональная экономика: теория и практика. 34 (169) – 2010. С. 24-30

6. Поклонова Е.В., Загора И.П. Новые инструменты формирования регионального кластера // Региональная экономика: теория и практика. 5 (236) – 2012. С 9-16

7. Растворцева С.Н., Череповская Н.А. К вопросу о методическом обеспечении идентификации региональных кластеров // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. 2013. № 2. С. 147-154

8. Crawley A., Pickernell D. An appraisal of the European Cluster Observatory // European Urban and Regional Studies. 2012. 19(2), pp. 207 –211

9. Florida R. 1995. Toward the learning region // Futures 27(5): 527–536

10. Porter M. 2003. The economic performance of regions, Regional Studies 37, 549–578

11. Spencer G.M., Vinodrai T., Gertler M.S., Wolfe D.A. Do Clusters Make a Difference? Defining and Assessing their Economic Performance // Regional Studies, 2010, 44:6, pp. 697-715

Reference

1. The database of the Federal State Statistics Service of the interagency statistical system. URL:

<http://www.fedstat.ru/indicators/start.do>

2. Kotljarova S.N. The practice of forming clusters in the regions of Russia // Regional Economics: Theory and Practice. 24 (255) - 2012. pp. 29-39

3. On the Strategy of Innovation Development of the Russian Federation for the period up to 2020. Order of the Government of the Russian Federation from December 8, 2011 № 2227-р

4. National Classification of Economic Activities ОК 029-2001 (NACE) (NACE Rev. 1). Put into effect the decision of the State-standard RF November 6, 2001 No 454-a (with the changes of N 2/2011, 3/2011) // Information system "Garant"

5. Pechatkin V.V. Formation of cluster support framework regions as the direction of improving the competitiveness of Russia // Regional Economics: Theory and Practice. 34 (169) - 2010. pp. 24-30

6. Poklonova E.V., I.P. Zagora. New tools for the formation of a regional cluster // Regional Economics: Theory and Practice. 5 (236) - 2012. pp. 9-16

7. Rastvortseva S.N., N.A. Cherepovskaya About the methods of regional clusters identification // Vestnik of the Belgorod University of Cooperation, Economics and Law. 2013. Number 2. pp. 147-154

8. Crawley A., Pickernell D. An appraisal of the European Cluster Observatory // European Urban and Regional Studies. 2012. 19(2), pp. 207 –211

9. Florida R. 1995. Toward the learning region // Futures 27(5): 527–536

10. Porter M. 2003. The economic performance of regions, Regional Studies 37, 549–578

11. Spencer G.M., Vinodrai T., Gertler M.S., Wolfe D.A. Do Clusters Make a Difference? Defining and Assessing their Economic Performance // Regional Studies, 2010, 44:6, pp. 697-715.

Павлов К. В., Растворцева С. Н., Череповська Н. А.

Методологічна основа ідентифікації потенційних кластерів у регіональній економіці

У документі пропонується спосіб ідентифікації потенційних кластерів у регіональній економіці. Метод заснований на підході до ідентифікації кластерів по М. Porter в США (у 1990 році) і Канаді (у 1997 році) економік. Представлений метод був протестований в економіці ґрунті регіонах центральної чорної Росії. Зокрема, у Білгородській області ми визначили 36 видів господарської діяльності, які можуть бути інтегровані в кластерах. Було встановлено, п'ять потенційних кластерів, в яких взяли участь 26,7% від загального регіональної зайнятості: сільське господарство, гірничодобувна промисловість, металургія, виробництво машин та устаткування і будівельних кластерів. Використання запропонованого способу буде корисна для ефективного кластерної політики в регіонах.

Ключові слова: виявлення потенційних регіональних кластерів, регіональна економіка, географічне концентрація.

Pavlov K., Rastvortseva S., Cherepovskaya N.

Methodological basis for identification potential clusters in regional economics

The paper proposes method for identifying potential clusters in the regional economy. The method is based on the approach to the identification of clusters by M. Porter in U.S. (in 1990) and Canada (in 1997) economies. The presented method has been tested in the economy of the Central Black Soil regions of Russia. In particular, in Belgorod region we identified 36 types of economic activity, which could be integrated in clusters. It was Identified five potential clusters, which involved 26.7% of the total regional employment: agriculture, mining, metallurgy, production of machinery and equipment and building clusters. Using the proposed method will be useful for effective cluster policy in regions.

Keywords: identification of potential regional clusters, regional economics, geographic concentration.

Рецензент: Нусратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, Ph.D. of Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

Статья подана
23.11.2013 г.

ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ

Першочерговою умовою успішної реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи є формування дієвого механізму реалізації стратегії, який найбільшою мірою забезпечував би практичне досягнення поставлених цілей і завдань. В статті визначено механізм реалізації стратегії розвитку регіональних транспортних систем. З'ясовано мету реалізації механізму, визначено принципи розробки, склад забезпечення, функції та методи управління механізмом. Наведено основні інструменти реалізації стратегії розвитку регіональними транспортними системами.

Ключові слова: регіон, транспорт, регіональна транспортна система, стратегія розвитку, механізм реалізації.

Постановка проблеми. Застосування засобів стратегічного управління, формування і реалізація стратегії розвитку регіональної транспортної системи мають визначальне значення для забезпечення довгострокового сталого розвитку кожного регіону. Проте, система і потенціал управління транспортними системами, що склалися в даний час на регіональному рівні, не розраховані на вирішення масштабних довгострокових стратегічних завдань соціально-економічного розвитку регіону. Аналіз поточного стану регіональних транспортних систем України дозволяє зробити висновок про низьку результативність діючої системи регіонального управління і необхідності її модернізації та кардинального вдосконалення. Першочерговою умовою успішної реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи (РТС) є формування дієвого механізму реалізації стратегії, який найбільшою мірою забезпечував би практичне досягнення поставлених цілей і завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим питанням створення стратегії розвитку транспортних систем присвячені роботи В.О. Алексієва, В.О. Богомоллова, Ю.Х. Гухетлева .. (вставка). Але потребують подальшого розгляду та розробки механізми реалізації стратегії, з метою підвищення ефективності функціонування регіональної транспортної системи.

Метою статті є визначення механізму реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи та його складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз практики стратегічного планування показує, що переважна кількість стратегій в сфері транспорту, що розробляються в Україні, залишаються на папері, не виконуються зовсім, або виконуються лише частково. Основна причина такого становища – дуже низький загальний рівень менеджменту в країні.

Незначна результативність (реалізація) стратегій викликана також відсутністю конкретних, реальних та ефективних механізмів їх реалізації. В процесі підготовки стратегії розвитку регіону та окремих його підсистем, в тому числі і РТС, на розробку механізмів її реалізації необхідно відводити 30 - 50 відсотків загального часу (в реальності ця цифра складає лише 3-5 відсотків) [1].

Механізм реалізації стратегії розвитку РТС являє собою сукупність принципів, функцій, методів та інструментів управлінського впливу на транспортні процеси регіону, що використовуються регіональними органами влади для досягнення стратегічних цілей і пріоритетів розвитку регіональної транспортної системи (рис 1.). Призначення та головна функція цього механізму полягає у забезпеченні переведення регіональної транспортної системи в якісно новий стан, що характеризується досягненням стратегічних цілей і завдань його розвитку [2].

Механізм реалізації стратегії є невід'ємною частиною системи стратегічного управління регіональною транспортною системою.

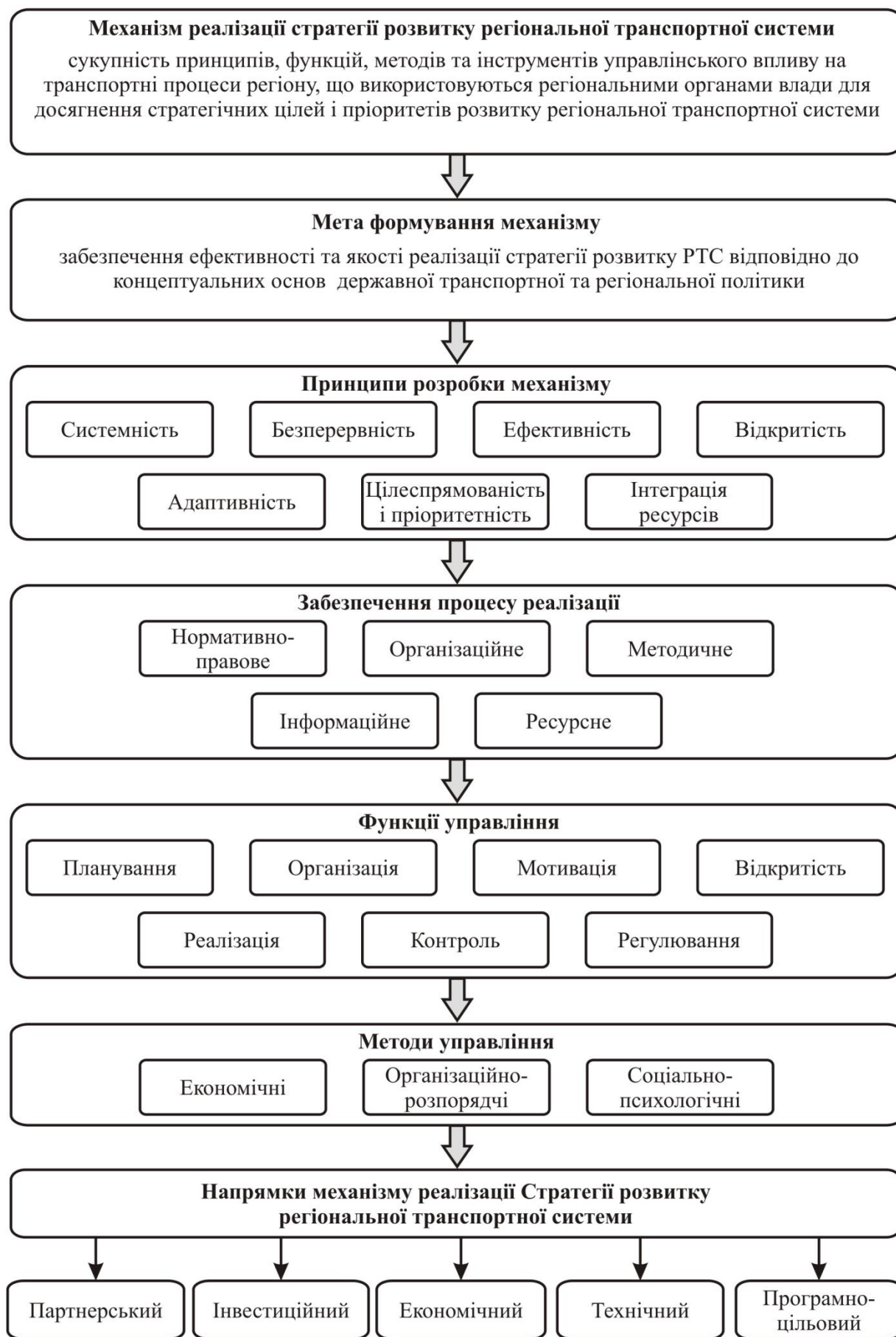

Рис. 1. Механізм реалізації стратегії розвитку РТС

Джерело: розроблено авторами

Отже, створення ефективно функціонуючого механізму базується на основних методологічних принципах, характерних для формування системи стратегічного управління, до яких слід віднести: системність, безперервність, ефективність, відкритість, інтеграцію ресурсів, адаптивність, цілеспрямованість і пріоритетність (табл. 1).

Ефективне функціонування механізму реалізації стратегії розвитку РТС визначається наявністю відповідного забезпечення процесу реалізації, що включає в себе наступні елементи: нормативно-правове, методичне, організаційне, інформаційне та ресурсне забезпечення.

Т а б л и ц я 1

Принципи створення механізму реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи

Назва принципу	Сутність принципу
Системність	Обґрунтування і вироблення управлінських рішень щодо формування та реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи з урахуванням передумов і обмежень, які формуються на національному та регіональному рівнях
Безперервність	Використання результатів контролю і оцінки реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи, зокрема, конкретизують її програм і проектів, внесення коректив як стратегічний план, так і в процес його реалізації
Ефективність	Функціонування системи стратегічного управління забезпечує досягнення обраних цілей і рівня розвитку регіональної транспортної не нижче прийнятого в країні з найменшими витратами
Відкритість	Своєчасне і повне інформування учасників реалізації стратегії розвитку РТС про отримані результати; залучення до розгляду та експертизи проектів планових документів, а також результатів реалізації конкретних програм і проектів вчених, спеціалістів, представників громадськості
Адаптивність	Облік можливих змін зовнішнього середовища в процесі розробки і реалізації стратегії
Цілеспрямованість і пріоритетність	Орієнтованість процесу стратегічного управління на досягнення намічених цілей розвитку РТС; в якості пріоритетів повинні розглядатися соціально-економічні та екологічні проблеми, від вирішення яких залежить розвиток регіону в цілому
Інтеграція ресурсів	Реалізація стратегії повинна забезпечуватися на основі концентрації відповідних фінансових коштів шляхом реалізації схем багатоканального фінансування

Джерело: узагальнено авторами на основі [2]

Нормативно-правове забезпечення містить сукупність нормативно-правових актів, необхідних і достатніх для реалізації стратегії розвитку РТС. Правове регулювання стратегічного управління розвитком РТС має носити комплексний характер, що припускає наявність відповідних нормативних актів. Розробка та прийняття нормативно-правових актів на основі розглянутих принципів формування механізму реалізації дозволить створити сприятливі умови для розвитку не тільки самої регіональної транспортної системи, але і всієї

території. Слід зазначити, що можливість формування нормативно-правового поля, що безпосередньо на регіональному рівні сприяє реалізації стратегії розвитку РТС, обмежується національним транспортним та регіональним законодавством.

Поряд з цим, однією з умов успішного досягнення поставлених цілей і пріоритетів розвитку РТС є затвердження представницьким органом місцевого самоврядування регіональної стратегії, яка попередньо пройшла процес узгодження і схвалення різними цільовими групами.

Методичне забезпечення – це комплекс методичних розробок і матеріалів щодо планування та управління реалізацією стратегії розвитку РТС, які носять рекомендаційний характер. Цілі цих матеріалів – встановлення єдиних термінів стосовно до галузі стратегічного управління розвитком РТС; вироблення рекомендацій з організації процесу стратегічного управління РТС; пропозицію технології розробки стратегії та формування програм і проектів, що її конкретизують; методики моніторингу досягнення стратегічних цілей і пріоритетів розвитку транспортного комплексу та транспортної інфраструктури.

Організаційне забезпечення механізму реалізації стратегії розвитку РТС передбачає створення необхідних організаційних структур, які здійснюють дії з ініціювання, розвитку і контролю за досягненням цілей стратегії.

Необхідною умовою досягнення цілей стратегії розвитку регіональної транспортної системи є задоволення потреб у забезпеченні фінансовими, трудовими, матеріально-технічними та іншими видами ресурсів (табл. 2). Реалізація Стратегії вимагає оцінки потенціалу ресурсної бази регіону для реалізації стратегічних транспортних проектів, враховуючи можливі ризики, відсутність достатніх обсягів сировини та необхідність організації постачання матеріалів. Таким чином, відсутність достатнього обсягу ресурсів може стати істотним чинником, стримуючим реалізацію стратегії, а також може привести до додаткових фінансових витрат із забезпечення реалізації пакету стратегічних транспортних проектів матеріальними ресурсами.

Т а б л и ц я 2

Напрямки удосконалення ресурсного забезпечення

Види ресурсного забезпечення	Напрямки удосконалення ресурсного забезпечення
Науково-технічне та технологічне забезпечення	Розвиток науково-дослідного і техніко-впроваджувального сектору транспортного комплексу. Підвищення технічного рівня транспортної інфраструктури і рухомого складу. Застосування сучасних перевізних логістичних, управлінських та інформаційно-телекомунікаційних технологій.
Матеріальне забезпечення	Створення оптимального матеріального забезпечення. Використання нових технологій ресурсозбереження для виконання стратегічних дорожніх проектів
Фінансове забезпечення	Пошук альтернативних засобів залучення фінансових ресурсів. Виявлення ефективних засобів фінансування цільових проектів. Визначення збалансованої структури фінансування. Створення ефективних партнерських механізмів фінансування.
Кадрове забезпечення	Забезпечення доступності професійно-технічної освіти та висока якість освітніх послуг з урахуванням сучасних вимог роботодавців. Проведення за участю роботодавців моніторингу потреб транспортної системи в трудових ресурсах. Підтримка системи підготовки кадрів за пріоритетними для транспортно-логістичного комплексу спеціальностями.
Інвестиційне забезпечення	Визначення та підтримка пріоритетних інвестиційних проектів. Удосконалення структури інвестиційних ресурсів

Джерело: узагальнено авторами на основі [3, 4, 5, 6]

Основними напрямками механізму реалізації стратегії розвитку РТС є: партнерський, інвестиційний, економічний, технічний, програмно-цільовий напрямки. В рамках цих напрямків виділяються основні інструменти реалізації стратегії розвитку РТС (рис. 2). Набір інструментів реалізації

для кожного окремого регіону залежить від стратегічних напрямків його соціально-економічного розвитку, можливостей реалізації, ступеню розвитку окремих напрямків на території, специфіки регіональної транспортної системи, та її типу.

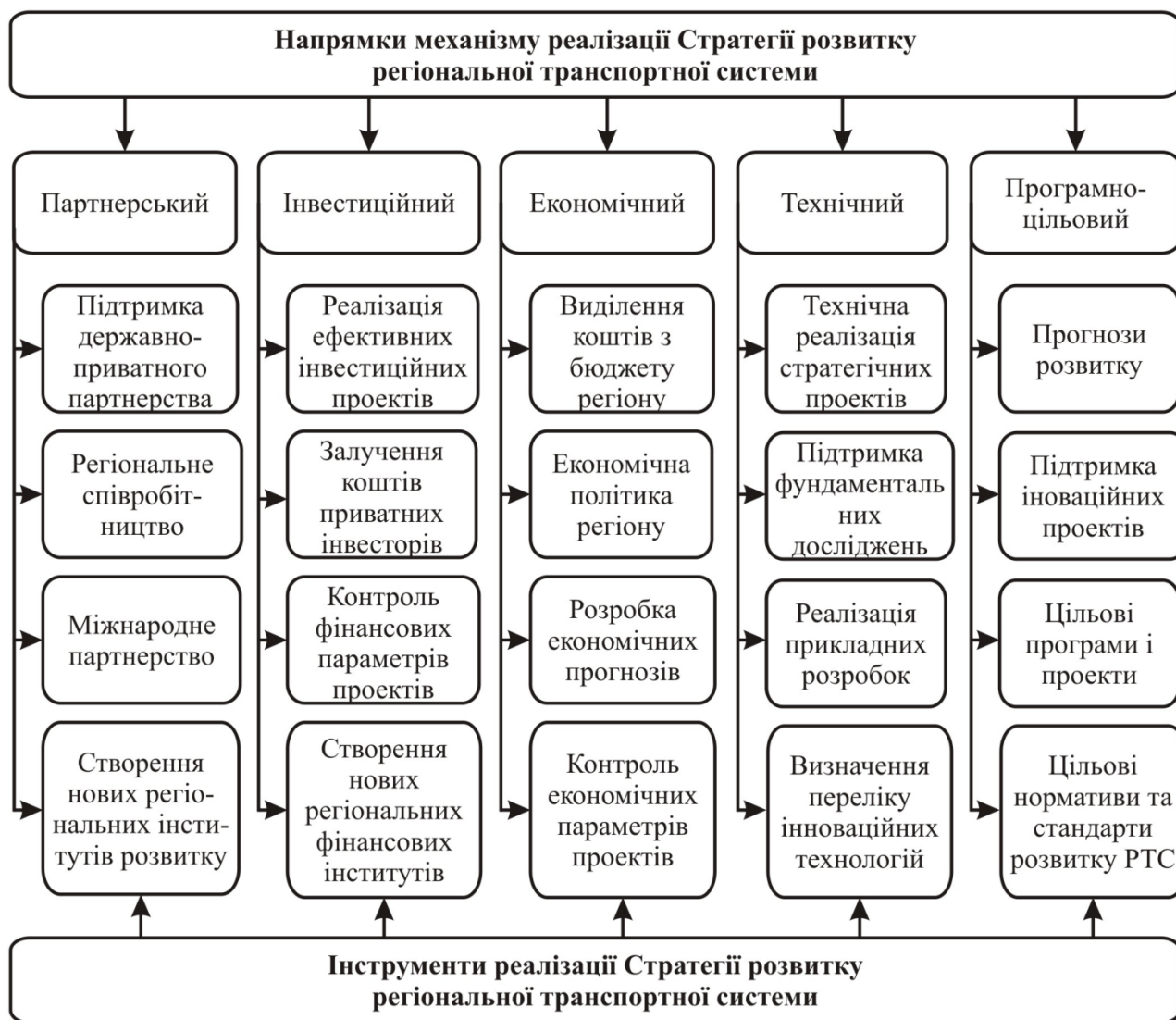

Рис. 2. Інструменти реалізації стратегії розвитку регіональної транспортної системи
Джерело: розроблено авторами

Для підвищення ефективності механізму реалізації Стратегії необхідно безперервне спостереження і контроль ходу реалізації пакету стратегічних проектів в рамках формованої системи моніторингу, яка передбачає оцінку ступеня досягнення цілей і завдань стратегічного розвитку регіональної транспортної системи, коригування технологій та нормативно-правової бази реалізації пакету стратегічних проектів, оцінку факторів зовнішнього середовища з метою запобігання негативного впливу на реалізацію стратегії [3, с. 48]. Схема моніторингу представлена на рисунку 3 [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, стратегія розвитку регіональної транспортної системи визна-

чає довгострокові цілі, завдання, пріоритети, напрями та етапи розвитку всіх видів транспорту та транспортної інфраструктури в регіоні, механізми й інструменти досягнення поставлених цілей, що забезпечують сталий соціально-економічний розвиток, підвищення конкурентоспроможності економіки та якості життя населення регіону.

Стратегія розвитку регіональної транспортної системи є головним стратегічним документом, що передбачає узгодження програм і проектів розвитку, планів, які розробляються у сфері транспорту, з обраним стратегічним вектором і заданими пріоритетами соціально-економічного розвитку регіону.

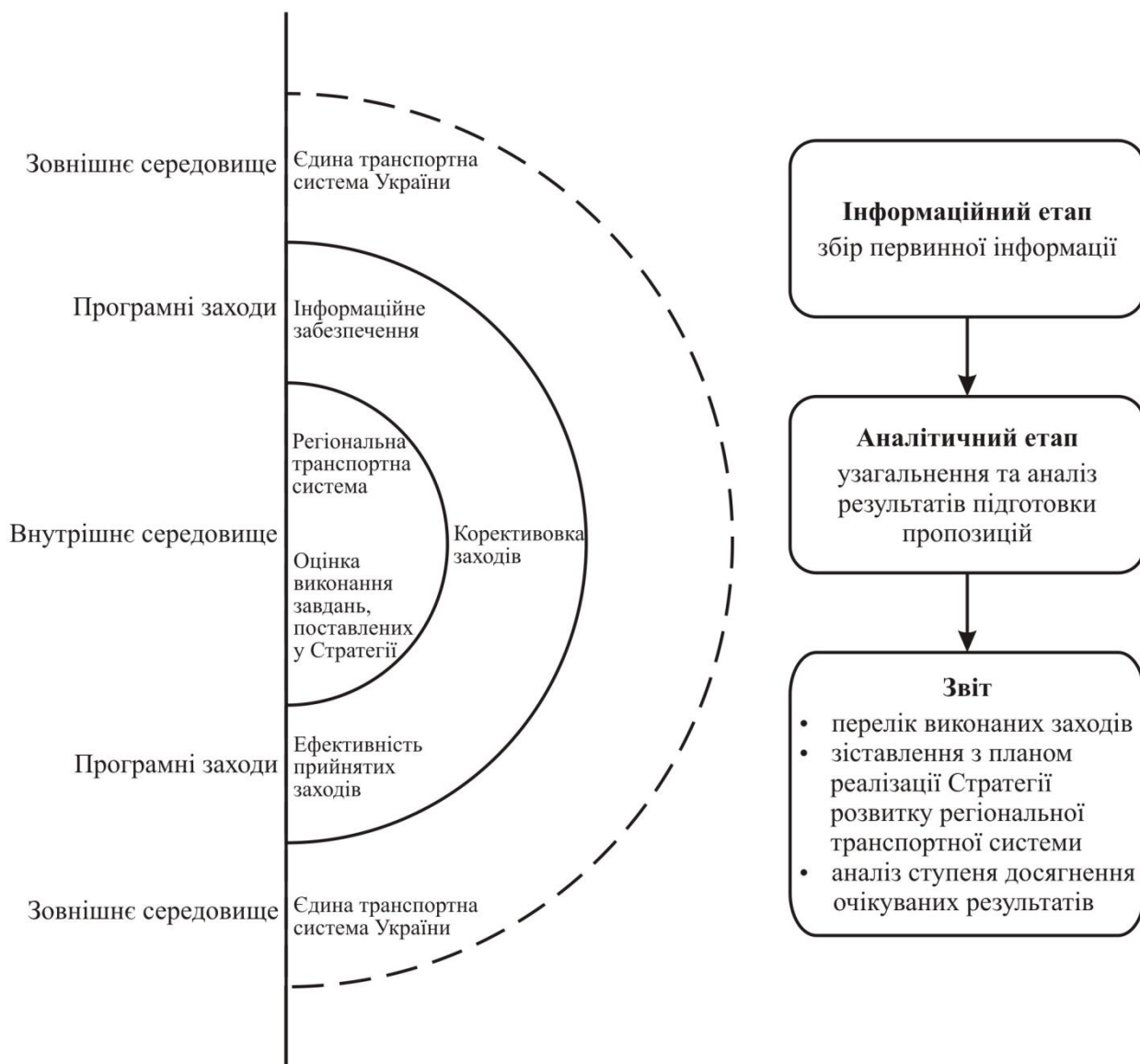

Рис. 3. Схема моніторингу реалізації стратегії розвитку РТС

Джерело: розроблено авторами

У цьому зв'язку для вирішення системних проблем транспорту та досягнення стратегічних цілей розвитку транспортної системи необхідна розробка планів і програм як інструментів реалізації Стратегії. При цьому обласні (довгострокові) цільові програми як документи розвитку повинні представляти собою сукупність інструментів, узгоджених за ресурсами, виконавцями, органами управління і термінами реалізації, що забезпечують ефективне використання всіх видів ресурсів і спрямовані на підвищення якості реалізації стратегії та досягнення її місії.

Літератури

1. Целищев Л. Стратегическое планирование / Л. Целищев <http://leonid.strategika.com.ua/strategicheskoe-planirovanie/algorithm-strategicheskogo-pla/>
2. Региональная социально-экономическая политика: разработка, реализация, оценка эффективности: Учебно-методическое пособие / Авт. колл. под рук. д.т.н., проф. С.М. Вертешева; д.э.н. В.Е. Рохчина. - СПб.: Изд. СПбГПУ, 2003. – 320 с.
3. Стратегия развития транспортной системы Томской области в 2008-2025 годах от 12.12.2008 № 730/1-ра: Стратегия / Администрация Томской области.

4. Стратегия развития транспортного комплекса Ростовской области до 2030 года: Стратегия / Приложение к постановлению Правительства Ростовской области от 13.10.2011. – № 52.

5. Транспортна Стратегія України на період до 2020 року від 20.10.2010 № 2174-р : Стратегія / Кабінет Міністрів України.

6. Стратегія розвитку регіональної транспортної системи на базі формування транспортно-логістичного кластеру Харківської області: Стратегія /

References

1. Tselishev L. Strategicheskoe planirovanie / L. Tselishev <http://leonid.strategika.com.ua/strategicheskoe-planirovanie/algorithm-strategicheskogo-planirovaniya/>

2. Regionalnaya sotsialno-ekonomicheskaya politika: razrabotka, realizat-

iya, otsenka effektivnosti: Uchebno-metodicheskoe posobie / Avt. koll. pod ruk. d.t.n., prof. S.M. Vertesheva; d.e.n. V.E. Rohchina. - SPb.: Izd. SPbGPU, 2003. – 320 s.

3. Strategiya razvitiya transportnoy sistemy Tomskoy oblasti v 2008-2025 godah ot 12.12.2008 № 730/1-ra: Strategiya / Administ - atsiya Tomskoy oblasti.

4. Strategiya razvitiya transportno kompleksa Rostovskoy oblasti do 2030 goda: Strategiya / Prilozhenie k postanovleniyu Pravitelstva Rostovskoy oblasti ot 13.10.2011. – № 52.

5. Transportna Strategiya Ukrayini na perlod do 2020 roku vId 20.10.2010 № 2174-r : StrategIya / Kabinet MInistriv Ukrayini.

6. StrategIya rozvitku regionalnoyi transportnoyi sistemi na bazs formuvannya transportno-logIstichnogo klasteru Harksvskoyi oblastI: Strategsiya /

Третьяк В. В., Мителлаева К. А.

Определение механизма реализации стратегии развития региональной транспортной системы

Первоочередным условием успешной реализации стратегии развития региональной транспортной системы является формирование действенного механизма реализации стратегии, который в наибольшей мере обеспечивал бы практическое достижение поставленных целей и задач. В статье определен механизм реализации стратегии развития региональной транспортной системы. Выяснена цель реализации механизма, определены принципы разработки, состав обеспечения, функции и методы управления механизмом. Обозначены основные инструменты реализации стратегии развития региональных транспортных систем.

Ключевые слова: регион, транспорт, региональная транспортная система, стратегия развития, механизм реализации.

Tretyak V.V, Mitellaeva K.O.

Definition of mechanism of regional transport system implementation strategy

The primary condition for successful implementation of the development strategy of regional transportation system is the formation of an effective mechanism for implementing strategies that would provide the greatest practical achievement of goals and objectives. The article defines the mechanism for implementing the development strategy of regional transport systems. It shows the purpose of the implementation mechanism, defines design principles, composition software, functions and methods of management mechanism for implementing the strategy. The basic instruments of development strategy of regional transport systems.

Keywords: region, transport, regional transport system, implementation strategy.

Рецензент: Качала Т.М. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-дослідної роботи та міжнародних зв'язків Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси, Україна.

Reviewer: Kachala T.M. – Professor, Ph.D. of Economic, Vice-rector on scientific and research work and international connections of Cherkassy state technological university, Cherkassy, Ukraine.

e-mail: vice-rector@yandex.ru

*Стаття подана
17.02.2014 р.*

ТРЕТЯК В. В., ТАТАРЧЕНКО О. М., ЗАВОЙСЬКИХ Ю. А.

ВИБІР ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Міжрегіональне співробітництво представлено як механізм, здатний через об'єднання конкурентних переваг і стимулювання міжрегіональної інтеграції зробити позитивний вплив на соціально-економічний розвиток регіону. Обґрунтовано наукові підходи до вибору організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва. На основі етапів життєвого циклу процесу розвитку міжрегіонального співробітництва визначено постадійну послідовність його організації. Міжрегіональне співробітництво в інноваційній сфері представлено як один з пріоритетних для України напрямів, покликаний сприяти переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, регіон, інновації, життєвий цикл, інтеграція, організаційні форми, розвиток.

Постановка проблеми. В умовах модернізації національної економіки, розвитку регіональних економік потрібні нові підходи до вдосконалення існуючих організаційних форм і механізмів реалізації міжрегіонального співробітництва. Розробка і оптимізація нових організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва направлена на поглиблення інтеграційних процесів, розширення існуючих і встановлення нових міжрегіональних зв'язків, підвищення добробуту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку міжрегіонального співробітництва знайшли широке віддзеркалення в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених, таких як Д. Гатаулліна [3], І. Грошев [5], А. Далгатова [1], Н. Золотарьов [6], В. Рохчин [1], С. Терехова [2].

Проте, низька ефективність міжрегіонального співробітництва регіонів України свідчить про недостатній рівень розробок в цій області та потребує подальшого дослідження.

На цій підставі **метою статті** є обґрунтування наукових підходів до вибору організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розвитком і налагодженням добросусідських відносин між регіонами як усередині держави, так і за її межами міжрегіональне співробітництво активно розвивається у напрямі ефективної співпраці на новій основі і в нових організаційних

формах [8], що дозволяє створювати сприятливі умови для розвитку бізнесу, використовувати можливості кооперації і побудови більш ефективних схем організації технологічного процесу, логістики та збуту. Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва здійснюється на основі врахування особливостей того або іншого регіону та залежить від обраних напрямів і умов співпраці.

Потреба в міжрегіональному співробітництві виникає, коли регіони відчувають дефіцит ресурсів для власного економічного розвитку, або прагнуть розширити свої конкурентні переваги. Причому тут слід звернути увагу на принципову обставину, що потреби регіонів в співробітництві виступають як основа для формування цілей міжрегіональної взаємодії. У зв'язку з цим може бути застосована наступна принципова схема визначення цілей міжрегіонального співробітництва (рис. 1) [1, с. 106].

У блоках 1 і 2 даної принципової схеми здійснюється виявлення і опис стратегічних проблем розвитку економіки регіонів-потенційних партнерів, вирішення яких може бути пов'язане з організацією міжрегіонального співробітництва. Виявлення і систематизація потреб регіонів в міжрегіональному співробітництві і пов'язаних з ним економічних інтересів проводиться в рамках блоків 3 і 4, після чого на цій базі здійснюється розробка цільових установок у сфері міжрегіонального співробітництва (блоки 5 і 6). В рамках блоку 7

здійснюється формування і узгодження із зацікавленими регіонами єдиного списку проблем розвитку економіки, вибору серед них найбільш значущих. Якщо узгоджені рішення вдається знайти, то в блоці 8 схеми здійснюється попередня постановка кількісно певної стратегічної мети міжрегіонального співробітництва, інакше слід звернутися до блоків 5 і 6. За умови, що стратегічні цілі міжрегіонального співробітництва пройдуть узгодження зацікавлених сторін (блок 8), процес вибору і обґрунтування цілей міжрегіонального співробіт-

ництва завершується, інакше слід звернутися до блоку 7. На сьогоднішній день слід зазначити достатньо слабку інтенсивність розвитку в Україні міжрегіональних процесів, що диктує необхідність застосування заходів по актуалізації різних варіантів міжрегіонального співробітництва з виділенням пріоритетних напрямів. Проте потенціал міжрегіонального співробітництва не вичерпаний, що дозволяє намітити нові організаційні форми взаємодії між регіонами (блок 9).

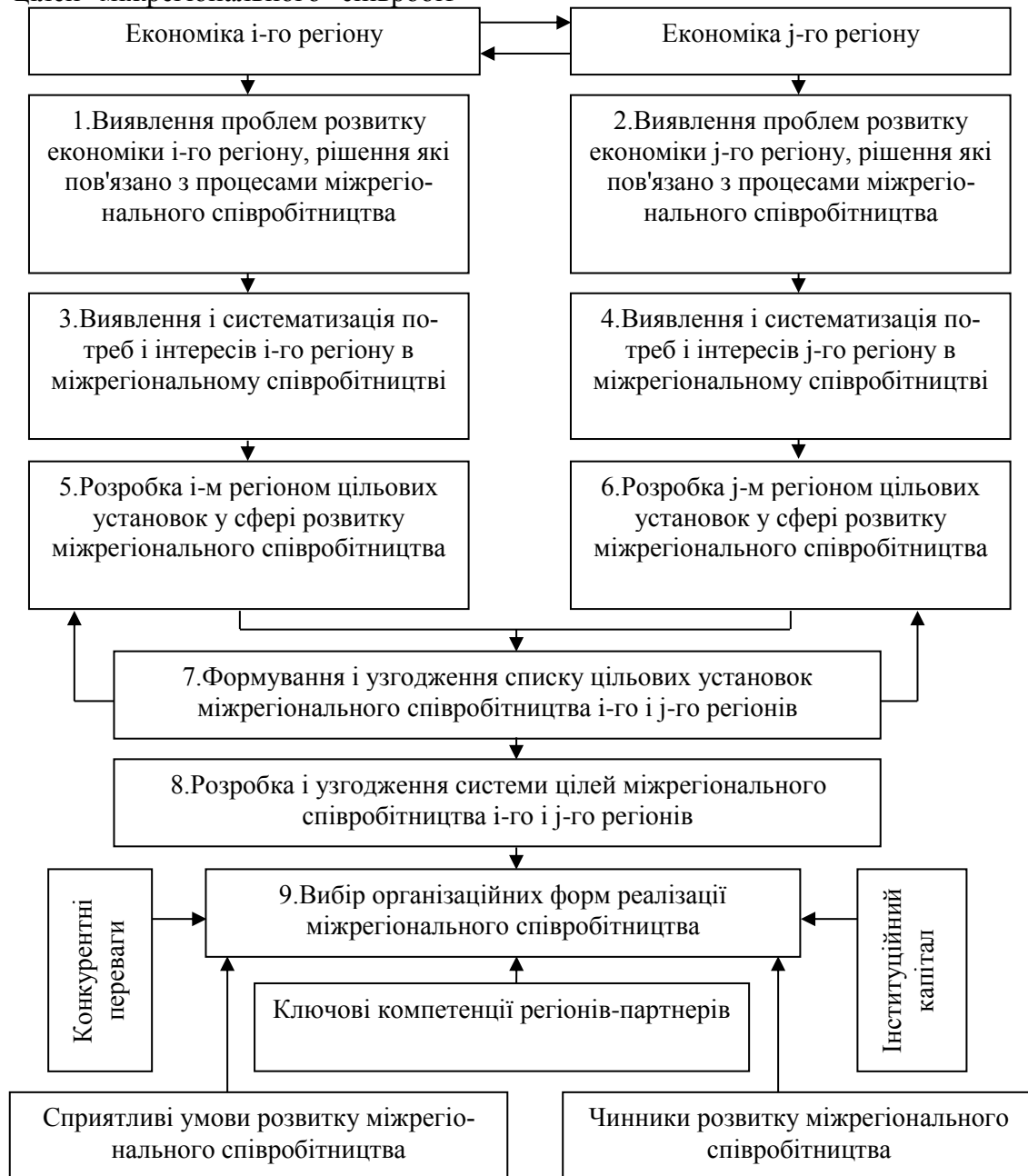

Рис. 1. Визначення стратегічних цілей та вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва

Джерело: розроблено авторами

В сучасних умовах великого значення набуває пошук моделі взаємовигідного міжрегіонального співробітництва, здатної зробити істотний вплив на успішність реформування регіональної економіки і внутрішніх трансформацій в регіонах - партнерах. Міжрегіональна інтеграція розглядається як територіальна інтеграція в певних просторово-часових рамках. Теоретично форми взаємодії різних регіональних структур украй різноманітні. Виходячи із структурного уявлення і функціонального забезпечення механізму управління соціально-економічним розвитком регіону, моделювання міжрегіонального співробітництва здійснюється на основі наступних положень [2, с. 52]:

міжрегіональна інтеграція стає важливою складовою частиною механізму управління розвитком регіону;

самодостатній розвиток не допускає ізоляції як сильних, так і слабких регіонів;

подолання внутрішньої неподільності регіонів і зовнішніх протидій є рушійною силою регіонального розвитку;

пошук і реалізація «великого поштовху» розвитку ефективно здійснюється міжрегіональною і державною дією;

єдність мотивації розвитку слабких і сильних регіонів створюється імперативами розвитку і формуванням мезосистем, що характеризуються єдиними критеріями;

конструювання мезосистем в системі механізму управління соціально-економічним розвитком регіону припускає єдність принципів і тривірневий аналіз;

мезоаналіз припускає діагностику умов розвитку людського потенціалу;

організаційно-технологічні зв'язки розвиваються в територіальному контексті форм співпраці і інститутів міжрегіональної інтеграції.

Враховуючи, що у широкому сенсі співробітництво є спільною діяльністю, участю в якій-небудь загальній справі, основою міжрегіонального співробітництва є створення міжрегіональних зв'язків і договірних відносин, сприяючих вирішенню спільних проблем. Для розвитку партнерських відносин в системі міжрегіонального співробітництва особливу увагу доцільно приділити процесу, стадіям і етапам побу-

дови і розвитку міжрегіональних відносин, складовим в сукупності життєвого циклу взаємодії [264]. Багато в чому це обумовлено тим, що на різних стадіях життєвого циклу міжрегіонального співробітництва цілі, інструменти і характеристики співпраці істотно відрізняються.

Крім того, використання концепції життєвого циклу міжрегіонального співробітництва дозволяє надалі використовувати показники, що характеризують протікання кожної стадії, при створенні системи моніторингу і оцінки ефективності міжрегіонального співробітництва і враховувати їх при розробці рекомендацій по використанню різних моделей міжрегіонального співробітництва в сполученні із стадією його життєвого циклу. Наявність стадії завершення в життєвому циклі міжрегіонального співробітництва визначається вибраною формою взаємодії, цілями і результатами партнерських відносин. При цьому завершення не обов'язково повинне бути пов'язане з орієнтацією на успішне рішення конкретних короткострокових завдань або негативні результати. Перехід на новий рівень відносин, залучення до нових партнерських схем і технологій, підключення до взаємодії нових учасників може сприяти виникненню нової кривої життєвого циклу міжрегіонального співробітництва і, відповідно, завершенню попередніх відносин [3].

Виходячи з вищесказаного, найбільш обґрунтованим представляється виділення таких стадій життєвого циклу міжрегіонального співробітництва (ЖЦМС) як:

пошук партнерів для взаємодії і визначення взаємовигідних організаційних форм міжрегіонального співробітництва;

встановлення і налагодження міжрегіонального співробітництва;

розвиток і підтримка міжрегіонального співробітництва;

вихід регіону на якісно новий рівень міжрегіонального співробітництва.

Для вдосконалення партнерства регіонів пропонується принципова схема послідовного і постадійного розвитку міжрегіонального співробітництва, яка включає певні етапи:

1-й етап – оцінка потреб – передбачає, що основою формування програм міжрегіонального співробітництва на рівні регіону повинне стати дослідження потреб населення конкретного регіону і можливостей їх задоволення за рахунок власних ресурсів і інфраструктури, можливостей внутрішнього міжрегіонального обміну ресурсами і результатами праці, включаючи культуру, знання і товари інтелектуального і промислового виробництва. Аналіз ринкових можливостей регіону повинен виявити незадоволені або не повністю задоволені потреби і ринкові ніші міжрегіонального співробітництва.

2-й етап – збір необхідної інформації про регіони, потенційні партнери. На даному етапі здійснюється підбір і обмін інформацією між регіонами, що мають наміри про співробітництво. Слід об'єктивно оцінити економічний потенціал кожного з регіонів і виявити їх взаємні інтереси (інтереси розташованих у них суб'єктів міжрегіонального співробітництва). Від ступеня використання елементів економічного потенціалу регіону залежать як масштаби розвитку співробітництва, так і рівень конкурентоспроможності кожного з регіонів-партнерів. Доцільно проведення аналізу конкурентних переваг регіонів-партнерів з метою їх подальшого максимального використання. Модель міжрегіонального співробітництва повинна будуватися на основі врахування системи потреб і інтересів суб'єктів міжрегіонального співробітництва.

3-й етап – створення проекту міжрегіонального співробітництва. На Цьому етапі здійснюється аналіз можливостей співпраці, вибір сфер діяльності, найбільш підготовлених до співпраці, їх оцінка, а також відбір пріоритетних організаційних форм співробітництва. В результаті даного етапу розробляється проект міжрегіонального співробітництва.

4-й етап – організація інституційних структур, регулюючих міжрегіональне співробітництво у вибраних сферах. В результаті розробляється концепція і стратегія розвитку міжрегіонального співробітництва. Для цілеспрямованого і системного розвитку міжрегіонального співробіт-

ництва, а також додання динамізму торговельно-економічним, науково-технічним і культурним відносинам розробляється спільна програма розвитку міжрегіонального співробітництва.

5-й етап – реалізація програми і підведення результатів міжрегіонального співробітництва. Програмою передбачається вирішення загальних питань міжрегіонального співробітництва, а також реалізація сумісних заходів і проектів в різних сферах міжрегіонального співробітництва.

Кінцевою метою міжрегіонального співробітництва [4, с. 27] є досягнення збалансованого розвитку регіонів на основі взаємовигідної співпраці, формування «точок зростання» за рахунок активізації місцевої економічної ініціативи, можливість широкого залучення приватного капіталу для фінансування спільних регіональних та міжрегіональних проектів, об'єднання фінансових та матеріальних ресурсів сусідніх регіонів та їх інвестування у спільні проекти, що сприятиме покращенню умов життя на регіональному рівні.

Визначення послідовності розвитку міжрегіонального співробітництва здійснюється виходячи із специфіки даного регіонального господарства. Запропонована принципова схема послідовного і ґрадієнтного розвитку міжрегіонального співробітництва дозволить мінімізувати нескординованість діяльності регіонів і створити базу для подальшого моделювання міжрегіонального співробітництва.

Слід зазначити, що в сучасних умовах модернізації економіки розвиток регіонів все частіше пов'язують з інноваційною економікою. В інноваційній економіці під впливом процесів міжнародної інтеграції і глобалізації, зміною наукових і технологічних знань відбувається трансформація традиційних сфер матеріального виробництва, які радикально міняють свою технологічну основу, оскільки виробництво, що не спирається на нові знання і інновації, виявляється нежиттєздатним [5, с. 475]. Отже, сьогодні міжрегіональне співробітництво, з одного боку, є важливим чинником по збільшенню конкурентоспроможності регіонів і може сприяти їх переходу на інноваційний шлях, а з іншого

боку, безпосередньо залежить від інноваційного розвитку регіональної економіки.

Міжрегіональне співробітництво, таким чином, виступає одним з ресурсів, який може бути використаний в цілях розвитку інноваційної сфери, – формування системи міжрегіонального співробітництва по створенню і комерціалізації інновацій [6, с. 127]. Це дозволить прискорити перехід вітчизняної економіки на інноваційні рейки за рахунок використання ефектів міжрегіональної економічної інтеграції (кооперації, концентрації ресурсів, спеціалізації виробництва), які недоступні окремому регіону.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, сьогодні в міжрегіональному співробітництві слід ще більш заохочувати перехід до нових форм взаємодії, звертаючи при цьому увагу на наукоємні і інноваційні проекти. На цій підставі, міжрегіональне співробітництво в інноваційній сфері представляє напрям, що є пріоритетним для України, адже повинен сприяти переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Література

1. Стратегическое управление развитием экономики в пределах федеральных округов Российской Федерации. Теоретические и методологические аспекты / В.Е.Рохчин, А.Э.Далгатова. – СПб.: Изд-во СПбГЭУ, 2013. - 135 с.

2. Терехова С.А. Межрегиональная интеграция в системе управления социально-экономическим развитием / С.А.Терехова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 28 (209). – Экономика: Вып. 30. – С. 52 – 58.

3. Гатаулина Д.Р. Сотрудничество как экономическая категория / Д.Р. Гатаулина // Проблемы современной экономики. – 2010. – № 4 (36). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3430>.

4. Реформування державного управління регіональним розвитком: стан,

проблеми, перспективи: аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2012. – 56 с.

5. Грошев И.В. Инновационная «корзина» территории в международном экономическом пространстве / И.В. Грошев // Региональные проблемы преобразования экономики: международное сотрудничество и межрегиональная интеграция: материалы первого Международного форума. – М.: Издательство Перо, 2013. – С. 474-482.

6. Золотарев Н.П. Механизм межрегионального экономического взаимодействия в инновационной сфере: потребность развития, сущность, показатели оценки / Н.П.Золотарев // Вестник ТГПУ. – 2012. – №12. – С. 127-132.

References

1. Stratehicheskoe upravlenye razvytyem ekonomyky v predelakh federalnykh okruhov Rossyiskoi Federatsyy. Teoreticheskiye y metodolohicheskiye aspekty / V.E.Rokhchyn, A.E.Dalhatova. – SPb.: Yzd-vo SPbHЭУ, 2013. - 135 s.

2. Terekhova S.A. Mezhrehyonalnaia yntehratsyia v systeme upravlenyia sotsyalno-ekonomycheskym razvytyem / S.A.Terekhova // Vestnyk Cheliabynskoho hosudarstvennoho unyversyteta. – 2010. – № 28 (209). – Экономыка: Выр. 30. – S. 52 – 58.

3. Hataullyna D.R. Sotrudnychestvo kak ekonomycheskaia katehoryia / D.R. Hataullyna // Problemy sovremennoi ekonomyky. – 2010. – № 4 (36). – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3430>.

4. Reformuvannia derzhavnoho upravlinnia rehionalnym rozvytkom: stan, problemy, perspektyvy: analitychna dopovid. – К.: NISD, 2012. – 56 s.

5. Hroshev Y.V. Ynnovatsyonnaia «korzyna» terrytoryy v mezhdunarodnom ekonomycheskom prostranstve / Y.V. Hroshev // Rehyonalnye problemy preobrazovanyia ekonomyky: mezhdunarodnoe sotrudnychestvo y mezhrehyonalnaia yntehratsyia: materyaly pervoho Mezhdunarod-

noho foruma. – М.: Yzdatelstvo Pero, 2013. – S. 474-482.

6. Zolotarev N. P. Mekhanyzm mezhrehyonalnoho ekonomycheskoho vzaymodeistvyia v ynnovatsyonnoi sfere: potrebnost razvytyia, sushchnost, pokazately otsenky / N. P.Zolotarev // Vestnyk THRU. – 2012. – № 12. – S. 127-132.

Третьяк В. В., Татарченко Е. Н., Завойских Ю. А.

Выбор организационных форм реализации межрегионального сотрудничества

Межрегиональное сотрудничество представлено как механизм, способный через объединение конкурентных преимуществ и стимулирование межрегиональной интеграции оказать позитивное влияние на социально-экономическое развитие региона. Обоснованы научные подходы к выбору организационных форм реализации межрегионального сотрудничества. На основе этапов жизненного цикла процесса развития межрегионального сотрудничества определена постадийная последовательность его организации. Межрегиональное сотрудничество в инновационной сфере представлено как одно из приоритетных для Украины направлений, призванное способствовать переходу национальной экономики на инновационный путь развития.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, регион, инновации, жизненный цикл, интеграция, организационные формы, развитие.

Tretjak V., Tatarchenko E., Zavoskyh Y.

Choice of organizational forms of realization of inter-regional cooperation

Inter-regional cooperation is presented as a mechanism, which is capable of positive impact on social-economic development of region through the association of competitive advantages and stimulation of inter-regional integration. The scientific approaches to the choice of organizational forms of realization of inter-regional cooperation were grounded. On the basis of life cycle phases was defined the stepwise sequence of its organization. The inter-regional cooperation in the innovative sphere is presented as one of the high-priority directions for Ukraine, which is designed to encourage the transition of national economy to the path of innovation.

Keywords: inter-regional cooperation, region, innovations, life cycle, integration, organizational forms, development.

Рецензент: Качала Т.М. – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-дослідної роботи та міжнародних зв'язків Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси, Україна.

Reviewer: Kachala T.M. – Professor, Ph.D. of Economic, Vice-rector on scientific and research work and international connections of Cherkassy state technological university, Cherkassy, Ukraine.

e-mail: vice-rector@yandex.ru

*Стаття подана
16.02.2014 р.*

**Курским филиалом Финансового университета
при Правительстве Российской Федерации
проведена XI Международная научно-методическая конференция
«ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ В СИСТЕМЕ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ»**

20 декабря 2013 года в Курском филиале Финансового университета при Правительстве РФ состоялась XI международная научно-методическая конференция «Инновационные методы преподавания в системе высшего образования», соорганизаторами проведения которой среди прочих выступила и кафедра «Налогообложение» Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Луганск, Украина).

Сложившиеся тесные дружеские взаимосвязи и взаимоподдержка с кафедрой налогообложения Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля в городе Луганске позволили провести пленарное заседание конференции в новом для филиала формате – в режиме видео-трансляции выступления украинских коллег. Собравшиеся участники с большим интересом выслушали приветствие заведующей кафедрой налогообложения доктора экономических наук, профессора Калинеску Татьяны Васильевны. Выступление кандидата экономических наук, доцента кафедры Лихоносовой Анны Сергеевны на тему «Интерактивная система обработки налоговой информации как составляющая инновационных технологий преподавания налоговых дисциплин» продолжилось активной дискуссией участников конференции по вопросу инновационных технологий преподавания в Украине, России и других странах. Также свою позицию относительно инновационных способов преподавания высказала аспирант кафедры Баляба Катерина Владимировна в докладе «Социально ответственная деятельность как фактор модернизации образовательного процесса».

Подчеркнем, что с кафедрой налогообложения Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля с Курским филиалом заключен договор о творческом сотрудничестве, что поз-

воляет вести организовывать международную научную дискуссионную площадку.

Основными направлениями работы конференции стали: новые образовательные стандарты и компетентностный подход в сфере образования; инновационные технологии преподавания; научная деятельность как важнейший аспект образовательного процесса.

Курские ВУЗы представляли ученые Юго-западного государственного университета, Курского государственного университета, Курского государственного медицинского университета, Курской сельскохозяйственной академии, Курского филиала Российского торгово-экономического университета, Курского филиала Российского государственного социального университета.

Так, Ивахненко А. Г., д.т.н., профессор Юго-Западного государственного университета выступил по проблемам управления качеством при реализации компетентностного подхода в высшем профессиональном образовании. А Скрипкина Е. В., кандидат экономических наук, зав. кафедрой «Финансы и кредит» Курской сельхозакадемии поделилась опытом реализации компетентностного подхода в системе профессиональной подготовки бакалавра экономики.

В выступлении председателя методической комиссии Курского филиала Финансового университета, к.э.н., доцента Осиневиц Л. М. прозвучали актуальные проблемы, касающиеся информационно-педагогической среды ВУЗа в концепции реализации инновационных образовательных технологий.

На пленарном заседании также выступила Начальник отдела высшего профессионального образования комитета образования и науки Курской области РФ, кандидат филологических наук, Степанова И. А., которая дала оценку сложившегося в мире и в России уровня образованности и уровня затрат государства на образование.

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

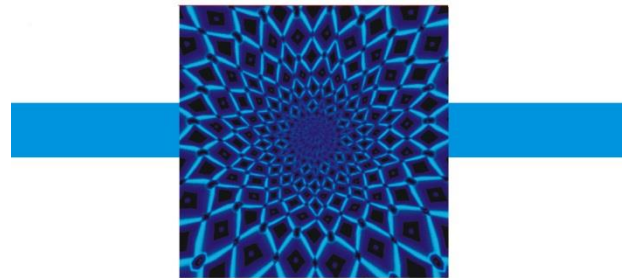
Аналіз і діагностика фінансової спроможності підприємств в управлінні фінансовою безпекою держави: монографія / Р. О. Костирко, Н. В. Темнікова. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 192 с.

В монографії розглянуто теоретичні засади та визначено передумови забезпечення фінансової спроможності підприємств як основи фінансової безпеки держави. Проведено дослідження чинників, що впливають на фінансову безпеку держави та фінансову спроможність підприємств, встановлено їх взаємозв'язок. Розроблено концептуальну модель аналізу впливу фінансової спроможності підприємств на фінансову безпеку держави. Розкрито методичні підходи до діагностики і аналізу фінансової спроможності підприємств та здійснено їх апробацію. Запропоновано підхід до аналізу та оцінювання впливу фінансової спроможності підприємств на фінансову безпеку держави для виявлення місця видів економічної діяльності та галузей промисловості у забезпеченні фінансової безпеки та внесення змін у фінансову політику.

Забезпечення інвестиційної привабливості підприємства: монографія / [Колектив авторів], за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – 220 с.

Монографія, побудована на матеріалах госпдоговірного дослідження кафедри оподаткування, містить підходи щодо оцінювання та забезпечення інвестиційної привабливості підприємства, результати розробки теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, рішення комплексу питань, пов'язаних з підвищенням ефективності інвестиційної діяльності підприємства та поліпшення загальної привабливості для потенційних інвесторів.

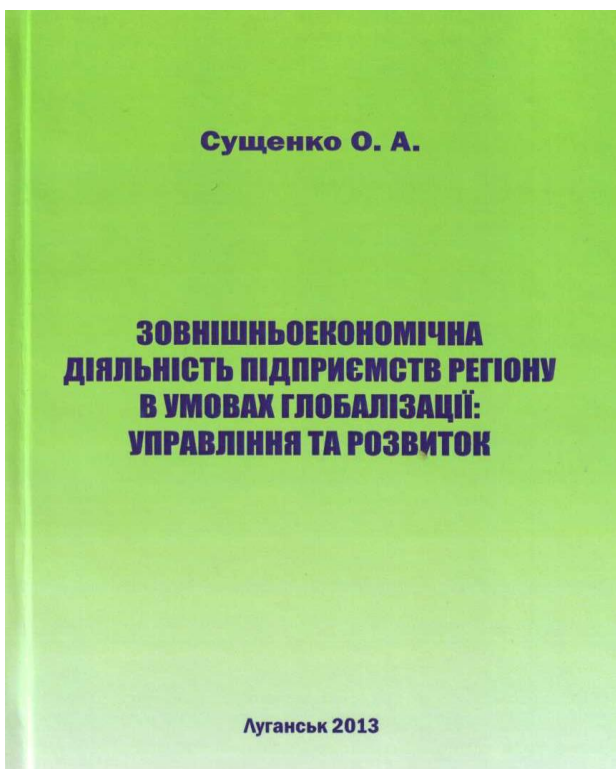
Монографія призначена для науковців, працівників фінансової служби, фахівців промислових підприємств, студентів, аспірантів, які шукають нові підходи до побудови системи ефективного оцінювання та забезпечення інвестиційної привабливості підприємства.

Костирко Р.О., Темнікова Н.В.

**АНАЛІЗ І ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ
СПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УПРАВЛІННІ
ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ**

Луганськ 2013

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств регіону в умовах глобалізації: управління та розвиток: монографія / **О. А. Сущенко.** – Луганськ: Вид-во «Ноу-лідж», 2013. – 316 с.

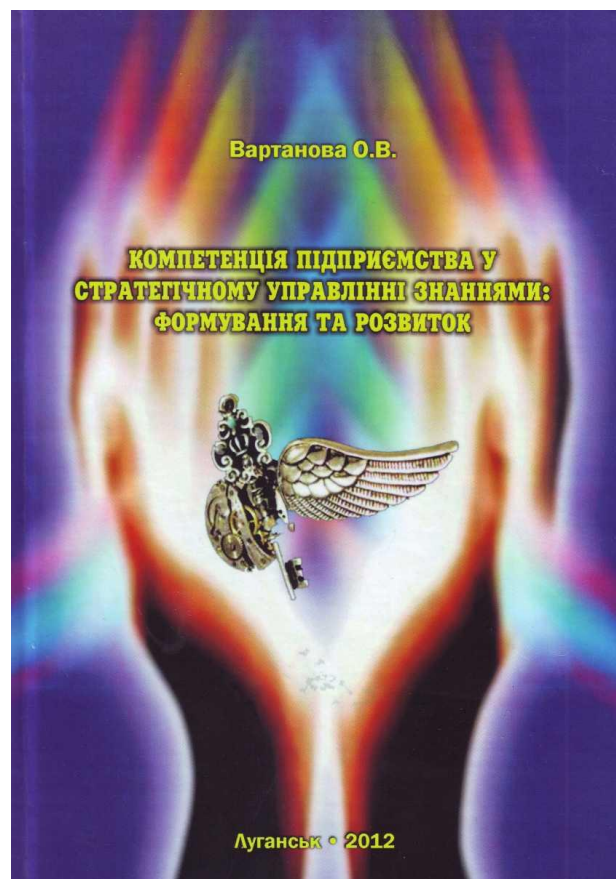
У монографії розглянуто питання методологічного та методичного забезпечення процесу управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств регіону в умовах глобалізації. Узагальнено теоретичні погляди на управління зовнішньоекономічною діяльністю, проаналізовано вплив трансформаційних процесів на розвиток управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств регіону в умовах глобалізації. Обґрунтовано теоретичні положення та розроблено методологічний інструментарій аналізу впливу глобальних зрушень на управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств регіону. Запропоновано типізацію глобальних зрушень із визначенням глобалізаційної виміру зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Розроблено методологічні підходи щодо стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств регіону в умовах глобалізації.

Для керівників підприємств, спеціалістів регіональних органів управління, наукових працівників, викладачів, аспірантів та студентів.

Вартанова О. В.

Компетенція підприємства у стратегічному управлінні знаннями: формування та розвиток: монографія. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – 340 с.

Визначено сутність, складові та ознаки компетенції підприємства. Встановлено дуальний характер компетенції, який полягає у нерозривному поєднанні компетенцій персоналу і компетенцій підприємства, які мають подібні складові, але знаходять свій вияв на різних рівнях корпоративного управління. Визначено види компетенцій підприємства. Встановлено, що компетенція підприємства виникає як результат одержання і контекстуалізованого використання знань, що відбувається в процесі руху знань всередині підприємства та є результатом реалізації стратегії управління знаннями. Розроблено модель формування компетенції підприємства у стратегічному управлінні знаннями. Розроблено алгоритм формування компетенції підприємства на основі одержання і перетворення знань. Наголошено, що імплементація компетенції в діяльність підприємства відбувається шляхом розвитку інноваційних процесів. Розроблено принциповий підхід до управління знаннями в інноваційних процесах. Визначено роль професійних співтовариств у обміні знаннями в інноваційних процесах, встановлено взаємний вплив професійних співтовариств та інноваційних процесів підприємства.

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію «НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОДАТКОВИЙ ПРОСТІР:
ПРІОРИТЕТИ ТА СУСПІЛЬНІ ЦІННОСТІ»,
[Колектив авторів], кер. авт. кол. і наук. ред. професор Т.В. Калінеску

Вирішення проблем розроблення і реалізації регіональної політики в Україні, яка б забезпечувала зростання рівня соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення, нерозривно пов'язане із забезпеченням ефективності господарської діяльності та створення комфортного податкового простору.

У контексті ринкових трансформацій все більшої актуальності набуває проблема формування ефективної національної податкової системи та необхідність за рахунок власних податкових надходжень забезпечити сучасні стандарти життя людей та населення регіонів шляхом узгодження загальнодержавних, регіональних, місцевих інтересів і соціально-економічних пріоритетів.

Серед авторів монографії можна відзначити вітчизняних та іноземних науковців та практиків, які у своїх дослідженнях економічний розвиток України бачать на основі здійснення податкових реформ у митній та податковій сферах національної економіки.

Авторами представленої монографії розглянута велика кількість проблемних питань, що існують та потребують розв'язання: використання бюджетно-податкових інструментів для забезпечення розвитку економіки регіонів, збалансування місцевих бюджетів в умовах існуючих структурних змін, фіскальна автономія регіонів України та їх вплив на фінансово-податкову безпеку країни.

Як позитивний момент треба наголосити, що проведені дослідження ґрунтуються як на інформації, отриманій з офіційних

джерел – органів статистики, казначейства, податкових органів, фінансової та податкової звітності українських підприємств, так і результатах досліджень проведених міжнародними організаціями. Монографія написана на високому науково-теоретичному рівні, результати досліджень та рекомендації обґрунтовані і свідчать про реальний досвід авторів у галузі оподаткування. Робота має традиційну структуру і містить вступ, основну частину, висновки та посилання на бібліографічний список.

У якості зауваження, можна вказати на певну стилістичну неоднорідність викладення матеріалу за розділами, що обумовлену різними акцентами у дослідженнях окремих співавторів. Саме це не дозволяє сприймати однозначно та оцінити ґрунтовно запропоновані рекомендації.

Таким чином, у монографії поставлено і вирішено ряд важливих науково-методичних і практичних проблем державної податкової політики щодо забезпечення системи національних цінностей і пріоритетів в умовах гармонізації податкової системи України, яка поєднає тенденції та напрями реформувань у податковій сфері зі стратегією економічного розвитку країни, результати досліджень стануть у пригоді як науковцям, фахівцям промислових підприємств, працівникам податкових органів, так і студентам, аспірантам, які не є байдужими до соціально-економічного розвитку України.

Завідувач кафедри оподаткування
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя),
доктор економічних наук,
доктор юридичних наук, професор

Покатаєва О.В.

Підпис О.В. Покатаєвої засвідчую
Начальник відділу управління персоналом
Класичного приватного університету
"09" грудня 2013р.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Альошкін Валерій Сергійович	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси, облік та банківська справа» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: aleshkin.s9@mail.ru</i>	Aleshkin Valery	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Finance, Accounting and Banking Department Taras Shevchenko Lugansk National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: aleshkin.s9@mail.ru</i>
Баляба Катерина Володимирівна	Аспірант кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: lrina11@mail.ru</i>	Balyaba Katherina	Postgraduate student of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: lrina11@mail.ru</i>
Дубовиков Микола Матвійович	Член кореспондент Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності, ректор ПВУЗ «Вища школа бізнесу – інститут економіки та менеджменту» (м. Алчевськ, Україна) <i>e-mail: forvshb@ukr.net</i>	Gubarev Vyacheslav	Corresponding Member of Inter- national Academy of Ecology and Life Safety, Rector "Graduate School of Business – Institute of Economics and Management" (Alchevsk, Ukraine) <i>e-mail: forvshb@ukr.net</i>
Ємельянова Карина Сергіївна	Аспірант кафедри «Механізація строительных процессов» Харківського національного університету будівництва та архитектури (м. Харків, Україна) <i>e-mail: Karinusik66@mail.ru</i>	Emelyanova Karina	Postgraduate student of Mehanyzatsyya stroitel processes Department Kharkiv National University of Construction and architecture (Kharkov, Ukraine) <i>e-mail: Karinusik66@mail.ru</i>
Єршова Марія Вікторівна	Кандидат економічних наук, Доцент кафедри «Економіка» Тамбовського державного технічного університету (м. Тамбов, Росія) <i>e-mail: valera_zharikov@mail.ru</i>	Yershova Maria	Ph.D. of Economics, Assistant Professor of Economics Department Tambov state technical University (Tambov, Russia) <i>e-mail: valera_zharikov@mail.ru</i>
Жаріков Валерій Вікторович	Доктор економічних наук, кандидат технічних наук, академік МАОП, професор кафедри «Економіка, управління персоналом і маркетинг» ФДБОУ ВПО «Московський державний гуманітарно- економічний інститут» (м. Москва, Росія) <i>e-mail: valera_zharikov@mail.ru</i>	Zharikov Valery	Professor, Ph.D. of Economics, Ph.D. of Technical, academician, Professor of Economics, management person- nel, and marketing Department of Federal university Moscow State Humanitarian- Institute of Economics (Moscow, Russia) <i>e-mail: valera_zharikov@mail.ru</i>
Жаріков Роман Вікторович	Доктор економічних наук, Професор кафедри «Економічний аналіз та якість» Тамбовського державного технічного університету (м. Тамбов, Росія) <i>e-mail: valera_zharikov@mail.ru</i>	Zharikov Roman	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Economic analysis and quality Department Tambov state technical university (Tambov, Russia) <i>e-mail: valera_zharikov@mail.ru</i>

Завойських Юлія Андріївна	Асистент кафедри «Економіка підприємства та прикладної статистики» Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: trtjakvic@mail.ru</i>	Zavoyskyh Julia	Assistant of Economics of enterprise and applied statistics Department Institute of Chemical Technology Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: trtjakvic@mail.ru</i>
Зеленко Олена Олесандрівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Туризм та готельне господарство» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: zelenko@i.ua</i>	Zelenko Olena	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Tourism and Hospitality Management Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: zelenko@i.ua</i>
Костирко Руслан Олександрович	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік і аудит» Інституту магістерської і післядипломної освіти Університету банківської справи НБУ (м. Київ, Україна) <i>e-mail: laslug@ukr.net</i>	Kostyrko Ruslan	Professor, Ph.D. of Economic, Head of Accounting and Auditing Department Institute Master's and Postgraduate Studies of the University of banking NBU (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: laslug@ukr.net</i>
Ліхоносова Ганна Сергіївна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: lihonosova@bk.ru</i>	Likhonosova Ganna	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: lihonosova@bk.ru</i>
Макаренко Андрій Петрович	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Облік і аудит» Запорізької державної інженерної академії (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: apm2008@ukr.net</i>	Makarenko Andrey	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of Accounting and Auditing Department Zaporozhye State Engineering Academy (Zaporozhye, Ukraine) <i>e-mail: apm2008@ukr.net</i>
Меліхова Тетяна Олегівна	Кандидат економічних наук, Доцент кафедри «Облік і аудит» Запорізької державної інженерної академії (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: tanya_zp@rambler.ru</i>	Melikhova Tatiana	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Accounting and Auditing Department Zaporozhye State Engineering Academy (Zaporozhye, Ukraine) <i>e-mail: tanya_zp@rambler.ru</i>
Миськів Галина Василівна	Кандидат економічних наук, Доцент кафедри «Економіка та підприємництво» Львівської філії «Європейського університету» (м. Львів, Україна) <i>e-mail: galinamyskiv@gmail.com</i>	Myskiv Galina	Ph.D. of Economics, Associate Professor of Economics and Business Department Lviv branch of Private Higher Educational Institution «European University» (Lviv, Ukraine) <i>e-mail: galinamyskiv@gmail.com</i>

Мітелласва Ксенія Олександрівна	Асистент кафедри «Облік і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: xenya_mitellaeva@mail.ru</i>	Mitellaeva Ksenia	Assistan of Accounting and Auditing Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: xenya_mitellaeva@mail.ru</i>
Мустафаєв Азіз Агасалимович	Кандидат економічних наук, Старший науковий співробітник Федерального державної бюджетної установи науки Інститут соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі научного центру Уральського відділення Російської академії наук (м. Сиктивкар, Комі, Росія) <i>e-mail: mustafaev@iespn.komisc.ru</i>	Mustafayev Aziz	Ph.D. in Economics, Senior Research Fellow Federal government budget institutions Sciences Institute socio-economic and the energy problems North Komi Scientific Center, Ural division of the Russian Academy of Sciences (Syktyvkar, Komi, Russia) <i>e-mail: mustafaev@iespn.komisc.ru</i>
Негода Ганна Анатоліївна	Асистент кафедри «Туризм та готельне господарство» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: anya.negoda@mail.ru</i>	Negoda Anna	Assistant of Tourism and Hospitality Management Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: anya.negoda@mail.ru</i>
Павлов Костянтин Вікторович	Доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Іжевського інституту управління; завідувач кафедри «Економіка» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>	Pavlov Konstantin	Professor, Ph.D. of Economics, vicerector for scientific work of the Izhevsk institute of management; Head Economic Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>
Растворцева Світлана Миколаївна	Доктор економічних наук, професор кафедри «Світова економіка» Белгородського державного національного дослідного університету (м. Белгород, Росія) <i>e-mail: Rastvortseva@bsu.edu.ru</i>	Rastvortseva Svitlana	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of World Economics Department Belgorod State National Research University (Belgorod, Russia) <i>e-mail: Rastvortseva@bsu.edu.ru</i>
Садигов Ельнур Магомедогли	Доктор економічних наук, професор кафедри «Банківська справа» Азербайджанського Державного економічного університету (м. Баку, Азербайджан) <i>e-mail: rbashirov@aseu.az</i>	Sadygov Elnur	Professor, Ph.D. of Economics, Professor of Banking Department Azerbaijan State economic University (Baku, Azerbaijan) <i>e-mail: rbashirov@aseu.az</i>
Стрельцов Олексій Сергійович	Аспірант кафедри «Економіка підприємства та управління трудовими ресурсами» Луганського національного аграрного університету (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: cosanostra_86@mail.ru</i>	Cherkasov Volodymyr	Postgraduate student of economy of enterprise and labour resources management Department Lugansk national agrarian university (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: cosanostra_86@mail.ru</i>

Татарченко Олена Миколаївна	Асистент кафедри «Економіка підприємства та прикладної статистики» Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: trtjakvic@mail.ru</i>	Tatarchenko Olena	Assistant of Economics of enterprise and applied statistics Department Institute of Chemical Technology Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: trtjakvic@mail.ru</i>
Третяк Вікторія Вікторівна	Доктор економічних наук, професор кафедри «Міжнародна економіка» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: trtjakvic@mail.ru</i>	Tretyak Victoria	Professor, Ph.D. of Economic, Professor of International economy Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: trtjakvic@mail.ru</i>
Фаузер Віктор Вільгельмович	Доктор економічних наук, професор, завідувач лабораторії демографії та соціального управління Інституту соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі Російської академії наук (м. Сиктивкар, Комі, Росія) <i>e-mail: fauzer@iespn.komisc.ru</i>	Fauzer Victor	Professor, Ph.D. of Economics, Professor, Head of the Laboratory of Demography and Social Management Institute for Socio-economic and energy problems of the North Komi Russian Academy of Sciences (Syktyvkar, Komi, Russia) <i>e-mail: fauzer@iespn.komisc.ru</i>
Фаузер Галина Миколаївна	Науковий співробітник Інституту соціально-економічних та енергетичних проблем Півночі Комі Російської академії наук (м. Сиктивкар, Комі, Росія) <i>e-mail: fauzer@iespn.komisc.ru</i>	Fauzer Galina	Researcher of Institute for Socio-economic and energy problems of the North Komi Russian Academy of Sciences (Syktyvkar, Komi, Russia) <i>e-mail: fauzer@iespn.komisc.ru</i>
Хмеленко Ірина Василівна	Завідувач сектору адміністрування майнових податків управління податків і зборів з фізичних осіб Головного управління Міндоходів у Луганській області (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: hmelenko2012@mail.ru</i>	Khmelenko Irina	Section head of the administration of property tax of management of the taxes and collections on physical person of Main management Mindohodov in Luhansk region (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: hmelenko2012@mail.ru</i>
Чакалова Наталія Сергіївна	Асистент кафедри «Облік і аудит» Запорізької державної інженерної академії (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: natasha5.00@list.ru</i>	Chakalova Natalia	Assistant of Accounting and Auditing Department Zaporozhye State Engineering Academy (Zaporozhye, Ukraine) <i>e-mail: natasha5.00@list.ru</i>
Череповська Наталія Анатоліївна	Аспірант кафедри «Світова економіка» Белгородського державного національного дослідного університету (м. Белгород, Росія) <i>e-mail: nata.cher2012@yandex.ru</i>	Cherepovskaya Natalia	Graduate Student of World Economics Department Belgorod State National Research University (Belgorod, Russia) <i>e-mail: nata.cher2012@yandex.ru</i>

Черкасов Володимир Андрійович	Аспірант кафедри «Аудиту і контролінг» Луганського національного аграрного університету (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: cosanostra_86@mail.ru</i>	Cherkasov Volodymyr	Postgraduate student of economy of audit and control Department Lugansk national agrarian university (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: cosanostra_86@mail.ru</i>
Шведчиков Олексій Андрійович	Асистент кафедри «Оподаткування» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна) <i>e-mail: pashaletto@mail.ru</i>	Shvedchykov Oleksiy	Assistant of Taxation Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk, Ukraine) <i>e-mail: pashaletto@mail.ru</i>

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 1 (13), 2014

Відповідальний за випуск	С. К. Рамазанов
Літературний редактор	З. І. Андропова Л. В. Бугокова
Технічний редактор	М. В. Кліпаков
Оригінал-макет	Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 03.03.2014 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 18,7. Обл. вид. арк. 19,6
Тираж 300 екз. Вид. № 431 Запов. № 3412

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а
Телефон: (0642) 41-34-12. **Факс:** (0642) 41-31-60
E-mail: uni@snu.edu.ua
http://snu.edu.ua

Надруковано у видавництві «Ноулідж»
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК №2884 від 26.06.2007 р.
91051, м. Луганськ, кв. Якіра, 3/316,
тел./факс (642) 71-09-43, e-mail: nickvnu@gmail.com

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі

ВИМОГИ

щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Тематичні рубрики:

- теорія та методологія економічного розвитку;
- економіка та підприємництво;
- податки та бюджетна політика;
- фінанси та банківська справа;
- управління сучасним підприємством;
- облік та аудит;
- менеджмент;
- економіка регіону;
- соціальна економіка;
- міжнародна економіка;
- економічна кібернетика;
- організація виробництва.

Програмні цілі науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 8 до 10 сторінок формату А4 (210x297 мм).

Шрифт Times New Roman Суг № 14;

Міжрядковий інтервал 1,5.

Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація, де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

тел. (0642) 500-749.

Відповідальний редактор

кандидат економічних наук Ліхоносова Ганна Сергіївна

тел. (0642) 500-748.

Статті подаються поштою за адресою: кафедра оподаткування Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, кв. Молодіжний 20-А, м. Луганськ, 91034 або надсилаються на e-mail:

lihonosova@bk.ru чи info@taxation.lg.ua

www.chasopys.snu.edu.ua ; www.chasopys.jimdo.com

Сподіваємося на плідну співпрацю!

